

SIDAI
CCIÓ

GENUENSIS

METAPHYSIC

BD100

G4

1774

V.3

C.1

107724

1080041827

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

ELEMENTA
METAPHYSICÆ
MATHEMATICUM IN MOREM
ADORNATA

A. B.

ANTONIO GENUENSI

In Regia Neapolitana Academia jam Ethices,
nunc Æconomices Professore.

SANCTISSIMO PATRI NOSTRO

BENEDICTO XIV.

P. M.
D.

*Editio quinta Neapolitana, multo æstior
& correctior.*

PARS TERTIA.

BIBLIOTECA PÚBLICA
DEL ESTADO DE NUEVO LEÓN

109924

NEAPOLI MDCCLXXIV.

EX TYPOGRAPHIA SIMONIANA.

Superiorum Facultate.

39523

BD 100

69

1774

ESTADO DE NUEVO LEÓN
SECRETARÍA DE CULTURA Y TURISMO

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA

DIRECCIÓN GENERAL

PHILOSOPHO LECTORI

S. P.

Uæ erant hîc præfanda post hanc tu pagellam ex veteribus editionibus habes. Diutius te morari nolo, nec tibi fastidium creare. Itaque quid hoc codicillo velim paucis accipe. Superioribus duobus opusculis τα μετὰ φύσιν, idest ea, quæ longe sunt a rebus humanis

femota (audax facinus!) explicare studuimus. Sæpe in iis pertractandis Socratis vetus ac veneranda vox occurrit animo, id oportere investigare quod nobis *εὐμεγέρεσι κακὸν ἢ ἀγαθὸν τί τιτυργάται* in adibus prævum aut bonum fuerit. Non quod ego Dei divinarumque rerum contemplationem, quibus præcipue philosophum delectari oportet, parum ad nos attinere censeam, quum nulla sit nec ad animi agnitionem præstantior, nec ad religionem moresque moderandos magis necessaria; quæ utinam per stultos mortales eo loci immota stare liceret, quo illam stare decet! sed quod majorum nostrorum lasciva quadam animi prurigne factum sit, ut ultra fines suos rationem, curiositatemque nostram provexerimus, atque per imaginaria sæpe spatia divagati, cum tennibus & incomprehensibilibus umbris congregi amaverimus. Igitur & quæ eorum more scripta sunt atque disputata, quæque interdum Pythagorismum aut Platonismum sapiunt, nolim ego tanquam oracula haberi a lectore: me & meos passum manes, ac nonnunquam inferiis agitatum, ille quidem, per me licet, existimet. Deum, supremam mundi hujus causam, sapientissimam ac præpotentem, ὁλοκλήρως, ab omni mortali concretionē secretam, mundi legem, pietatemque, quam ex ejusmodi lege illi debemus, suam providentiam, ac beneficentiam, divinamque servatoris nostri gratiam, quæque cum his sunt juncta,

4
in tuto esse sinat : hæc ne moveto. Cetera, philosophorum arbitria, quo is cumque accipiat modo, haud in magno ponam discrimine. Sed has nunc ambages mittamus : contrahamus vela, ac *quædam, hæc nunc*, a quibus ne si velimus quidem separari possumus, inspicemus. His heic vivimus : his felices aut miseri sumus. Apollinis, ut ajunt, pareamus oraculo, *nosce teipsum*. Nam quum a quo simus, ac quo simus in loco, satis, si non ad curiositatem, at saltem ad vitæ usum, disceptatum sit, quid nunc simus principio pervideamus : tum qui beati aut miseri (quod adprime in vita est utile) esse possimus; quam philosophiæ partem qui cetera docti negligunt, mihi somnambuli videntur, aut Gymnosophistis, si vera prædicant, iis perfimiles, qui pensiles sese afflictum excruciant, ejus inscii, *cui bono?* Erunt & hic fortassis *avouta* (inintelligibilia) plura, aut quæ Arabum oleant vetus oleum. Sed quid facies philosophantium impetigini? Demus hæc antiqui ruris vestigia urbanitati, quam omnes juvenes philosophi, si sapimus, ac egregie morati sumus, decrepitæ senectuti debemus : sciamus meliora, sed ne eo audaciæ, ac impietatis evadamus, ut canas majorum barbas ac rugosa jugula furentes vellamus. Conficiat senium, quos mortales natura progenit. Tu, si ea nares feriant, grandes gradus facito : quæ in rem sunt tuam (sunt enim vero plura, opinor) legito. Si vero nihil tibi inde emolumenti promittis, ne accedito : quid tibi huc tactio est? Sed enim, *cujus tu in his discipulus sectæ?* Nam suboluit id Simium quaritare. Quid si nullis stipendiis militem? Nam in iis, quæ ad Deum ejusque pietatem adtinent, Dei sum, ac orthodoxus : in reliquis, quæ philosophici sunt imperii, nec Aristotelem me esse profiteor, nec Platonium, nec Epicureum, nec Stoicum : nec Græcum prostremo, nec Latinum : quin nec Cartesianum, nec Newtonianum, nec Malebranchianum, nec Leibnitianum. Cujus igitur? Mei sum : *Rationalis* sum. Quid tu crispas frontem, quia dixi *rationalis* sum? Tu ne, inquis, philosophus sine duce? Quid monstri istuc est, *secta rationalis*? O præclare! Tam tibi contem-

tus

5
tus dux est ratio, ut ei ullum mortalium anteponas? Tu igitur mihi dic contra, quid istuc est, *animal rationale*? Sis ergo tu qui velis : ego si animal esse rationale velim, tu ne etiam irasceris? Sed utro tu vis me modo esse fac. Nam utroque ego modo valere te jubeo, ac plurimum valere.

P. S. Erat jam hæc tertia pars ad umbilicum perducta, quum vir mihi amicissimus, cui ego perlegendam dederam, monuit, quæ sequuntur. Primum videri sibi quæ in appendice *ad libertatem* dissero obstruenda, quam ut plene intelligi comprehendique possint. Tum in Prop. LXXXIX. *Schol.* (A) duobus locis aliquantum offensum, quorum altero scisco, naturam nos docere, non tantum Deum esse, verum esse eum & invocandum, & omni modo colendum : quod ei cum *gratiæ* doctrina non satis consentire videbatur : altero Eusebii Phamphili paradoxum probare videor statuentis, primos mortales ex *quædam evovidas*, ex *natura notionibus* virtutes quasdam hausisse, quas ille præcipuas in Christiano putat.

Quum nihil sit, quod ego magis cavere velim, quam ne opusculorum meorum lectores vel in minimis apicibus offendantur, maximas me ei gratias debere profiteor. Ejus igitur injectam animo sollicitudinem sic eximo. Gentes & Deum agnovisse (nam a postremis commodius exordiri placet) & omni esse modo colendum, tota Ethnica vetustas docet. Quin Sacerdotes, Poetæ, Philosophi ritus quoque, quibus Deus, aut Dei colerentur, conceptis formulis constituerunt, sanxeruntque. Id tota docta Græca Latinaque vetustas clamat. Quid igitur ei faciemus? nam ut factum infectum sit, ne Deus quidem efficere potest. Porro hunc cultum duplici præsertim in re poluerunt *in τῷ εὐχεσθαι, καὶ τῷ θύειν, in precibus & sacrificiis*, ut disputat Plato in Eutyphrone. Ejus doctrinæ ratio hæc iis fuit palmaris, quod, ut ait Homerus *odys.* III.

Πάντες δὲ θεῶν χάριν ἀνθρώποι

Omnes homines deorum egent ope.

Hæc & veteres omnes Christiani Apologistæ agnoscunt, & Huetius, vir in omni Christiana Theologia

A 3

con-

consummatus, pluribus docet in *Questionibus Alnetanis* lib. III. Quin hoc loco cap. II., quod est de beatitudine, sic exorditur: *Spes in Deo collocandas esse: bona ab iis expectanda & in vita, & post mortem: metuendos eosdem, ac summe colendos, philosophorum prope omnium constans opinio est.* Quid igitur, inquit aliquis, peccat naturæ ratio, & qua in re Christi gratia locum habet? Peccat quidem plurimum, quod sæpe ego disserui, indigetque in omnibus, quo plena sint & perfecta, ac recta, quæ, quo beati sumus, necessaria sunt. Patrem ac opificem mundi natura docet: sine Dei tamen ipsius gratia, non sine aliqua erroris mixtura. Nemo, non dicam vulgi, sed ne philosophorum quidem puram sinceramque Dei notionem, ac talem, qualem hodie Christiani habemus, animo concepit, ne divino quidem Platone excepto. Id & Aristoteles satis demonstrat in I. *Metaphysicorum*, & ipse magno exemplo est, & si quis inficiatur, facile, nec tamen temere, in me suspicio demonstrandum. Eadem Deum esse colendum docet: id κατὰ γένιν ignorare homines nequeunt, quin Deum esse mundi auctorem ignorent: sunt enim ea inter se connexa & copulata. Sed quotus philosophorum quisque (nam vulgus sceddissimum hic omitto) non huic doctrinæ impuras alias miscuit? imprimis vix reperias, qui eum ultimum ac summum hominis finem agnoverit, nec qui coluere, divina caritate coluerunt, sed animali cupiditate. Atque id est, quod ait Apostolus, & Deum agnovisse, nec tamen sicut Deum glorificasse, γνῶντες τὸν Θεόν, ἐκ αὐτοῦ Θεὸν εἰδοῦσθαι. Expediamus paucis: neque enim hic ea de re agendi locus est. Deum docet natura? docet invocandum? docet ei servire oportere? Docet enim vero: sed, ut Scholæ ajunt, *sine gratia, non sicut oportet.* Quod ego subintelligi velim, quotiescumque vulgaras hujusmodi formulas usurpabo, ne cogamur per singulas paginas, quo suspiciosi hominibus morem geramus, doctrinam gratiæ occentare.

Convertamus nunc nos ad Eusebii locum, viri totius christianæ vetustatis eruditissimi. Primos, ait ille, mortales & a Deo doctos fuisse, & a natura: illud

gra-

gratia, hoc rationis est. Virtutes igitur morales, modestiam, justitiam, tolerantiam, fortitudinem, & pietatem unius Dei, duplici ex fonte derivabant. Nam & eas prophetia Deus docebat, & διὰ τῶν προφητῶν, per signa, naturæ scilicet opera, patefaciebat. Id non Eusebius tantum scribit, sed omnes Græci, Latinique Patres, quorum studiose loca collegit Nieremberg Jesuita copiosus initio operis docti & eruditi, de *Scriptura*. Hoc ipsum toto tertio *Alnetanarum questionum* libro demonstrat Episcopus Abrincensis. Ac vero inepti erimus, atque Græcis Latinisque scriptoribus aperte revincemur, si id in animum constituamus, Ethnicos nec morales virtutes cognovisse, nec curasse, coluisseque. Quin perridiculi quoque esse possumus, qui quum quingentos supra annos in nostris Christianis scholis Aristotelis *Ethicam*, ac Ciceronis *Officia* docuerimus, atque justitiam, probitatem, humanitatem adhuc a Digestorum libris hauriamus, ignotas aut nullo modo cultas virtutes Ethnicis fateamur. Quid? nonne oratores ipsi e sacro suggestu adhuc Aristidis justitiam, Catonis fortitudinem, Lucretiæ castitatem, Titi clementiam summis laudibus extollunt? Venit hic mihi in mentem egregii illius Hesiodi dicti

Πιστὸς δ' ἀπὸ θυμῆς καὶ ἀπιστία ἀλλοτρίαν ἀνδράσιν

Credulitas pariter ac diffidentia perdunt homines.

Igitur hinc conficio, systema virtutum moralium christianismi cum mundi systemate consentire, idest cum lege naturæ. Quid est autem naturæ lex, nisi quæ in natura ipsa mundi atque hominum inserta est?

separat hæc

Nos a grege mutorum . . . ut ait Juvenalis (satyra XV.) Quid autem ita? nempe quia

Sensum a celesti demissum traximus arce,

Cujus egent prona & terram spectantia. Mundi

Principio indulsit communis conditor illis

Tantum animas: nobis animum quoque; mutuis

Affectus petere auxilium, & prestare juberet, ut nos

Dispersos traheret in populum, & migrare vetusto

De nemore, & proavis habitatas linquere sylvas.

A 4

Quid

Quid quod nostri quoque *catechismi* id docent? Fere totum christianarum virtutum systema Decalogo comprehensum est: Decalogum autem legem esse naturæ Cathéchismus Romanus tradit, everſaque Moſaica æconomia, nos non ut Moſaicam ſanctionem obligare, ſed ut naturalem. At ſi naturæ lex eſt, naturæ ratione cognoſci debet, ne pugnantia & ridicula loquamur.

Quid ergo, inquit aliquis? ecquæ erunt hac in re gratiæ partes? multiſſimæ ac præcipuæ. Huiusmodi virtutes ratio demonſtrat, humanæque felicitati eſſe neceſſarias dictat: eas homines & cognovere, ac ſemper quidem, & ubique: ſed tamen (dicam compendio, ideſt Scholæ formulis) *non ut oportet*. Quid, ais, iſtuc *non ut oportet*? Principio non plene perfecteque agnoverunt; id quod hominum hiſtoria docet, ſæpeque eſt a nobis animadverſum. Tum non omnes eo deſtinaverunt, quo illæ ſuapte natura tendunt: nam de fine ultimo perabſurdas habuere opiniones. Ac ii, qui eo deſtinatæ videntur, mille commentis depravaverunt. Poſtremo tota vita depravati aut privaræ ſuæ utilitati ſacraverunt, quo nullus eſt uberior vitiorum ſons, aut cum infinita deorum ſuperſtitione ſœdaverunt, aut ſi Dei metu ac reverentia coluere, cum ea pietate ſexcentas neſcio quas pravitates admixcuerunt, ut ſæpe ſolum virtutis nomen reliquerint. Itaque virtutes ut rite recteque, eaque animi ſanctitate agnoſcamus, colamurque, qua cum Deo agere oportet, non a natura, neque a ratione haberi poſſe chriſtiana docet religio, ſed a Dei ipſius miſericordia atque gratia. Hoc igitur ſenſu me intellectionem iri volo: nam in eam ſententiam ipſe me ſæpe explicaveram.

Superest ut injectos ab illa appendice ſcrupulos eveliam. Itaque paucis ego dicam, quid longo illo ſermone efficere voluerim. Liberi ne ſumus, necne? Ea de re agebatur. Crederes fuiſſe olim, hodieque eſſe homines adeo ſibi ipſos ignotos, ut ſe liberi arbitrii facultate pollere, aut ignorarent, aut pernegarent? Sed nulla eſt tam ſtulta ſententia, qua ſibi interdum homines perplacere nequeant. Equidem ego quum cogito, tam me liberi eſſe arbitrii ignorare poſſe ſentio, quam

quam me eſſe: neque enim eſt hoc illo maniſeſtius: nam utrumque immediato conſcientiæ ſenſu pernoſco. Si prima in re decipior, cur non deciperer in altera? Sum, quia me eſſe perſentiſco: liber ſum, quia continenter libertate me uti conſcius ſum. Hæc tu mihi incerta facere moliris? operam abuteris. Adeon' enim me ſtultum eſſe exiſtimas, ut dictis ego tuis potius, quam naturæ credam meæ? Id ſi ſapis, totus deſipis. Hoc potius ego tibi præcipio, ut intelligas, quotieſcumque ſermo a natura diſcrepat, aut convictum eſſe mendacium, aut ſine ulla mente oris ſtrepitum. Hoc tu crebro reminiscere, niſi ſi inſanire ames.

Certa hæc ſunt. At enim externæ nos cauſæ concutiunt. Qui ſystematis mundani partes ſumus, a totius ne legibus immunes erimus? Quasi quiſquam ſit, qui ita nos in hac tellure inſitos eſſe putet, ut nec calore, nec frigore, nec ſono, nec odore, nec ulla poſtremo re, qua circumdamur, tangi poſſimus: quaſi terra, alimenta, climata nihil noſtris conferant ingeniis. Tangamur ergo: cum cæli natura temperamenta conſentiant. Quid iſtuc ad eam, de qua agimus, quaſtionem? Non enim quaerimus, aut qui natura ſumus, aut unde concitemur: ſed hoc potius, eas poſtquam ſenſationes, irritationes, voluptates, vel dolores in nobis excitari ſenſerimus, uti ne iis pro noſtro arbitrio poſſimus, necne? Ac prout lubitum fuerit iis nos uti, ipſe mihi ſum teſtis. Quid attinet convicta rebus verbis elevare? Neminem me audire certum eſt, cujus lingua cum natura depugnat. Satis id dictum.

Ecce autem: qui tantas motiones pro imperio moderari poſſimus? Quia nempe vim in nos ac efficaciam infinitam non habent. Quid friguttis? Nam ſi haberent, non obſiſteremus. Sed eſto: ignoremus hoc *quomodo*: ignorabimus etiam nos obſiſtere, moderari, libere, ac videntes prudentes obſecundare? Liceat igitur, ſi ita vis (me enim ſcire fateor) ignorare *pro quomodo*, quod mortales depereunt, quoque ſæpe pereunt. Mene ut ea, pluſquam uſus eſt, ſollicitent? O hic illud præclarum, *μη μάλλον*! Tanta, inquiunt, naturæ moles nos non rapiet? Non: nam ſi moles, in animam

mam non aget, qui moles non est. Si bona aut mala, qua sola ratione in animos agere potest, rationi, consilio, electivæ facultati subditur. Ea est mentium natura. Aut igitur rupes evadas necesse est (nam hæc est *μωρα*), aut si mens sis, fataliter (vide quam audio) liber es: nullæ te moles efficient unquam, liber ne sis. O te miserum! ah ah perterrefeci: scio. Veneris videlicet ut sis liber. Tanta te intemperix agitant?

Sed euge: animos resume. Liber ut sim, inquis, a coactione, qui esse possum a natura? Sunt enim ipse se confatalia, boni vel mali perceptio, appetitus, electio. Non potuisti paucioribus verbis plures *αἰσας* (incogitantias) effutire; nam quo ego alio verbo dicam? Adeo tibi es impervius? Quin tu illud, nosce teipsum? Primum hoc tibi edico, nos plures nostras cogitationes quasi rimari, expiscari, proque libertate aut gignere, aut adsciscere. Studia id te disciplinarum satis docere possunt: tum si tu aliquando comminisci aliquid, atque tecum mundos effingere soles. Nisi si putas quas Homerus, ac reliqui poetæ fabellas cecinere, insertas ab Apolline animis fuisse. Tum eadem opera nobis appetitus plurimos aut creare, aut accendere. Nam quum Chremes tumido delitigat ore, non tu sentis, ea cum conciperet, animum Terentio intumuisse? Ita amamus, timemus, irascimur sæpe nobiscum ludentes. In his omnibus unus est artifex, liberum animi arbitrium: eo hæc omnia facimus, reficimusque.

Jam quum extrinsecus animo cogitationes advenire, sequuntur enimvero appetitus. Confatalia sunt hæc, quando ira loqui amas. Quid tum? Aut præripiunt animi consultationem electionemque ii appetitus, aut ei subiecti sunt, parentque. Quum illud evenit, stulti sumus: nulla tum arbitrii potestas: elisa enim ratione nemo liber est. Sed si quis nullum esse nisi ejusmodi in se appetitum clamet, nã is bruta animans est. Ejus me angit misericordia. Cum hac animante se de libero arbitrio disputare negat fas esse Origenes (a).

Ego

(a) περὶ ἀρχῶν Lib. III.

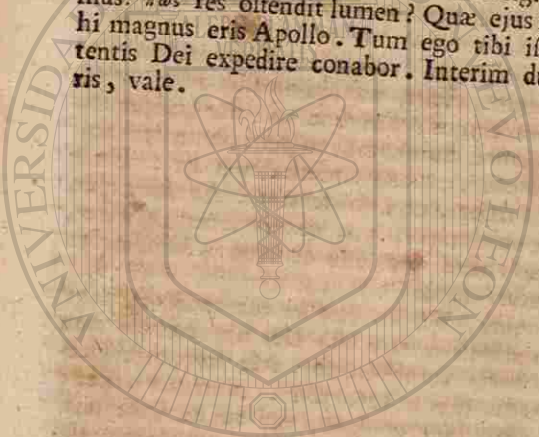
Ego te in hunc censum ut referam? Nolo tecum illata injuriæ, omniumque gravissimæ, agere. Tute igitur videbis quis esse velis. Commovi scilicet. Bono animo esto. Si ergo rationi tot subsunt appetitus, videsis, ne tecum pugnes, qui de sublata libertate illos reos facis. Quid verbis opus est? Teipsum concute. Ego mihi certus sum, me ita posse meos moderari appetitus, ut si sapiam, aut vix unquam, aut raro capiar. Hoc facti est: ejus mihi conscius sum. Ecquam alteram efflagitarem demonstrationem? Adversus certa facta, quorumque quisque sibi testis est intimus, argumenta omnia futes, atque captiosæ sunt argutationes.

Sed illud te turbat, qui moderer. O molestum *πας*! Non tu dum dabis, scire nos quidpiam posse, quin *τὸ* quomodo pernoscamus? Sed hoc *πας* me quoque scire arbitror. Nempe hujusmodi appetitionum in animum efficacia, vis, potestas infinita non est. Unde sciam rogas? Si esset, non moderarer. At nunc tam certum est me moderari, qua certum, me cogitare, me sentire, me vivere, me esse denique. An hæc tu mihi incerta facere paras?

Ehodum, inquis. Tu ne hæc vi tua moderari ais? Vide ne sis intestabilis: nam ista Dei ope perficis: non ergo arbitrio. Bona verba quæso. Me hæc compescere ipse mihi testis sum: tute tibi. Nunquid aliter? Ita sane. Quæso, nunc edissere, ego tuque ignorare possumus, eadem christiana doctrina doceri, nullam arbitrio nostro Dei gratia vim inferri? Philosophiæ christianæ dogma est, nobis ad hæc perficienda Dei gratiam esse necessariam: sed par dogma, sub Dei gratia liberi esse homines arbitrii. Utrumvis inficiaberis, Christianus non eris. Teneris igitur. Et gratia Dei id efficimus, & libero arbitrio. Non tu aërem verberas? Nisi si tu opinaris esse alterum altero magis christianum.

Viam & rationem, qua id fit, quæro, inquis: quæro.

ro quomodo : hanc harmoniam duarum istiusmodi virium pervidere aveo . Quomodo igitur ? Oh impudentia ! Hoccine est humanum factum aut inceptum ? Hoccine est officium mortalium ? Enecasti . Tu ad singula $\pi\omega\varsigma$ (quomodo) ? Illud ego tibi edicam Tullii : negatum natura quatenus . Hæc velim tecum cogites . Nulla in vita pulchriora , neque amabiliora , quam hæc sunt tria , intelligentia , visio , lumen : nulla nobis perpetuo viciniore intimioraque . Intelligimus ne nos quidquam ? Videmus ? lumen est aliquid , quo læti sumus ? Interim hæc tu mihi edisseras , oro : $\pi\omega\varsigma$ intelligimus ? $\pi\omega\varsigma$ videmus ? $\pi\omega\varsigma$ res ostendit lumen ? Quæ ejus natura ? Tu mihi magnus eris Apollo . Tum ego tibi istuc $\pi\omega\varsigma$ propontentis Dei expedire conabor . Interim dum philosopharis , vale .

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

ANTONIUS GENUENSIS

Philosopho suo

S. P. (a)

Prodit altera Metaphysicæ pars parentis sui tubanti animo , corde , & pectore , post varios hominumque urbisque labores . Neque enim ignoras , quæ prior fata habuerit ,

Quæ causa indigna serenos
 Fœdarit vultus , aut cur hæc vulnera cernas .
 Saltem ex Apologia , quam Appendicem perscribere , discere in promptu est . Nam ubi ego (ita me Deus adjuvet) in id omnes intenderam nervos , ut nefarios homines ratione adversus religionem abutentes pro virili refellerem , non desuere , qui aut arma impiis suppeditare , aut publicam causam prodere , nec clanculum , sed publice clamitarent . Non ego quidem eram ignarus , multos studiose mihi contradicturos , quod nullo modo vitare potui , nisi si nihil omnino scriberem , maxime cum sint , ut in Civili , ita in Litteraria Republica , quidam fruges consumere nati , capite censi , qui quum nihil ipsi peperere unquam , aut parere possint , in alienis operibus proscindendis ineptissime sunt eloquentes : alii vero , qui quantum proficimus , gloriæ suæ demtum arbitrantur . Quos utrosque jure potuissem contemnere , qui bonorum hominum , nec omnino stupidorum , judicia revereri soleam . Sed in eo falsus sum animi , quod ubi humanitus errorum philosophandi reprehendi expectabam , quos ergo reprehenses optabam , quibusque magnas agerem gratias , majores haberem ; ecce autem criminationes , ingesteque sine ulla non dicam christiana caritate , sed ne humanitate

(a) Quum hæc , quæ fuit olim secunda pars disciplinarum metaphysicarum , nunc sit tertia , absurde hic collocata præfens epistola videri potest . Sed ne qua re lectorem fraudarem , edendam curavi , hisque binis verbis eum monere .

rare quidem, calumnia, quæ tanto fuere acerbiores, quanto in hominem paratum flammis devorere, si quid minus recte scripserit, petulantiores, quod ego viro summo Josepho Spinelli Neapolitana hujus Ecclesiæ Archiepiscopo contestatus eram. Neque enim is ego sum, qui plerique alii omnes, qui scriptonam mearum eo teneor amore, ut etiam contra jus & fas defendere ausim. Quum in publicum eas emisi, velut alienas specto, paratus in me deant, ignoscere nempe aliis multa, mihi nihil, modo ne veritati officiamus; tantum abest ut iustas reprehensiones, & admonitiones adspem. Nam etsi nemo sit, qui non intelligat, quanta sit humana mentis brevis, quanta imbecillitas, quamque facile errare in plurimis; at, confidenter dicam, pauci sunt, qui sibi & sapientiæ suæ minus confidant, quique sapientum judicia magis re-formident & venerentur, quam ego sem. Et his quidem ex animo ignoci & christiana legis memor, & quod ita natura sim comparatus, ut nec graves iras sentire, nec diuturnas gerere valeam, nihilque magis homine indignum putem, quam illud, quod profanus homo non dubitavit diis tribuere, manet alta mente repositum. Quid est enim aliud homo homini lupus? Alia certe esse hominis debet vita: nam & qui fratres sumus ex eodem nati stipite, & qui socialem vitam sub eodem Imperatore Deo agimus, & qui eodem jure tenemur, quique nos Dei & Christi imitatores profitemur, non diligere tantum nos mutuo, sed & amare oportet. Ecquid? non pudet nos barba tantum & pallio esse philosophos? Sed, utcumque hæc æstimata sint, ut nunc non in magno possumus commoveari eorum pertinacia, qui quum alia, tum illud continenter jactant, me, ratione & via, quæ philosophor, scepticismo suppetias ferre, & quin, ut dixi, titubanti animo & pectore hanc alteram Metaphysicæ partem emitam. Nam quamvis studuerim quidem accurate rationis humana dignitatem, sed intra suos cancellos, tueri, remotissimasque ipsas suspensiones, quoad potui, effugere curaverim; acutiores tamen sunt multo, quam ut ego evadere possim, hujus avi Aristarchi. Quamquam quis se-

rat

vat accusari hominem scepticismi, qui mathematicum in morem cogitationes suas disponat, & qui exactas etiam in abditissimis rebus demonstrationes producere conetur? nisi forte qui nesciat, qui fuerint, unquam, aut hodie sint Sceptici, quos ego, si lectionis ullius patientes esse possunt, ad Sextum Empiricum amando. Ac ignorare quid istuc sibi vocabulum Scepticismus velit, non sine ratione & causa dico. Nam rogatus quidam eorum, qui nunquam suo judicio uti didicerunt, quique rationi nunquam sacrificare, sed aut ex incertis vulgi polluti rumoribus præjudicant, aut ex cassis phantasiæ imaginibus, ecquid præcipue in Metaphysica mea reprehenderet, Scepticismum, inquit. Cur ita? nempe, inquit, quia parum a Jansenismo distat. Oh præclare!

Spectatura admitti risum teneatis amici?

Jam quis eum Pyrrhonismi insimulet, qui ingenue fateatur, se ea ignorare, quæ genus omne humanum ignorat? Nisi si quis nihil clam esse hominibus oportere, nec divinarum, nec humanarum rerum, arbitretur: aut tum perpulchre cum hominibus agi, quum sciveris noveris, te scire fateris, nihil omnino reputans, nihil esse tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non satis explorate perceptum sit & cognitum, sine ulla dubitatione defendere. Quamquam id tantum abest, ut Scepticismi vires dilatet, ut nihil potius sit, quod Scepticismum funditus evertat, quam accurate distinguere inter ea quæ homines plane norunt, & ea quæ ignorant. Nam qui etiam ea, quæ ignorantur, deridiculis argumentis hominibus persuadere student, etiam ea, quæ sciuntur, in suspensionem adducunt hominum, qui nec trunci sunt, nec satis docti, quorum est magna Reipublicæ litterarum pars. Itaque ego ita sum animo constitutus, ut quæ certe scio, quæ ego esse arbitror omnia, quæ ad pietatem & vitam pertinent, suntque necessaria, nullo modo, nec voce, nec scriptione prodere valeam; quæ ignoro, nequeam non pro ignotis profiteri, atque in iis sapientum hominum sententiam, & doctrinam expectare, paratus rationi, a quibuscumque ea tandem proficiatur, parere, idque adeo læto animo, ut nihil mihi unquam præclarior esse de-

duxerim, quam ab erroribus (quos ego haud dubium ex-
ro plurimos) & ignorantia mentem in sapientiam & li-
bertatem vindicare. Non ego quaesiverim unquam, quomo-
do sint alii animo affecti: abdomini jecinorique suo vi-
vant, si ita placet, quando nihil veritatis cupidia mo-
fectioni, & tranquillitati nedum praeponeere ausim, sed
me conferre quidem. Quocirca quanquam certum mihi est,
me undique inclementer impeti; praedixisse tamen mihi
erit satis. Emergent proculdubio, qui crimini vertant, pro-
tulisse me argumenta Epicureorum & Socinianorum ad-
versus animi naturam: Spinoza & Collini adversus li-
bertatem. Quibus si reponam, me communem sanctissimo-
rum quoque Patrum scribendi rationem sectatum: argu-
menta quidem produxisse impiorum hominum, sed confu-
tasse, idque esse peropus ei, qui his de rebus differit,
quam defensio duobus contineatur, demonstratione, ac re-
futatione: ii statim regerunt, nec veteres Ecclesiae Do-
ctores (quis tantam stultitiam crederet?) Spinozam &
Collinum aggressuros fuisse, quippe quos vel nominare
nefas: & fortasse me non idem animo sentire, quod scri-
bo. Egregie prorsus! Quasi Spinoza & Collini non quo-
vis seculo existerint, postquam scimus existisse & Ari-
stotelem, & Zenonem, & Epicurum, & Diagoram,
& horum sectarios, atque admiratores! nam certe quos
Origenes, Eusebius, Lactantius, Cyrillus Alexandrinus,
Gregorius Nazianzenus, Augustinus, Beatus Thomas in
opere adversus Gentiles confutandos aggrediuntur, quorum-
que ad vitium refecant objectiones, plura quoque & ma-
jora commenti sunt adversus Christianam Religionem.
Constitant cum veteribus illi, consistendum nobis est
cum recentibus Religionis hostibus, non aut umbras im-
petere, quod majorem nostrorum theologorum partem effi-
cere video, aut in otio, dum illi clamant, tabescere.
At vero ego quoque censeo, stultum esse parare arma, ur-
gere agmina, in aciem prodire, ubi nullus imminet ho-
stis: sed incuriosum sedere, aut cum veterum somniis con-
figere, ubi hostes non fines modo invadere, sed integras
provincias ferro ac flammis populantur, est Rempublicam
prodere. Quod vero suspicantur, me aliud scribere,
aliud

aliud sentire, id licet non sit in litteraria Republica no-
vum, atrocius tamen est, quam ut verbis curari possit.
Quid reponam, nisi praeripere eos, quod Dei proprium
est, in hominum corda iudicium? Quid quod hoc bel-
landi genus reciprocum esse potest? Nam quis vetat, &
me de iis credere, quae illi de me improbe suspicantur?
Ac passim facilius, si non quod docent, sed quod agunt,
perpendere velim. Sed alia lege utor. Eos interea me-
minisse velim Apostolici verbi, nolite iudicare ante tem-
pus. Nam ad me quod attinet, sic animum jamdudum
formavi, ut supremis potestatibus, quandoquidem earum
jus mihi ratio est, sine ulla ratione paream; Philosophis
vero quantum eorum meruerint rationes. Quod si etiam
sine ulla ratione me dimovere ab iis, quae veriora puto,
gestiunt, eos si contemnunt, nemo sapiens erit, qui me
jure meo non uti dicere possit. Sed ea satis; nam copio-
sius prosequi animi videri potest minus, quam ego sim,
pacati.

Sunt autem quaedam, quorum tibi nunc, philosophae,
& humanissime Lector, rationem reddere debeo, quod
subaudiverim te mussitantem. Primum, quae tanta tenere
morae? Rogas? Destinaveram nihil amplius, si per ami-
cos licuisset, edere: nam quantumvis nihil mihi conscius es-
sem, cur in publicum prodire non possem, at haecebat a-
nimo grave illud Apostoli verbum, non comedam car-
nes in aeternum, si frater meus offendatur. Sed propo-
sitionem pervincere amici. Nam & Venetiis, & Roma viri
quidam docti juxta & humanissimi ita impulerunt, ut
mihi persuaderem, non esse admodum paucorum iudicia ex-
timefenda, eorum maxime, qui assuetudine maledicendi
intestabiles evaserunt: & scrupulos omnes heic viri ex
omni ordine litteratissimi exemerunt. Ita ruptae morae.
Deinde gravissimo per hos annos pectoris morbo laboravi,
ut vix necessariis curis intendere possem animum. Nam
ego non ita philosophiam colendam esse censeo, ut etiam
vita periclitetur: ne si vellem quidem id juris in me
habeo: vetat summus ille imperator Deus, se invito
& statione discedere. Tum quanquam super his rebus
scripseram plurima, at indigesta ea erat moles, ut mihi
fuerit necesse ex integro rem omnem repetere: in quam

sem quam non quantum voluerim, sed quantum potuerim incumberem, effluxit tempus. Nec tamen his causis quidquam iudicio tuo praevertere velim: tu si inertia tribuere ames, non repugnabo.

Jam rogas, quum duas tantum Metaphysicæ partes promiserim, cur tertiam nunc adjiciam? Nempe, quum secundam hanc perlegeris, tute ipse intelliges, non potuisse me uno volumine in octavo, ut vocant, tantam rerum molem complecti, nisi omnia corrumpere, aut Herculis cothurnos infanti vellem adaptare. Quæ super naturæ Dei & Religionis commentatus sum, aut ex veterum recentiorumque philosophorum lectione suppetunt, ea, nisi hallucinor, præstantiora sunt, quam quæ a me hucusque sunt pertractata. Malui ergo promissis, quam ei negotio detrahere, quod

Æque pauperibus prodest, locupletibus æque,

Æque neglectum pueris, senibusque nocebit.

Prius tibi promiseram: posterius conscientiæ debeo & Deo. Te autem faciliorem habeo & humaniorem iudicem in priori illa causa, quam aut memetipsum, aut vindicem Dei oculum in altera. Quod tu facies profecto, nisi fastidiosus & delicatulus velis haberi philosophus, aut inter Ephemeridum (quod nunc hominum genus copiosius est) litteratos censeari.

Sed utcumque in eo te accipiam, inquis, at id non fero, quod nimis oles in hac parte & schola: Arabes conradis: lutulentos nescio quos consecraris rivulos. Satis dum fuerit tibi id laboris non parvi,

Responsura tuo nunquam est fama labori.

Talis nempe nunc est conditio philosophandi! Ne tu declamator egregius! Maeste. Ausculta interea, & tene. Mentium humanarum ab Adamo vigor seculis omnibus idem fuit: curarum objecta non eadem, nec eadem disciplina. Fuere qui quondam totum eum vigorem individuam posui, aut oratoriae applicuerunt, in quo quum essent unice intenti, fuere præcellentes. Alii mathematicis, ceterosque post se reliquerunt. In iis seculis, qui barbariei nomine appellantur, cura unica fuere res Metaphysicæ, sæpe chymicæ, sed fuere tamen. Concedam ego aliis litterarum nitorem & cultum: sed philosophorum, quos

quos barbaros vocamus, Arabum, quique inde hausere, propria est Metaphysica. Tertent, fateor, incantus vultus & hispidus, inanes sæpe conatus, volatiles extra universum phantasia, frequentia Arabum deliria, acres nonnunquam de somniis pugna: neque idcirco te mouerim, ut accedas: sed si qui sunt, qui tibi eos exantillare labores non sunt gravati, qui & ejus ævi philosophiam tibi paucis eleganterque exhibeant, & ex stercore, ut inquis, aurum colligant, tu ne etiam graveris accipere, nec potius grati animi testimonium prebeas? Optandum esset potius, ut viri in utraque litteratura versatissimi, in hoc Dictionariorum seculo, Dictionarium nobis darent eorum omnium, quæ in Arabum ac Scholasticorum libris jacent nunc contempta: nam & sunt in iis egregia plurima, & si non semper docent, at acuiunt; & historica omnium ætatum philosophia magna est vel cultissime eruditionis pars, nisi si velimus adeo esse inepti, ut nostra interesse arbitremur, quæ vetusti Scythæ, Chaldei, Ægyptii, Persæ, Græci cogitaverint in cœnosis fabulosisque veterum traditionibus, maxima animi capitisque labore exquirere, habereque in numerato; partem vero hanc maximam, & cum rebus nostris plurimis artissime connexam, negligere. Quod opus, nisi præsentis docti aggrediantur, apud posteros magis quoque rerum illarum incuriosos, utpote in tanto bonarum litterarum apparatu natos, tam tenuis earum rerum notitia est perventura, ut omnis funditus ea philosophicæ historie pars intercideret: nam quæ sunt ab Historicis philosophicæ collecta, nimis sunt illa jejuna, & pauca. Utinam Bernardus Lamy, quam susceperat, ad umbilicum duxisset Scholasticæ Theologiæ historiam! Fortassis plurimorum votis fecisset satis. Quid, quod ego robore, & sublimitate cogitandi primipilis illis schola philosophis recentiore pene neminem anteposuerim? Sic enim habe, mihi videri illos viros, horum magnam partem seminas. Scilicet quemadmodum veteres homines quanto moribus & vestibus impoliti atque hispidi, tanto magis animi corporisque robore præ cinedis istis Penelopes sponsis valebant; ita veteres illi philosophi quanto incultiores, & rudiores aspectu, tanto fuere meditatione, & cura profundiores

ac ratiocinio pollentiores. Uno verbo: quo sine manu, sineque libris iri a mente humana potest, iuvare profecto veteres illi Metaphysici.

Nunquid aliud? Indicem, inquis, rerum postulo. Scio. Capitulum indicem tu igitur in ultima pagina quaere: copiosorem expecta. Bono sis animo. Interea lege, libereque, sed amice judica, ut soles: nam

Nunc ego te experiar quid ames, quid simules. Vale.

ELEMENTORUM

METAPHYSICÆ

MATHEMATICUM IN MOREM
ADORNATORUM

PARS TERTIA

Qua continentur principia Psychosophiæ, & Ethicæ.

P R Æ F A T I O.

Ostquam de generalibus Ontosophiæ, & Cosmosophiæ principiis in priori Metaphysicæ parte disseruimus, tum de Deo ac Religione in altera; superest, quo integra Metaphysicarum disciplinarum demus Elementa, ut de Mente Anima-
que humana pertractemus (a).

B 3

Tra-

(a) Hanc verum metaphysicarum partem Pneumatologiam sebole dixere, latius, ut patet, vocabulum angustissime capientes. Est vero Pneumatologia ea disciplina, quæ de spiritibus *πνευματικῶν* agit. At *πνεύματα*, seu spiritus, Christianis Philosophis dicuntur, Animæ humanæ, Angeli, Deus: nam de brutorum animabus anceps disceptatio est. Spiritus nomine appellantur, non tam

tam

ac ratiocinio pollentiores. Uno verbo: quo sine manu, sineque libris iri a mente humana potest, iuere profecto veteres illi Metaphysici.

Nunquid aliud? Indicem, inquis, rerum postulo. Scio. Capitulum indicem tu igitur in ultima pagina quaere: copiosiore expecta. Bono sis animo. Interea lege, libereque, sed amice iudica, ut soles: nam

Nunc ego te experiar quid ames, quid simules. Vale.

ELEMENTORUM

METAPHYSICÆ

MATHEMATICUM IN MOREM
ADORNATORUM

PARS TERTIA

Qua continentur principia Psychosophiæ, & Ethicæ.

P R Æ F A T I O.

Ostquam de generalibus Ontosophiæ, & Cosmosophiæ principiis in priori Metaphysicæ parte disseruimus, tum de Deo ac Religione in altera; superest, quo integra Metaphysicarum disciplinarum demus Elementa, ut de Mente Anima-
que humana pertractemus (a).

B 3

Tra-

(a) Hanc verum metaphysicarum partem Pneumatologiam sebole dixere, latius, ut patet, vocabulum angustissime capientes. Est vero Pneumatologia ea disciplina, quæ de spiritibus *πνευματικῶν* agit. At *πνεῦμα*, seu spiritus, Christianis Philosophis dicuntur, Animæ humanæ, Angeli, Deus: nam de brutorum animabus anceps disceptatio est. Spiritus nomine appellantur, non tam

tam

Tractatio de Animabus humanis appellari solet græco vocabulo Psychologia, quasi λογος περι της ψυχης, dissertatio de Anima, quod græcum vocabulum licet pro respiratione interdum veteres Græci acceperint, nec raro pro sanguine (a); tamen philosophi pro ipsa Animi substantia, ψοια, adhibuerunt. Est autem hæc Philosophiæ pars omnium maxime quum necessaria ac utilis, tum jucunda. Enimvero nihil mortalibus esse potest aut magis necessarium, aut magis utile, quo vivant beati, quam illud, quod Deo veteres tribuerunt, nosce te ipsum: & rerum animi agnitio omnium pulcherrima Philosophis semper visa est, omniumque ferme hominum vehementem curiositatem semper ea excivit perquisitio. Ac sane qui perspectam habet animi sui naturam divinam & immortalem, non potest non præsentia, ac circumjacentia bona contemnere velut infantium crepundia vana, & fugacia: spectare vero sempiterna, atque secundum ea vitam longe nobilissimam instituere. Quanti illud est Africani (b)! sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc: nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cujusque, is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum igitur scito esse: siquidem Deus est, qui viget, qui sentit, meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movet id Corpus, cui præpositus est, quam hunc mundum ille princeps Deus (c). Nempe duo maxime sunt, quæ perpetuo homines misere miseros habent, metus mortis, & circumpositorum bonorum nimia ad-

ram quia sunt substantie incorporeæ, quam quia activæ: quidquid enim activum est vocat Hebræis, נפש Græcis, spiritus Latinis dicitur. Hinc subtilissima etiam corpora spiritus vocati a Physicis, & Chemicis. Hinc ventus in Hebræis, Græcis, Latinisque auctoribus spiritus nominatur. Quin quod πνευμα τέλει aliquod corpus significat, Origenes diserte monet, non accipi de Deo, nisi metaphorice; quum sit ille omnis omnino materie expertus.

(a) Strepisades apud Aristophanem in Nubibus Act. II. scen. 1. lamentatur, cimices exsurgere sanguinem, ψυχην εμμεναι. Purpuream animam eodem sensu dixit Virgilius.

(b) Apud Cic. in somn. Scip.

(c) Quo fortassis sensu accipi potest, quod apud Euripidem in Troadibus Jupiter dicatur... υς ποταμ, mens mortalium.

admiratio. At utrumque, si non omnino demit, maxima saltem ex parte extenuat animi nostri intima contemplatio, efficitque nos non modo in mortis prospectu alacriores, verum etiam in adversa fortuna tranquillos, atque idcirco minus ad magna gerenda impletos. De hac igitur disciplina illud ego dixerim, quod Strepisades Aristophaneus in Nubibus Act. I. sc. I., ait, de Socratis schola:

Ψυχὴν σώζων τὰς ἐστὶ φροντιστήριον:

Est hæc animarum sapientum schola.

Jam ad hanc scientiam comparandam non tam librorum copia adhibenda est, quam penitissima naturæ nostræ meditatio: ex hac enim meditatione facilius, uberiusque, quam ex ulla librorum lectione humanum patescit ingenium. Quinimo si ulla hujus præclarissimæ scientiæ amator lectione præcipienda est, eam Historicorum potius esse dixerim, quam Metaphysicorum: hi enim, ut plurimum non eum, qui in Adæ fæce versatur, sed in Platonis Republica, hominem exhibent, atque describunt: illi totam, quanta quanta est, naturam humanam, collatis moribus, offerunt. Egregie Diodorus Siculus in Proœmio ad Bibliothecam: Nam quum multa experimenta rerum variis cum laboribus periculisque, ipsi procul ab omni discrimine positi gesta legimus, ea nos admonent maxime quid conferat ad degendam vitam. Cognitio igitur ex aliorum cum secundis, tum adversis rebus percepta, doctrinam habet ad omnia valde necessariam. Pulchrum est enim & aliorum erratis in melius instituere vitam nostram, & non tam quid alii egerint quarere, quam quid optime ab iis actum sit, nobis proponere ad imitandum. Seniorum consilia, quos ætas prudentiores effecit, laudantur. At hos tanto antecellit historia, quanto plura rerum exempla complectitur diuturnitas temporis, quam hominis ætas. Scilicet, quod Solonis ab Egyptiis dictum reperit Plato, nihil earum rerum scire, quæ antequam nascereris facta sunt, hoc est, semper esse puerum, verissimum est. Sed est & alter, ex quo natura hominis discatur, liber, homines scilicet ipsi quibuscumque futurus in hac disciplina sapiens converteretur, oportet. Hinc in cultis nationibus utramque

que rem commendat Plato in v. de legibus, & peregrinari, & peregrinos comiter excipere. Ulysses sapientem prudentemque celebrat Homerus, quod multorum urbes moreque vidisset: & in Græcis ceteris sapientia hac potissimum ex causa præcelluere Athenienses, quod peregrinarentur: contra rustici indoctique habiti sunt Lacedæmonii, quod, ut ait Nicolaus Damascenus, nec ipsi peregrinarentur, nec alios facile hospitio fusciperent, quam ξενιδοσίων tacite perstringet Thucyd. lib. II. Itaque Romani barbari fuerunt quanto tempore ceteras ignorarunt nationes. Idem hodieque contingit iis populis, quibus hæc cum exteris communio, aut legibus vetita est, aut moribus: cultique homines, doctique, omniumque mortalium rerum humanarum scientes sunt ii, qui longe lateque cum aliis communionem frequentant.

Quoniam autem, quæ de quacunque re instituitur tractatio, ex methodi analyticæ legibus, a definitionibus vocabulorum paullo obscuriorum, quæ ea in re explicanda usvenire solent, fuscipienda est; omnium primum vocabula, quæ passim in hac materia usurpantur, definiemus. Non autem ita, ut Geometræ nudas, & exsuccas definitiones ponemus, sed ita, ut velut primam & simplicem epigraphen naturæ humanæ exhibeamus, quam mox adjectis paucissimis axiomatis, nec multo pluribus theorematis, paullo latius diducturi sumus. Præterea longe alia est ratio definitionum Geometrarum, & ceterorum Philosophorum: illæ notionum sunt *arbitrariarum*, hæc *prietatum realium*: ut idcirco quum postremæ non longe ab *axiomatum*, & *theorematum* natura distent, non esse ullo modo *arbitrariæ* possunt, sed *reales*.

DEFINITIONES.

I. **M**Entem voco rem intelligentem, principium cogitationum activum, vel, si quis malit, substantiam intelligentem:

Scholion. Non heic mentem appello διωρατικὴν vim tantum intelligendi, vel cogitandi, quæ Græcis ψυχή, Latini-

Latinis proprie *mens* dicitur, sed ipsam rem, quæ intelligit, ipsum principium activum intelligendi, διωρατικὸν cogitans; quo modo Tacitus lib. I. Annalium loquutus est; *tua*, inquit, *Dive Auguste, celo recepta mens*. Nec est cur me reprehendant Philosophi, qui id definitione complectar, quod nondum perspicuum fecerim, sit nempe mens humana substantia, necue. Enimvero cum negari non possit, nos cogitare, velle, eligere; & hæc sint qualescumque actiones; datis vero actionibus existere debeat, & earum principium aliquod activum, & ejus principii subjectum aliquod, seu substantia (ex prop. 173. pr. par.); inter comperta statui debet, existere substantiam aliquam cogitantem, nec perquiri oportere, nisi quæ sit ejus substantiæ natura.

Cartesius, Sylvanus Regis, ac plerique alii hoc statuunt discrimen inter notiones *Mentis*, & *Anima*, ut eadem substantia cogitans, siquidem in se ipsa spectetur, *Mens* dicatur; si prout corpus informat animatque, *Anima*. Quam ego doctrinam in his Philosophis, qui nullum reale commercium inter mentem, & corpus esse opinantur, non possum non ridere. Sed & quidam veteres *Mentem* ab *Anima* realiter velut duas res, atque, ut nunc loqui amamus, *duas substantias*, distinxisse videntur, ut non pauci e recentibus Philosophi. Anima docto Varroni definita est, *Aër conceptus in ore, deservens factus in pulmone, servens factus in corde, diffusus in corpus (a)*: quæ esse debet a mente diversa, quum hæc sit res ipsa cogitans, corporique imperans. Neque verò parva est in naturali Philosophia ea quaestio, vita ne corporis a substantia mentis manet, an aliunde: quippe gravissimi Philosophi non modo e veteri schola, veluti Henricus Gandavenfis, aliique, sed recentiores quoque plures, veluti Gassendus, Cudworthus, ac non pauci alii, a *substantia media* repetunt: Cartesiani a *spiritibus animalibus*; Leibnitius, & Wolfius a *vi corpori insita*: veteres a *vi animi sensitiva per totum corpus diffusa*. Profecto ex actiones, actio-

(a) Apud Lactant. de Opif. cap. 17.

actionumque vires, quibus corporis vita continetur, & conservatur, imperio mentis non subsunt, velut motus cordis, pulmonum, arteriarum, calor vitalis: præterea sensus ipse videtur quodammodo prævertere omnem mentis cogitationem, & voluntatem, atque ab eo potius cogitatio omnis ortum ducere. Quæ efficiunt, ut Philosophus suspicetur, aut mediam quamdam in homine esse substantiam vitalem, aut fluidam substantiam, quæ sit mentis vehiculum, ut appellat B. Augustinus, totum corpus permeare, & mechanice corporis legibus esse obnoxiam.

Veteres, ut hoc obiter dicam, tria in animo consideranda esse putabant, 1. animæ ipsius substantiam, 2. tenne corpusculum, quo perpetuo circumdatur, 3. & corpus hoc crassius, aut ea hujus corporis pars, quæ præcipua ejus sedes est. Locus est Homeri insignis, quo ea tria explicat. Nam in Iliade l. seu lib. xxiii. Achilles phantasmate amici Patrocli somno excitus, exclamat:

ὦ ποποι, ἢ ῥα τίς ἐστι καὶ ἐν αἰδῶ δομοισι
Ψυχῇ, καὶ εἰδῶλον, ἀτὰρ φρενὲς ἐν ἐνὶ παρτήρῃ.

Papa! Certe igitur aliqua est & in Orci adibus.

Anima, & idolum: sed præcordia non insunt omnino.

Videntur igitur hoc in loco diserte tria illa distincta Ψυχῇ, εἰδῶλον, φρενὲς. Ψυχῇ substantia est cogitans: εἰδῶλον prior ac tenuis vestis, quæ, ut illi putabant, perpetuo animam comitatur: φρενὲς (quo vocabulo seu cor, seu diaphragma, seu tota pectoris cavitas capiatur, perinde est) sedes est animæ præcipua.

In his tribus tota ferme antiquitas mirifice consentit: ac in tertio vulgus: nam philosophi caput prætulere: in duobus reliquis sapientes una atque indolenti. Christiani ipsi prioribus sæculis eadem constanter docuerunt: tenueque illud corpusculum *vehiculum* animæ vocant Augustinus, aliique Latini Patres: Græci vero Theologi *Ψυχὴν animam*; quum substantiam cogitandi dicant & *πνεῦμα spiritum*, & *νοῦν mentem*. Videre est ut hæc copiose explicat vir divini ingenii Origenes in τῶν περὶ ἀρχῶν libris.

II. Intellectus est ea mentis facultas, aut vis (A)

qua

qua abstractas, aut genericas formas percipit, qua cogitat, ratiocinatur, &c. Intellectus ratiocinans vocari solet ratio (B).

Scholion. (A) Intellectum definivi *vim mentis*, non ipsam mentem, idcirco quod ita sumus vulgo assuesciti, ut *actiones* quascumque ex *viribus* manare judicemus, *vires* vero subjectorum quorumcumque esse. Quum autem functiones, quas intellectui tribuimus, nobis videantur esse actiones qualescumque; sit ut intellectum vim appellemus: & quum existat substantia quædam cogitans, quæcumque ea sit, quod paulo post videbimus, ejus substantiæ vim intellectum dicimus. Non sum ignarus, refragari nobis viros doctissimos, non e veteribus modo Scholasticis, sed e novellis quoque Philosophis, qui intellectum *passivam* faciunt *potentiam*, cui notioni explicandæ minus est vocabulum *vis* accommodatum. Sed nã isti egregie sapiunt. Nam siquidem percipere ideas, versare eas ex omnibus adspectibus, conferre, quid antecedit, aut sequatur perspicere, reminisci, conjicere, intellectus sunt, profecto eæ quum sint actiones, intellectus activa potentia est: si vero mentis id esse negant, nulliusne subjecti erunt, an alicujus? Nullius dicere, est aliorum patientia abuti. Si alicujus, id mens est. Aristoteles duo in anima distinguit, *δυναμιν*, & *ἐνεργειαν*, *potestatem*, & *actionem*. Ac quamquam quasdam *ἐνεργείας*, ut sensuum, & phantasiam ab extrinsecis causis repetit; non dubitat tamen esse *δυναμιν* cogitationum & intellectionum. Vide I. de anima. Quæ quum sint perspicua, otiosum censo pluribus eam questionem persequi. At enim, ideas seu *φαντασίας* excipit intellectus, non creat. Esto. At tum non ideas intellectus erunt actiones, sed aliæ, quas circa ideas exferit. Quod si qui est, qui tribuat quidem homini mentem, sed negat activam, is pugnancia pronunciat. Nec ego igitur probo Renatum Cartesium, qui cum alibi, tum epistola VIII. primæ partis, quæ est ad Elisabetham eruditam illam Principem Palatinam, scribit, *rationes, quæ Dei existentiam probant, illumque primam esse & immutabilem causam omnium esse*.

effectricem, quæ a libero hominum arbitrio non pendent, mihi videri probare, illum etiam esse causam actionum omnium, quæ a libero arbitrio pendent, idest a mente eum ratione, nec invita agente, quum nihil sit aliud arbitrii libertas; & quidem causam non tantum primam, & conservatricem creaturarum virium, earumque directricem, quod vacat controversia, sed totalem: nam paucis interjectis addit, *verum Deus ita est rerum causa, ut sit etiam TOTALIS*. Id enim præter quam quod evidentissimis rationibus repugnat, quæ demonstrant inesse in rebus mundanis vires suas, singulis peculiares, quemadmodum ex prima parte patet: grandem quoque viam pandit Spinozismo, quod quum ex iis, quæ in eadem prima parte dicta sunt, tum etiam ex iis, quæ interius sumus dicturi, est evidens.

(B) Philosophi nempe non aliud videntur rationis vocabulo intelligere, quam vim istam computandi, quæ sine intelligentia non est. Sed aut fallor, aut viri ipsi docti, dum velut ex tripode definiunt, hæc recte rationi esse consentanea, illa adversa, nihil minus sæpe meminerunt, quam quod rationem esse posuere. Ut ergo enucleatior rationis sit Philosophis nostris notio, paullo altius repetam.

1. Est in hominibus determinatus quidam idearum numerus, quibus res externas sibi repræsentant.

2. Hujusmodi ideæ (1) nec immutabiles omnes sunt, nec semper eodem numero continentur: nam præter quam quod in singulis hominibus pleræque variant numero, & qualitibus, pro ætate, conversatione, moribus, studiis, affectibus, &c. in tota quoque quadam humani generis parte, veluti in Græcia, Italia, Perside, &c. numero, & qualitibus variant pro variis temporibus, publicarum rerum fortuna, sectis Philosophorum, aliisque causis. Itaque non eodem modo cogitabant Græci Codri tempore, atque temporibus Xerxis, aut aliis: non eodem modo Romani tempore Numæ, ac temporibus Decemvirovum, aut Augusti: nec eodem modo tota Europa Christiana tempore Caroli Magni, ac tempore Caroli V.

3. Quod dico de Rep. Civili, id magis etiam de Lit-

Litteraria dictum volo. Habent enim sua fata & litteraræ. Disciplinarum, atque Artium quædam hoc sæculo, quædam alio magis florent: hæc in Gallia magis; aliæ in Anglia. Maxime cum disciplinarum quarundam fortuna pendeat, aut e publica æstimatione, aut ab utilitate: *Honos alit Artes, omnesque incenduntur ad studia gloria; jacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur* (a). Hinc vero fit, ut non eodem modo semper in Rep. litteraria cogitetur.

4. Quum ergo vulgo loquimur, minusque accurate, ea plerumque judicia dicimus rectæ rationi conformia, quæ præsentī numero, & qualitibus idearum tum nostri, tum eorum, inter quos versamur, consentanea judicamus; ea vero adversa rectæ rationi, quæ ab his ideis abhorrent, quæ etiam absurda, & significantius græce *δρώνα*, quasi non sit eo tempore iis locus, dicimus. Ita superioribus sæculis cum ratione consentire, aut ab ea dissentire, idem prorsus valebat, atque Aristotelis placitis consentire, aut dissentire; cuius rei plura, etiam doctorum hominum exempla, proferre possem, si essent opus.

5. Sed hæc judicia (4) alio tempore, aut apud alios, ob varietatem idearum (2. 3.), conversa natura, non eadem censentur. Inde fit, ut paria reperias judicia probata omnibus, & omni tempore, fallunturque sæpe, qui levi quadam similitudine de veteribus, aut extraneis judicant, consentire eos nobis.

Scholion. Instar omnium sit unum e Rep. Litteraria depromptum exemplum. Henricus Morus egregius fuit philosophus, & penetratione mentis, atque ulu rationis insignis. Is sua consulta ratione ad Cartesium scribit: *tandem enim clare mihi affulsit Cartesianæ lux, idest libera, distincta, sibi que constans RATIO; quæ naturam pariter, ac paginas tuas mirifice collustravit: ita ut aut nulla, aut paucissima supersint latebræ, & loci, quæ non patefacit nobilis illa Fax omnia profecto tam concinna in tuis Philosophiæ Principiis Dioptriciis, & Meteoris, tamque pulchra sibi ipsis, NATURÆ*
QUE

(a) Cic. in prima Tusc.

QUE consona sunt, ut mens, RATIOQUE humana juven-
dus vix optaret, letiusque spectaculum. Merfennus in
epistola ad Gisbertum Voetium . . . credidi, inquit,
lucem aliquam eximiam huic viro (Cartesio) Deum in-
fudisse . . . vix, ut credam ulli mortalium majorem
rerum naturalium cognitionem a Deo tributam. Recte
ergo rationi Cartesiana Philosophia consentanea tum
videbatur. Nunc contraria omnia: nam sunt hæc *pos-
iti, relativa*. Quæ ergo est recta isthæc ratio? nec in
Philosophia tantum naturali id sæpe obtinet, sed in
morali maxime, in qua idcirco de virtute, & vitio,
de bono & malo, de justitia, & injustitia apud minus
accurate differentes tot sententiæ, quot capita.

6. Philosophus ergo noster, quo ab his vulgi errori-
bus caveat, duo distinguat in *recta ratione*, ideas, & *ra-
tiocinium*, seu *materiem*, & *artem*. Tum vero dicito
quidpiam esse rectæ rationi conforme, quum & ideæ
rerum naturæ sunt conformes adamussim, & adeoque
immutabiles; & inde ducta ratiocinatio est necessaria.
Quod si quando incidat quæstio de *recta* generis hu-
mani *ratione*, vim ratiocinandi, non æqualem licet,
omnibus esse communem pronunciet, principiorum ve-
ro ratiocinandi pauca tantum, eaque manifesta. Ex
quo intelliget, & esse rectam quamdam rationem toti
generi humano communem, eamque immutabilem: &
plures alias, quæ itidem dicantur rectæ, temporum,
nationumque propriæ: sed quæ revera tales non sunt.

7. Sed quæret hoc in loco quispiam, sint, nec ne,
ideæ ullæ toti hominum generi communes, eæque im-
mutabiles? Neque enim, si nullæ sint hujusmodi ideæ,
esse ulla potest toti hominum generi communis ratio,
sed inter eos tantum erit aliqua, quorum communes
quædam sunt notiones. Quum hæc quæstio plurimi
interfit, & ad speciei humanæ unitatem asserendam, &
ad illud jus constituendum, quod naturale, & omnibus
commune dicitur, commentemur hac de re paullo ac-
curatius.

8. Ac illud in primis quilibet per se animadvertere
potest, rerum naturam unam esse ac uniformem ubique,
saltem substantia, legibus, ac ordine generali, seu &
pul-

pulcherrime constructam ordinatamque, & eodem sem-
per, ac ubique ordine ire, relationesque earum rerum,
quæ in natura sunt, easdem semper esse, constantes,
immutabiles. Sunt enim omnia ex rerum ipsarum es-
sentia in natura ordinata; quæ quoniam eadem sunt
semper ac constantes, unum, eundemque semper ordi-
nem servarunt, ac ubique servant.

9. Porro hujusmodi rerum natura, quacumque homi-
num sensibus patet, ac quomodocumque patet, eadem,
ac eodem modo iis objicitur: *non aliam videre patres,
aliamque nepotes*, inquit ille. Magnorum globorum or-
do, situs, motus, phænomena cetera, eadem ubique.
Telluris, quæ sunt, nascuntur, crescunt, intereunt,
ordinem ubique servant eundem, relationes easdem,
ubique sunt. Ac quanquam *non omnis fert omnia
tellus*, sunt tamen ubique communia quædam, ac
plurima magis *modificationibus*, quam substantia diffe-
runt. Ita objecta sensuum humanorum, saltem maxi-
mâ parte, ubique sunt eadem, & constantissima.

10. Jam humani sensus sunt in omnibus hominibus
similiter constructi, oculi, aures, tactus. Natura quo-
que ipsa humana similis in omnibus. Reperies quidem
homines magnitudine, colore, victu, vitæ moribus in-
ter se quandoque differre plurimum, idest iis, quæ sunt
nature humane accidentia; at non aut corporis *stru-
ctura essentiali*, aut *propensionibus* naturæ, affectibus,
eiusque generis aliis. Voluptate & dolore capiuntur
ubique omnes ac permoventur: ira, odio, amor, mi-
sericordiæ, spei, metui, ambitioni, avaritiæ, aliisque
aut animi perturbationibus, aut vitiis, aut virtutibus,
subjecti omnes. Ita videre possumus, quacumque patet
tellus, Sinenses, Japonenses, Tartaros, Samojedas,
Lapones, Americanos, Africanos eandem generatim
habere naturam, ac Europæos, nec differre, nisi iis,
quæ naturæ accidunt, aut quæ educatione, aut cli-
matibus inducuntur. Ac id ego observavi sæpe in Via-
torum Itineribus, incultas ipsas ac barbaras gentes,
quas vocamus, generis misericordia tangi, amicitia ca-
pi, justitiæ esse intelligentes, pudore ac verecundia so-
lere ad turpes res suffundi, ac eo constantius, quo a
ma-

magnis civitatibus remotiores, in quibus corrumpere, & corrumpi sæculum vocatur.

11. Præterea vis judicandi & ratiocinandi, utur non in omnibus æque expedita & prompta, est tamen in omnibus. Itaque hominum societatem invenies nullam, quæ & vitæ consulere nesciat, & non sit numerorum suapte natura intelligens, & regimen politicum omnino ignoret, saltem œconomicum, & religionis sit inscia, & artes qualescumque non excolat. Sunt populi qui hæc omnia perfectius, plenius, promptius efficiant; sed nemo, qui penitus ignoret. Cultura igitur, & educatione, nonnihil etiam temperamento, differunt magis, quam natura.

12. Ex quibus ego conficio, esse communem quandam toti hominum generi rationem. Nam & similis in omnibus natura, ac sensus (4), & una ac uniformis ubique natura rerum (2), eademque oculis omnium objecta (3); & ratiocinandi facultas omnium (5). Ergo habent homines omnes, ut eandem semper ac constantem rerum naturam sensibus subjectam, ita communes quasdam ac constantes notiones. Iisdem præterea affectibus ac propensionibus subjecti, ac communi ratiocinandi facultate præditi, non possunt non in communibus quibusdam veritatibus perpetuo consentire. Ex quibus illud efficitur, esse rectam quandam rationem hominum omnium communem. Quod nisi esset, qui fieri unquam potuisset, ut aliæ cum aliis locis ac climatibus distantissimis nationibus societatem inirent, ac commercia agerent? Id enim non magis fieri potuisset, quam inter sanos, & insanos, homines & pecudes, quibus nulla est communis ratio. Me elementorum angustia verant, hac in re esse longiorem. Lectores, qui philosophari amant, ipsi per se hæc copiosius deducere possunt, potissimum si in humana historia fuerint verfati.

III. Perceptio Philosophis est unius ideæ contemplatio, quin eam cum alia quacumque comparemus.

IV. Judicium est plurium idearum, earumque relationum clara atque evidens perceptio.

Scholion. Distinguendum est judicium a dubio, opinio-

nio-

nione, fide. Illud sic ego accipi velim, ut sit perceptio clara relationis idearum: si obscura sit, aut nulla, dubium est: si minus ex una parte obscura, opinio: si nulla apud nos, sed alterius judicium pro nostro habeamus, fides. Ita judico, totum esse qualibet sua parte majus: dubito, stellæ pares ne numero sint, an impares: opinor, esse in luna animantes: credo, ab Annibale apud Cannas exercitum Romanum internecino prælio trucidatum.

V. Ratiocinatio est plurium judiciorum comparatio instituta ad id clare percipiendum, quod intuitionem non perspicitur. Ea constat principio, applicatione, consequentia, aut, ut ajunt Græci, ὑπομεν, μεταλη-
λα, επιφορη.

Scholion. Sunt hæc definitiones ex Malebranchio desumptæ (a). Quum v. g. inquit, bis duo, vel quatuor percipimus, tum simplex est perceptio. Quum vero judicamus, bis duo non esse quinque, quid in hoc negotio agit intellectus? id unum certe, percipit nimirum relationem paritatis, quæ est inter duo, & duo, aut bis duo, & quatuor: & relationem imparitatis, quæ est inter bis duo & quinque. Judicium igitur intellectus nihil aliud est præter perceptionem relationis, quæ inter duas, vel plures deprehenditur res. Sed ratiocinium est perceptio relationis, quæ inter duas vel plures relationes duarum vel plurium rerum deprehenditur. Hæc ille. Quæ cum sint, qui potuit idem philosophus scribere, judicia pertinere ad voluntatem, non ad intellectum? id certe est notionibus suis turpissime implicari (b). Sed est in hac Malebranchii doctrina, quod aut minus sit verum, aut minus clarum. Enimvero non omnis perceptio relationis duarum idearum proprie judicium est, & appellari potest, ut superiori scholio dictum est: clara tantum & evidens judicium & est, & dici debet: obscura
Tom. III. C ra

(a) Lib. 1. de inq. ver. cap. 2. §. 7.

(b) Non ego negaverim sæpe in Græcis Latinisque scriptoribus judicium & βελον, ac judicium & voluntatem una permisceri. Id tamen ita sit, quod illi vocabula βελον, & voluntas pro decretis acceperint, quæ non sine iudicio & consilio sunt.

ra vero, aut opinio, aut dubium; ut perceptio idearum extremarum, sed non earum convenientiæ, aut repugnantia, siquidem convenientia, aut repugnantia ex alterius auctoritate statuatur, fides (a). E.G. clare percipio $A = B$, aut $A < B$, seu intuitione id efficiam, seu ratiocinio, judico. Si minime intueor clare, tum aut opinor, siquidem parva quædam, non illa tamen clara lux affulgeat: aut dubito, si nulla, vel utrinque æqualis: aut tandem credo, si ex alterius auctoritate id mihi persuadeam.

VI. Idea est forma quædam rei cujusvis, aut existentis, aut possibilis.

Scholion. Non heic persequar idearum genera, quod in arte Logico-Critica feci copiose. Unum tantum moneo, distinguere Philosophos solere inter ideas intelligibiles, *venustas*, & *phantasticas*, seu *materiales*, *phantasias*: illas enim vocant formas pure intellectuales, omnis concretionis corporeæ expertes; has impressiones in cerebro factas, seu ab objectis externis in sensus incurrentibus, seu ab actionibus ipsius mentis in cerebro. Quæ divisio, quod suboluit Cartesio in examine programmatis Belgici, nullo modo esse propria potest. Nam idea est forma exhibens rem quamdam, seu *ideatum*, sed exhibens menti perspicienti: dicitur ergo idea hujusmodi forma ex relatione ad mentem intelligentem. Jam nunc aut mens incorporea est, aut corporea. Si primum, nequit suscipere, & intueri nisi formas pure intelligibiles, atque idcirco materiales formæ in cerebro descriptæ, quæcumque eæ sint, cum nequeant immediate esse menti præsentēs, dici ideæ non possunt, nisi admodum improprie. Quod si corporea sit, tum nullo modo obversari ei possunt *venustas*, formæ intelligibiles, neque idcirco illæ sunt intelligibiles ideæ. Præterquam quod definiri prius oportet, ideæ, & perceptiones idem sint neque, ut possit divisio illa intelligi. Nunc vero cum id non constet, videri potest, eam divisionem vocabulis constare nihili. Interim hoc

(a) Vide quæ diximus in Arte Logico-Critica lib. 3. cap. 2. §. 6.

hoc modo loqui oportet, ne susceptas disciplinas turbemus (a).

Ceterum quidquid sit de hujusmodi divisione, id certum est, non posse alio modo concipi a nobis ideas, nisi formarum, aut imaginum instar, quæ cum obijciuntur menti, res referunt, aut existentes, aut possibiles. Scilicet rerum aut existentium, aut possibilium perceptio non fit extra nos, sed in nobis. Quum vero fieri nequeat, nisi intima conjunctione principii intelligentis, aut cum rebus ipsis, quas percipit, aut cum earum rerum imaginibus, quomodo disputat Aristoteles; nisi ideæ sint *imagines* & *formæ* rerum, oportet, mentem nostram cum rebus ipsis uniri; quod explicari non potest, nisi aut ope intellectus agentis Arabum, qui sit toti naturæ creatæ infusus; aut, quod absurdius quoque est, ope Pythagorici, & Spinozisti systematis, ut non sit alius intellectus noster, nisi pars quædam Dei, aut Deus ipse per universam rerum naturam diffusus, & *commens*. Spinoza enim sic censet (b): quod ad mentem humanam attinet, eam etiam partem naturæ esse censeo; nempe quia statuo dari etiam in natura potentiam infinitam (intensive, & extensive reali extensione) cogitandi, quæ, quatenus infinita, in se continet totam naturam objectivæ, & ejus cogitationes procedunt eodem modo, ac natura, & ejus nimirum ideatum. Deinde mentem humanam hanc eandem potentiam statuo, non quatenus infinitam, & totam naturam percipientem; sed finitam nempe, quatenus tantum humanum corpus percipit, & hac ratione mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus statuo. Quæ cum sint non minus absurda, quam impia, nihil immutandum est de vulgari illa definitione.

VII. Memoriam vocamus facultatem ea iterum percipiendi, quæ alias sunt a nobis percepta, sed ita, ut

C 2

nobis

(a) Vox *idea* sæpius apud Platonem atque Aristotelem pro specie aliqua universali capitur. Dubio tamen vacat, Græcorum vulgus ita loquutum, ut quæcumque forma oculis adspiceretur, *idea* vocitarent; quomodo speciem a specie eodem sensu dicere Latini. Sed mox abstracte accipi ceptum est in scholis.

(b) Epist. 5.

nobis probe simus conscii, fuisse ea alias percepta. Quocirca si sensus præteritæ perceptionis desit, ea actio reminiscencia dici nequit.

VIII. Reminiscencia est actio ipsa, quæ rem alias perceptam iterum percipimus cum sensu & conscientia fuisse alias perceptam. Differunt igitur memoria, & reminiscencia veluti *habitus*, & *actus*, ut nempe quod *habitu* est memoria, id *actu* sit reminiscencia.

Scholion. Inesse in singulis *reminiscentiis* sensum veterum perceptionum, id clara intima conscientia persentiscimus. Id explicatu difficilius videtur Philosophis, unde is sensus proficiscatur: neque enim eam rem ullo modo expedire posse opinantur. Et certe seu e cerebri vestigiis exsistere dicas, seu e vestigiis sui generis, quæ post sensationes, & perceptiones fortassis supersunt in animo ipso, inextricabilibus implicariis quæstionibus. Nam cerebri vestigia perceptionem excitare posse, ut demus, non video quæ possint reminiscenciam. Regeres, agnoscere mentem non recentia esse vestigia illa, sed vetera: rogo quibus tandem signis? Vide ut clare respondeas. Confugere vero ad vestigia in animo ipso fortassis insculpta, magis etiam mihi obscurum videtur, quam superius: enimvero nec quid sint huiusmodi vestigia, nec qualia, *actuosa* ne, an immobilia & inertia, explicari potest. Non desunt, qui eum sensum, non minus quam sensum doloris, aut voluptatis a Deo repetunt (a). Argumentum rei inextricabilis perspicuum (b). Quæ omnia idcirco monui, ut habeant tirones philosophi exercendæ mentis argumenta.

Ce-

(a) Malebranchius.

(b) Dubitari non potest, quin sensus iste nascatur ex idearum concatenatione & identitate. Nulla enim idearum nostrarum est, quæ cum pluribus aliis *reminiscentiis* diversarum loci, temporis, personæ non sit conjuncta. Itaque ubi ad animum redit aliqua iis stipata circumstantiis, reminiscor: reminiscor vero fere nunquam, si illæ obliteratæ sint. Hoc cogitanti non potest, non esse perspicuum. Sed necesse tamen est, ut eæ motiones, quibus idearum memoria excitatur, aut eadem sint cum illis, quæ olim eas ideas exhibuerunt, aut non multum ab illis dissimiles. Hanc hic identitatem dico idearum.

Ceterum de memoriæ natura in loco commodius.

IX. Vocamus facultatem sentiendi (a) eam, quæ motuum in nervis, aut ab externis objectis factorum, aut a causis in ipso nostro corpore existentibus excitatorum conscii sumus.

Scholion. Duo distinguere oportet in sensationibus, alterum, quod est corporis, alterum, quod ad animum pertinet. Ac in corpore est irritatio quædam, aut expansio telæ nervosæ, sine qua nulla in nobis gignitur sensatio. Nam hæc tela est ita sensationum omnium instrumentum, ut oculi visus, aures auditus. Hinc fit, ut eo læso, aut in aliqua sui parte, aut in omnibus, sensationes vel debilitentur, vel omnino cessent: hinc, ut si nimium relaxetur, ut in profundo somno, aut in lethargo, sensationes evanescant. Ad animum pertinent perceptiones doloris, & voluptatis, & sensus, seu conscientia irritationis corporeæ, quæ singulas sensationes comitatur: nam qui intendunt animum, intelligunt conjuncta quidem illa duo esse, sed distincta. Qui mentis humanæ essentiam in sola posuere cogitatione, id sensum istum unum faciunt ex modis cogitandi. At nisi nobis ipsi illudere velimus; negare non possumus, sensum hunc longe diversæ naturæ esse a modis cogitandi, quod sensit Aristoteles in libris de Anima. Interim Philosophi isti, nisi dicere velint, sensum illum esse agitationem mediæ cujusdam Animæ, quum constet, mentem esse substantiam omnino inextensam, nihil superest, ut dicant, nisi esse *nescio quid*. Sed ea de re accuratius infra.

X. Facultas imaginandi dicitur ea, quæ ideas corporeas absentium corporum nobis repræsentamus, varieque copulamus, augemus, minuímus, & quæ res ipsas incorporeas sub corporeis imaginibus nobis dipingimus. Vocari etiam solet *phantasia*.

Scholion. Non est ea vocabuli definitio, sed rei. Nam quod

C 3

(a) Scholæ hic nos adigunt a latina vi atque elegantia verbi sentire abscedere: est enim huius verbi mira proflus in Latinis Auctoribus vis & intelligendi, & præsentendi, & iudicandi, & acuto pervidendi.

quod ea facultas nobis insit, intima conscientia scimus. Ut autem imaginationis naturam accuratius explicemus, paullo altius exordiemur. Sensationes omnes quædam sui vestigia, quæcumque ea sint, in nobis relinquunt, quorum vestigiorum ope possumus habere eandem perceptiones luminis, colorum, figurarum, distantiarum, sonorum, odorum, similibus, etiam quum res illæ præsentibus sensibus nostris non sunt. Perceptiones huiusmodi dicuntur imaginationes, phantasia, & phantasmata. Phantasia ita, ut sensationes, duas semper in nervosa tela agitationes excitant; unam, qua phantasiae sunt, quæ sine agitatione organi sensationum nemini mortali accidunt: alteram, qua bona aut mala exhibent. Illa essentialis est omnibus sensationibus & imaginationibus: hæc accidit ab animi iudicio, sine quo nullum aut bonum, aut malum a nobis reputatur. Posterior hæc affectus nomine venit.

Quibus ex rebus patet, sensationes ab imaginationibus non differre, nisi diuturnitate, & vivacitate: diuturnior, & vivacior natura sua est *sensatio*; minus diuturna, minusque vivax *imago*. Ex quo id intelligitur facillime, quod alibi animadvertimus (a), tum imaginationes pertinacissime pro sensationibus haberi, quum diuturnitate, & vivacitate sensationes ipsas adæquant. Sed eadem vi, qua præteritas sensationes mens sibi repræsentat, potest sibi effingere phantasmata similia, quæ scilicet nunquam sensibus percepimus. Potest hæc phantasmata associare, augere, minuire, atque ita novas rerum formas sibi exhibere, quod faciunt Poetæ. Potest res ipsas incorporare corporeis phantasmatibus exprimere, quemadmodum pictores exprimunt. Sed in omnibus his, ut fingere infinita, ita infinita peccare potest (b).

(a) In Arte Logico-Critica.

(b) Angelus a S. Joseph Carmelita in Gazophylacio lingue Persæ testatur, se vidisse hominem, qui quum opium persicum deglurisset, plures horas viseret invitus, ineptaque plurima ac obscæra efflueret. Coram se phantasmata adspiciebat quasi deambulantia; eaque monstrosa aut perridicula (pag. 260.). Chardinus testificatur id buis ipsi Carmelitæ contigisse (in Itinerario tom. 4. pag. 208.).

XI.

XI. Vita posita est in actione aliqua perenni, quæ ex principio activo rei, quæ vivit, intrinseco manat, quæque cum sui sensu, seu conscientia conjuncta est.

Scholion. Non aliam vitæ notionem habent homines, nec in scientiis, quæ in hominum scholis traduntur, definitiones, nisi ex communi hominum notationibus accipi possunt. Unum, ut observemus oportet, vitæ plura genera, quæ gradibus distinguantur, statui posse: nam & plantas, & brutas animantes, & homines, & dæmones (quo nomine bonos, malosque spiritus ex græcorum philosophorum usu intelligo) & Deum, vivere dicimus. Plantæ quidem vivæ appellantur, quousque vis plastica, quæcumque sit, eas permeat, & perenniter animat: brutæ vero animantes, quousque & vi eadem plastica & sensu præterea, atque motu spontaneo sunt præditæ. Hominum vita, in eo brutorum vitæ præstat uno, quod ratione quoque utantur homines, ut sint in nobis duo vitæ genera, rationis una, animantis altera. At longe diversa Dæmonum vita, siquidem illi nullo ne tenui quidem corpore utantur, esse debet, ut penitus diversa, ac generis eminentissimi vita Dei. Sed in eo vitæ harum rerum omnium conveniunt, quod esse non possunt nisi energie, idest actiones, & quidem intrinsecæ, ac perennes, ut si earum actiones interrumpantur, vivere continuo desinant. Quocirca, si quæ sunt, quæ vivunt quin ullius actionis perennis indicium præferant, quemadmodum semina, & ova, dubitari non potest, quin intrinsecus actione vitali agitentur, cujus nulla sint sensibilia vestigia.

XII. Appetitus, seu desiderium est propensio animi erga bonum aliquod perceptum, & ut præclare Chrysippus, ratio actionem imperans (a): Aversatio est quam animus refugit a malo aliquo percepto.

C 4

Scho-

pag. 202.). Ac similia efficiunt apud nos spirituosissimi liquores ut apud ceteras nationes opium. Mirabilia sunt catalepticorum phantasmata. Sed & videre possumus, quid in hominibus possit phantasia in iis, in quibus disturbata est, quorum ubique magna est copia. Plurimum in his enarrandis oblectamenti videtur capisse Henricus Morus lib. 1. de immortalitate animorum.

(a) Apud Plutarchum de Stoic. contrarietatibus.

Scholion. Vis, qua appetimus, aut averſamur, *bruta* est, idest omnem usum rationis, & consultationis prævertit; sed non prævertit tamen omnem perceptionem; nam, ut ignoti nulla cupido, ita nullus ex ignoto metus. Veteres Philosophi appetitum diviserunt primum quidem in *rationalem*, & *animalem*; deinde animalem in *concupiscibilem* & *irascibilem*. Nec tantum objectis, sed subjectis quoque primos distinxerunt: nam *rationalem* in superiori animi parte, idest *intellectiva* locarunt, animalem in inferiori, idest *sensitiva* collocarunt. Hinc vero explicuere, ut iis videbatur, facillime, eam pugnam, quæ inter utrumque intercedit, quaque fit illud, quod Medea apud Ovidium pronunciat; *video bona proboque, deteriora sequor*, quodque Paullus Apostolus in epistola ad Romanos paullo pluribus dicit, *video aliam legem, in membris meis repugnantem legi mentis mee: non quod volo bonum, hoc ago; sed quod nolo malum, illud operor*. Opinabantur nimirum inferiorem animi partem cum superiore pugnare, & ut Plato eleganter dicit, equum cum equite, singulosque homines sibi ipsos hostes esse, *ἐκδύς αὐτὸς ὁπίσθιν αὐτοῦ πορεύει*, quæ sunt ejus verba in I. de Legibus. Inde est Horatii illud, *animum rege* (animum, appetitum hunc intelligit concupiscibilem & irascibilem, qui affectuum sedes habetur), *qui nisi paret, imperat*. Quæ magnifica magis sunt, quam clara; nam quum anima sit incorporea & simplex substantia, vocabula partium inferioris, & superioris, vocabula videntur esse nihili. Ego, qui in ea sum sententia, mentem humanam dum corpori conjuncta est, nihil nec agere, nec pati nisi cum corpore, quo veluti instrumento utitur, rem sic explico. Ex singulis phantasias totidem nascuntur in tota tela nervosa, qua præcipue continetur vita animalis, irritationes, eæque in ratione sunt intensitatum perceptionum bonorum, vel malorum; quas perceptiones bona, aut mala representata voco. Jam quum bonorum, aut malorum representatorum intensitas non sit æqualis ob eas res, quas loco suo explicaturi sumus; fit ut, ne irritationes quidem illæ sint æquales. Jam in ratione irritationum illarum excitantur in nobis sen-

sus

sus voluptatis, aut doloris: qui & ipsi inæquales plerumque sunt. A sensu doloris, vel voluptatis intensiore semper vehementior excitatur appetitus; ergo appetitus excitatur in ratione bonorum aut malorum representatorum, idest in ratione intensitatum commotionum, atque idcirco perceptionum. Itaque si contingat, ut eodem tempore duo diversa objecta utrumque bonum videatur, ut A, B; A quidem animi, B vero corporis, hocque intensitatis 6, illud 4 percipiatur; consequetur, excitari appetitum erga A propensione, ut 4, erga B, ut 6, quæ est appetituum pugna: quos appetitus impetus si libertas, ut sæpe comescere potest, ita sequatur, sique extra regulam sint, fit ut contra rationem agamus: atque hoc est *videre bona, deteriora sequi, & legem sensuum adversus legem mentis prævalere*.

Malebranchius (a) duo alia inclinationum genera ponit, congenitas, & acquisitas, atque primas naturales appellat. Operæ pretium est integrum ejus locum transcribere: Si Deus, inquit ille, quum hunc mundum creavit, materiam undequaque immensam creavisset, nec ullam ei vim motricem indidisset, nulla profecto corporum varietas provenisset. Totus potius adspectabilis hic mundus nihil etiamnum esset, nisi pondus iners, vastaque moles, quæ demonstraret quidem summam Dei potentiam, & magnitudinem, sed nulla formarum distinctus varietate, nulla rerum successione, qua universitatis rerum pulchritudo continetur, procedens, nulla etiam divina sapientie indicia præberet. Sunt autem in spiritibus propensiones & inclinationes in hoc intelligentiarum mundo, quod motus in mundo corporeo. Itaque nisi spiritus hujusmodi præditi essent inclinationibus, nihil quidem illi unquam appeterent, vellentque, nullaque esset in spirituum mundo actionum ea varietas, quæ mentes rapit in admirationem quum divina sapientia, tum quoque ejus misericordie, justitie, bonitatis, atque ceterorum Dei attributorum. Discrimen itaque inclinationum efficit, haud dubium, in spiritibus, quod motionum varietas in corporibus, atque unica hac re tota creaturarum pulchritudo efficitur, & continetur.

Pergit

(a) Lib. 4. de inquirenda veritate cap. 2.

Pergit porro, ac quæ tandem huiusmodi sint inclinationes, ut detegat, hunc in modum ratiocinatur. *Inclinationes naturales spirituum non possunt aliud esse, præterquam continuata impressiones voluntatis Dei, a quo illi creati sunt & conservantur: quocirca oportet, ut sint ea consentaneæ finibus Creatoris: ergo spectant & Dei gloriam, & spirituum ipsorum conservationem. Velle enim non potest Deus, ut quæ create sunt voluntates in alia bona vehementius rapiantur, quam in Deum ipsum.... Nihil igitur imbruit in mentibus Deus, quam amorem erga Deum, quo & ipsum & cetera propter ipsum amamus. Est autem is amor, quod principium est ceterorum peculiarium amorum nostrorum, amor ipsius boni, seu boni generatim summi, summi boni. Hæc autem est prima naturalis inclinatio ceterarum fons secundum Malebranchium. Altera vero est inclinatio, qua studemus nos conservare, seu nostri ipsorum amor.* Ac ita quidem his de rebus differit vir doctus, ut eas inclinationes velut naturæ rationalis quasdam, ut ita dicam, *leges mechanicas* videatur habere: nam *mechanica lex* ea Philosophis dicitur, cuius nulla est in natura causa anterior, sed quæ sola Dei voluntate & existit & conservatur (a). Nec is primus est, qui exemplis e legibus corporum mechanicis deductis animi humani propensiones explicare studuerit: nam B. Augustinus, cuius hic principis totum systema suum inædificavit, in *Confessionibus* eodem prorsus exemplo utitur, *ponderibus*, inquit, *suis aguntur omnia. Amor meus pondus meum: illo feror, quocumque feror.* Ut, si Newtoniana calluisset, potuisset dicere, esse in mentibus amorem, & odium, quæ sunt in corporibus vires centripetæ, & centrifugæ. Hoc distant, quod illa libertati subsunt: hæc naturæ necessitati parent.

Interim sunt philosophi, ac ii quidem graves, qui ab hac doctrina dissentiunt. Putant enim omnes hominum inclinationes ex usu vitæ nasci, consentaneas tamen naturæ, idest nullam in partem nos flecti antecedente vi, sed tum demum, quum aliqua nos aut rei

(a) Vide Wolfium in Cosinologia.

alicujus idea, aut naturæ indigentia, permovet. Nempe quum ita sit natura humana comparata, ut voluptate conservetur, dolore destruat: adeoque dolore, & voluptate impellatur ad objecta vitæ consentanea, retrahatur a noxiis; hinc efficitur, ut commercio, & usu rerum inclinationes, aut aversiones nascantur erga eas res, quæ vitæ sunt consentaneæ, aut ab ea aversæ. Nempe naturæ ipsius sensu quodam interno quisque amat esse, agere, vivere, idest existere, nec existere modo, sed cum commoditate, ac beate quoque existere: sed hic naturæ conatus, sensus, & amor, quò nullus in natura nostra prior concipi potest, non persentiscitur, nisi irritatione aliqua instrumenti, qua anima utitur, corporis scilicet. Hæc irritatio aut internis fiat causis, aut externis, non compescitur, nisi aut bona adepti fuerimus, aut mala evitaverimus. Inde fit, ut quum usu vitæ externa didicerimus bona, aut mala, in ea feramur, incipiamusque amare beatitudinem, & ipsum bonum, aversari vero miseriam. Quod si, inquiunt, ingenitæ sunt naturæ nostræ propensiones quædam, aguntque ante omnem vitæ usum, *brutæ* ne eæ sunt, idest tales, quæ prævertant perceptionis, & rationis usum, an *rationales*, quæ scilicet ex ideis boni, vel mali oriuntur? primæ quidem naturæ potius corporeæ essent, quam animalis, ac rationalis: posteriores innatas supponunt notiones; quas quum isti determinaverint, consequitur, nec illas esse ullas. Ego non dubito, quin prior illa opinio similior sit vero: ingenitas nempe esse vires illas: sed esse tamen puto instar virium corporum elasticarum, quæ sunt quidem in corporibus perpetuo: minime tamen agunt, nisi premantur. Vires igitur illæ naturæ humanæ irritatione aliqua excitantur (a).

XIII.

(a) Non multa meditatione indigemus, qua intelligamus, naturam ipsam fieri, ut 1. esse velimus, 2. & bene esse, 3. & beate. Nam principio nihil natura nostra vehementius abhorret, quam non esse: secundum hæc, non bene esse: tandem non esse beate. Aristoteles mortem terribilium omnium extremum vocat, ac vere, & eleganter vocat. Hinc nullum est malum, aut periculum, quod homines non invadant audacissime, quum de morte evitanda agitur;

XIII. Voluntas est appetitus rationalis, ac libertati parens.

Scholion. Hic voluntatem a libertate distinguo, duasque habeo potentias, licet inter se conjunctas, appetendi alteram cum consilio, alteram eligendi. Appetitus sine ulla animi ratione, voluntas a nobis non dicitur, sed mechanica propensio, affectus, &c. Is igitur appetitus voluntatis a nobis nomine insignitur, qui rationalis sit ac libertati obediens. Hinc voluntatem nisi mentibus, nulli alteri animanti tribuere solemus. Quod ut intelligatur apertius, ex nostri ipsorum conscientia, quinque, quorum alterum ex altero nascatur, in hoc negotio sunt distinguenda. I. Intellectus seu vis percipiendi, & cogitandi. II. Perceptiones boni vel mali, quæ potentia intelligendi sunt actiones. III. Inclinationes, aut aversiones, seu appetitus ex iis perceptionibus nati: IV. Potentia eligendi, vel fugiendi

ex

tur; tum enimvero omnes animi corporisque vires explicantur. Quin nunquam homines quantum ingenio corporeve valeant plene dignoscunt, quam quum in ingentibus periculis versantur. Plena sunt horum exemplorum historia, præsertim navigantium. Jam quantopere non bene esse reformidat humana natura, inde intelligi potest, quod nihil ferme agamus, aut omittamus, nisi animi ac naturæ inquietudine, dolore scilicet ac aegritudine commoti. Nulla est molesta perceptio, quam non statim ex animo ejicere velimus: nullus, ne exiguus quidem corporis dolor, quem non depellere. Ac sumus adeo interdum delicati, ut minus etiam jucundas perceptiones, si jucundiores nobis suppetant, continuo fastidiamur, & nisi ejecerimus, tristemur. Tandem eodem natura impetu fit, ut omnes beati esse velimus, idest quum omnis aegritudinis ac molestia vacui, tum ab omni dolore liberi; ac postremo letitia, atque voluptate disfluens. Itaque & in jucundis perceptionibus haeremus lubenter, & iis privari timemus, & si subducantur, aegritudine statim corrumpimur molestissima. Tum ingentes quoque labores subire parati sumus, si ita ad hanc qualemcumque beatitudinem quidquam conferre arbitremur; & ab omni etiam levissima cura refugimus, si in id animum induxerimus, turbari illa animi quietem & pacem. Quocirca tria illa, esse, bene esse, esse beate, naturalia omnibus sunt hominibus, ex naturæ ipsius humana structura quasi emergentia: ingenita ergo hoc pacto sunt. Sed ejusmodi tamen vires nisi pressione non excitantur: pressio aegritudo est ac dolor: hæc irritatione instrumenti generantur: quæ de re alibi.

ex ratione. V. Electio ipsa, aut fuga. Eorum quantum mihi libertas est, tertium voluntas. Scio hæc sæpe permisceri quum in Græcis, tum in Latinis scriptoribus: id quod fit, quod libertas voluntatem, seu appetitum rationalem moderetur, nullaque sit voluntas sine libertate. Jam quum voluntas non constet sine ratione: inde factum quoque est, ut apud Græcos βουλῆς, βουλευσις, & βουλευμα sæpe pro consilio capiantur, βουλευμῶν vero pro consiliis. Nam illud Homeri initio Iliados Διὸς δ' ἐτελέετο βουλῆς, Dei consilium, ac, ut nostri loquuntur, decretum (nam nullum est sine consilio decretum, ut ipsa vox indicat) Latinis sonat. Quin βουλῆς, & βουλευμα sæpius consilium & consultare, quam determinare: βεβαιῶν, & βεβαιῶναι potius determinare, & determinationem significant. Sed non raro permiscuntur.

Jam voluntatem appetitum esse atque rationem, veteres illi nostri Theologi, Philosophique Scholæ Peripateticæ pluribus & sæpe docent, in primis S. Thomas; quorum loca supervacaneum fuerit hic exhibere. At idem constanter docuerat Aristoteles, cujus hic est insignis locus ex primo Magnorum Moralium libro cap. XIII. Postquam scilicet dixisset nihil unquam nos agere, nisi appetitu permotos, subdit, ορεῖσθαι δὲ ἐστὶ εἰς τρία, ἐπιθυμῖαν, θυμὸν, βούλησιν, appetitus quidem tria sunt genera, cupiditas, impetus irascibilis, & voluntas. Hos nostri appellant, concupiscibilem, irascibilem, rationalem. Hinc idem Philosophus lib. II. Eudemiorum cap. VIII. initio nihil esse voluntarium, nisi quod est cum ratione, docet, λέγεται, inquit, ἐν τῷ διακούσαντι πῶς πράττειν εἶναι τὸ ἐκαστον, superest, ut in eo, quod cogitando quis efficit, situm sit voluntarium. Quo ex loco licet intelligere, qua re Aristoteli hic appetitus, quem ille βούλησιν appellat, ab iis differat, quos cupiditatem, & impetum irascibilis vocat, ratione nempe: quum illi ἐκείνης, ut ait, subito exsistant, ac βούλησιν prævertant, seu rationis consilium & decretum. Atque hinc quoque est, quod ille quum alias, tum lib. II. Ethicorum Nicomachiorum c. II. scribit, ὅτι δὲ ἀγνοοῦν, καὶ ἐκαστον μὲν ἅπαν ἐστὶν, quod fit per inscientiam.

scientiam, sit omne illud quidem non sponte. Sed illud quoque observatum velim, verbum *velle*, atque inde derivatum nomen *voluntatem* Latinis tria præcipue significare, *cupere*, *appetitum*: *probare*, ac *approbationem*: & *imperare*, ac *imperium*, quarum rerum exempla hic non afferam, quum proferant passim in Latinis auctoribus. Sumta cum primo sensu ad hanc voluntatis definitionem spectant: cum aliis usum libertatis denotant, ejus proprium est imperare.

Hæc paullo latius diduxi, ut philosophus intelligat, quum in Græcis gentibus ita vocabula hæc, quæ nos rixis agitant, usurpata primum fuerint; atque hinc in Latinas manaverint, unde & scholæ nostræ, & major Europæarum nationum pars acceperunt; cum eadem mente a nobis esse accipienda, dum veteres quæstiones pertractamus, aut antiquos auctores in partes trahimus.

XIV. Libertas est illa mentis facultas, potestas, vis, qua possumus quidpiam eligere, aut fugere, prout nobis ex ratione boni, vel mali adeoque voluntate nostra, libitum fuerit. Eum igitur nos liberum dicimus, qui ex boni vel mali ratione, seu ex judicio & voluntate sua quidpiam operatur: qui vivit, ut vult; vult autem, ut cogitat: eum vero minime liberum, cujus agendi causa est aut motio vel *passio* sine ratione, aut non sua ratio, & judicium, quique idcirco non ipse, nec cum voluptate, sed violenter, & ægre agit (a).

Schol. Nulla res est, cujus tam diversas notiones homines alioquin perspicaces, & docti sibi confecerunt; quanquam eos magis vocabulis, quam re, dissentire putaverim, si eos excipias, qui omnem omnino libertatem perimere irrito conatu, ac reluctante natura, studuerunt. Sunt enim, qui libertatem locant in *facultate agendi*, aut *cessandi ex voluntate* (b). Alii vero in facultate agendi, aut cessandi secundum determinationes cogitationum nostrarum. Nempe singulæ ferme nos phantasiæ atque ideæ commovent boni vel mali aspectu,

(a) Vide Arist. lib. III. Eth. Nicom. initio.

(b) La Placette Eclaircissement sur la liberté p. 2. Jaquelot de l'existence de Dieu pag. 381.

spectu, nec tamen æque commovent. Fit ergo, ut cogitationum nostrarum aliæ aliis intensitate præsent, atque ut hæc potius inde appetitiones, quam aliæ manent: hinc agere, libertatis esse existimant (a). Alii in facultate eligendi ex consultatione (b). Alii in facultate eligendi super bonis minime infinitis (c). Quæ omnes definitiones vocibus potius, quam in re ipsa differunt. Spinoza libertatem generatim definivit his verbis: *ea res libera dicitur, quæ ex sola sua natura necessitate existit, & a se sola ad agendum determinatur: necessaria autem, vel potius coacta, quæ ab alio determinatur ad existendum, & operandum certa ac determinata ratione* (d). At alibi dum hominem liberum memorat, eum esse dicit, *qui ex solo rationis dictamine vivit* (e). Ex quo consequi videtur ei humanam libertatem acceptam fuisse pro facultate agendi ex dictamine rationis.

Ego in omnibus his non parvam inesse obscuritatem video. Libertatem isti non ex eodem adpectu omnes contemplati sunt: inde notiones variæ, & concertationes æternæ. Quo igitur hanc rem, prout sentio, explicem, paucis comprehendam. In primis tria sunt in homine distinguenda, *vis quædam activa*, *potestas eam regendi*, & *motiva*, quibus ea vis determinatur ad hoc potius, quam aliud objectum. Inesse homini vim quædam activam, inter comperta habeo. Quum autem vis nulla activa determinata simul esse possit in omnes partes, si talis vis in homine inest, quæ nunc in hanc partem, nunc in aliam inclinatur, idest, quæ non sit unum in modum determinata, necesse est, & altera vis sit eam moderans, & motiva quædam, quibus illa determinetur. Ac eam vim determinantem & moderantem nobis inesse id perspicuum efficit, quod nec ingenii nostri vires, nec corporis unum in modum a-

(a) Locke Essai de P Entend. lib. II. esp. XXI. §. 8.

(b) Alexander Aphrodis. de Fato.

(c) B. Th. p. part. 4. 82. art. 2. in corp.

(d) Eth. part. I. def.

(e) Eth. part. 4. in demonst. prop. 67.

natura determinatæ sint; determinenturque a nobis huc illuc quotidie. Sed non determinatur tamen sine motuvis aliquibus. Jam duorum generum ea motiva esse possunt, ratio, & passio. Quum vis hominis activa passione determinatur, idest actione & vi aliarum rerum externarum, aut ipsius corporis interna motione, necessaria est, & mechanica: si ratione, ejusque appetitu, libera. Quæstio ergo, utrum ulla sit in homine libertas, huc redit, determinetur ne semper homo a passionibus, an aliquando etiam a propria ratione & voluntate? Si primum constiterit, actum erit de humana libertate: si posterius, liberi erimus; quia scilicet poterimus vivere ut velimus. Præterea nisi quoque distinguatur inter libertatem ipsam, & ejus usum, in multis nos implicari quæstionibus minime necessariis oportet. Ex.gr. B.Thomas, qui in prima parte Summæ Theologicæ Quæstionibus LXXXII. & LXXXIII. acutissime his de rebus disputat, atque, me saltem auctore, ceteris accuratius, & solidius, duas in primis quæstiones ex Aristotelis genio ponit. Una, sit ne libertas potentia cum habitu conjuncta? altera, libertas & voluntas sint ne due potentie? Utrumque negat. Scilicet ei & libertas & voluntas una eademque sunt potentia; & hæc potentia nec habitus est, nec cum habitu conjuncta. At distinguere oportuit. Libertas enim ab usu velut abstracta & separata, nec voluntas est, nec habitus, sed *δυναμις*, potestas: usus autem libertatis, & cum voluntate, & sæpe cum habitu est conjunctus. Ex quibus & id intelligitur facillime, ad libertatem generatim sumtam pertinere quidem illa libertatis genera, quæ a coactione, & a necessitate naturæ, & indifferentie dicuntur: ut scilicet vis hæc hominis activa nec ab externis causis necessario, nec ab ulla naturæ suæ necessitate determinetur: reliqua vero genera, quæ dicuntur contradictionis, contrarietatis solum spectare usum libertatis: quæ si probe observassent philosophi nostri, magnam opinor, partem quæstionum vocabulorum refecare ex scriptionibus suis potuissent (a).

XV.

(a) Latini liberum hominem dicebant aut cum, qui ita esset sui juris,

XV. Habitus sunt facilitates ex naturæ humanæ, longa disciplina contractæ, quibus actus aliquos seu internos cogitationum & voluntatum, seu etiam externos

Tom.III.

D

nos

juris, ut nulli esset subjectus, quo nomine veniebant cives omnes; aut qui licet patrio juri subessent, tamen ingenui essent, qui liberi & filii ingenui dicebantur. Ea legibus Romanis constabat. Mercurius rogat Sossiam in Amphitruone, liber es, an servus? Soss. Utrumque animo collibitum fuerit meo.

Hujusmodi ergo libertas erat immunitas ab heri jure; eique servitus opponebatur.

Græci hos homines *ελευθερος*, & *ελευθεριος* frequentius vocabant: servos *δουλος*, *θεραπευτας*. Illos etiam *αυτοκρατορας*, sui dominos, *αυτεξουσις*, sue potestatis, *αυτονομος*, qui ipsi sibi essent lex, *αυτονομος*, quasi sui ipsorum principes: consentaneisque nominibus hos.

Iidem Græci, in primis philosophi, hanc animi vim, qua efficere quidpiam, aut non, possumus, prout lubet, *εξαιτιον* appellant & *αυτοκρατορας*, quasi sponte sua atque ipsum se cientem: quibus *εξαιτιον*, invitum perpetuo opponit Aristoteles. Nam illud *εξαιτιον* non ego ab *ελευ*, sed ex *αίτιος* derivaverim: ut id sit spontaneum, quod ab interna substantia proficiscitur, ut disputat Aristoteles. Hoc autem *εξαιτιον* spontaneum tum demum voluntarium & liberum habet, si nec *εὐθυμια*, nec *θυμω*, nec cupiditate, nec ira impetu excitesur agathæque, sed ex ratione. Hinc animi libertati necessitatem opponi docebant; eamque esse aut *αυτοκρατορας* το *παντος* *δουλου*, fatum materie universi mundi, aut *βαδων* Deorum, *μοιρον*, Parcæ, *εὐθυμια*, *προνου*; aut *εὐθυμια* & *θυμω*, impetus nempe naturæ vel aliquid concupiscentis, vel in aliquid insipientis subito & præter rationem, hocque dicebant *αυτοκρατορας*, invitum.

Latini veteres libertatem potestatem vivendi, ut velis, dixere, eamque, quæ ei opponeretur, necessitatem, vim, sæpe fatum, aut voluntatem deorum, providentiam, consilium, quum esset externa: si ab ipsa humana natura efficeretur, impetum, instinctum, cupiditatem, iram, &c. Sequiores, quam illi libertatem, liberum arbitrium dixerunt, ac, ut mihi quidem videtur cogitare. Tacitus Ann. xi. init. de Claudio, liberum ei (Asiatico) mortis arbitrium permisit. Arbitrium quidem, quia hæc libertas nemini constaret sine rationis consilio: liberum vero, quod ipsum sui juris esse debeat, ut hoc nomen tueatur.

Omnes ergo Græci Latinique auctores ea voce vim & potestatem rationalem agendi, aut cessandi, quæ ipsa semet agat, intelligunt.

Sed quoniam eam quidam cum voluntate, seu appetitu perturbant: alii cum ratione, qua arbitramur: alii cum causa, qua excitatur, aut adjuvatur: alii cum altera illa civili libertate, aliique alias: inde factum puto, ut major pars litium sit nata.

nos linguæ, manuum, &c. expeditius edere possumus.

Scholion. Huiusmodi facultatum esse naturam humanam patientem, nemo est, qui possit inficiari, nisi fortassis, qui nondum aut sui, aut aliorum ullam habuit notitiam. Sed illud non omnes animadvertunt, hominem, quantus quantus est, nihil aliud esse præterquam habituum congeriem: hominem autem quum dico, non hoc tantum animal intelligo mente divina, & corpore præditum, quem *naturalem hominem* appellare possis: sed *hominem civilem*, cuius velut rudis quædam materies homo ille est *natura*. Atqui ego id pono inter *naturalem* illum, & hunc *civilem* discrimen, quod inter rude metallum ac inde confectam statuam. Porro e naturali civilem hominem soli efficiunt habitus, quum qui intellectum & voluntatem, tum etiam qui corpus spectant. Jam habitus *continuatiōne actuum* acquiri verus est philosophorum effatum & verum: nempe, ut tenellæ plantæ inflexione continuata eum acquirunt situm, quo dirigit agriculator, ita humana natura quum quidpiam sæpe efficit, eo inclinatur, ut velut pondere quodam pertrahatur, & lubentius ac facilius repetit. Natura certe nostra quum esse incipit, nulla insita vi ullibi flectitur, nisi ad se conservandum, ut superius dictum est: propensiones commercio mundi acquirunt. Si quam in partem sæpius aut ab objectis externis, aut ab internis animi cogitationibus impellitur, in eam fit propensior; ea propensio continuatis actibus confirmata *habitus est*, & quidem, ut inquirunt, altera natura,

Quam licet expellas furca, tamen usque recurrit.

Quocirca inde petenda ratio. I. Cur habitus non nisi diuturna actuum continuatiōne acquirantur. II. Cur ii facilius, quorum exercitatio cum voluptate est. III. Cur ii expeditius, qui phantasia, aut corpore magis, quam mente constant; contra hi difficilior. IV. Cur *habitus intellectuales* & difficillime acquirantur, & facillime deleantur. V. Cur infantes & pueri aptiores sint excipiendis habitibus, quam ætate maturi. Præterea quum quantitas virium naturæ humanæ finita sit, inde etiam patet & hoc aliud phænomenon, cur na-

tura

tura nostra quum tota unum in habitum incumbit, inepta brevi tempore aliis evadit: quemadmodum si quis vim habeat motricem = 4, dum 4 viribus dextero brachio aliquid urget, nihil conari altero potest. Nec difficilius erit Aristotelicum illud theorema intelligere, quod pluribus ille in secundo Nicomachiorum explicat, *nullum esse posse ingenitum habitum*. Quod si quis roget, quæ hæc doctrina stare possit, cum *infusus*, ut ajunt, *theologicarum virtutum habitibus*, qui nullo exercitio contrahuntur, is sciat, naturam omnem ita Deo rerum opifici & moderatori subesse, ut quod nos inflectere nonnisi paulatim & lente queamus, sola ille voluntate statim flectat: res enim omnes id sunt, ac illico sunt, quod, ut sint, ille vult.

XVI. Irritabilitas aut *mechanica* est, aut *animalis*. Irritabilitas mechanica est ea vis, qua quædam corporis animalis partes, veluti nervi, & fibræ, membranam perstrictæ coarctantur ac quasi oscillant lentius aut velocius, prout minus aut magis vehementer perstringuntur.

Scholion. Hanc vim inesse in corporis animalis nervis, iisque partibus omnibus, ad quas nervi pertingunt, luculentis constat experimentis. Sed est & sua quoque irritabilitas in quibusdam plantarum partibus, veluti fibris, foliis, aliisque, ut quandoque pulsatae aut coarctentur, aut palpitent.

XVII. *Irritabilitatem animale*m voco eam vim, qua doloris aut voluptatis sensum, ex mechanica irritabilitate animantia sentire possunt.

Scholion. Constat experimentis, nullam irritationem in animantis nervis gigni, quin sensus aliquis doloris aut voluptatis repente existat. Utramque igitur irritabilitatem perpetuo in nobis jungi in exploratis est.

XVIII. Ideæ irritantes sunt eæ omnes, ex quibus irritatio aliqua animalis in nobis gignitur.

Scholion. Hujus rei respectu tria sunt distinguenda idearum genera: nam quædam ita nobis nec bonæ, nec malæ videntur, ut præter irritationem mechanicam sensum, quibus percipiuntur, aut cerebri, in quo excipiuntur, nullam animalem gignant. Has *indifferentes* dicemus. Aliæ bonæ apparent, eæque jucundam exci-

D 2

tant

tant iritationem. Aliæ postremo malum aliquod exhibent, ac iritationem molestam pariunt. Nullæ igitur sunt nec jucundæ, nec molestæ, quæ non aliquid boni aut mali respectu ad nostram felicitatem præferant.

XIX. Voluptas est omnis sensus jucundus, quo natura ita irretitur, ut nolit eo privari. Dolor contra omnis molestus naturæ sensus, quem depellere gessit.

Scholion. Necesse autem non est, ut hic animi voluptates a voluptatibus corporis, animi a corporis dolores secernam: sunt enim omnes animi, aut naturæ sentientis: nemo autem corpori sentientem unquam naturam tribuit. ἡδονὴν definit Aristoteles Rhetoricorum I. cap. xi. *κίνησις τινὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητικὴν quamdam animæ motionem sensibilem, ἐκ τῆς ὑπαρχούσης φύσεως, quæ convenienter naturæ nos occupat: λυπὴν δὲ, τὴν ἀντικειμένην dolorem vero contrarium.* Quare quum latinum voluptas, tum græcum ἡδονή, ac ἡδύ, non corporis tantum voluptates significat, sed utrasque, si ita partiiri placet; quemadmodum constat ex usu illustrium scriptorum perpetuo: ut non videam quid causæ fuerit Ciceroni eam ob rem tantam Epicuro litem movendi, quasi ἡδονή solas corporis voluptates sonet (a). Quod si, quemadmodum dixi, partiiri velimus, non subiecto, nec sensu alias ab aliis separabimus, sed causis tantum: corporisque dicemus, quæ a corporeis causis originem trahunt: animi, quæ a cogitationibus, phantasiis, ideis.

XX. Affectus (παθή) voco eas jucundas aut molestas naturæ humanæ commotiones, quæ ex perceptione boni vel mali nascuntur, quæque nos vehementius, quam naturæ æquabilitas fert, agitant, quales sunt amor, metus, ira, similes (b).

(a) Vide adnot. ad def. 23.

(b) Naturam humanam, quo in loco est, indigere affectibus, ut conservetur, id postea demonstraturi sumus. Sed quoniam sunt excessus quidam affectuum seu intensitate, seu extensione, qui tantum abest, ut ullam nobis vitæ commoditatem præsentent, ut potius ad nos infelicitandos videantur aptiores; quo distinctius his de rebus differamus, motus illos naturæ nostræ necessarios, quibus aut in be-

Scho-

Scholion. Renatus Cartesius, affectus, quos *passiones* vocant recentes Philosophi, ita definivit, *perceptiones, aut sensus, aut commotiones animæ, quæ ad eam peculiariter referuntur, quæque producuntur, conservantur, & corroborantur per aliquem motum spirituum (a), seu fluidi corporei, quæ velut anima quædam media spectari potest.* Sed mihi naturæ ordinem acutus alioquin philosophus pervertere videtur: nam quam ille facit causam affectuum, ille potius est effectus, & vicissim: non enim ex perceptiones & sensus, quam ille *passiones* appellat, e motu spirituum producuntur, & conservantur; sed contra, motus ille animæ, seu partis naturæ humanæ, quam sensitivam vocant, & ut hic amat loqui, spirituum, perceptionum effectus est, cogitatione conservatur & corroboratur. Si tantum ignorare possunt, perceptionibus boni vel mali primum excitari affectus, deinde, perdurantibus illis, intensiores effici, & vehementiores, qui sunt omnino sibi ignoti. Nam unde illud — *Est mollis flamma medullas? Tacitum vivit sub pectore vulnus?* nempe quia *absens absentem auditque videtque.* Injurato igitur Cartesio credo, quod ille ad Elisabetham scribit de hoc passionum opusculo, *nequaquam miror, quod vitia in illo deprehendas, quibus certe eum vacare minime putavi, quum ejusmodi habeat argumentum, cui nunquam antea studueram (b).* Interim hæc non satis sunt consentanea cum iis, quæ præfatione in eum librum paullo confidentior dixit, ea, quæ de affectibus docuere veteres, tam parvo momenti esse, & maxima ex parte tam parum probabilia, ut sperare non debeam, me ad veritatem rei per-venturum, nisi plane ab iis, quas insisterunt, viis recessero. Nec nego, si physicam hujus tractationis partem spectes, vere ab eo id dictum: de morali, quæ reponam habeo.

D 3 Ope-
num fertur, aut aversatur malum, affectus vocare possumus, ut hoc vocabulum in honestiorem semper partem accipiat: excessus vero seu intensitate, seu extensione dicemus perturbationes, quod vocabulum in pejorem sæpe partem usurpabitur.

(a) De Pass. Animæ prt. I. art. 27.

(b) Epistolarum part. I. Ep. XI.

Operæ pretium erit & Cimmerium illum tenebri-
nem, quem saepe alias in jus duximus, audire, qui
sibi, ut solet, & musis canit, heic ne musis quidem,
opinor, Spinozam intelligo. *Affectus*, inquit, qui ani-
mi parthema dicitur, est confusa idea, qua mens majore-
rem, vel minorem sui corporis, vel alicujus ejus partis
existendi vim, quam antea, affirmat, & qua data,
ipsa mens ad hoc potius, quam ad illud cogitandum de-
terminatur (a). Peream si non intellexi: id profecto
Delio eget natatore. Audiamus definitionis definitio-
nem. *Explicatio* (pergit): Dico primo affectum, seu
passionem animi esse confusam ideam: nam mentem eate-
nus tantum pati ostendimus (prop. 3. hujus), quatenus
ideas inadéquatas seu confusas habet. Quum nemo sit,
qui non miretur, pronunciari a philosopho confidentif-
sime, mentem in ideis inadéquatis pati, jucundum er-
rit paucis subdere ejus hominis demonstrationem. Post-
quam in citata prop. 3. demonstrare admissus est, men-
tem, quatenus adequatas habet ideas, eatenus quadam
necessario agere, seu potius Deum, quatenus mentis es-
sentiam constituit, item sibi, ut solet, canens; transit
ad hoc nostrum. Deinde, inquit, quidquid necessario
sequitur ex idea, qua in Deo est, adequate, non qua-
tenus mentem unius hominis tantum, sed quatenus alia-
rum rerum mentes simul cum ejusdem hominis mente in
se habet, ejus illius hominis mens non est causa ade-
quata, sed partialis, ac proinde (per definitionem 2.
hujus) mens quatenus ideas inadéquatas habet, qua-
dam necessario patitur. Tum vero litteris cubitalibus
subnectit, Q. E. D. Atqui nisi id est data opera cru-
cem hominibus philosophis figere, vix hunc hominem
humanum habuisse sensum mihi persuaserim. Adeo ve-
rum, in avia ire, quicumque frequentatas humano ge-
nere semitas superbe fastidit. Ad rem: persequamur
explicationem prioris ænigmatis. Dico deinde, qua mens
majorem, vel minorem sui corporis, vel alicujus ejus
partis existendi vim, quam antea, affirmat: omnes e-
nim corporum ideas, quas habemus, magis nostri corpo-
ris

(a) Spinoza Esch. part. 3. pag. 159.

vis actualem constitutionem, quam corporis externi natu-
ram indicant: at hæc idea, quæ affectus formam consti-
tuit, corporis, vel alicujus ejus partis constitutionem in-
dicare, vel exprimere debet: quam ipsum corpus, vel
aliqua ejus pars habet, ex eo quod ipsius agendi poten-
tia, sive existendi vis augetur, vel minuitur, juvatur,
vel coercetur. Et est præterea, qui Heraclitum cogno-
mento *συνεταυρος* obscure loquutum dicat? est qui Ari-
stoteleas definitiones obscuritatis arguat? Quibus de re-
bus quotiescumque cogito, vehementer dubito, volue-
rit ne hominibus recutitus hic homo scribere, an illu-
dere. Scio passim illum clamare in epistolis, ceteros
omnes mortales ideis phantasiæ, idest falsis, de rebus
judicare, non intellectualibus, quæ veræ sunt; phanta-
siam vero non posse nobis rerum veras naturas exhi-
bere. Queritur non intelligi sua principia, idcirco, quod
ad sua pura noëmata nemo intendat animum: intelle-
ctum humanum omnia fingere ex analogia suæ natu-
ræ, non ex analogia universi adeo, ut sit instar spe-
culi inæqualis ad radios rerum, qui suam naturam na-
ture rerum immisceat (a). Non ego inficior, id sic se
habere in hominum vulgo: at de gravissimis quoque
philosophis id affirmare, & quidem hominem de ho-
minibus, id vero est intolerabile. Quid? Spinoza ho-
mines erudire contendit ope communionis idearum,
quarum natura capax est humana, an earum, quas
nunquam homines habere possunt? Primum negat o-
pere ipso: posterius qui promittit, omnem is huma-
nam naturam exuisse prius oportuit. Quam bellum
erat fateri, se non intelligere clare, quod nullo modo
clare alios docere potuit? Imago enim est animi scri-
ptura.

XXI. *Verus affectus* dicitur, qui & objectum habet
consentaneum, nec est eo objecto major, aut minor.
Falsus est si aut in nullum conveniens objectum fera-
tur, sed in chimæricum, aut eo objecto major est,
vel minor.

Scholion. Hoc exemplis perspicuum fiet. Si quis igi-
tur

D 4

(a) Ep. 2. & alibi ex Verulam.

tur speret id quod nusquam est bonum, aut ea re letetur, quæ nullibi est, aut irascatur, metuat nullas ob causas, nisi mere phantasticas, eum *falsis affectibus* agitari dicemus; quo modo Virgilius inter poenas, quibus improborum animi in Cocyti regnis torquentur, *falsa gaudia* locavit. Sed & si quis plus amet, aut minus, plus aut minus speret, plus aut minus timeat, quam boni aut mali quantitas poscit, falsis quoque is affectibus permovetur, seque inaniter aut beat, aut ex cruciat. Quibus ex rebus patet, huiusmodi falsos affectus ac perturbationes ex ignorantia & erroribus pro- gigni omnes.

XXII. *Amor proprius* est is amor, quo nos, ceteraque omnia propter nos ipsos, atque nostri felicitatem amamus: *φιλαυτία* Græci dicunt. Quod si quis quidquam sine ullo ad se suamque beatitudinem respectu amet, is *amor purus* ac *sincerus* appellabitur.

Scholion. Disputari solet inter philolophos, potens ne sit hominum natura amoris huius puri ac ab omni nostri aut utilitate & commodo, aut voluptate sejuncti, quem Itali *disinteressato* vocant. Nam fuere, quibus persuasum fuit, nos ita natura comparatos esse, ut nihil amare possimus, nisi nostræ utilitatis aut voluptatis causa. *φιλαυτία* omnium esse amorum nostrorum, omnisque odii *ἀρχή* principium & nonnulli veterum Græcorum docuere, & Thomas Hobbesius de *Cive*, &, ut alios præteream, nuper Helvetius auctor operis famosi *L'Esprit*: qui & id addidere nefandum, *utilitatem solam esse iusti & equi matrem*. Sed quibusdam placuit, amore nos posse puro ac sincero amare, ac non solum nullam ob nostri utilitatem, sed contra nostram quoque felicitatem: quin hunc solum amorem veram esse & germanam virtutem; ceteras, quas amor nostri pellicit, nothas, vitioque fedatas (a). Quis non miretur tantopere philosophos ea in re dissentire, quæ ita ad cuiusque naturam pertinet, ut non subtili ratione, sed sensu videatur decernenda? Nam hæc quæstio huic alteri mihi persimilis videtur, esuri-

(a) M. L'Esprit la fausseté des vertus humaines.

re ne, nisi nostri causa possimus? Item sitire? Et generatim appetere quidquam, nisi quod nobis bonum non sit? Nam amor, ceterique affectus ad appetitum, ac animi partem sensitivam pertinent, utriusque, qui sic disputant, consentientibus. Sed ea de re loco suo dicemus: hic nolim, nisi quæstionem indicasse, ut in ceteris scholiis efficio.

XXIII. Beatitudo est status fruitionis sine ulla tristitia, dolore, metu, seu status voluptatis undequaque perfectæ ac omnibus numeris absolutæ.

Scholion. Boëtius, quem deinceps ducem ceteri sectati sunt, beatitudinem definit, *est status omnium bonorum aggregatione perfectus*. Quæ non est definitio rei, sed causæ rei: neque enim nunc quæritur, unde beatitudo manet, sed in quo sit posita. Quinimo, quod accurate prorsus pertractatur a Cartesio (a) & a Wolfio (b), non aggregatio bonorum aut voluptatem in nobis gignit, aut facit nos beatos; sed *conscientia perfectionis nostræ*, quæ e bonis illis derivatur; qua de re postea. Jam idem peccatum peccant illi omnes, qui rogati in quo sit posita beatitudo, varia bonorum genera percensent, atque in eorum aliquo locatam docent: nempe beatitudo esse locata non potest nisi in æquabili & perfecta voluptate: unde vero ea derivetur voluptas, alia quæstio est. Quum autem dico in *perfecta voluptate* positam esse nostri beatitudinem, *hominis*, seu *naturæ humanæ* voluptatem intelligo, nec necesse est distinguere inter voluptatem *animi* & *corporis*: voluptas enim non potest esse nisi animæ, seu potius *naturæ viventis & sensitivæ*, ut supra dictum est. Excitentur vero voluptates ex perceptionibus bonorum animi, an ex conscientia bonorum corporis, quæve sint potiores, id est, ut dixi, inquirere in causas voluptatis ac beatitudinis, non ipsam beatitudinis essentiam explicare. Quare injuria in Epicurum debacchatur Cicero (c), quod ille beatitudinem in volupta-

(a) In Epist. ad Elisabeth. part. i. Epistolarum.

(b) In Psychologia Empirica.

(c) De finib. lib. i.

luptate posuerit, quasi in abdomine & in iis, quæ intra ventrem sunt. Nec enim hanc tantum voluptatem, ut superius dixi, vocabulum ἡδονή significat, ut Romanus hic censeret philosophus; & non agebatur Epicuro, quæ beatitudinis causæ, sed quæ natura, in quo ille, etsi alibi impie peccaret, perspectius philosophabatur, quam alii, qui turpissime statum quæstionis miscebant. Quid quod eodem pene modo philosophatur Aristoteles (a)?

Age vero, audiamus & hic humanæ sapientiæ, si diis placet, instauratorem. Nostra salus, seu beatitudo, seu.

(a) Aristoteles Magn. Moral. lib. 1. cap. III. quum bona ita partiti esset, ut alia esse animi diceret, alia corporis, alia externa; animi bona item trifariam dividit, τὰ δ' ἐν ψυχῇ αἰσθητὰ, inquit, θεωρετὰ καὶ πρακτὰ, ἢ ἡδοναὶ, καὶ ἀρεταὶ, καὶ δυνάμεις: bona quæ sunt in animo, trifariam distribuuntur, in prudentiam, virtutem, voluptatem. Vide Arist. eundem lib. II. Mag. Mor. cap. VII. quo in loco hac de re copiose & peracute disputat, eosque vehementer reprehendit velut rusticos, & ignorantes, qui ipsam per se voluptatem visperant; quum non ipsa per se voluptas, sed et adjunctis, velut αὐτοῦ τοῦ πρὸς αὐτὴν prava alterius indole, mala efficiatur. Sed & Plato in Philebo, aut περὶ ἡδονῆς, de voluptate, satis ipsa disputatione ostendit, hoc vocabulo Græcos in utramque partem usos: is enim voluptates non ab αἰσθητῶν, quam semper ignorant esse ait, sed a bonorum generibus illam procreantibus discernit. Quin & μαθηματικῶν, & επιστημονικῶν ἡδονῶν memorat. Postremo vitam nemini, ne Deo quidem, beatam contingere ait, aut solius rationis possessione, aut solius voluptatis, sed eam esse beatam, quæ ex utraque sit mixta. Idem in II. de Republic. initio immixtas voluptates, ἡδονὰς ἀσφαλεῖς ipsas per se, non alterius boni gratia experendas docet. Sed & ἡδονῶν pro animo latari passim Græci accipiunt: & ὡκυμένην vocat somnum Homerus, & ἡδονήν, & ἀνιπαυδίαν voluptates, & requiem animi ita iungit, ut pro eodem habeat. Quid igitur opus erat his Ciceronem tantopere trahi, qui ἡδονήν non corporis tantum esse, sed animi quoque docebat? Ego ne non intelligo (inquit in II. de fin. 4.) quid sit ἡδονή græce, latine voluptas? Utram tandem linguam nescio? Sed illa vero intoleranda, quæ paulo ante dixerat. Quid enim necesse est, tanquam meretricem in matronarum coetum, sic voluptatem in concilium virtutum adducere? Invidiosum nomen est, & infamie subiectum. Non tamen Terentiano Pamphilo videbatur in And. Act. v. sc. v. Ego, inquit, Deorum vitam propterea sempiternam esse arbitror, quod VOLUPTATES eorum proprie sunt.

seu libertas (nempe hæc synonyma habet) consistit in constanti, & aeterno erga Deum amore, sive in amore Dei erga homines (a). Ne vero quisquam roget, qui secunda illa verba cum primis convenient, audiat quid ille. Hinc sequitur, inquit, quod Deus, quatenus seipsum amat, hominem amat (recte hæc quidem) & consequenter quod amor Dei erga homines, & mentis erga Deum amor intellectualis unum & idem sit. Nempe, quia mentis erga Deum amor intellectualis pars est infiniti amoris, quo se Deum amat, non quatenus infinitus est, sed quatenus per essentiam humanæ mentis, sub specie aternitatis consideratam explicari potest (b). Quæ nova argumentationis species? Quæ cum impietate commixta ambages? Dogmata tum naturæ tum rationi contraria. Sed ut mendacis argumentum dictorum est inconstantia, ita errore turbati animi sententiarum pugna. In vita, inquit alibi, apprime utile est intellectum, seu rationem, quantum possumus, perficere, & in hoc uno summa hominis FELICITAS, seu BEATITUDO consistit. . . . intellectum vero perficere nihil etiam aliud est, quam Deum, Deique attributa, & actiones, quæ ex ipsius naturæ necessitate consequuntur, intellegere (c). (*)

XXIV.

(a) Spinoza Eth. part. 5. in schol. prop. 36. coroll.

(b) Ibidem prop. 36.

(c) Appendice ad part. IV. cap. 4.

(*) Est editus superiori anno Lugduni Batavorum libellus, quo Philosophia Moralis mathematicum in morem comprehensæ exhibetur, Auctore Maupertusio viro in primis clarissimo. Auctor doctus humanam felicitatem hunc ferme in modum explicat. Voluptatem, inquit, appello omnem perceptionem, qua occupari potius, quam non, velimus, ac quam nolumus a nobis subduci, & cum qualibenter simus. Omnis vero perceptio, quam minus libenter ferimus, quamque commutare gestimus, dolor est. Jam duratio voluptatis, seu perceptionis amabilis, tempus est beatum, eoque beatius, quo voluptas illa intensior & diuturnior; contra duratio perceptionis molestæ, seu minus amabilis, tempus est miserum, ac miserius, pro ejus intensitate, aut diuturnitate majori. Denum perceptionum amabilium summa beatitudo est: molestiarum summa miseria. Quumque Auctor doctus sibi persuasset ex accuratissimo, ut inquit, calculo, in vita humana, perceptionum jucundarum summam longe excedi a summa molestiarum perceptionum; inde

ELEMENT. METAPH.

XXIV. Virtus generatim est habitus facultates hominis perficiens. Vitium habitus deteriores efficiens. Sed virtus moralis est, quæ perficit facultates rationales ad beatitudinem: vitium, quod impeditiores ad illam efficit.

Scholion. Nihil immuto de doctrina Platonis in Menone, Aristotelis Eudemior. I. & B. Thomæ: quin ceteris eam præfero: nam ubi aliorum definitiones, quas mox proferam, obscuræ sunt, aut mancæ, aut falsæ, aut non essentie rei, sed vel causarum, vel qualitatum, hæc & clara est, & perfecta, & vera, & secundum essentiam. Virtus, inquit S. Thomas (a), nominat quādam potentia perfectionem: uniuscujusque autem perfectio præcipue consideratur in ordine ad suum finem: finis autem potentia actus est; unde potentia dicitur esse perfecta secundum quod determinatur ad suos actus. . . . potentia autem rationales, quæ sunt proprie hominis, non sunt determinatæ ad unum (ut naturales nempe vires) sed se habent indeterminate ad multa; determinantur autem ad actus per habitus. Egregius est ea de re Ciceronis locus (b), ut, inquit, in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis: sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas (quæ scilicet sunt affectiones corporis membra & vires perficientes): sunt item in animo. Corporis temperatio, quum ea congruunt inter se, e quibus constamus; sanitas sic animi dicitur, quum ejus iudicia, opinionesque concordant, eaque est animi VIRTUS. . . . & ut corporis est quādam apta figura membrorum, cum coloris quādam suavitate, eaque dicitur pulchritudo: sic in animo opinionum iudiciorumque equalitas & constantia cum firmitate quādam & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam consequens, pulchritudo vocatur. Neque vero ab ea definitio-

concluse, longe esse in vita humana maiorem miseriam, quam felicitatem. Quam hominis docti conclusionem nec Auctores Bibliothecæ Rationalis probant, nec ego veram puto; quæ de re dicitur loco suo.

(a) Secunda part. quest. 55. art. 1.

(b) Tuscul. IV.

PARS TERTIA.

61

tionem nisi verbo tenus, distat Augustini virtutis definitio, ut sit bonus usus liberi arbitrii. Sic is differit, ut tria bonorum faciat genera, magna, media, & minima, hinc addit (a), quod in mediis bonis invenitur liberum arbitrium, quia & male illo uti possumus, & tamen tale est, ut sine illo recte vivere nequeamus: bonus autem usus ejus jam virtus est, quæ in magnis reperitur bonis, quibus male uti nullus potest.

Renatus Cartesius (b) sic eam in rem scripsit. Secunda est (regula bene vivendi & beate) ut sit semper in firmo & constanti proposito ea omnia faciendi, quæ SUA RATIO ipsi suadebit, nec passionibus suis aut appetitionibus ab hoc abduci se permittat. Atque hujus propositi firmitudinem pro virtute habendam esse existimo; quanquam haud scio, virtutem fuisse ab ullo unquam ita explicatam. Ego vero tantum adest, ut hanc virtutem dicam, ut potius vitiorum omnium hoc caput faciam, pertinaciter ex propria ratione vivere, quum non brevissima tantum ea sit, sed in plerisque falsa, semper inconstans & levis. Gravissime potius præcipit Salomo, ne sapientia nostræ inittamur. Scio veteres plerosque Peripateticos, & Stoicos virtutem habuisse constanter ex recta ratione vivere, plenius certe ii, qui non ex propria ratione, sed recta definivere virtutem; sed oportuit, ut prius in eo convenirent, quid sit recta hæc ratio. Nam Zeno vera dicebat visa impressa effectaque ex eo quod est, qualia esse non possunt ex eo quod non est (c), ac dispelcebat in naturalia, & arte acquisita, illaque appellabat, quæ infantes sine doctoribus didicimus: rationem ex naturalibus illis prænotionibus atque notitiis in animo collectis confici atque consummari & constare dicebat (d). At Academici hæc fluxa, atque idcirco falsa habebant, qui scientiam, adeoque rectam rationem non nisi æternarum & immu-

(b) Lib. I. Retract. cap. 9.

(c) Epist. part. I. Epist. 4.

(d) Cicero in Lucullo.

(e) Plutarch. lib. 4. de Placit. cap. 11. vide & Petrum Valerianum in erudito libello Academica inscripto.

mutabilitatem formarum intellectionem appellabant. Aristoteles in Magnis Moralibus interroganti, quid, & ubi sit hæc recta ratio, respondet esse in hoc sitam, ut inferior animæ pars ita rationi sit subiecta, ut nullo modo ejus officium turbet: nam ratio imperare debet, sensus parere. Qui, inquit aliquis, sciam, rationem minime ab affectibus præpediri? respondet ille, nisi apud temetipsum habes hujusmodi rerum sensum, nihil efficitur (a). Scilicet hæc intimo sensu judices, necesse est. Sed alibi vivere secundum decreta summi imperatoris Dei, ex recta ratione vitam instituere pronunciat (c). Sed cur ea decreta non protulit? ut sciremus, unde recta ratio exordiat. Nam Deum sequi, est præstantissimæ rationi obsecundare, quod, ut hic ait, *opus est apistos, pulcherrimus terminus*. Sed quo id recte efficiamus, divinæ sunt leges explicandæ, ut quod a nobis sancta illa majestas velit præcise sciamus (c). Henricus Morus virtutem hunc in modum definiit, *intellectualis vis animæ, qua impressionibus animalibus, sive passionibus corporeis ita dominatur, ut in singulis actionibus illud facile prosequatur, quod absolute & simpliciter optimum est* (d). Duo sunt in ea definitione, quorum alterum controversum est, alterum obscurum. Primum, quum dicit, *vim animæ*, siquidem *ingenitam* intelligit: quo ille propendit, rem maxime controversam definitione sua complectitur: nam *acquiratur ne virtus, an nobiscum nascatur, vel divinitus demittatur*, quæstio fuit inter Græcos philosophos diu vexata, nec unquam definita. Vide Platonem in Menone. Si autem *acquisitam*, quum naturales virtutes definiat, non theologicas, earque non possint nisi *habitus* esse; non erat cur diserte negaret virtutes esse habitus. Alterum, definire ante oportuit, quid illud sit *optimum*, quod virtus persequitur: nam, &

(a) Lib. 2. cap. 10.

(b) Moral. Eudem. lib. vii. cap. 15. ext.

(c) Videri possunt, quæ de veritate hac reali, qua informatæ ratio recta est, & vite regula, disserit Ashley Sykes, quem in prima parte laudavimus.

(d) Enchiridio Eschico lib. 1. cap. 3.

& id valde incertum inter Philosophos existit.

Joannes Franciscus Buddeus (a) acerrime in vulgatam hanc virtutis definitionem invehitur: in Scholis, inquit, Theologorum, imo ne Philosophorum quidem, locum non invenit recepta illa, & multorum errorum generatrix definitio... enimvero bonarum actionum exercitio, quod virtus proprie & accurate sic dicta acquiri possit, experientiæ repugnat, multo autem magis rationibus Theologicis. Itaque ille virtutem definit, *constans & serium studium se in omnibus ad voluntatem numinis componendi*: eam vero donum Dei esse pronunciat. Hæc divina virtus est. Sed si penitus humanam naturam consulisset, nec indulisset sectæ, haud confidenter dixisset, priorem illam definitionem experientiæ repugnare, & Theologiæ, nullamque humanam virtutem ipsos per nos acquirere posse. Scilicet & experientia discimus ex sola naturæ lege ad morales virtutes se plurimos composuisse, ut exemplaria earum virtutum etiam a primis Christianis fuerint habiti; & id non taceant Scriptores sacri utriusque Instrumenti. Non ignoro, veteres quosdam Christianos Theologos negasse videri ullam veram fuisse virtutem moralem in Gentilibus, in primis Augustinum; tamen quum & universa historia refragetur; & quosdam virtuosos memoret veteris Testamenti historia, ut Abimelechum, Cyrum, alios; & ipse

(a) In Theolog. Morali cap. 1. Sect. 4. ad §. 126. cordibus suis: qui dicit eam doctrinam experientiæ & Theologiæ repugnare nimis ille audere videtur. Neque vero ego negaverim, eam esse hominum ab Adamo indolem, ut in vitia proniores simus, quam in virtutes: sed, ut neminem inter Ethnicos prudentem, neminem justum, neminem temperantem, neminem patriæ amantem, dicam, id vero cavebo, ne veterum rerum peritis deridiculus sim. Quin potius existimo, Deum, qui naturalis legis parens est, in eorum animis agere, quibus ille eam legem tanquam primam vitæ regulam dedit; ac si non ita, ut ea solum æternæ beatitudinis compotes fiant; saltem, ut tranquille hic vivere possint. Nam naturæ viribus hanc terrestrem felicitatem & sequi homines posse, & qualemcumque adipisci, Thomas ipse Aquinas docet: & hanc nobis non posse contingere, nisi ex virtute, tum veteres omnes philosophi docuere, ne Epicuro quidem excepto, tum hic idem gravissimus Theologus tradit diserte, 1. 2. q. 5. art. 5.

ipse agnoscat Augustinus de Civitate Dei, Deum Romanorum veterum virtutes dum remuneraretur, imperii dilatare fines; & Paullus in epistola ad Romanos, scribat, *Gentes dum ea, quæ legis sunt, faciunt natura, ipsos sibi esse legem, quippe qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*: qui dicit eam doctrinam experientiae, & Theologiae repugnare, imperitiam & humanæ naturæ, & Theologiae patefacit.

Perpendenda nunc paucis est Spinozistica virtutis definitio; per virtutem, inquit, & potentiam idem intelligo, hoc est virtus, quatenus ad hominem refertur, est ipsa hominis essentia, seu natura, quatenus potestatem habet quadam efficiendi, quæ per solas ipsius naturæ leges possunt intelligi (a). Quum definitiones, quæ explicant res ipsas, debeant esse veræ, & a propositione vel axioma non differre, ut idem homo agnoscit (b), videamus utrum hæc sit vera. Quoniam huic virtus est ipsa potentia naturalis, ea congenita est, & immutabilis: virtutes ergo nullæ exercitatione acquiruntur, nullæ emittuntur contrariis habitibus; adeoque tota hominum falsa est historia & vita; egregie prorsus! nempe, qui a sensu hominum communi discedit, non potest nisi perridicula effutire.

Tandem exstiteri ii, qui virtutis nomen omne inane esse dicerent vocabulum, aut virtutem non esse nisi quod sit utile. Vulgatum illud Epicureorum est,

Sola est utilitas iusti prope mater & æqui.

Sed & memorabile est Bruti illud morientis, *ob infelix virtus!* Ita ne quum nihil quam nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui? (c). Cujus Epicurei vocem adprobat Florus: sed quanto efficacior est Fortuna, inquit, quam Virtus! Et quam verum est, quod moriens efflavit, non in re, sed in verbo tantum esse virtutem! (d) Quæ pestifera opinio masculæ quidem loco suo confutabitur. Sed dicemus hic pauca in antecessum

(a) Eth. part. iv. def. 8.

(b) Ep. 27.

(c) Plut. in Bruto.

(d) Flor. lib. 4. cap. 7.

sum, ostendimusque virtutem & esse, & ad vitam sapienter transigendam necessariam, nec nomen istud inane esse.

I. Ac omnium primum, ita natura comparati sumus, ut 1. & beati esse velimus. 2. &, ut simus beati ipsi nobis sufficere nequeamus. 3. ac propterea ab externarum rerum usu plurimum nostra felicitas, vel miseria pendeat.

II. Jam externæ res nobis utiles, aut noxiæ esse possunt, seu nos conservare, vel destruere; unde rerum distinctio facta, ut aliæ sint bonæ, aliæ malæ, & quidem bonæ, vel malæ, magis, aut minus, prout magis, aut minus cum natura nostra consentiunt, vel pugnant.

III. Hæc realia sunt, seu natura ipsa rerum continentur. Nihil est in illis puræ imaginationis. Sed & hoc reale est, hæc externa bona, vel mala usu magis, quam re nobis esse, quod sunt. Nam quanquam externæ, ut dixi, res ita natura constitutæ sunt, ut aliæ nobis prodesse, aliæ nocere possint, usu tamen fit, ut reapse aliæ prosint, aliæ noceant.

IV. Tota igitur natura nostra sic instituenda est ac confirmanda, ut aut in recto harum rerum usu non peccet, aut peccet saltem quam minimum. Nam quando iis utendum necessario est (I. II. III.), ut simus felices, id quod naturæ ipsius necessitate volumus (I. 1.), nec vero obtinere possumus, nisi recto usu, quippe quod usu fiat, ut earum aliæ reapse bonæ sint, aliæ malæ (III.); nisi miseriam nobis consciscere velimus, assuescendum est, huiusmodi rebus bene uti.

V. Nemo autem his rebus bene unquam utetur, nisi eas probe cognoverit, ac non modo bonas a malis accurate discreverit, sed earum præterea, quoad fieri potest, intensitates perpenderit. Neque enim ad rectum externarum rerum usum satis fuerit scire, quæ utiles, aut noxiæ: intelligendum illud etiam est, quatenus utiles, aut noxiæ sint. Scilicet usu plerumque venit, ut operæ sit pretium, minus bonas repudiare, quo obtinere possimus meliores; aut minoribus malis subesse, quo maiora caveamus. Sunt hæc perspicua.

VI. Qua ex re fit, ut qui habitus mentis ad hæc

nos conformant, ii *virtutes intellectuales* non modo nominentur, (def. 17.) sed sint. Est enim *reale quoddam* res eas, ex quibus beatitudo, aut miseria nostra proficiscatur, ita internoscere, ut recte & præclare uti possimus. Virtutes igitur intellectuales *inane vocabulum* non sunt, nisi iis hominibus, quorum non interest, beati ne, an miseri vivant, quos ego, si qui sunt, a tota hominis natura alienos esse puto.

VII. Jam perpetuis experimentis discere possumus, evenire in hominis natura morali, quod in iis corporibus, quæ se se attrahunt, aut repellunt. Nam & quum se attrahunt, in ratione distantiarum attractio minor est, aut major, maxima in contactu: & quum se repellunt, eo vehementior repulsio, quo vicina. Enimvero & in bona naturæ quodam impetu ferimur, estque hic naturæ impetus in ipso honorum complexu maximus: pro distantia, major autem, aut minor: & mala impetu item naturæ refugimus, ac præsentia maxime, distantia, in ratione earum a nobis intervalli. Erant autem huiusmodi impetus naturæ nostræ finitæ, sibi que, & ut sit, & ut beata sit, per se minime sufficienti, conservandæ necessarii. Nam nisi ab externis rebus tangi illa posset, ut in alias attractione quadam ferretur, ab aliis naturali repulsione fugeret, ne uteremur quidem illis, idest in nos conservandos ac tutandos minime impelleremur.

VIII. Sed fieri potest eas ob causas, quas ego in appendice ad caput quartum recensebo, ut huiusmodi impetus, quos *affectus* diximus, modum excedant, idest, ut minime bonorum, vel malorum intensitati sint proportionati; id quod quum evenit, necesse est, ut perturbemur, ac inquieti & miseri simus. Itaque fit, ut quum *affectus* sint naturæ conservandæ necessarii, *perturbationes* contra, seu *affectuum excessus* cum nostra conservatione ac felicitate pugnent; amare, quæ odisse debueramus, est recte mala petere, idest infelicitatem nobis consciscere: item odisse, quæ sunt amanda; est ea repellere, quæ naturæ sunt aut necessaria, aut consentanea, adeoque iis nos privare, quæ nos conservare ac beare possunt. Tum ea magis amare, quæ

minus

minus sunt bona, minus, quæ majora; odisse vero maxime, quæ sunt minima mala, aut minime, quæ sunt maxima, non potest non totum æquabilis ac beatæ vitæ ordinem conturbare. Id quod nemo est, qui non in se possit continenter experiri, ubi attente vivat.

IX. Ac intelligo ego difficillimum esse, ita naturam nostram moderari & regere, ut ea perpetuo rationi pareat, ac affectus suos ad rerum naturas accurate componat. Sed est profecto *quodam prodivere tenus, si non datur ultra*, quod ille dixit. Potest ita diuturna disciplina & assuefactione conformari, ut si non ex regula mathematicæ, at modificetur tamen utcumque, ac æqualitati illi geometricæ accedat quam fieri potest proxime. Sed nec inficiari possumus id efficere plures, nisi totam vitæ humanæ historiam ignoraverimus. Huiusmodi habitus, quibus affectus intra suos cancellos continere didicimus, virtutes morales appellavimus, (def. 24.). Virtutes ergo morales & possibiles sunt, & sunt in plurimis; adeoque inane non sunt vocabulum. Quinimmo quum nemo quiete ac tranquille vivere possit, ubi affectus turbent (VIII.); turbas autem affectuum huiusmodi compefcant morales virtutes (IX.): qui sapienter felicitati suæ studet, is sedulam dare debet operam, ut huiusmodi instruatur virtutibus.

X. Neque vero hæc ita ratio cinatione constant, ut non vita etiam hominum egregie confirmetur. Ceteris enim paribus, qui & ratione sunt sana ac ampla præditi, quique ex rerum natura ac hominum iuribus vivere assueverunt, vitam agunt multo tranquilliores, quam, aut stupidi & bruti, aut animo impotentes, quique sibi perpetuo turbas creant. Nam, ut demus homines esse plures malos & scelestos, ut velint ex libidine sua imbecillos ac bonos infelicitare; habent hoc viri prudentes, perspicaces, boni, proprium, ut nec sibi ipsi mala comparent, nec aliis causas malefaciendi suggerant, & oblatas docte evitare sciant. Quod quantopere humanæ vitæ beatitudini conferat, ii demum novere, qui sua inscitia, imprudentia, temeritate eo devenere, ut perpetuo miseri sint.

XI. Quibus rebus omnibus si addamus pietatem ad-

E 2

versus

versus Deum, quæ virtutum omnium est maxima ac præcipua, quaque fit, ut mala etiam ingentia fortiter toleremus, intelligemus procul dubio, quam jucunde sit ex virtute vivere. Ac addenda omnino est, invocandusque Deus sedulo, si pacate vivere velimus. Est enim natura nostra talis, quam difficillimum sit, ut dictum est, ad regulam geometricæ componere. Epictetus quum de compescendis animi commotionibus differeret, nec in nobis satis opis ad eam rem inesse intelligeret, certamen, inquit gravissime, magnum est, opusque plane divinum. Dei igitur memineris: eum invoca opitulatorem, & auxiliatorem, quemadmodum nautæ Dioscuros, quum in tempestate navigant. Quæ enim major tempestas, quam quæ oritur ex imaginationibus violentis, ipsamque rationem elidentibus? Arrian. lib. 2. cap. 4. in Epict. Quo ego pertinere ajo, quod scribit Plato in Menone, virtutem nec natura, nec doctrina in nobis gigni, sed divina quadam sorte cælitus demitti, perfectam, inquam, & omnibus numeris absolutam, si ad præsentis vitæ felicitatem retuleris: omnem vero, si ad alterius beatitudinem. Sed ejus verba, quæ sunt elegantissima, hic ponam. Αρετη αν ειη υπε φουσι, υπε διδακτον, αλλα δευ μοιρα παραγινομενη, ανευ νε, οis παραγινηται: Certe virtus nec natura, nec doctrina adest, sed divina sorte, sineque nostra mente, quibuscumque adest. Quod vere de utraque virtute dicere possumus, tum illa nimiram, quæ præsentem vitam spectat, quum quæ semipiternam beatitudinem. Ac illa quidem nec perfecta est sine Dei gratia; & quæ pure naturalis est, non minus Dei donum est, quam natura & ingenium cujusque: hæc vero cælestis tantum est. Atque hinc fit, ut illam naturæ vi consequi dicamur, quod eam natura sequamur, quæ licet a Deo, est tamen nostra: hanc sola Dei aura & appetere, & prosequi, & adipisci possumus.

XII. Sed ajunt hic virtutis hostes, totam hanc differentiationem vita ipsa humana funditus everti. Legibus homines e ferina vita in hanc cicurem transisse, omnia vetera monumenta aperte testantur. Homines exleges olim mutua victitasse cæde eadem probant.

Ce-

Celebres sunt Orphei versus ex Titanographia, quos Sextus Empiricus in II. adversus Rhetores & I. adversus Physicos, retulit:

ην χρονος ηνικα φωτες απ' αλληλων βιον εχον
σαρκοδακνη κραττων δε τον ηττονα φωτα εδισε.

Erat, scilicet, tempus, quum homines carnivori ex mutua cæde vivebant: fortior imbecilli vescebatur.

Ac quia hujusmodi hominibus & δικη μετ' αυτοις, nullum est jus, ut ait Hesiodus lib. 1. Εργων v. 275, idcirco εσθην αλληλους sese mutuo comedunt. Præclare igitur Aristoteles lib. I. Rhet. cap. 4. εν ποις νομοις εστιν η σωτηρια της πολιως, in legibus posita est salus civitatis. Cicero pro Cluentio: Hoc vinculum est hujus dignitatis, qua fruimur in Republica: hoc fundamentum libertatis: hic fons æquitatis; mens, & animus, & consilium, & sententia civitatis posita est in legibus. Quia nempe, ut eodem loco disputat, ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine lege, suis partibus, ut nervis, ac sanguine & membris, uti non potest. Quæ si vera sunt, ut constat esse verissima, homines non virtute ab injuria abstinere didicerunt, sed metu pœnarum, quas leges sanxerunt. Quin tot leges, tot legum, ac tam truces pœnæ, magno sunt argumento, homines non virtute ad jus & fas duci; sed, ut feras, vinculis. Plato in 1. de legibus ait πολεμους ειναι παντας πασι, δημοσια τε, και ιδια, εκαστος αυτους σφισιν αυτοις, hostes esse omnes omnibus, & publice & private, & singulos sibi ipsis, idque φουσι. Persæ illi veteres memores haud dubium, quantum ad bene vivendum intersit, legibus esse subiectos, ut quo hoc sæpe, opinor, ad memoriam revocarent, statuerunt, ut postquam rex occidisset, quinque per dies omnibus soluti legibus viverent (a), eoquæ tempore admitta crimina essent impunita. Quod & in Republica Florentina, nescio qua de causa, factitatum aliquando fuit: in interregno enim, nulla sceleris ullius ratio habebatur; quanquam eum temporis articulum improbi ac scelesti homines & avidissime præstolarentur, & quum venisset,

E 3

ne-

(a) Sext. Emp. lib. II. adversus Rhetores.

desandis ausibus vastitatem civitatis facerent (a).

XIII. Sed hæc probant primum, homines sine virtute nasci, nec ea informari, nisi educatione, disciplina, habitibus. Qua si careant disciplina, quid superest, nisi ut ferino more vivant, ex privata nempe & bruta utilitate? Deinde eadem demonstrant, quantopere virtus ad bene beateque vivendum sit necessaria; quippe qua sublata vita humana nihilo fere a ferina distet.

Ac leges quidem magna sunt illa generis humani disciplina, qua homines ad jus & fas formantur: ea non jura inducunt, sed ad ea servanda homines assuefaciunt; ac si renuerint, metu poenæ adigunt. Homines igitur exleges sine ulla publica disciplina vitam agitantes, mirum non est, si aut veras suas utilitates non edocti, aut libidini frændæ non assuefacti, feris aliquando crudeliores evaserint. Nec tamen ego concesserim, id tam late patere, quam hæc nostra scelerum capita evulgant: ostendere possim, si id opus esset, quum ex veteribus, tum ex recentibus historicis, agrestiores sæpe gentes eo tenacius justitiam, pudorem, temperantiam, hospitalitatem, ceteraque humana jura coluisse, quo a luxu diffluentibus civitatibus, eoque juris impatientibus, remotiores. Quæ me addubitare cogunt, sæpius ne & crudelius cultæ gentes sese mutuo vescantur, an agrestes? Ac ne quis mihi Aristophaneum illud occentet:

ὅτι παιδαριον α, καὶ φρονεῖ ἀρχαῖα.

præsentem ego Europæ statum non lippis oculis cernat, rogo.

PRO.

(a) Segni Istorie Fiorentine.

PROPOSITIONES.

C A P. I.

De natura mentis humane.

Prop. I. **S**I mens aut corpus est, aut corporis proprietates, qualitas, affectio, habitudo, non vero substantia a corpore distincta, idearum representatio, & perceptio, tum judicium, & ratiocinatio, non aliter fieri possunt, quam motionibus partium corporis, nimirum actione & reactione fibrillarum, & nervulorum organorum sensuum, & cerebri, aut cujuscumque alterius fluidi actione.

Schol. 1. Scilicet nullam aliam actionem in corpore intelligimus; & reprehendendi non sumus, si ex iis philosophamur ideis, quas omnes habent homines (ex post. 1.). Plura congeffit Henricus Morus, ut hanc propositionem confirmaret (a). In præfatione ad libros de immortalitate animæ sic scribit: *Non difficile erit irrefragabilia producere argumenta ad evincendam veritatem supradicti axiomatis*, sensum nempe & perceptionem, supposito nihil præter materiam in mundo existere, idem esse realiter ac corporeum motum & reactionem. „ Manifestum enim est in sensatione, quum „ semper externus motus sit ab objectis, quando sensus nostri afficiuntur. Quodque interna cogitatio sic „ perficitur, ex calore patet, quem qui attentius cogitant, in se ipsis excitant. Quamobrem omnem cogitationem universim aliquis motus corporeus comitatur. Et si nihil præter materiam sit in universo, ipsa „ cogitatio realiter idem est, quod motus corporeus. „ Præterea quemadmodum in sensatione motus corporeus prior est, & perceptio sequitur; ita necessarium „ est, ut universim in omnibus internis etiam cogitationibus certi quidem motus corporei immediate „ præcedant istas perceptiones, quanquam admitte-

E 4

re-

(a) Lib. 2. de immortalitate Animæ cap. 1. & præfat. ad hos libros §. 5.

desandis ausibus vastitatem civitatis facerent (a).

XIII. Sed hæc probant primum, homines sine virtute nasci, nec ea informari, nisi educatione, disciplina, habitibus. Qua si careant disciplina, quid superest, nisi ut ferino more vivant, ex privata nempe & bruta utilitate? Deinde eadem demonstrant, quantopere virtus ad bene beateque vivendum sit necessaria; quippe qua sublata vita humana nihilo fere a ferina distet.

Ac leges quidem magna sunt illa generis humani disciplina, qua homines ad jus & fas formantur: ea non jura inducunt, sed ad ea servanda homines assuefaciunt; ac si renuerint, metu poenæ adigunt. Homines igitur exleges sine ulla publica disciplina vitam agitantes, mirum non est, si aut veras suas utilitates non edocti, aut libidini frændandæ non assuefacti, feris aliquando crudeliores evaserint. Nec tamen ego concesserim, id tam late patere, quam hæc nostra scelerum capita evulgant: ostendere possim, si id opus esset, quum ex veteribus, tum ex recentibus historicis, agrestiores sæpe gentes eo tenacius justitiam, pudorem, temperantiam, hospitalitatem, ceteraque humana jura coluisse, quo a luxu diffluentibus civitatibus, eoque juris impatientibus, remotiores. Quæ me addubitare cogunt, sæpius ne & crudelius cultæ gentes sese mutuo vescantur, an agrestes? Ac ne quis mihi Aristophaneum illud occentet:

ὅτι παιδαριον α, καὶ φρονεῖ ἀρχαῖα.

præsentem ego Europæ statum non lippis oculis cernat, rogo.

PRO-

(a) Segni Istorie Fiorentine.

PROPOSITIONES.

C A P. I.

De natura mentis humane.

Prop. I. **S**I mens aut corpus est, aut corporis proprietates, qualitas, affectio, habitudo, non vero substantia a corpore distincta, idearum representatio, & perceptio, tum judicium, & ratiocinatio, non aliter fieri possunt, quam motionibus partium corporis, nimirum actione & reactione fibrillarum, & nervulorum organorum sensuum, & cerebri, aut cujuscumque alterius fluidi actione.

Schol. 1. Scilicet nullam aliam actionem in corpore intelligimus; & reprehendendi non sumus, si ex iis philosophamur ideis, quas omnes habent homines (ex post. 1.). Plura congeffit Henricus Morus, ut hanc propositionem confirmaret (a). In præfatione ad libros de immortalitate animæ sic scribit: *Non difficile erit irrefragabilia producere argumenta ad evincendam veritatem supradicti axiomatis*, sensum nempe & perceptionem, supposito nihil præter materiam in mundo existere, idem esse realiter ac corporeum motum & reactionem. „ Manifestum enim est in sensatione, quum „ semper externus motus sit ab objectis, quando sensus nostri afficiuntur. Quodque interna cogitatio sic „ perficitur, ex calore patet, quem qui attentius cogitant, in se ipsis excitant. Quamobrem omnem cogitationem universim aliquis motus corporeus comitatur. Et si nihil præter materiam sit in universo, ipsa „ cogitatio realiter idem est, quod motus corporeus. „ Præterea quemadmodum in sensatione motus corporeus prior est, & perceptio sequitur; ita necessarium „ est, ut universim in omnibus internis etiam cogitationibus certi quidem motus corporei immediate „ præcedant istas perceptiones, quanquam admitte-

E 4

re-

(a) Lib. 2. de immortalitate Animæ cap. 1. & præfat. ad hos libros §. 5.

remus materiam a seipsa moveri; nullus enim sensus inde oriretur, sine resistantia alterius alicujus, in quod alterum quasi impingat. Adeo ut vel subtilissima materia, nisi in ea resistantia sit; in eamque impressio, non magis capax esset cogitationis, quam Rhombus plumbeus, & Ligula aurea. Ac proinde modo fateri velimus (quod nemo nisi mente captus est negaturus), quod Rhombus plumbeus, Ligula aurea nullam omnino habet cogitationem, aut perceptionem sine aliquo ictu, aut allisione pro illorum magnitudine & soliditate; subtilissima materia similiter necessario nullam habet sine aliqua portionali impressione, aut resistantia. Unde manifestum est, quod corporea reactio, sive collisio præcedit perceptionem, quodque omnis perceptio, quasi tactus quidam est, seu palpatio, quæ tamdiu durat, quamdiu durat resistantia hæc, motusve impressio; illa vero cessante extinguitur, materia evadente æque stupida, atque Rhombus plumbeus. Quodque proinde quemadmodum in genere semper motus corporeus est, ubi est cogitatio, ita diversificatio motus hujus, & collisionis, cogitationem diversificationis parit, atque sic, quasi junctis manibus, una perpetuo incedunt, altero nunquam introducto sine ductu alterius, nec durante diutius, quam alterum durat. Verum prout calor deperditur (qui haud mediocrem supponit alicujus admodum subtilis materię motum sive agitationem), ita intellectus noster, & imaginatio languescunt, ipsique sensus deficiunt, ut qui moveri nequeant ab impressione externorum objectorum, ut in debito liquiditatis & agilitatis gradu non constituentur, ac proinde corpora in morte æque insensibilia evadunt, atque massa lutea. Omnis igitur sensatio & perceptio revera idem est, quod motus, & reactio materię, si nihil sit præter materiam in universo.

2. Scio adesse, qui opponant, esse hæc argumenta philosophica negativa, quæ nos ipsi alibi, velut nullius ponderis rejecimus. Falso. Argumentum negativum philosophicum est illud, in quo principium est id, quod non intel-

intelligimus; contra vero hoc in loco ex iis, quæ cuncti homines intelligimus, actiones scilicet corporis omnes esse *motiones*, seu mutationes loci, situs, figuræ, &c. concludimus, cogitationem, si qualitas est corporis, esse motionem.

3. Reponunt, quum nota nobis non sit tota corporis essentia; concludi, nisi quam imperitissime, non posse, nullas esse in corpore alias actiones quam, quæ *motiones* dicuntur, idest mutationes loci, situs, figuræ.

4. Jam *magnetismus*, & universalis partium materię *attractio*, quam tanta consensione Newtoniani statuunt, vegetationes item plantarum, actiones sunt longe diversæ ab iis *motionibus*, quas ita vulgo appellamus.

5. Tum pleræque sunt actiones, quæ consistunt in *conatu* ad mutandum locum, situm, figuram, &c. sed ex quibus nulla nascitur hujusmodi mutatio, velut gravitationes pendulorum immobiliter consistentium, alique conatus virium, quas *mortuas* vocant Philosophi.

6. Ad hæc, omnes vires activæ, quæcumque in corporibus reperiuntur, haberi debent ut incorporeæ (prima part. prop. 160.); quod si hoc non adversatur naturæ corporeæ, ne *cogitare* quidem: potest igitur *vis cogitandi*, ut *vis motrix*, ejusdem esse substantiæ corporeæ qualitas (a): maxime quum substantia corporea, nihil aliud sit, uti Leibnitio placet (b), præterquam subiectum quoddam, cujus tota essentia in *actione* est posita. Enimvero nos externarum rerum tantum percipimus, quantum in nos agit: nihil externum, quod in sensus nostros, seu *mediate*, seu *immediate*, non agat, ullo modo cognoscimus. Ex. gr. percipimus tactu, & oculis extensionem, idcirco quod ex pluribus spatii partibus, oculus, aut tactus concutitur actione quæcumque: gravitationem, divisionem eodem modo, illam actione in tactu, hanc inæquali actione ex æquali spatio. Figuram, dum major actio minore termina-

(a) Hæc obiectio proposita est Cartesio ab Auctore obiectio nemine quintarum viro in primis docto & perspicaci.

(b) Legatur examen des principes du R. P. Mallebranche in Miscellaneis Leibnitii, Newtoni, &c. tom. 2.

minatur, aut contra minor majore; nec enim percipimus globum ligneum, nisi quia actio ex dato ligno undequaque terminatur aequaliter ab actione aeris, aut alterius extensi. Quod si tota substantiarum natura actio est, quid vetat posse eam actionem esse multiplicem, aut alia vis motrix, alia cogitans? Non necessario ergo concluditur, nullam esse aliam substantiae corporeae actionem praeter motionem, &c.

7. Tandem quid vetat, quin eadem substantia ut vi motrice, ita etiam *vi cogitandi* a Deo sit ornata? plurimis, inquit, demonstrat Lokius, non id esse *adversus* (a). At enim intelligi non potest, qui possit corpus cogitare? opposuit Stillingsfleetus (b). Fateor, inquit alter: at velle inde concludere, non posse id Deum efficere, est eam divinae potentiae tribuere extensionem, quae aequalis sit capacitati mentis humanae. Quod si ea, inquit, ratiocinandi regula vim ullam habet, concludas etiam oportet, corpora a corporibus non attrahi, bruta nec sentire, nec hominem, quantus quantus est, exprimere actionibus suis, & similia, quod ea non intelligas. Sed, pergit, intelligis tu expeditius, qui mens, aut ulla alia substantia cogitet? Sed, regerit Stillingsfleetus, quum nostra cognitio ideis nostris contineatur; sitque vero apud nos idea materiae substantiae extensae & solidae, adeoque diversa a materia; qui dicit materiam cogitationis esse capacem, materiae, & mentis ideas miscet. Reponit alter, genericam materiae notionem esse rei extensae & solidae: at nihil prohibere posse, quo minus materiae partibus aliquibus, seu corporibus quibusdam alias qualitates Deus addat. Nec enim notionem materiae evertit, qui rei extensae & solidae motum addit, vegetationem, attractionem. Quod si haec generica materiae naturae addi possunt, quin materiae essentia destruat, poterit eodem modo addi & vis perceptrix & ratiocinatrix. Quae quum sint, vera esse non potest ea pro-

(a) Vide notam Acoſtae Galli Lokii interpretis, de intellectu hum.
lib. iv. cap. 3. ad §. 6.

(b) Ibidem.

positio, cogitationem, si sit substantia corporea qualitas, continuo esse motionem.

8. Sed haec omnia sunt talia, quae tantum abest, ut nostrum illud axioma obscurant, aut infirmant, ut expeditant potius, & confirmant. Tota enim superior oratio huc spectat, posse fortassis esse in corpore vim aliam a motrice diversam, quae sit vis cogitandi. Rogo hic, vis illa exerit actiones suas motionibus corporeis, an aliis alterius generis? Si primum, non est cur adversus propositionem illam declament. Si posterius, quum actiones generum sint diversorum motus, & cogitatio, ut aliae intrinsecus ab aliis non pendeant, & vires ipsae diversorum erunt generum, nec a se mutuo pendent: & quum tales sint actiones hujusmodi, ut in eodem simplici subiecto illae has destruant, quippe quae totis essentis differunt; vires quoque ipsae totis essentis distabunt, ut idcirco altera alteram destruat: ex viribus autem diversarum essentiarum conflari substantiae, id est rei simplicissimae (p. p. prop. 38.) essentia nequit; substantiae ergo corporeae primae nequeunt duplici illa vi constare. Quocirca aut cogitationes nihil sunt praeter motiones cerebri, siquidem sunt affectiones substantiae corporeae; aut, si motiones non sunt, actiones sunt substantiae, quae sit diversa a substantiis corporeis. Nec reponant, Deum id efficere posse, ut nimirum eadem substantia viribus diversorum generum sit composita; respondemus enim, non posse Deum efficere, ut eadem essentia velut A. conflatur proprietatibus, quarum altera alteram destruat; quandoquidem id est impossibile intrinsecum (def. 9. p. p.), ad quod Dei potentia non pertingit. Quum autem earum duarum virium altera alteram destruat, quod inferius demonstrabitur aperte; fieri nequit, ut eadem substantia ambabus sit praedita. Quod si fingere velint, creatam a Deo fluidam quandam substantiam naturae diversae ab iis corporibus, quae cognoscimus, eique substantiae per totum corpus nostrum diffusae eam vim, qua cogitamus, tributam: isti aut hanc fluidam substantiam facient reliquis corporum viribus praeditam, soliditate, gravitate, divisibilitate, &c. aut non: si

posterius, ea incorporea erit: si prius itidem conflabitur ex iis, quæ se mutuo destruunt: nempe, ut diximus, ac inferius sumus demonstraturi, cogitatio stare non potest in eadem substantia cum notis corporis proprietatibus.

9. Jam quod Stillingfleeti argumento reponunt, id ineptum omnino est, nec ad ejus vim pertingit. Ideam, inquit ille, materiæ habemus; est igitur hujusmodi idea res a materia distincta ac diversa: nam nisi sit, erit materia materiæ, non idea materiæ. Quis autem intelliget materiam se sibi repræsentare? Quin conscii nobis sumus, quo generaliores sunt hujusmodi idæ, eo minus materiæ participare posse. Idea igitur materiæ satis demonstrat, res esse inter se diversas, vim cogitandi, & materiam. Sed hæc postea.

10. Minus igitur absurde meri Epicurei, quam medioximi isti, res suas composuere: nam illi, pernegata omni substantia incorporea, non videbant negare posse eas actiones, quas animo attribuimus, motiones esse corporeas. Idcirco Lucretius animam constare ait particulis *perquam subtilibus perquamque minutis, atque agitatissimis*. In primis vero Hobbesius dum operationes mentis explicat, sensationes, & cogitationes, sola actione, & reactione partium cerebri id efficit, ut quum adversus istos præcipue philosophos disseramus, potuissimus ea propositione uti sine ulla demonstratione, tanquam ea, quæ constet inter partes. „ Sensio igitur, inquit (a), in sentiente nihil aliud esse potest, „ præter motum partium aliquarum intus in sentiente existentium, quæ partes motæ, organorum, quibus sentimus, partes sunt: nam partes corporis, per quas perficitur sensio, ex ipsæ sunt, quas vulgo organa sensoria appellamus. . . . ex quo intelligitur, sensationis immediatam causam esse in eo, quod sensationis organum primum & tangit, & premit. Si „ enim

(a) In Elem. Phil. cap. 25. art. 2. §. 5. Sed & idem hodie fatentur recentissimi Epicurei, L'Ametris, Helvetius, alique: sola enim irritatione nervulorum gigni sensum ac cogitationem adstruere conantur.

„ enim organi pars extima prematur, illa cedente „ premetur quoque pars, quæ versus interiora illi „ proxima est, & ita propagabitur pressio, sive motus ille per partes organi omnes usque ad intimam. „ Quemadmodum & pressio extima procedit ab aliqua „ pressione corporis remotioris, & sic perpetuo, donec veniatur ad id, a quo phantasma ipsum, quod „ a sensatione fit, tanquam a primo fonte derivari judicamus. . . . Quoniam autem motui ab objecto „ per media ad organi partem intimam propagato fit „ aliqua totius organi resistentia, sive reactio per motum ipsius organi internum naturalem; fit propterea conatus ab objecto conatus ab organo contrarius; „ ut quum conatus ille ad intima ultimus actus sit „ eorum, qui sunt in actu sensationis; tum demum ex reactione aliquandiu durante ipsum existit phantasma, quod propter conatum versus externa semper „ videtur tanquam aliquid situm extra organum. A „ sensatione ad ratiocinium explicandum sic porro pergit „ (a). Ortus perpetuus tum sentientibus, tum cogitantibus phantasmatum idipsum est, quod appellari „ solet animi discursus; & communis est hominibus cum brutis; nam qui cogitat transeuntia phantasmata comparat, idest similitudinem vel dissimilitudinem inter ea animadvertit. *Distinctius hac de re eadem in Leviathane differit* (b). Ut nullam, inquit, „ habemus imaginationem, quæ non ante fuit in sensatione vel tota, vel per partes, ita nulla est transitio ab una cogitatione ad aliam, cujus similis non „ existerit ante in sensatione. Cujus rei causa hæc est. „ Phantasmata omnia motus sunt interni, nempe motuum in sensatione factorum reliquæ: motus autem „ qui alii aliis succedunt in sensatione immediate, remanent etiam simul, etiam post sensationem; adeo „ ut quoties redit cogitatio prior, prædominaturque, „ sequatur posterior, propter cohesionem materiæ motæ, quemadmodum aqua super tabulam planam, & „ le-

(a) Ibid. §. 8.

(b) Leviath. cap. 3. sed & in libro de homine eadem repetit.

levem trahitur per viam, qua ducit digitus, &c.

11. Apparet hinc abunde, qua ratione Epicurei, submota omni incorporea natura, conentur ea expedire, quæ mentis sunt propria. Paulo autem pluribus id theorema explicuimus, quod fundamentum futurum est totius confutationis doctrinæ Epicuræ: ostendemus enim, operationes humanæ mentis nullo pacto esse posse actiones, & reactiones cerebri: ex quo consequetur, actiones esse alterius subjecti, quod corpus non est. Quam consequentiam, si primum illud demonstraverimus, inficiari, ut ex superioribus patet, nequeunt Hobbefiani.

Prop. II. Nec iudicium esse ullum in nobis potest, nec ratiocinium, nisi plures eodem tempore *Menti*, quæcumque hæc sit, seu *vi percipienti*, obversantur ideæ.

D. Iudicium est perceptio & conscientia relationis, quæ inter duas, aut plures ideæ intercedit; ratiocinium vero perceptio & conscientia relationis plurium iudiciorum (ex def. 4. & 5.): conferri autem nequeunt, nisi quæ eodem tempore percipiuntur, uti patet (A); ergo nec iudicium esse ullum in nobis potest, nec ratiocinium, nisi ideæ, quæ conferuntur, eidem tempori, quo iudicium, aut ratiocinium fit, coexistant.

Sch. (A) Sint duo tempora A, B, percipiatque mens tempore A solum parallelogrammum, tempore vero B solum quadratum; evidens est, eam non posse percipere relationem æqualitatis, aut inæqualitatis, quæ inter duas illas figuras intercedit. Enimvero relationem illam non videt tempore A, quippe in quo sola parallelogrammi idea menti obversatur, non etiam quadrati (ex hypoth.) : nec tempore B, in quo non ei præsens est parallelogrammum, sed solum quadratum: minus etiam tempore C, in quo neutrum (ex hyp.) videt. Perspicuum ergo est, in iudiciis & ratiociniis ideæ omnes, quæ comparantur, siquidem comparantur, necessario coexistere debere: ac si non coexistunt, ne conferri inter sese quidem posse.

Coroll. Et quidem coexistere debent toti illi temporis

poris spatio, in quo iudicium, aut ratiocinium vivendum perdurat.

Prop. III. Si perceptiones sunt motiones cerebri, oportet ut tot sint in cerebro distinctæ ac diversæ motiones, quot diversæ & distinctæ ideæ nobis obversantur.

D. Nempe in ea hypothesi ratio sufficiens representationis cujuslibet ideæ, aut phantasmatis, est & in actione objectorum externorum introrsum, & in reactione cerebri extrorsum (prop. I.): utraque autem, externa actio, & reactio interna, sunt *entia singularia*, ut patet; *singularium* vero ea natura est, ut unum alterum non contineat; ergo una integra motio reactione & actione constans non potest, nisi unius ideæ singularis rationem sufficientem continere; jam singulæ ideæ singula objecta repræsentant, nulla plura (prop. 95. p. p.); ergo si ideæ sunt motiones cerebri, oportet tot fieri in cerebro distinctas ac diversas motiones, quot distinctæ diversæque ideæ nobis cogitantibus obversantur.

Scholion. Si quis, causa exempli, dicat, *tonos* chordæ non esse, nisi vibrationes, vel oscillationes chordæ, is ut explicet diversos *tonos* A, B, C, D, statuere debet distinctas, atque diversas oscillationes P, O, R, S. Ineptissime enim contenderet, & peridicule eadem oscillatione P produci distinctos diversosque *tonos* A, B, C, D. Eodem modo si ideæ sunt, quæ *resultant ex conflictu actionis & reactionis*, ut opinatur Hobbefius, procul dubio, quot sunt in nobis diversæ distinctæque ideæ, tot esse oportet distinctos, diversosque *conflictus actionis & reactionis* partium cerebri. Quod si idea sit aut sola actio introrsum, seu impressio ab objecto in cerebro facta, aut sola reactio extrorsum, eodem modo tot actiones, aut reactiones esse debent, quot insunt cuilibet cerebro ideæ.

Coroll. Et quidem motiones huiusmodi tamdiu durare in cerebro debent, quamdiu ei vividæ ideæ obversantur.

Prop. IV. Motiones corporeæ esse nequeunt in indivisibili materiæ parte: neque idcirco in ea parte gigni ideæ Hobbefianæ.

D.

D. Motus est actio, qua ens de loco extrinseco in locum extrinsecum transfertur (p. p. def. 74.) ; fieri ergo in indivisibili spatii, aut materiae parte nequit.

Deinde ideæ Hobbesianæ sunt, quæ ex actionis & reactionis conflictu existunt (prop. 1.) , adeoque aut motiones corporeæ, aut vivida inde existentia vestigia ; quum autem motiones fieri nequeant in indivisibili materiae parte (ex hujus parte priori) ; ne ibi quidem resultantia phantasmata exhiberi possunt (A) ; potissimum quum in tali puncto tamdiu durare distincti & diversi motus nequeant, quamdiu ideæ claræ & vividæ perdurant, quod necessarium factu est (Coroll. prop. 3.)

Scholion. (A) Pluribus hanc propositionem confirmat Henricus Morus (a). Hæc, inquit, parvitas, quæ tam exigua est, ut partes integrales realiter distinguendas proprie non habeat, qui potest esse subjectum distincte receptivum ad spectus puta dimidiati horizontis simul? Quæ visio afficitur reali distinctoque motu a realibus distinctisque partibus objecti visi prodeundo... Præterea si hæc tam imperfecta parvitas distincte percipere potest objecta variegata, mira omnia sunt, ut itidem aeris, & atmosphere particulas, luminis globulos, & subtilissimam quamque texturam partium corporum opacorum percipere possit. Ad hæc objectum illud, de quo loquimur, iis coloribus variari potest; ut repugnet plane, ut una eademque particula... illos omnes simul recipiat: quoniam species eorum oppositæ non aliter communicari possunt isti particule, quam per contrarios motus, vel quæ æque eodem tempore sunt contraria, per quietem & motum.

Duo opponi possunt. I. Varias illas objectorum representationes non variis motionibus fieri, sed variis diversisque conatibus. II. Eos conatus non esse simultaneos, sed successivos, tanta tamen cum celeritate factos, ut videantur simultanei, quod iis, qui velocitatem ignis, luminis, materiae electricæ non ignorant, videri non debet incredibile. Utrumque prorsus

(a) De immortalit. Animæ lib. II. cap. I. axioma 24.

sus ineptum. I. Conatus ad motum est reactio: at quæcumque reactio corporea, etsi in exiguo, at fit tamen in spatio. Demonstrant Physici ex ictu pulicis tellurem subsilire, subsultu quidem infinite parvo, quum sit reciproce ut tellus ad pulicem; sed qui tamen sit subsultus. II. Motus quantumvis acceleretur, nequit tamen fieri in instanti indivisibili (ex prop. 153. primæ partis); ergo successivi motus existunt in distinctis & divisibilibus temporis partibus, nec ideo coexistunt: coexistunt autem imagines, seu ideæ: non ergo ideæ motus sunt in indivisibili, sed, si motiones sunt, in extenso omnes fieri oportet.

Prop. V. Conscientia & sensus perceptionis, judicii, ratiocinii, est perceptio perceptionis, judicii, ratiocinii (ex intima conscientia); adeoque si perceptiones, judicia, ratiocinia non sunt nisi motiones, esse debet motio ab iis distincta. Ex. gr. percipere lumen, esseque sibi conscium ejus perceptionis, quæ dicitur sensus & animadvertentia perceptionis; percipere æqualitatem quantitatum P, Q, atque ejus perceptionis esse conscium, omnino sunt diversa. Ergo nequit utrumque eadem motionem, eodemque conflictu effici, ut scilicet eadem motio A & rationem ideæ contineat, & conscientia ideæ.

Prop. VI. Collatio idearum, qua judicia, & ratiocinia existunt, res est ab ideis, quæ conferuntur, diversa. Nempe aliud est percipere C, aut D, aliud duo illa inter se conferre. Si ex fenestræ foramine radius in obscurum cubile penetret, ibique in alba tabula varias rerum extrinsecas objectarum depingat imagines, nemo est tam plumbei cerebri, qui non intelligat, eadem ipsa actione, qua imagines illæ depinguntur, conferri inter se non posse, ut altera alteram secum metiatur. Exigitur ergo actio ab iis distincta, quibus imagines depinguntur.

Prop. VIII. Conscientia nequit esse motus corporeus.

D. Si est, aut impressio est, aut reactio, aut quod inde resultat, aut conflictus hujus reflexio. Non priora: iis enim continetur sensatio & perceptio (Schol. prop.

1.) a quibus conscientia res est diversa (prop. 5.): nec postremum: nam reflexio conflictus primi fit & ipsa conflictu altero, ut patet: jam alter hic conflictus aut est motio realiter distincta a priore, ei interim simillima; aut non: si primum, erunt duæ distinctæ representationes ejusdem objecti, non perceptio perceptionis: quippe secunda primæ quidem simillima est, non eam tamen continet, quum nullum singularem alterum contineat: quomodo reflexio soni est sonus alter a priore distinctus, ei simillimus, sed non animadversio prioris: & reflexio alicujus imaginis eorum, de quibus in prop. 6. loquuti sumus, est altera imago, sed non continet sensum & animadversionem prioris. Si alterum, minus quoque secundo eo conflictu animadversio illa & sensus explicari potest.

Præterea si secundus conflictus est conscientia, aut fit ille eodem tempore, quo primus, aut altero. Non hoc: quum conscientia & perceptio coexistant; primum ergo. Jam aut fit in eadem parte, in qua prior, aut in altera. Eodem tempore in eadem materiæ parte distincti etsi similes conflictus fieri nequeunt, ut patet (A).

Schol. (A) Quod si fiant, ne tum quidem unus alium exhibebit. Nam si sint distincti, distinctæ erunt reactiones, qui igitur una aliam exhibebit? Moveatur globus triplici motu, rotando, progrediendo, decidendo: configitur rotando, progrediendo, decidendo. Primum est apertum reactiones trium horum conflictuum diversa obstacula spectare. Deinde quum sint distincti, ac diversi, nemo unquam dicet, conflictum rotationis exhiberi a conflictu progressionis, aut hunc a conflictu decidentis globi; quum item sit perspicuum posse globum rotare, quin progrediatur; aut progredi quin gyret: aut decidere, quin horizontaliter progrediatur. Itaque stultum est affirmare alium alio contineri. Conscientia igitur si est motus, ac conflictus unus, nullius alterius rei sensus esse potest, quam sui ipsius: quo modo nihil unquam exhibebit. Itaque si motus est, nullius rei consci sumus. In diversa vero si fiant duo phantasmata producent, non unum, uti ex Hob-

be-

besiana doctrina apparet: non igitur alter erit ideæ prioris animadversio, sed phantasma priori quidem simile, sed ab illo distinctum, nec illud ullo modo exhibens. Ego hoc tanti facio argumentum, ut existimem, qui inde nondum satis intelligat, cogitationem neque motum esse, neque corpus, eum non esse dignum, qui inter homines censeatur.

Prop. VIII. Judicium nequit esse motio corporea.

D. Judicium est plurium idearum, earumque relationum perceptio (def. 4.), quæ perceptio, & comparatio res est ab ideis, quæ conferuntur, diversa (prop. 6.): quum autem singulæ perceptiones ex singulis conflictibus existant, si quidem sunt illæ motiones (prop. 3.); hæc comparatio, & inde natus conflictus debet esse motio realiter distincta ab omnibus ideis, quæ conferuntur, seu a conflictibus aliis, ex quibus ideæ, quæ comparantur, existunt. Sint duæ ideæ, quæ conferuntur, B, C, comparatio erit A; eruntque tres conflictus B, C, A, realiter distincti, adeoque tria singularia, seu individua. Si motiones sunt, ex in eadem cerebri parte indivisibili non certe fient (prop. 4.); nec in divisibili diversis temporibus (prop. 2.) etiam brevissimis & velocissime decurrentibus (schol. prop. 4.); nam B, C, A coexistere debent eidem loco & tempori. Quum autem eidem extenso & tempori coexistunt, aut actiones & reactiones erunt eadem, aut non. Si primum, erunt unus, idemque conflictus, qui non potest continere rationem sufficientem plurium idearum (prop. 3.). Si alterum, aut non coexistunt eidem indivisibili, aut non eidem tempori: at ita unus alium non continet, sed semetipsum, ut patet; ergo ne unus quidem alium refert; erunt ergo tria potius phantasmata, quam duorum collatio: non igitur judicium. Quocirca judicium nullo modo esse potest motio corporea. Q. E. D.

Scholion. Demonstratio huc redit, dato, motionibus exprimi posse phantasmata (quanquam nemo unquam demonstraverit, sic expressa ex conflictu phantasmata esse quoque perceptiones, & conscientias, seu animadversiones); quum hæc phantasmata sint singularia,

F 2

fin-

singularium vero natura sit, ut nequeat unum alterum continere; efficitur, ut nec phantasma A contineat B, nec B, A. Quod si se mutuo non continent, ne mutuo quidem se referunt. Si addatur collatio velut tertius conflictus, hic oportet ut ambo illa exhibeat: at id non magis potest, quam duo illi priores se se mutuo. Jam nisi id fiat, collatio idearum nulla esse potest; nulla ergo idearum collatio fieri potest, si perceptio, & iudicium sint motiones. Quum autem fiat ea comparatio (ex intima experientia); operationes, quæ tribuuntur menti, motiones esse nequeunt.

Coroll. Meditatio, perquisitio, conjectura, ratiocinatio nequeunt esse puræ cerebri motiones, aut conflictus ex actione & reactione in cerebro nati. Nempe in omnibus his iudicium inest, seu comparatio, & conscientia, quæ pura cerebri motionem conitare nequit (ex prop. 8.)

Schol. Egregie in eam rem differuit Aristoteles in primo de Anima, qui locus veritatis amatoribus omnino consulendus est. Nemo enim accuratius & doctius unquam demonstravit animam motu corporeo interno agitari non posse, nec operationes ejus noëticas motus esse corporeos, etsi agnoscat, nullam esse in anima cogitationem, quæ cum agitatione aliqua, & motione corporea non sit conjuncta. Quid? quod Hobbesius ipse, sui immemor systematis, rei perspicuitate, ut par est credere, percussus, rotundis id verbis fatetur? Quis igitur, inquit, sibi persuadeat, motione externorum objectorum non tantum motum, sed & perceptiones produci (a)? Scilicet hoc distat veritas, & conflictus hypotheses, ut hæc tum demum videantur veræ, quum earum amore incaluit animus: ubi deserbuit, evanescent: illa vero æquabilis semper est & eadem. Similia sunt, illa quidem solis lumini; hæc lumini, quod somniamus.

Jam præclara sunt, quæ ea super re B. Augustinus in iis libris scripsit, qui in media versantur Metaphysica. I. Sensus & phantasia falluntur, dum rectum bacu-

(a) Hobb. in Leviath. pag. 3.

culum, cujus dimidia pars aqua mersa est, curvum exhibent: interea ratio perspicue errorem detegit & perpetuo contradicit, etiam perdurante sensus & phantasia errore. Quod si nihil esset aliud ratio, nisi hic cerebri conflictus, aut quoniam perdurat idem, dum idem refert phantasma, errorem suum non agnosceret; aut si is idem se corrigeret, non idem referret phantasma, nec idem esset conflictus (a). Te nunc appello, Senex Malmesburienensis, ecquid ad hæc? Se phantasma erroris reprehendit, perduratque idem, an ab alio dedocetur? Ab alio autem phantasmate? unde & hoc aliud? Qui alterum alterum percipit? Qui cum objecto confert? Ad rem. Inde vero gravissimis verbis concludit Augustinus, quare conficitur, ut aliud simus nos, aliud SENSUS: siquidem quum ipse fallitur, possumus nos non falli. Quo & illud spectat, quod Stillingsfleetus Lockio objiciebat, fieri nullo pacto posse, ut corpus & idea corporis una sint eademque res: nam qui fieri potest, ut ea abstractione secerantur, si & idea, & abstractio, omnisque omnino cogitatio una sint res?

II. Ad hæc, iudicia & ratiocinia rerum abstractarum & ipsa conflictus erunt corporei? Probabile efficere potes, conflictu quocumque nasci in cerebro phantasmata trianguli, rectanguli, quadrati, lineæ, velut in tabula luminis jactu imagines: at an etiam eodem conflictu perceptiones æqualitatis trium trianguli angulorum cum duobus rectis; æqualitatis rectangulorum, aut quadratorum cum quibusvis rectilineis; differentiam harum quantitatum; proprietates numerorum, & quidem in longissima iudiciorum serie expe-deris? Qui tot infinite parvorum calculos? Tu ne Geometra Geometris persuaseris exactissimas & longissimas demonstrationes, propositionumque systemata esse seriem conflictuum cerebri? Vah!... (b) Itaque & hinc perspicte concludit, Si corporea corporeis oculis mira quada-

F 3

(a) Lib. 2. Soliloq. cap. 3.

(b) Ex eodem Aug. lib. 2. Solil. cap. 19. & de Quantitat. Anima a cap. 4. ad 13.

dam verum cognatione cernuntur, oportet animum, quo videtur illa incorporalia, corporeum, corpusve non esse. Sed ajunt, & eum, qui dicitur animus, motum esse corporis, & corporea esse omnia, quæ nos incorporeo animo cerni dicimus; quæ idcirco absurda nobis videntur, quod plumbei simus in physicis. Quod quidem mihi si quando dictum est (est autem dictum non parum sæpe) etsi satis clemens sum in disputando, tamen interdum soleo subire. Ego ne non intelligo quid sit in physicis motus, quantumque sit is sensus, & cogitationis impatiens? Ego ne quantopere differant inter sese oscillationes, oscillationumque conscientia? Quid igitur illud esse dicam, quod duas sibi invicem confert oscillationes, ac quatenus sibi similes sint, aut dissimiles intelligit? Id certe, nec corpus esse potest, nec motus ullus.

III. Quum aliquod nomen, velut Patris Alexandri Macedonis, memoria excidit, ecce quidam revocare conantur, memorantque mihi Perdiccam, Lysimachum, Seleucum, Antiochum: nondum agnosco, nisi Philip-pum nominaverint: ecquis ea confert nomina? Ecquis illa reprobat, hoc probat? ille veri sensus unde nascitur? inter se blande colloquuntur conflictus illi, atque se se agnoscere gestiunt (a)? Qui velint philosophari attente, facile intelligent, memoriæ & reminiscentiæ phænomena solo mechanismo corporis explicari non posse (b), utut non sine illo in homine duplici re confiato fiant.

IV. Jam statuamus, Passerculum meum vocari Bli-tri: quum id pronunciari audio vocabulum, statim cogito, mihi quidem Passerculum esse, ceteris nihil. Ecquis ea distinguit? Quis vocabulum nihil a vocabulo rei cuiusvis discernit, quum sonus idem, idemque idcirco inde conflictus (c)? Quis me docet, voces radios, lego, doceo, ac infinitas alias ejusdem soni, aliud Græcis, aliud Latinis sonare? ea solis conflictibus fieri dicam?

(a) Ibid. cap. 20.

(b) Adis Henricum Morum de Immort. An. cap. 2. lib. 2.

(c) De quantis, anima cap. 32.

cam? At eodem sono idem excitari debet conscientia: eadem igitur idea: eadem ejusdem ideæ conscientia. Cur igitur excitantur diversæ?

Sed inde vir acutissimus luculenter quoque causas explicat, quibus fit, ut de mente mens ipsa tanquam de re corporea in plerisque cogitet. Tanta, inquit, vis est amoris, ut ea, quæ cum amore diu cogitata, verit (mens) eisque curæ glutine inhæserit, attrahat secum etiam, quum ad se cogitandum quodammodo redit. Et quia illa corpora sunt, quæ foris per sensus carnis adamavit, eorumque diuturna quadam familiaritate implicata est, nec secum potest introrsum, tanquam in regionem incorporeæ naturæ ipsa corpora inferre, imagines eorum contrahit, & rapit, factas in semetipsa de semetipsa (a).

Atqui hæc talia sunt, ut Lucretius vir non certe imminuat mentis intellexerit, motione partium vulgari elementorum, eorum nimirum corporum, quæ noscimus, sensum & cogitationem creari non posse. Quumque nihil aliud, quod diceret, reperisset, quartam quamdam (ut olim Aristoteles quintam vocavit) invexit substantiam corpoream, & ne dolus apertius intelligeretur, innominatam esse voluit.

Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creaturum;

Nil horum quoniam recipit mens posse creare

Sensiferos motus, quadam qui mente volutent.

QUARTA quoque his igitur quadam natura necessesse est

Atribuatur (ea est omnino nominis experta):

Qua neque mobilis quidquam, neque tenuius existat.

Nec magis e parvis, aut levibus ex elementis,

Sensiferos motus, quæ didit prima per artus (b).

Sed si sensiferos hos motus, sensus, cogitationis & ratiocinii, quibus nil fieri celerius potest (c), quibusve fit,

F 4

(a) De Trin. lib. 2. cap. 5. Vide 6. & 7. caput ejusdem libri.

(b) Lib. 3. de nat. verum vers. 229. Vide & Plutarch. in 4. de plac.

(c) Ibidem v. 183.

fit, ut nulla res animo citius se percipiat (a), si motus, inquam, istos perquam minutis illis seminibus vaporis, aeris, atque ignis gigni non posse ultro, o Tite, agnoscis, videsis an ullis aliis cuiuscumque corporis particulis fieri possint. Scilicet si cogitationes fiunt atomorum motu, nulla alia præterea re, atomis minus tenuibus atque minutis, certe non æque veloces, at fiunt tamen. Quod si non his, ne ullis quidem aliis. Meminerimus igitur hoc in loco, ex ideis humanis philosophari oportere (post. 1.), tesseramque, eandemque, & ducent Philosophia humana esse claritatem & perspicuitatem (post. 2.) (b).

Prop. IX. Mens humana nequit esse temperatio naturæ corporeæ, qua vigeamus, & sentiamus, quæ fuit Dicæarchi opinio, ita enim, aut operationes mentis rationales nihil sunt aliud, nisi motiones partium corporis, & quum id esse nequeat (ex prop. 7. & 8.), ne illud quidem consistere potest: aut sunt actiones alterius generis; & tota ipsa harmonia res est a corpore distincta, & in se & per se ὑπαρχουσα subsistens; adeoque vera substantia a corpore distincta, quod ejus opinionis fautores nolunt.

Scholion. Dicæarchus Aristotelis discipulus vir fuit doctus & facundus ita, ut Cicero delitias suas non dubitaverit appellare: Delitiae meæ, inquit Dicæarchus (c). Is in eo sermone, quem Corinthi habuit, tum tribus libris exponit doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit, duobus Pherecratem quemdam Phthiotam senem... differentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane... neque in homine inesse animum vel animam, nec in bestia; vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus in omnibus corporibus vivis æqualiter esse fusam, nec separabilem a corpore esse, quippe quæ nulla

(a) Ibidem v. 185.

(b) Vide ut ea de re profuse admodum & docte differat Henricus Morus de Immortal. Animæ lib. 11. cap. 2.

(c) Cicero lib. 1. Tuscul.

fit nec quidquam, nisi corpus unum & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat & sentiat, (a). Dicæarchi doctrinam eandem ego esse puto atque ejus doctoris Aristotelis, ut mox demonstrabo: certe Lokianæ perisimillima est; ut idcirco, iisdem, quo illam refellimus, argumentis confutari possit (b). Fallitur profecto Plutarchus in 4. de Placit. dum Dicæarchum censet inter eos, qui animam fecere incorpoream. Ac facit quidem incorpoream, ut Aristoteles: hoc tamen sensu, quod non corpus sit, sed corporis duræ, & ἐντελὴς, vis, & ultimus actus, minime ab illo separabilis, idest minime per se constans; ut sine corpore existere nullo pacto possit.

Lucretius Carus aliquot non omnino spernendis argumentis in hanc sententiam scripsit (c). Postquam enim dixisset, quosdam sapientum putasse,

Sensum animi certa non esse in parte locatum,
Verum habitum quemdam vitalem corporis esse,
Harmoniam Graeci quam dicunt.....

Addit.

Magnopere, in quo mi diversi errare videntur.
Tum argumenta profert.

Sæpe utique in promptu corpus, quod cernitur, æget,

Quum tamen ex alia latamur parte latenti;

Et retro fit, uti contra fit sæpe vicissim,

Quum miser ex animo, latatur corpore toto.

Præterea molli cum somno dedita membra

Effusumque jacet sine sensu corpus onustum;

Est illud tamen in nobis, quod tempore in illo

Multimodis agitur, & omneis accipit in se

Latitæ motus, & curas cordis inaneis.

Mediocria omnia. Quis ab Epicureo meliora expectet?
Sed ecce Bælius (d) ex instituto Dicæarchum refelle-

re

(a) Ibidem.

(b) Vide Schol. prop. 1.

(c) Lib. 3. de nat. rer. 107. & seqq.

(d) Dict. Hist. Crit. Art. Dicæarchus Remarque. C.

re aggreditur. Peream, si quid boni a Sceptico. Dicæarchi, inquit, opinio indigna est Philosopho: qui sic enim, ut ille, ratiocinatur, vagatur sine ullis scientiæ principijs, nec quid sit systematica harmonia intelligit. Quicumque ponit, animum atque animam non esse a corpore distinctam, vimque esse in omnibus corporibus vivis equaliter fusam, unamque efficere rem & naturam cum corporibus viventibus, aut ipse se non intelligit, aut is defendat etiam oportet, eam virtutem nullo unquam tempore a corpore separari posse. Nempe quod a corpore distinctum non est, essentialiter est corpori, pugnatque vero cum manifesta ratione, quæ sunt entis essentialia, separari ab eo posse. Quod si verum est, & cadavera ipsa vivant, & partes corporis singula, quæ ab illo decidunt quotidie, partem quoque animæ secum trahent. . . . Preterquam quod si corpus doloris capax est, aut voluptatis, quin ulla alia substantia animetur, ubicumque eadem est corporis natura, in lapidibus, in metallis, tum etiam in diffluentibus corporibus aqua, & aëre, eundem inesse sensum necesse est. Sentiebat Bælius argumentorum suorum imbecillitatem: non enim tam obtusi erat pectoris, ut non animadverteret, esse, qui reponerent, vitam & sensum non competere corpori *νοηδως* essentialiter, sed ejus potius esse modificationes, quæ dilapsa machina humana, abesse possint, quin naturæ corporis quidquam detrahatur. Eam igitur exceptionem occupatum it. Timæo Danaos, & dona ferentes. „Ea, inquit, doctrina absurda est: nam omnes modificationes sunt ita natura comparatæ, ut earum nulla destruat unquam, nisi alterius similis intrusione: ita nunquam deletur in corpore figura, nisi altera figura, non color, nisi colore altero. . . . Qui igitur his principiis consentaneæ ratiocinari velit, is dicere debet, non cessare in homine sensum & vitam, nisi alterius sensus & vitæ intrusione: id si ita est, nam homines beati, qui velint nolint, semper victuri sunt. . . . Regerent, esse in corpore modos, qui destruantur, quin alii ejusdem generis eorum locum occupent: proferetur exemplum motus, qui quiete, re nempe minime positiva, cessat. Repono falsum „esse,

„esse, differre motum & quietem, velut positivum, & ejus privationem: sunt potius ambo entia positiva, nec differunt, nisi externis relationibus. Nam quies est conservatio præsentis in loco eodem: motus ejus præsentis commutatio &c. „Nempe adeo perturbabatur exemplo motus Bælius, ut homo alioquin Scepticus, quod mirum, ne a cœpto desisteret, ineptum protulit, & quod Physici omnes rideant. Quis enim concoquat, novam hanc motus & quietis theoriam? Nihil esse potest clarius, quam motum esse actionem realem, quæ ex corpore in corpus transeat, quæque separabilis a corpore sit (a).

Disquiram nunc in Aristotelis sententiam, quem ego cum Dicæarcho idem sentire mihi persuasi. Fieri potest, ut fallar: sed rationes, quibus id ego censeo, candide exponam. Quid igitur Stagiritæ philosophus de animæ natura senserit, perabsurdum ego existimo aliunde quærere, quam ex ejus de anima libris: in iis enim ea de re ex proposito, magnæque, ut videtur diligentia, disputat. In eorum autem primo principio *φανερὸν εἶναι* perspicuum esse scribit, animam neque *κίνησιν* (b) esse seu motionem ullam intestinam, neque *ἀρμονίαν* τινά, ullam corporis harmoniam (c) neque *ἀριθμὸν κινῆσθαι* εἰαυτὸν (d) numerum seipsum cientem; neque componi *ἐκ τῶν στοιχείων*, & elementis quantumvis *λεπτομερεστάτων*, ἢ *αἰσθητοτάτων*, tenuissimis, maximæque incorporeis (e). Quibus ex rebus fit, ut hic minus attento lectori videri possit, animam Aristoteli constitui rem & per se subsistentem, nec a corporis substantia intrinsicè pendentem, & omnino incorpoream.

Sed alia existimabit, quum sequentis libri priora duo capita attente perlegerit. Horum enim primo ait, animam esse *νοῦν*: sed hoc vocabulum (quo veteres

Græ-

(a) Vide Mousschembroek *Element. Phys.* §. 107. & 110. & seqq.

(b) Cap. 3. & 5.

(c) Cap. 4.

(d) Cap. 6.

(e) Cap. 7. Hoc in loco animadvertas velim, Aristotelem *αἰσθητοτάτων* pro corpusculis valde minutis atque subtilibus accipere.

Græci intelligebant id omne, quo res quælibet constaret, ac propter quod subsisteret) tripliciter accipi oportere: nam & ὕλη, materia, & εἶδος, forma, & quod est ex αὐτοῖς ambobus εἶσα dicitur. Anima nec ὕλη est & ὑποκείμενον subiectum, nec totum compositum: sed μορφή & εἶδος, forma & species, forma nempe τῆς ὕλης materia, non cuiusvis, sed corporis organici; quum nemo dixerit, animam aut in aëre, aut igne, aut aliis in rebus manifeste inanims inesse. Porro ὕλη materia est δύναμις potentia; εἶδος vero seu forma ἐντελέχεια, perfectio scilicet ultima, quo corpus organicum huius entelechiæ subiectum & materia animal postremo fit, atque est (a). Est igitur corpus quidem organicum subiectum & materia animæ: anima vero ἐντελέχεια corporis: non autem quævis ἐντελέχεια est anima, sed ea ἐντελέχεια, quæ sit εἶδος, forma corporis organici, qua fiat, ut corpus organicum sit & dicatur vivens.

Jam εἶδος species cum duplici sensu accipi posse scribit, habitu nempe, vel actu, seu, ut ille loquitur, ὡς ἐπιστήμη, vel ὡς πρὸ θεωρεῖν, vel ut in scientia, vel ut in contemplatione. Ac vero geometra etiam quum dormit, geometriæ ideas, formas, species, scientiam denique animo tenere dicitur, quanquam eas non contempletur; habitu ergo habet, non actu. At is, qui theorema aliquod geometricum contemplatur, actu ejus speciem in animo depictam ac vividam habere dicitur.

(a) Est profecto entelechia a veteri τέλλω, facio. Puerile est querere per ἃ, an per τ scribatur, ut Superioribus sæculis Hermolaus Barbarus videtur dubitasse. Sed nec cacodemon invocandus erat, quo ejus vocis notio intelligeretur, quod hunc eundem Hermolaum fecisse narrat Petrus Crinitus, nisi id per satyræm confirmaverint: nam ipse Aristoteles satis aperte demonstrat, quid ea sibi velit, qua & libri ὅστις ἀποκτείνω refertur sunt. Ut enim fenum, quo evadat securis, opus habet forma securis, eaque perficitur securis; ita singula res nature non sola materia id sunt, quod sunt, sed formis: iis igitur perficiuntur; sunt igitur formæ entelechiæ complementa rerum ultima; in eoque a formis artificialibus differunt, quod entelechiæ ipsæ per se activæ sint, ut nempe φύσις, nature, quam ille definit εὐκριν μὴ μεταβολῆς ἐμφύτου, impetum mutationis insitum. Vide lib. II, Phys. cap. 1.

citur. Quum ergo anima sit εἶδος forma & species, non cuiusvis corporis, sed organici, certe non actu est εἶδος, sed habitu, agitque per modum habitus; idque ait esse φανερόν, clarum, perspicuumque (a): perdurat enim instar infixi habitus.

Forma est quidem εἶσα, sed hoc sensu, quod eo efficiatur, ut materia, quæ per se ipsa nequit esse π, seu aliquod definitum determinatumque, sit π α; nam materia ipsa per se nec ignis est, nec aër, nec aqua, nec planta, nec animal, sed subiectum horum omnium commune, ut censet Aristoteles. Quo igitur aut ignis sit, aut aqua, aut planta, aut animal εἶδος efficit, seu ἐντελέχεια (nam & ad omnes formas hoc vocabulum aptat in physicis). Hoc ergo sensu anima dicitur substantia (εἶσα), quod res quædam est, qua fit, ut materia sit π α, aliquid scilicet definitum, quod distincte esse, intelligi, ostenderique possit, animal nempe. Et quomodo (nam hoc exemplo utitur sæpe) ferrum neque serra est, neque securis, neque ullum aliud ex iis instrumentis, quæ ex ferro fabrefiunt: forma autem serra sit, aut securis: eodem modo animal fit quidem ex materia eadem, qua res ceteræ, sed entelechia, forma, anima. Sed anima & corpus sunt unum? Id non minus absurde queri ait, ac si quis querat, globus ceræ ejusque rotunda figura sunt, necne, unum? Nam aliud est esse unum, aliud id, quo unum dicitur. Res autem dicitur una ob entelechiam (b). Scilicet quum forma sit id, quo materia res definita & determinata evadat, formæ profecto debet, ut hoc fit, aut illud, adeoque ut unum dici possit. Quæ quidem paullo obscure dicta ex altera questione, quam præcise definit, dijudicari possunt. Separabilisne est anima a corpore? Anima tam est essentia corporis huius organici, quod vivit, quam forma securis est securis essentia (c), εἶσα enim est omne id, quo res aliqua constat. Quomodo ergo si a securi formam se-

pares,

(a) Lib. II. cap. 1. v. 11. ex edit. Duvalli.

(b) Eodem cap. v. 14.

(c) Ibidem v. 16.

pares, ferrum est, non securis; ita si a corpore separatur anima, non amplius id est, quod anima efficitur, animal nempe. Quibus rebus efficit, animam separari a corpore animali generatim non posse, quin illud desinat esse $\omega \pi$: nec si separaretur, eam subsistere: $\omega \kappa$, inquit, $\epsilon \sigma \tau \iota \eta \iota \lambda \psi \chi \eta \chi \omega \rho \iota \sigma \tau \eta \tau \alpha \sigma \omega \mu \alpha \tau \circ \varsigma$, non est anima separabilis a corpore, ut visio non est ab oculo separabilis; idque esse ait $\omega \kappa \alpha \delta \upsilon \lambda \omicron \nu$, minima obsecrum. Sed quid hæc sibi volunt, animam non esse a corpore separabilem? Nempe non posse corpus animale concipi sine anima, nec animam, idest perfectiorem corporis, sine corpore, idest sine re, cujus est perfectio, subsistere: nam in extrema hujus capitis parte, præclare, ait, $\eta \iota \text{ putant, quibus videtur, animam} \mu \eta \tau \epsilon \alpha \nu \epsilon \upsilon \sigma \omega \mu \alpha \tau \circ \varsigma \epsilon \iota \nu \alpha \iota$, $\mu \eta \tau \epsilon \sigma \omega \mu \alpha \tau \circ \varsigma \tau \eta \varsigma \lambda \psi \chi \eta \varsigma$, nec sine corpore esse, nec corpus (organicum & vivens, de quo loquitur) sine anima. Quomodo nec globus ceræ sine rotunda figura: nec hujusmodi figura sine materia, cujus perfectio est, & $\omega \pi$.

Illud in dubio esse potest, an hæc de sensitiva juxta & intellectiva anima dicat, an de priori tantum. Hoc eodem capite aperte ait, sensum a ratione differre, partemque animæ theoreticam seu contemplativam esse $\lambda \psi \chi \eta \varsigma \gamma \epsilon \nu \circ \varsigma \epsilon \tau \epsilon \rho \circ \nu$, anima genus diversum ab anima sensitiva, & hoc solum theoreticon, & logicon posse a corpore separari $\kappa \alpha \delta \alpha \upsilon \tau \epsilon \rho \omega \alpha \iota \delta \iota \omicron \nu \tau \epsilon \phi \delta \alpha \rho \tau \epsilon$ velut immortale a mortali. Interim sequenti capite unius ejusdemque animæ facultates has numerat, nutritivam, sensitivam, appetitivam, locomotivam, & dianoeticam, seu cogitantem. Ac quanquam sedulo ille distinguit contemplantem mentem a facultate dianoetica; quarum hanc & brutis tribuit, $\delta \iota \omega \rho \eta \tau \iota \kappa \circ \nu$ vero $\nu \epsilon \nu$ solis hominibus (a); id ita facit, non ut revera mentem velut per se subsistentem constituat, sed ut animum humanum una proprietate ditioem esse, quam brutorum animam, doceat. Intelligere & sentire longe esse inter se diversa acute adversus veteres probat: ita tamen, ut non distinguat, subjectis ne differant,

(a) Lib. III. cap. 3.

rant, an facultatibus. Ejusdem libri cap. 5. ait, distinguendum intellectum, qui intelligibiles species excipit, ab eo, qui æstimat ac dijudicat: $\nu \nu$ utrumque vocat. Ille $\delta \upsilon \nu \alpha \mu \iota \varsigma$ potestas est: hic $\epsilon \nu \epsilon \rho \gamma \epsilon \iota \alpha$, actus. Hic non adest semper, quum ne oculis quidem sua semper insit energia, licet semper vis & potestas: illa perpetuo adest. Qua autem ratione distinguuntur? Nempe, ut curvatura lineæ ab eadem lineæ, si extendatur ac recta fiat. Quomodo ergo separari potest curvitas a lineæ, ita intellectus agens, seu potius intellectus energia, ab eo intellectu, qui est potestas, quemque passivum scholæ vocant. Hinc (passivus) a corpore separabilis non est: adeoque cum corpore perit. Ille separatur, estque res $\alpha \delta \alpha \upsilon \alpha \tau \circ \varsigma$, $\kappa \alpha \iota \alpha \iota \delta \iota \omicron \nu$, immortalis & eterna. Sed tamen hic immortalis & æternus nihil intelligit sine altero mortali, $\alpha \nu \epsilon \upsilon \tau \alpha \tau \epsilon \alpha \delta \epsilon \nu \nu \omicron \tau \epsilon$. Quod quid est aliud, quam fucum facere lectoribus minus attentis, ac Platonis amatoribus adulari? Quæ, ut dixi, me cogunt suspicari, hæc non ex sua, sed ex populi sensu dixisse. Certe systemati suo minime sunt illa consentanea: tam enim mihi certum est, animam humanam nihil esse Aristoteli aliud, nisi vim toto corpore fusam, *perfecti habitam*, ut ille vertit, corporis, atque ab organizatione inseparabilem; ejusque diversas esse facultates vim sentiendi, & vim intelligendi; quam quæ sunt certissima. Vide caput 9. & 12. hujus tertii libri, quibus paullo apertius ea de re loquitur. Enimvero quid sibi volunt hæc verba capitis 12. $\omega \kappa \omicron \iota \omicron \nu \tau \epsilon \delta \epsilon \sigma \omega \mu \alpha \epsilon \chi \alpha \nu \mu \epsilon \nu \lambda \psi \chi \eta \nu$, $\kappa \alpha \iota \nu \epsilon \nu \kappa \rho \iota \tau \iota \kappa \circ \nu$, $\alpha \upsilon \delta \eta \sigma \iota \nu \delta \epsilon \mu \epsilon \chi \alpha \nu$: Fieri autem nequit, ut corpus habeat animam, atque mentem judicantem, nec tamen habeat sensus. Ac quia omnes sensus sunt tactus; conficit, nullum esse animal posse sine tactu. Sed nec tactus esse in simplici corpore potest, aëre, igne; nullum igitur esse potest animans, igne, aut aëre conflatum. Ignis igitur, ut non sentire, ita ne cogitare quidem potest. Quum ergo Aristoteles alibi docere videatur, vim intellectivam, quæ ex ejus sententia sine sensitiva esse nequit, esse ignem, aut quintam quamdam usiam corpoream & tenuissimam

mam ab altris advenientem, aut a φύσει τὰ παντός, a natura universi, aut pantheistam se prodit (a), aut fucum minus intelligentibus facere vult; aut huius rei ignorantiam confictis spectris tegere. Utrumque sit, vocabulum *entelechia*, quo nullum suo systemati aptius esse poterat, satis aperte demonstrat, animam ab Aristotele non ita habitam fuisse, ut ejus interpretes quidam arbitrantur, velut rem, quæ per se subsistere possit. Sed veluti habitudinem quandam, & temperationem organici corporis, quæ ab eo separata nihil sit. Hoc sensu & harmonia dici potest Aristotelis anima ejusmodi, ut ut ille inficietur. Quin hic idem philosophus de Rep. lib. VIII. cap. v. extremo, quo plene persuadeat, pueros docendam esse musicam, non sine tacita approbatione scribit; quocirca multi sapientes partim animam harmoniam esse dixerunt; partim ex harmonia constare (b).

Sed perpendamus hic paucis insignem ejusdem philosophi locum de generat. animal. lib. II. cap. 3. Principio docet semen, & foetum, qui ex semine gignitur,

(a) Sextus Empiricus lib. i. adversus physicos cap. II. memoria prodit, Aristotelem hoc pacto divinationem explicuisse: όταν γὰρ ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἐαυτὴν γενήσεται, ἡ ψυχὴ, τότε τῇ ἰδίᾳ ἀπολαύσασα φύσιν, προμυκτηνέται τὴ καὶ προμυκτηνέται τὴ μελλούσα. Τί ποτε τὴ δὲ ἐστὶ καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν θάνατον χωρίζεται τῶν σωματικῶν. Quando enim somnians apud semetipsam fuerit anima, tum propriam sumens naturam, divinat, prædicitque futura. Sed & idipsum quoque efficit, dum prope mortem separatur a corporeis. Animadvertatur hic σωματικῶν vocari a philosopho Stagiritæ corpora crassiora: superius enim vidimus, tenuissima corpuscula dici incorporea. Ab his igitur corporibus separatur in morte anima; eoque tempore divinat. Quid ita? Quia scilicet tum suam quædam naturam ac propriam accipit, æque atque dum dormimus. Quæ ea sit natura perquiri posset. Sed constat, in Aristotelis systemate omnes formas naturales e sinu materie proficisci, in eamque redire, quum dissolvuntur, idest quum separantur. Est ei materia una atque immensa, sed φύσει τὰ παντός animata. Cum hæc materia, eaque natura rerum omnium genitrice junguntur anima, quum separantur. Mundana igitur anima (quid enim vetat eo vocabulo naturam peripateticam vocare?) fons est animarum ceterarum, si Aristoteli credimus.

(b) Ejus verba sunt hæc: Διὰ πολλοὶ φασὶ τῶν σῶμα, οἱ μὲν ἐκ μόνου εἶναι τὴν ψυχὴν, οἱ δ' ἔχειν ἐκ μόνου.

tur, suo modo vivere: nam quum & φύσει stirpes vivant, & prolifica sint, absurdum profecto fuerit, σπέρματα καὶ τὰ κυματὰ τῶν ζώων, semina & foetus animantium omni esse vita destituta. Sed hæc seminis masculini vita nihil initio generationis est aliud, nisi pura vegetatio. Paullatim deinde ac veluti per gradus explicatur seminis vita, quousque τέλος finem, quem natura sibi proposuit, attingat, ὑπερὸν γὰρ γινέται πὲρ τέλος, ultimus enim est finis, propter quem scilicet agit natura. Ac præcedit quidem sensus, qui vegetationem proxime sequitur (a). Jam anima illa σπερμική vegetans est in spermate ac foetu δύναμις, ex ενεργείᾳ, potentia ac vi, non actu, priusquam foetus nutrirī incipiat; non secus atque plantarum semina vi quidem & potestate vivunt, priusquam germinet, non etiam actu. Quid vero sensitiva, est ne & ipsa in spermate vi ac potestate? Quid postremo rationalis? Eodem, inquit, prorsus modo: ἐπομένως δὲ δηλονότι, καὶ περὶ τῆς αἰσθητικῆς λεκτέον ψυχῆς, καὶ περὶ τῆς νοητικῆς, consequenter dicendum & perspicuum est (nec vero dubium) idipsum esse & de sensitiva anima, & de intellectiva. Utraque igitur hæc anima potestate, ac vi in spermate est, ut vis vegetandi in plantarum seminibus. Quid igitur illud est, quod extrinsecus concepto animanti accedit? nempe ενεργεία, actio, motus. Hæc a sole & astris. Negat ille quidem esse ab igne: ignem autem hunc nostrum intelligit elementarem, a quo Aristoteles longe differre existimat elementum τῶν ἀστρον, stellarum, quas de cælo lib. II. cap. IX. negat esse igneas; ac ut intelligi possit, φύσιν nostri ignis ἀναλογον proportionalem esse ait τῶν ἀστρον στοιχείῳ elemento, idest ὑπὸ substantiæ astrorum, quæ quid sit, ne ipse quidem satis intellexisse videtur. Neminem ergo amplius Stagiritæ deludat, quum Tom. III. G ait,

(a) Hic interpres, quum Aristotelem partem tantum αἰσθητικῆς, sensitivam memoret, de jacinore suo rationalem quoque obtrudit, ejus hoc in loco nec vestigium est, nec vola. Scilicet ad ea lectionem præparare voluit, quæ paullo post erat additurus, quo Macedonis philosophi doctrina de mente minus absurda videretur.

ait, *την διὰ τοῦ ἐκτὸς αἰτίας*, mentem extrinsecus subire hominem, *καὶ δεῖν εἶναι πορὸν*, idque solum esse divinum: nam a substantia astrorum est excitatio illa, qua animal intelligit, licet vis sit in corpore: eamque astrorum *πορὸν* non semel Aristoteles (ne cui vox fucum faciat) *δεῖν* divinam vocat. Quin calum Deum esse ait, & ejus *οὐρα* corpus, *τὴν δεῖν*, aliquid divinum. De Caelo lib. II. cap. 3.

Prop. X. Mobilitas singularum partium conjuncta cum divisibilitate: soliditas, & inertia sunt corporis naturaliter existentis proprietates.

D. Primum. Omne corpus natura sua divisibile est usque in indivisibilia elementa, idest quatenus est extensum: at intelligi nequit divisibilitas sine mobilitate, ut pater; ergo mobilitas singularum partium conjuncta cum divisibilitate ita est corpori naturali essentialis, ut intelligi nullum naturæ corpus sine ea possit. Ea de re igitur dubitandum non est inter homines (ex post. 1. & v.)

Alterum. Soliditas philosophis est ea extensi qualitas, qua fit, ut una ejus pars alteri, ne eundem locum occupet, resistat (def. 65. p. p.): jam singulis quorumcumque naturalium corporum partibus eam vim inesse experimenta demonstrant, & ita quidem, ut intelligi nequeat sine ea qualitate naturæ corpus: corpori igitur naturali propria est soliditas. Enimvero ni ita esset, ne motus quidem ullus naturalis esse in hujus mundi corporibus posset, quin omnia continuo in punctum geometricum compenetratione abirent, uti perspicuum est.

Tertium. Inertiam appellamus cum Newtono (a): vim insitam materię, qua corpus unumquodque, quantum in se est, perseverat in statu suo quiescendi, vel movendi; ut per eam fiat, ut omne corpus de statu suo vel quiescendi, vel movendi difficulter deturbetur. Eam autem singulis corporibus inesse, & continuis experimentis discimus, & plurimis demonstratum est a Philosophis

(a) Newtonus Princip. Math. Phil. Natural. def. 3.

phis recentioribus (a); & hæc igitur vis corporeæ naturæ essentialis est.

Schol. Non sum nescius, plerisque philosophis in dubium vocari & divisibilitatem cum mobilitate conjunctam, & inertiam materię. Aristotelem materiam mundanam fecisse unam, undequeque immensam, immobilem atque indivisibilem, nemo est qui ignorat, modo libros ejus *περὶ φυσικῆς ἀκουστικῆς* legere scivit (b). Eadem fuit Arabum doctrina. Inde omnem substantiam Spinoza indivisibilem postquam conatus esset demonstrare (c), in corollario propositionis XII. rotunde scribit: Ex his sequitur, nullam substantiam, & consequenter nullam substantiam corpoream esse divisibilem. Cujus opinionis rationem paucis comprehendit in scholio. Quod substantia, inquit, sit indivisibilis, simplicius ex hoc solo intelligitur, quod natura substantię non potest concipi, nisi infinita, & quod per partem substantię nihil aliud intelligi potest, quam substantia finita, quod manifestam contradictionem implicat; quomodo substantiam pro primo *ὑποκείμενον* mundi, ut Aristoteles materiam, accipit. Quid autem? nonne experimenta perspicue demonstrant, materiam dividi? „Ei, inquit (d), respondebo, quod quantitas duobus modis a nobis concipitur, abstracte scilicet, sive superficialiter, prout nempe ipsam imaginamur; vel ut

G 2

(a) Moussembroek Elem. Phys. a §. 53. ad 63. Vide quæ ibi sunt adnotata in editione Neapolitana.

(b) Quidam minus Aristotelis intelligentes, quum legant in III. Phys. eum negare ullum esse infinitum magnitudine, existimant, nec materiam ab eo positam infinitam. Sed animadvertant, eum de infinito sensibili, idest de corpore infinito agere: materia Stagiritæ philosophi corpus non est. Ceterum is aperte eodem lib. cap. XII. materiam *ὑποκείμενον* esse docet: sed quum forma (ἐνθ' ὅπου) finiat, monet non habere suapte natura formam eîdos *καὶ οὐκ ἐνθ' ὅπου*, ibidem cap. X. Accedit, quod locus, qui est *ἀντιστοιχία τῶν μερῶν*, intervallum inter magnitudines, Aristoteli est materia; negat enim vacuum (vide Phys. lib. IV. cap. IV.). At locus, refragante licet philosophorum principe, infinitus esse debet, si nullum est vacuum; adeoque infinita materia; licet mundi forma finita sit.

(c) Prim. part. Prop. XII.

(d) Schol. prop. XV. primæ partis.

„ substantia, quod a solo intellectu fit. Si itaque ad
 „ quantitatem attendimus, prout in imaginatione est,
 „ quod sæpe & facilius a nobis fit, reperietur finita,
 „ divisibilis & ex partibus conflata: si autem ad i-
 „ psam, prout in intellectu est, attendimus, & eam,
 „ quatenus substantia est, concipimus, quod difficilli-
 „ me fit, tum, ut jam satis demonstravimus, infini-
 „ ta, unica; & indivisibilis reperietur, quod omni-
 „ bus, qui inter imaginationem, & intellectum di-
 „ stinguere sciverint, satis manifestum erit. Præci-
 „ pue si ad hoc etiam attendatur, quod materia ubi-
 „ que eadem est, nec partes in eadem distinguuntur,
 „ nisi quatenus materiam diversimode affectam esse
 „ concipimus, unde ejus partes modaliter tantum di-
 „ stinguuntur, non realiter. Ex. gr. aquam, quatenus
 „ aqua est, dividi concipimus, ejusque partes ab invi-
 „ cem separari: at non quatenus substantia est corpo-
 „ rea: eatenus enim neque separatur, neque dividitur.
 „ Quæ sunt mere peripatetica: nam divisionem non ad
 „ substantiam pertinere, sed ad quantitatem dimensionem,
 „ omnes veterum scholarum principii docuere, in pri-
 „ mis S. Thomas (a).

Sed quum Spinoza corpora dividi quidem non infi-
 cietur prout imaginationis sunt objectum, neget prout
 objectum sunt intellectus; affirmet, aquam dividi quate-
 nus aquam, neget quatenus substantiam; perspicuum
 est, eum (quod illi est familiare) abstracta illa substan-
 tia, quam commentus est, idea deludi. Scilicet tan-
 tundem est, quod ait, atque abstractam quidem sub-
 stantia notionem non dividi, in quo ei non adverla-
 bor; dividi autem corpora ipsa, quod quærebatur.
 Nos, qui philosophamur ex ideis, quas habent homines
 (post. 1.), quique ejus canonis sumus memores, caveto ab
 ideis abstractis & universalibus; ex iis de rebus ipsis ne
 ju-

(a) Quid igitur faciemus S. Thomæ, qui non substantiam cor-
 poris esse divisibilem, sed quantitatem docet? Vidimus Aristoteli
 utrum esse aut materiam primam, aut extensam, aut ex utraque
 re compositum. Nec materia prima divisibilis est, nec forma: sed
 quantitas velut adjunctum & accidens. Fateor me hæc non satis
 intelligere. Itaque accipio ut sonant.

judicato (a), contenti sumus hujusmodi deridiculi erro-
 ris fontem indigitasse; nec putamus operæ pretium
 in re evidenti argumenta non necessaria congerere.
 Atque ne quis inertia id nostræ tribuat, is sciat, duo
 esse rerum genera, quæ demonstratione comprehendi
 nequeant, plane evidentiæ; & summe obscura. Bene
 autem habet, quod ii Philosophi, adversus quos dis-
 ferimus, Epicurei nempe, priori illi theorematis no-
 stri parti libenter subscribunt.

Jam alia est eorum ratio, qui idcirco substantiam
 corporum dividi non posse fatentur, quod ea non una
 sit, sed pene sint infinita, nec extensa, nec divisibiles.
 Nam aliud est atomos corporum minime esse divisio-
 nis patientes; aliud corpus. Illæ separari nequeunt,
 quia simplices: at corpus ex iis compactum in ea di-
 vidi potest, ex quibus conflatur.

Quod spectat ad inertiam, ei videntur & veteres
 plurimi, & non pauci e recentioribus Philosophis con-
 traire. Nam & Democritici omnes, atque Epicurei
 actiosa corpora fecerunt: & fecit Aristoteles cum suis
 formis substantialibus, quanquam eas minime corpo-
 reas habuerint Peripatetici: nec repugnant scholasti-
 ci (b), & omnes nunc Leibnitiani suum addunt calcu-
 lum. Nec Platonici eam negarunt activitatem, etsi
 a formis æternis reperierint (c). At Arabes quidam,
 præcipue Avicbron, quem B. Thomas memorat (d),
 omnes actiones, quæ videntur esse corporum, esse actiones
 cujusdam virtutis spiritualis, quæ penetret per omnia
 corpora, putarunt. Quid, quod ipse Newtonus ab hoc
 naturæ spiritu plastico non abhorruit (e)? Eandem
 nos

G 3

(a) Art. Logico-Crit. lib. 2. cap. 3. can. 4.

(b) Vide B. Th. in Summ. Theol. p. 1. quæst. 115. art. 4. Goudi-
 nus comm. in Arist. phys. pag. 121—123. Ratio principii activi convenit
 substantiis corporalibus; & inde pendunt affectiones corporum,
 quæ cernuntur in mundo.

(c) Idem ibidem.

(d) Ibidem.

(e) Vide a nobis dicta dissert. de origine & constitut. rerum cor-
 porearum, quam iterum edidimus ad calcem primæ part. superior-
 rum editionum, edemusque & in hac tom. V.

nos corporum omnium activitatem in priori parte statuimus.

Si quis est, qui ita adversus inertiam corporum differat, is quaestionis vim nondum intellexit: ea enim activitas, de qua loquuntur, non pugnat cum inertia hac recentium philosophorum. Nam hæc est vis illa, qua corpus reluctatur vi extrinsecus impressæ, ne e statu suo deturbetur, ut in suo statu se conservet, & quare agit in causam impellentem (a). Est autem percipuum, & eam vim omnibus inesse corporibus, & non pugnare cum activitate illa, quam isti opponunt, quæcumque ea sit.

Prop. XI. Cogitatio & ratiocinatio pugnant cum soliditate, divisibilitate, & inertia corporis.

D. Primum: Cogitatio & ratiocinatio est actio, quæ plures ideæ comparantur (def. 4. & 5.). Vocetur hæc actio A, ideæ, quæ conferuntur B, C, D, E. Sint huiusmodi ideæ motiones extensi solidi G. Earum conferri non possunt, nisi in unam A confluant, ut se mutuo in ea representent, quemadmodum est manifestum: id vero aut fit, quia totidem particulæ solidi G, quæ sint subjecta quatuor illarum motionum B, C, D, E, in unum compenetrantur; aut quia actiones tantum A, B, C, D, sine suis subjectis in unum conflunt. Posterius esse nequit, quum modificationes nequeant exsistere sine suis subjectis (b) (prop. 36. primæ part.): superest prius; at id evertit soliditatem; omni modo cogitatio & ratiocinatio pugnant cum soliditate.

Alterum. Pone subjectum cogitans G dividi in partes,

(a) Vide Newtonum loco superius citato.

(b) Reponet quispiam, motiones omnes fibrarum cerebri, quæ sint totidem perceptiones, consueve in unum cerebri punctum, ut id sensus sit communis, ibique inter se conferri. Sed principio, consueve in indivisibile, an in divisibile cerebri punctum? non primum: id enim motum nullum excipere potest. Si alterum, idem diversis ne motionibus agitabitur, an una motionem composita ex diversis? Primum me intelligere non posse fateor: posterius si est, tamen hæc ratio ac novam ideam representabit, non plures, quas inter se conferet.

tes, B, C, D, E: cogitatio A aut coextenderetur iisdem, aut non: si posterius, evertetur cogitatio, quippe diffuent ab ea ideæ B, C, D, E. Prius ergo. Dividetur autem ea in partes, an indivisibilis erit in toto illo diviso B, C, D, E? Posterius inintelligibile est, neque ex eo philosophari fas est (post. 1.). Si prius, singulæ ne partes, puta P, Q, R, S complectentur integram comparisonem phantasmatum B, C, D, E; an singulæ singula? Prius est contra hypotheseum: neque enim eo casu divisa erit cogitatio: alterum totam naturam cogitationis evertet. Cogitatio ergo & ratiocinatio cum sint comprehensiones plurimum idearum in uno impartibili pugnant cum divisibilitate.

Tertium. Libertas, seu facultas agendi aut cessandi ex ratione (def. 12.) omnibus inest, ut quisque sibi testis esse uberrimus, inferiusque sumus demonstraturi: ea & a ratione pendet, & cum ea est conjuncta: nec ratio quidpiam est, nisi vis cogitandi (def. 2.). Quum autem ea libertas evertat inertiam, ut patet; sequitur & vim cogitandi cum inertia pugnare.

Præterea, quoniam corpora sunt inertia, perspicuum est Newtoni illud axioma, mutationem motus proportionalem esse viatrici impressæ, & fieri secundum lineam rectam, qua vis illa imprimitur (a): at cogitatione & ratiocinatione totum hoc axioma evertitur: nam de infinitis rebus cogitamus, quin ulla actione externa agitemur: possumusque seriem demonstrationis unius interrumpere, alteramque omnino diversam aggredi, idque centies repetere, & intermittere, quod nemo, arbitrator, qui secum vivere didicit, ignorare potest: præterea, attentionem intendere, aut remittere: ab imaginatione ad intellectionem, & vicissim, quoties libeat, transire. Quæ omnia cum corporis proprietate, atque cum iis, quæ ex illa sequuntur, manifesto pugnant.

Scholion. Pugnare corporis divisibilitatem cum cogitatione observatum Cartesio perspicue. Is enim sic

G 4

eam

(a) Princip. Math. lemma 2.

eam in rem scribit (a) : Nempe in primis hic adverto magnam esse differentiam inter mentem & corpus , in eo quod corpus ex natura sua sit semper divisibile , mens autem plane indivisibilis . Nam sane quum hanc considero , sive meipsum quatenus sum tantum res cogitans , nullas in me partes possum distinguere , sed rem plane unam & integram me esse intelligo . Et quamvis toti corpori tota mens unita esse videatur , abscisso tamen pede , vel brachio , vel quavis alia corporis parte , nihil ideo de mente subductum esse cognosco : neque etiam facultates volendi , sentiendi , intelligendi , &c. ejus partes dici possunt ; quia una & eadem mens est , quæ vult , quæ sentit , quæ intelligit . Contra vero nulla res corporea sive extensa potest a me cogitari , quam non facile in partes cogitatione dividam , atque hoc ipso illam divisibilem esse intelligam . Quod unum sufficeret ad me docendum , mentem a corpore omnino esse diversam , si nondum illud aliunde satis scirem . Operæ tamen fecisset pretium si paullo accuratius ex legibus mechanices rem explicuisset : nimis enim vage id dicit , præsertim quum is mentis nomine cogitationem intelligere videatur , non *υποκειμενον* cogitans .

Prop. XII. Mens humana est substantia incorporea.

D. I. Quum cogitationes sint actiones (ex def. 2. sch.) , esse debet earum vis aliqua seu potentia (p. part. prop. 66.) , ejusque vis aut potentia subjectum sive substantia (ibid. prop. 65.) . Jam si id subjectum corpus est , idearum representatio & perceptio , tum judicium & ratiocinatio non aliter fieri possunt quam conspectu partium corporis (prop. 1.) : quod quum esse nequeat (prop. 8. & ejus coroll.) ; cogitationes erunt subjecti alicujus incorporei : subjectum vero cogitationum nostrarum mens est humana (def. 1.) ; mens ergo humana incorporea est .

II. Præterea si non est incorporea , erit aut habitus & temperatio corporis ; aut ejus attributum aliquod substantiale . Primum esse nequit (prop. 9.) : nec secundum : nam quum mens pugnet cum præcipuis corporis

(a) Medit. 6. de prima Phil.

poris attributis essentialibus divisibilitate , mobilitate partium , soliditate , inertia (prop. 11.) , eadem substantia corporea constaret ex iis , quæ se mutuo destruant , quod fieri nequit (prim. part. prop. 1. & 2.) . Nec regeratur , ignorare nos essentialiam corporis , ac propterea non posse affirmare , cogitationem non esse illius attributum essentialia : nam ut demonstrem pugnare , ex. g. , ut triangulum sit quævis alia figura , non est necesse , ut utriusque omnes proprietates noscam : fat est scire , esse in illa figura , v. g. X. proprietatem L , quæ destruat hanc trianguli , tres ejus angulos æquales esse duobus rectis .

Coroll. Attributa essentialia mentis omnino sunt diversa ab essentialibus corporis attributis . Nempe substantiæ diversæ iisdem attributis constare nequeunt .

Prop. XIII. Mens humana , quoad vivit , perenni perceptione prædita sit , necesse est , si ex postulato primo philosophemur .

D. Principio . Mens humana est substantia a corpore distincta & diversa (prop. 12.) , ejusque attributa essentialia ab attributis corporis essentialibus distincta sunt & diversa (coroll. prop. 12.) : ergo & vita mentis quoad ea vivit , diversa esse debet ab ea , quæ corpori vulgo tribuitur , aut quæ corporis esse propria possit , nempe agitatione , aut energia corporearum partium . Jam posita est omnis vita in actione quacunque , quæ sit perennis quoad vita durat , quemadmodum per se est perspicuum (def. 10.) , ita plantam , ignem , atque alia tamdiu vivere dicimus , quoad actione aliqua vitali agitantur : actio ergo , qua mens vivit , perennis esse debet , quoad vivit . Ea vero actio aut corporea motio est , aut cogitatio ; neque enim ullius alterius actionis ideam habemus : motio esse non potest (ex superioribus) ; cogitatio ergo est : perenni ergo cogitatione mens prædita est , quoad vivit ; idest ex natura mentis incorporea simplici ac per se constanti sequitur necessario , ut semper cogitet ; ut si non semper cogitet , substantia esse non posse videatur incorporea simplex & per se constans , sed corporis tantum durans .

Præterea . Ponatur mens non semper cogitare ; per intervalla nunc cogitabit , nunc non cogitabit . Cogitet tempore A , non cogitet tempore B ; perpetuo a statu cogitationis ad statum incogitantia transibit : fieri autem id potest aut ipsa mentis natura , aut vi externæ alterius causæ . Primum esse nequit ; nam principio quemadmodum nullum corpus suapte natura a motu ad quietem transire potest : ita nulla substantia suapte natura ab *actione* quacumque ad *inactionem* ; cuius rei ratio est , quod quælibet res natura sua & esse & conservari exigit , nec ipsa sibi esse potest contraria : quumque nulla res iis constare possit , quæ se mutuo destruunt , omnia cuiuslibet rei attributa , ex quorum indivisibili unione ejus rei essentia existit , natura comparata sunt ad *esse* & *conservari* ; ut idcirco nullum ens *actione sui* , sed *passione* perire possit . Deinde quemadmodum nullum corpus a quiete ad motum transire potest suapte natura , ita nulla substantia ab *inactione* quacumque ad *actionem* ; scilicet ex nihilo nihil fit (prop. i. part. p.), & nemo sibi dare potest , quod non habet . Suapte ergo natura mens humana , si perenni cogitatione destituitur , neque ab A ad B , neque a B ad A transire per intervalla temporis potest . Alterum si est vel corporis vi id fit , vel Dei , aut alterius . Non corporis . Quum enim mens sit incorporea (prop. xii.), intelligi nequit conatus corporis in mentem ; nam quum nulla sit alia actio in corpore , nisi motio , idest mutatio *figure* , *situs* , *loci* ; nec ea fieri in mente possit (ex super.) ; mens a corpore ad cogitandum excitari nequit , ac qui dicunt *verba nihili effundunt* . Quoniam ergo nullus esse potest physicus influxus corporis in mentem incorpoream , corporis actione nec cessare potest mens a cogitatione , nec ad cogitationem excitari . Idipsum conficitur de quacumque alia corporea causa . Dei vero voluntate id fieri posse non negamus : sed neutri ad id confugere possumus : ut enim nos nulla habemus argumenta , quibus id non fieri evincamus , ita qui huic theoremati adversantur , nulla , quibus probent id fieri . Quin si id fit , perpetuis vicissitudinibus creari ac in nihilum

lum redire mentem oportet . Nam quum non cogitat , ne sentit quidem , neque vult , quorum nihil sine cogitatione fieri potest , nihil tum igitur est : nam in re simplici his ablatis , quid ego dicam superesse , quo sit mens ? Quin ne vis quidem corporis animatrix remanere potest , modo ad eam pertinet : quia si remaneat , rem simplicem , actuosam , intelligentem , ejus esse consciam necesse est . Interit igitur tota : totaque iterum creatur , cum cogitare iterum incipit . Id ut philosophus tueatur ? Non profecto , siquidem substantiam esse animum ponat .

Scholion . Magna inter Philosophos hujus ætatis de perenni mentis cogitatione controversia exorta est . Nam Cartesius quum mentis humanæ essentiam in *actu cogitatione* posuisset , non potuit non asserere mentem perenni cogitatione præditam esse , quippe quæ sublata , mentis essentia auferri debeat ex Cartesii doctrina . Scio respondere recentiores philosophos Cartesio , temere illud sumi , mentis essentiam in cogitatione positam ; ex quo consequitur , concidere totum illud Renati argumentum . Sed quum isti non inficiantur , cogitationem & vim cogitandi essentiale esse mentis attributum ; idem omnino conficitur : nempe ut esse nequit ens sine sua essentia , ita esse nequit sine suo attributo essentiali ; præcipue quum in entibus simplicibus *agere* & *esse* idem sit , quod Peripatetici non ignorarunt . Quæ res adeo est manifesta , ut non intelligam , qui hæc duo stare possint , mentem incorpoream esse , & quidem substantiam ac intelligentem , destitui vero perenni cogitatione : non secus ac si quis dicat , vim luminis & ignis actuosam cessare posse , quin quidquam de horum corporum natura immutetur . Sic itaque habeo , doctrinam hanc Peripateticorum , & Lockianorum e diametro pugnare cum animi incorporeitate , nec locum habere posse nisi in Dicæarchiano , Lucretiano , & Hobbesiano systemate . Qui secus sentiunt , rem non satis ad incudem exegere . B. Thomas omnium mortalium in his rebus exercitissimus negat quidem , *intellectum humanum esse semper in actu* , idque

que intellectus divini proprium esse dicit (a) ; sed quum is non dubitaret , nihil deduci de potentia in actum , nisi per aliquod ens actu (b) , ad intellectum agentem confugit . At nisi hic intellectus sit semper in actu , necesse erit alterum adhibere , idque in infinitum . Quod Aristoteles vidit , qui eo loco , quem B. Th. laudat corruptum , ut Joan. Nicolaus observat (c) , negat, intellectum agentem esse posse aliquando in actu , aliquando non in actu , quinimmo alibi discrete scribit (d) , intellectum agentem esse substantiam actu ens . Jam ex Thomæ sententia intellectus agens non est ab anima distinctus : ergo si consentanee principiis suis ratiocinari voluisset , negare non potuisset , mentem in perenni esse cogitatione . Nam veteres scholæ philosophi nec semper Aristoteli adherere potuerunt , cujus est hominis philosophia plusquam sæpe a christianis dogmatis aliena , & nonnunquam genuinum ejus sensum non videntur assequuti : velut hic , quum intellectum Aristotelis agentem aut deseruere , aut non satis intellexerunt . Nam Aristoteli intellectus agens extrinsecus est homini , ut superius demonstravi , isque , ut ego quidem puto , aut stellarum vis nescio quæ , aut mundi mens . Quicumque sit , ex Stagiritæ philosopho hæc vox est *αχαριστος , και αμυγς , και απαθης , και νοια ων ενεργεια , inseparabilis* (ab intellectu videlicet passivo , qui est *δυναμις* corporis) , *simplex , impassibilis , & essentialiter actio* . Quocirca semper est intelligens . *ολως δε , εδε χρονω , αλλ' εχ οτε μιν νοει , οτε δε ο νοει , omnino vero non hoc tempore intelligit , altero non* , sed omni prorsus tempore intelligens est (e) .

Jam Cartesium secuti sunt primum Cartesiani omnes , in primis viri acutissimi Claubergius , Malebr. , Silvan. Regis , aliique : denique sæculo nostro Leibnizius & Wolfius . At iis se opposuerunt omnes Peripatetici-

(a) Sum. Theol. p. p. q. 79. art. 2.

(b) Ibidem art. 3.

(c) Nota ad art. 4. ibidem .

(d) In 3. de anima text. 14.

(e) De anima lib. 3. cap. 6.

tetici , & Joan. Lockius in lib. 1. de intellectu humano cap. 2. , quo in loco conatur demonstrare , fanaticum esse dogma de perenni mentis cogitatione . Lockii argumenta ad duo summa capita referri possunt . Primum : quod nemo unquam eorum , de quibus in profundissimo somno cogitat , recordetur : itaque hæc doctrina internis animi experimentis adversatur . Alterum , quod status cogitationis sit status vigiliæ : experimur enim nos dormire non posse , dum perennis quædam cogitatio animum vexat . Quod si semper cogitaremus , semper vigilaremus , quod est falsum . Accedit eodem , quod mens nostra duas referret personas , alteram dum dormimus , alteram dum vigilamus . Personæ enim identitas ex Lockii doctrina posita est in identitate conscientiæ cogitationum : at quoniam vigilantibus mens nostra non habet conscientiam earumdem cogitationum , quas habuit nobis dormientibus ; sequitur , duas referre personas , alteram nobis dormientibus , alteram vigilantibus , quod ille intolerabile putat absurdum .

Sed sunt rationes istæ , ut ego quidem opinor , suapte natura infirmæ . Ad primum quod attinet , responderet Malebranchius ideo nos cogitationum illarum non reminisci , quod eæ , torpentibus spiritibus animalibus , & cerebri fibris , nulla viva in cerebro vestigia relinquunt . Wolfius autem respondet , id evenire , quod eæ cogitationes ut plurimum sunt confusæ & obscuræ , non vero claræ & distinctæ . Nam quum mens a clarioribus semper ideis rapiatur : dum a statu idearum confusarum ad claras transit , nullam illis attentionem præbet ; quocirca eorum recordari nequit (a) . Ceterum falsum est , nos nunquam reminisci eorum , quæ in somno cogitavimus . Nam quid est aliud somniorum recordari , quam recordari earum perceptionum , quas paullo distinctiores habuimus , quæque majorem impressionem in cerebro fecerunt ? Quid quod sæpe adeo accurate hæc agimus , ut meminerim me interdum & acutiorem geometram in somnis gessisse , & dif-

(a) Vide quæ super ea re differit in utraque Psychologia .

disputasse subtilius, quam vigilantem; & nodos quandoque aut nexisse, quos vigilans solvere nescirem; aut explicasse, quæ me alacrem & vigilantem implicaverant. Quod spectat ad vigiliam & somnum, itidem falsum est, quod profert Lockius, nos non posse cogitare & dormire; quippe intima experientia scimus, nos dum dormimus, longissimas plerumque habere rationationes. Nec raro geometra somniabit intricatas demonstrationes, suæque abstracta systemata Metaphysicus; quod Lockius, si ingenuus esse voluisset, non potuisset negare. Sane nos dormimus non quando nihil cogitamus, sed quando quasi torpentibus cerebri fibris, & sanguine, externisque sensibus sopitis minus irritatur tela nervosa. Quod si cogitationes quædam somnum rumpunt, id fit, dum ex cerebrum paullo vehementius agitant. Tandem postremum Lockii argumentum, si nihil aliud est persona nisi identitas *conscientia*, recte concludit, duas sæpe animam referre personas, alteram dum dormimus, alteram dum vigilamus. Sed id non magis absurdum est, quam eundem hominem in scena Mercurium agere, & Socrum. Quod si persona statuatur esse individuum rationale, quemadmodum ceteri omnes philosophi docent, anima dum vigilamus & dormimus semper eadem erit persona, quippe semper idem individuum rationale. Nullis igitur evidentibus argumentis perennis animi cogitatio everti potest.

Sed rogant, quibus tandem de rebus, quum primum mens corpori unitur, cogitat? Unde ei ideæ suppetunt? Est enim illa id temporis nuda quædam tabula: materiem ergo cogitationum non habet. Quasi vero, qui perennem cogitationem mentis ex ejus natura sequi demonstravit, cogatur etiam scire, unde illi materies suppetat cogitandi; aut hæc si ignoret, illud quoque ignoret. Silvanus quidem Regis (a) ex unione cum corpore statim illi materiem cogitandi præsto esse affirmat. Nec id inverisimile est. Me ea ignorare lubens fateor. Scio adesse, qui refiectam hanc Cartesii

cram-

(a) Regis usage de la raison, & de la foi.

crambem exhibilaturi sint, quique admiraturi, me Lockii alias prædicatorem egregium, ut ajunt, nunc velut palinodiam recinere. Sed nec eos moror, qui de re nulla, nisi ex cortice judicant, quibusque philosophandi principium est phantasia, quique laborem refugiunt ex immutabilibus ratiocinandi principiis; & his parco, qui ex vulgi fama potius, quam scriptionibus aliorum ingenia æstimant. Nempe si quis est, qui minus philosophorum jugum admittat, parcus eorum nominis cultor, rationis duntaxat tenax, eum me esse pluries sum testificatus. Lockium vero, ut virum doctum laudo, sed tantum abest, ut admirem, ut nemo potius sit, qui magis agnoscat, quod veteri philosopho Phocion dixit (a), totum ejus de Intellectu humano librum *Cupresso esse plane similem*. Ex natura ego philosophari amo, non ex libris. Ac utinam aliquando eam sine velo intueri liceat, complectique. Nam quum ea ipsa per se in abdito est, tum ii abditissimam studio suo fecere, qui suis *Διυασι*, *καὶ φαντασίαις* contexere; quique cum suis *phantasiis* magis, quam cum ratione loqui amant, ut eleganter ait aliqui Augustinus. Quid, inquit, necesse erat in hæc dumeta ingredi philosophos, unde nullis iis sit exitus? Dixissent cum Aristotele, corporis entelechiam esse animam, nec tot texuissent telas, quibus se velut muscas involverent (b). Qui ita dissertant, ne ea iterum dicam, quæ toties dicta sunt, non advertunt, arbitrator, in quot intricatiores laqueos ii se injiciunt, qui alteri illi sectæ nomen dederunt. Quanquam qui hic laquei nisi araneis? Quibus, censes ne tu, retineri aquilas posse?

Prop. XIV. Mens nec suapte natura, nec actione corporum circumpositorum perire potest.

D. Mens humana est substantia incorporea (prop. 12.), ut idcirco ejus attributa essentialia omnino sint diversa ab attributis essentialibus corporis (ibid. coroll.): dividi ergo & discerpi in partes nequit, nec suapte natura:

(a) Plutarch. in Phocione.

(b) La Mettrie.

tura, nec passione circumpositorum corporum: nam & natura cuiusque entis ad se conservandum comparata est: & substantia incorporea passioni corporum obnoxia esse non potest. Quæ autem talia sunt, siquidem natura & κατ' ἑαυτὴν sint viventia, immortalia sunt; mens ergo humana, quæ & incorporea est, & natura sua ac essentialiter vivens, nec corrumpi potest & immortalis est.

Scholion I. Hominem duabus rebus mente scilicet, & corporea machina, quæ separatim intelligi & esse possunt, constare, communis est, & vetustissima omnium nationum saltem cultiorum opinio. Quod inde vel maxime patet, quod apud cultiores omnes nationes & sepulcrorum curam, & apotheosin, adeoque alterius vitæ beatæ vel miseræ persuasionem reperimus. Ea vero publica persuasionem gravissimi philosophi ad hujus doctrinæ adversarios refellendos confidenter utebantur, rati consensionem omnium gentium vocem quamdam naturæ esse. Quum de animarum aternitate differitur, inquit Seneca, non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos, aut colentium (a). Vide ut ea super re differunt Gerardus Vossius, & Huetius (b). Macrobius certe vetustioris sapientiæ diligens investigator audacter scribit, obtinuisse jam non minus de incorporeitate animæ, quam de ejus immortalitate sententiam (c).

2. Opponunt habuisse eam sententiam, hodieque habere aut qui adversantur, aut qui ignorant. Scilicet & Sudducæi famigeratissima Judæorum secta, utrumque negarunt (d); & Epicurei apud Græcos Latinosque magnis argumentis id dogma conati sunt subvertere: & in eadem fuere sententia Stoici, qui & tenuissimum æthera fecere animas & longævas quidem sed mortales. Nobilissimorum quorundam aliorum philosophorum con-

(a) Seneca Ep. 117. Vide & Tull. in prima Tuscul.

(b) Vossius in Theol. Gentil. lib. 2. cap. 10. Huet. in Alnet. lib. 2. cap. 8.

(c) In somn. Scip. lib. 1. cap. 14.

(d) Vide Joseph. lib. 2. Antiq. Judaic. cap. 28.

consimiles opiniones describit Cic. in 1. Tusc. & Plutarchus in 4. de placitis philosophorum. Homerus animas quidem post corpora superesse docet, sed velut tenuissima corpora, quæ non omnem modo effigiem retineant humanam, sed διὰ καὶ αἵματος (nigrum sanguinem) bibant. Anima Anticlae dicitur οὐκ ἔστιν ὡς σκῆπτρον ἢ καὶ οὐρανὸν ἰνσῆται ὡς ὄμιον (a): quem locum Virgilius, ut solet, transtulit; ei enim Anchisæ anima describitur.

Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

3. Accedit, inquit, quod tota illa inferorum doctrina, ex qua altera hæc de animorum incorporeitate & immortalitate prodit, poetarum sit commentum, quemadmodum testificatur Diodorus Siculus (b). Orpheum, inquit, hymnos deorum plurimos, & orgia, & inferorum fictionem ex Ægypto attulisse tradunt impiorum pœnas & campos Elysios ab Ægyptiorum sepulcris desumpta introduxit. Mercurium quoque secundum antiquos destinantem finxit mortuorum animos Oceanum igitur Nilum vocant (Hesiodus, & Homerus), quoniam apud Ægyptios Nilus proprio nomine Oceanus appellatur Acherusia palus prope Memphim, circumque prata amœna, paludisque calamis plena. Prosequitur deinde, mortuos hæc incolere loca, quod Ægyptiorum sepulcra magna ex parte in iis locis ædificata sunt: corpora vero, pergit, per fluvium & Acherusiam paludem ad sepulcra delata, ibique condita, aliæque plura, quæ nunc etiam servantur Ægyptii, dant locum fabulis, quas Græci de inferis finxerunt (c). In eadem opinione fuisse videtur Cicero alias Platonius: nam postquam adunco naso, quæ de inferis narrantur, descripsisset, rogat discipulum, hæc fortasse metuis, & idcirco mortem esse censes sempiternum malum? A. Adeo ne me delirare censes, ut ista esse credam? M. An tu hæc non credis? A. Minime vero.

(a) Homer. Odys. V.

(b) Lib. 2. Biblioth. prope finem.

(c) Vide ut eadem copiose elisserit Seneca Empiricus adversus physicum lib. 12. cap. 11.

vero. *M. Male hercule narras. A. Cur queso? M. Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in ejusmodi causa? aut quid negotii est hac poetarum & pictorum portentis convincere M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorsus existimo. Quin Aristophanes totam hanc scenam ludibrio habet in *Ranis*.*

4. Sed & christiani quidam theologi quum veteres, tum etiam recentiores, incorporalitatem animi humani rejecerunt. Origenes solum Deum incorporeum esse docet. Tertullianus apertissime animam corpoream facit, idque & bonæ philosophiæ & Scripturis sacris esse conforme contendit (a). Jam Hobbes, Cowardus, Sociniani omnes eandem fovēt opinionem. In Italia nostra quanta animorum contentione super ea re scriptum est a Cardano, Pomponatio, Ficino, Portio, aliisque? Sed & recentes nationes Siamenses, Sineses, Americani, atque Africanorum, qui noscuntur, nullius rei incorporeæ notionem habent, easque, ubi prædicari audiunt, rident. Huttentotti alteram vitam ignorant (b). Nec veteres entia hæc Cartesianorum incorporea ullo modo cognovisse, plurimis ostendit Huetius, vir in primis eruditus, in Origenianis. Lucas Brugensis doctus Lovaniensis Theologus non dubitavit scribere, opinionem hanc de incorporalitate & immortalitate animorum ignotam fuisse veteribus Hebræis, nec apud illos usurpatam, nisi post commercium cum Græcis (c). Veteres ipsi plerique Patres tantum abest ut

(a) In lib. de Anima cap. 7.

(b) Vide Andreæ Kulbi in descriptione Capitis bonæ spei.

(c) Comment. in Matth. cap. 2. v. 7. Quum, inquit, tempore Machabeorum plures forent Scribæ, quorum collegium ab Esdra exordium sumserat, qui sapientiæ studerent, & ut iugo Græcorum subiacebant, nonnunquam audirent Græcorum de his rebus (animæ humane immortalitate, corporis resurrectione, æternis bonorum præmiis, & malorum suppliciis) fabulas, factum est, ut cæperint quæstiones de his rebus in medium asserre, & inter se ventilare, atque a se mutuo dissidere, aliis ista adstruentibus, qui vocati sunt Pharisei, aliis negantibus, qui Sadducei. Ante hæc tempora non videtur populus Israel quidquam de his rebus doctus fuisse, aut quidquam de his publice prædicatum, ea quod lex hæ-

ut mentibus, & demonibus tenuia negaverint corpora, ut Deo etiam id dederint, rati, quod corpus non sit, nihil esse, in qua re enarranda plurimus est Petavius in dogmatibus theologicis tom. 1. & 2.

5. Tota hæc argumentatio recentium Epicureorum tribus constat partibus. 1. Quidam negant aut immortalitatem animi, aut incorporalitatem, aut utrumque. 2. Quidam non negant diserte, sed ea animo attribuunt, unde duo illa dogmata destrui videntur. 3. Quidam tandem ignorant. Ut a postremis exordiamur, ignoratio veritatis alicujus præjudicium adversus illam facere nullum potest: nam quæ res ignoratur aut ex traditione majorum derivata est, aut ex ratione. Si posterius, causa ignorationis est neglecta ea super re animi exercitatio. Ita veritates geometricas, astronomicas, physicas necesse est, eos omnes ignorare, qui iis nunquam intelligendis incubuerunt. Quod si eorum apud majorem hominum partem ignoratio argumentum est falsitatis, nec solemniter insaniunt philosophi omnes, qui prædicant, ut id exempli loco recitem, isoscelium triangulorum angulos ad basim esse æquales, angulum in semicirculo esse rectum, &c. Si vero prius, causa est ferina & barbara educatio majorum, ex qua progenies semper stupidior sit nata. Nam in ipsa culta Europa, ejusque litteratissimis civitatibus reperies facile agrestes homines, aut plebejos, qui maxima etiam religionis christianæ capita ignorent. Si isti delati in vacuas terras gentem integram condant, quacum nullum sit aliarum cultiorum commercium, ignorabit ea intra duo sæcula totam christianam sapientiam. Erit autem qui ex ea ignoratione præjudicium colligat ad-

H 2 ver-

rum rerum disertam mentionem non faceret, terrenas dumtaxat spes minasque bonis malisque ob oculos ponens. Fuit quidem Patriarcharum & Prophetarum non dubia hic fides, quod vel undecimum caput epistolæ ad Hebræos testatur facit. Sed multa a Patriarchis & Prophetis credita prædictaque fuisse, quæ ut non præposita atque enarrata, ita nec credenda necessario populo fuerint, ut virginitas Matris Mariæ, paupertas, passio, mors, resurrectio Messie. Videtur clara publicaque hujusmodi rerum æternarum doctrina Messie reservata fuisse.

Deo corpus tribuerint, pluribus docet Petavius laudato superius loco: existimat enim abusus illos voce corporis, eamque pro *or* ente accepisse. Ego existimaverim το σωματικόν, & σωματικόν ab illis usurpari pro το πετασμά, quod nempe Deus quaquaversum per omnia permeet, nec uno indivisibili mundi loco coarctetur: pro immensitate denique. In quam rem veterum quaedam loca suppeterent, si id hic agere vellem. Sed vide dicta in scholio prop. 108. par. pr. Illud ego velim in certis haberi, non potuisse illos iis phrasibus Deo corpus tribuere; quum eorum constans sit doctrina, Deum omni omnino corpore esse expertem. Quade re vide Origenem lib. 1. de principiis.

7. Tandem, qui negant incorporalitatem animi, ratione ne illi utuntur, an auctoritate? Rationes quam sint pueriles, inferius dicetur. Auctoritas vero esse non potest, nisi plebeiorem, quos non negamus, mentes sibi velut subtilia corpora representare: horum tantum captui Homerus aliique poëta sese adaptarunt, qui ideo gravissime vapulant Platoni philosophorum facile principi (a), quod religionem auctoritate sua foedissime conspurcaverint. At suaves sunt magnanimiti spiritus, ut vocari volunt, qui nos, dum revocare conantur a popularibus erroribus, ad hominum faciem appellant. Non pudet Hobbesium eos patronos appellare? Nam quod ad immortalitatem attinet, ne populum quidem appellare possunt; quum perpetua ea de re gentium omnium consensione aperte resellantur. Jam Diodorus & Cicero fabulas tantum vera doctrina adfutas a poëtis confictas scribunt, non rem ipsam. Dic queso, inquit Cicero eodem in loco, num te illa terreat, triceps apud inferos Cerberus, Coccyi fremitus, transvectio Acherontis, mento summum aquam attingens siti enectus Tantalus? num illud quod Sisyphus versat:

Saxum sulans nitendo, neque proficit hilum?
Fortasse etiam inexorabiles iudices Minos, & Rhadamanthus, apud quos nec te Lucius Crassus defendet, nec Marcus Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices res age-

(a) In 3. de Rep.

tur, poteris adhibere Demosthenem? Hæc poëtarum & pictorum portenta vocat, non id, superesse post mortem corporis immortales animos, in qua re demonstranda eo in libro adlaborat. Sed nec Aristophanes quidem nisi fabulas vero dogmati adfutas ludibrio vertit. Alioquin eadem in Comœdia Act. I. sc. 2. inter eos, qui apud inferos cruciantur magna cum gravitate, refert eos, quicumque aliquid turpis in vita admisserunt: in cœtus vero beatorum quicumque Deos timerent colerentque. Nam rogat Bacchus, quinam essent illi εὐδαιμόνες: tum Hercules μεμνημένοι, inquit, πινιάτι videlicet.

8. Constet ergo de traditione duorum illorum dogmatum. Percenseamus nunc breviter præcipua in eam rem philosophorum argumenta. Plato quum in Phædone, tum etiam in Phædro plura profert incorporalitatis, & immortalitatis animorum argumenta. I. Quod imperat, & id, cui imperatur; quod utitur, & id quo utitur distincta ac diversa inter se sint, oportet: est autem in nobis quod paret quidem corpus; idemque instrumentum, quo altera nostri pars utitur: imperat vero ratio, eaque corpore utitur, idque moderatur; ergo ratio, adeoque animus, in quo inest ratio, res est a corpore distincta & diversa: nec vero corpus natura sua se & vi atque temperatione regit, sibi que imperat; nam clarus inest in nobis sensus, machinam hanc humani corporis rei alteri subijci, eique parere.

9. II. Jam præcipuum immortalitatis argumentum ex ipsa animi natura activa & irrequieta desumebat Plato. Nempe ex veteri philosophorum consensione, omne motum corpus est, incorporeum quod movet, quod probatum Aristoteli, hinc gravioribus omnibus philosophis: animus ergo, qui principium est & sui & corporis vitæ atque actionis, corpus non est, neque ideo mortalis. Libeat Ciceronis verbis id argumentum describere. Nam, inquit, (a) quod semper movetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet mo-

(a) In Somnio Scipionis.

tus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese movet, quia nunquam deseritur a se, nunquam ne moveri quidem desinit, quin etiam ceteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi: principio autem nulla est origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam: nam principium exinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur: id autem nec nasci potest, nec mori. . . . Quum pateat igitur æternum id esse, quod a se ipso moveatur, quis est, qui hanc naturam animæ esse tributam neget? manifeste est enim omne, quod pulsa agitur externo: quod autem animal est, id motu cietur interiore & suo: nam hæc est natura propria animæ atque vis. Quæ si est una ex omnibus, quæ sese moveat; neque nata est certe, & æterna est. Quæ Platonica ratiocinatio æqualis esset geometrarum demonstrationibus, si animi humani sempiterni essent: nunc quando constat Platoni ipsi, procreatos esse animos a supremo Deo (a), argumentum illud, quod observatum Vossio, sublestum est. Quanquam ne is ipse quidem id probasse videtur, quippe qui in Timæo voluntate supremi opificis mentes facit immortales, sed natura sua mortales, in quam opinionem plures ex veteribus Christianis pertraxit, qui gratia, non natura, quum angelos, tum mentes immortales habuere. Interim ne hæc quidem distinctio digna est aut tanto philosopho, aut tantis sectatoribus. Nam siquidem natura rerum nihil est, quam Dei constans & immutabilis voluntas rerum creatrix & conservatrix; quæ Dei voluntate sunt immortalia, natura sunt talia: si vero natura sint vires rerum factarum, quam naturam naturatam dixerunt Scholastici; partiri iterum questionem oportet: nam vi ipsarum mentium necesse est esse eas immortales, quippe nulla res sua vi & natura perire potest: at utrum perire

(a) Vide Timæum.

pos-

possint passione, seu actione extrinsecarum rerum, id tantum in questione esse potest. Atque hæc sunt Phærecidis argumenta, quibus immortalitatem animorum sibi persuasit Plato.

10. Veteres quidam theologi ex providentia divina luculentum desumebant argumentum, cur animos esse immortales crederent. Nam quum constet, plerosque viros bonos in præsentis vite perpetuo adversitatibus confictari; malos contra prosperitatibus omnibus cumulari, & esse in deliciis, Deum vero justum esse & providum; nisi altera sit vita, qua contraria omnia, bonis bona, malis mala retribuuntur, videri posset, res humanas a Deo negligi, quod esse nequit (a).

11. Beatus Thomas in utroque opere, Summa nempe Theologica, & altera adversus Gentes accurate proflus & subtilissime de incorporalitate & immortalitate animorum disputavit. In posteriori hoc opere (b) plurimis demonstrat, operationes intellectuales esse non posse corporeas: inde vero incorporalitatem, & immortalitatem omnium substantiarum intellectivarum derivat. Oñsum est, inquit, quod intelligere non potest esse actio alicujus corporis: est autem actus animæ; anima igitur, ad minus intellectiva, non est corpus (c). Quod autem intelligere nequeat esse actio corporis, hoc sæpe argumento persuadet, quod intellectio sit formarum abstractarum, atque ab omni materia compage segregatarum (d). Jam adhibet argumentum ex principio actionis & motus: nempe quum naturæ corporeæ sit proprium aliunde moveri & agitari; quod principium est motionum corporis corpus corporeumve non est; est autem anima vitæ, adeoque motionum corporearum principium, & fons; corpus ergo anima non est. Quo argumento sæpe utitur & Plato, & plerique alii veterum, ut dictum est.

12. Sed illud in primis egregium, si quid video.

Omnia

(a) Vide Chrysostomum orat. 4. de providentia.

(b) Lib. 2. cap. 50. & 51.

(c) Contra Gentes lib. 2. cap. 65.

(d) Ibidem. cap. 67. 79. 80.

Omne corpus divisibile est: omne autem divisibile indiget aliquo continente & uniente partes ejus: (itaque Newtoniani vim attracticem, aut naturæ quemdam spiritum commenti sunt, qui certe corporeus esse non potest, nisi & is alio coire dicatur, & sic porro in infinitum. Campanella vero spatio universali eam vim conglutinandi, & attrahendi tribuit): Si igitur anima sit corpus, habebit aliquid aliud continens, & aliud magis erit anima: videmus enim, anima recedente, corpus dissolvi; ut si hoc iterum sit divisibile, oportebit, vel devenire ad aliquod indivisibile & incorporeum, quod erit anima: vel erit in infinitum procedere, quod est impossibile: non est igitur anima corpus (a).

13. Quod spectat ad immortalitatem substantiarum intellectivarum, pluribus ille eam rem persequitur in eodem libro (b). I. Nihil corrumpitur, nisi quatenus compositum est ex dissolubilibus partibus: intellectivæ vero substantiæ simplices sunt; corruptioni ergo non sunt obnoxie: II. In entibus simplicibus vita, essentia, existentia unum sunt: at quæ sunt talia, sola annihilatione, non etiam corruptione perire possunt. Pereant enim corruptione; superesse aliquid debet; quum sint simplicia; nihil, nisi ipsum esse superesse potest. Annihilatio autem nullius rei viribus naturæ fieri potest; viribus ergo naturæ perire nequeant substantiæ intellectivæ. Eo argumento mirifice delectatus est Wolfius. III. Nihil natura corrumpitur, sed passione, idest actione eorum, quæ excipit: nihil autem substantia intellectiva suscipere potest ex corpore, quod ejus naturæ sit contrarium, quum nihil ex corpore corporeum transire in incorporeum possit: ergo ne passione quidem perire mens potest. IV. Quæ desideria sunt naturalia entibus, inania esse non possunt, quum nihil frustra Deus naturæ auctor operetur; est autem desiderium beatitudinis mentibus innatum: & id complectitur semper esse, uti patet; inane ergo esse nequit: semper ergo sunt, quæ hujusmodi sunt. Atque

(a) Ibidem lib. 3.

(b) Cap. 55.

que hæc sunt præcipua. Cetera Arabicæ philosophiæ principiis innituntur, nec vim habent ullam, nisi adversus eos, qui eodem genio philosophantur.

14. Operis esset infiniti ea enarrare, quæ eandem in rem egregia alia Italiæ nostræ ingenia Marsilius Ficinus in Theologia Platonica, Hieronymus Cardanus in libris de immortalitate, Thomas Campanella, Pomponatius, Pici Mirandulæ Principes, aliique excogitarunt. Venio ad Cartesium, qui nova quadam ratione & via hæc dogmata conatus est demonstrare (a). Quoniam scio, inquit, omnia quæ clare & distincte intelligo, talia a Deo fieri posse, qualia illa intelligo, satis est, quod possum unam rem absque altera clare & distincte intelligere, ut certus sim, unam ab altera esse diversam. Possum autem intelligere cogitationem, idest mentem, sine ulla extensione, seu corpore: nam. 1. Si supponam me nullum habere corpus, adhuc cogito, cogitationisque sum conscius. 2. Nullam extensionem in cogitatione inesse video, nec possum dimidiam, aut tertiam partem cogitationis intelligere: conficitur, cogitationem, seu mentem rem esse distinctam & diversam ab extensione, seu corpore.

15. Plura adversus illud Cartesii argumentum obijcta sunt (b). Auctor secundarum objectionum, Mersennus, vir in primis doctus & acutus reposuit, meminervis te non actu quidem & revera, sed tantum animi fictione corporum omnium phantasmata pro viribus rejecisse, ut te solam rem cogitantem esse concluderes, ne postea sorte concludi posse credas, te revera nihil esse præter mentem, aut

(a) Medit. 6. de pr. phil.

(b) Le Mætrie histoire des systemes, astute nos sefellisse Renatum eo argumento scribit, eumque inter vafros Deistas censet. Quod hominis judicium plurimum doctorum hominum consensui adversatur, mihi plane iniquum videtur. Quorum enim quisque philosophorum, theologorumque ab hujusmodi censura esset immunis, si ex argumentorum, quibus bonam alioquin causam tueretur, imbecillitate in jus essent vocandi? Nam argumentationum imbecillitatem ingenia sepe efficiunt hominum: sepe disputandi artis imperitia, minusque exercita ratio: postremo rei ipsius difficultas: ut plura non voluntate peccent, sed natura, aut arte: sepe neutra.

aut cogitationem vel rem cogitantem . . . Hactenus cognoscis te esse rem cogitantem, sed quid sit res illa cogitans, nescis. Quid enim si fuerit corpus, quod variis modis & occurrat illud faciat, quod vocamus cogitationem? licet enim existimes, te corpus omne repulisse, in eo decipi potuisti, quum te ipsum minime rejeceris, qui sis corpus. Quomodo enim demonstras, corpus non posse cogitare? vel motus corporeos non esse cogitationem? Cui Cartesius respondet item generatim & vage, sufficere quod unam rem absque altera clare intelligamus, ut agnoscamus illas realiter distingui. Si id non sufficit, date, inquit, certius aliquod signum distinctionis realis: nam confido nullum dari posse. . . Si qui autem negent, se habere distinctas ideas mentis & corporis, nihil possum amplius, quam illos rogare, ut ad ea, quae in hac secunda meditatione continentur, satis attendant. Nec fallitur Cartesius profecto dum cogitationem & extensionem realiter distincta esse scribit. Quis id non intelligat? Sed id oportuit demonstrare, distingui ea ut duas substantias, seu res per se subsistentes, nec intrinsecus alteram ab altera pendentes: non ut duos ejusdem substantiae modos, vel duo attributa, duas vires, resistendi unam, cogitandi alteram.

16. Antonius Arnauldus auctor objectionum quarum minutatim prorsus argumentum idem cribravit, ut Cartesius ipse ingenue confiteretur, se non potuisse optare magis perspicacem scripti sui examinatore. Ac primum, inquit ille, ut vera sit illius syllogismi propositio (quae clare & distincte percipiuntur esse substantias distinctas) non de quacunque etiam clara & distincta, sed tantummodo de adaequata rei cognitione intelligi debet. . . contendat igitur aliquis, inadaequatam tantum esse tui conceptionem, dum te concipis tanquam rem cogitantem, non extensam; similiterque quum te concipis tanquam rem extensam, non cogitantem. Itaque ut possum concipere figuram & πλῆθος sine aliis proprietatibus circuli, nec inde sequitur eam esse realiter a circulo distinctam, ita cogitationem sine extensione, quin concludi possit, esse illas duas distinctas substantias. Reposuit Cartesius, si, ut duo distingui realiter intelligatur,

tur, necessarium sit, adaequatas eorum habere ideas, rerum distinctionem realem solus Deus noscet: quippe qui solus ideas rerum adaequatas habere potest. Ad rem vero quod attinet, etsi, inquit, multa forte in me sint, quae nondum adverto, quia tamen id quod adverto mihi sufficit, ut cum hoc solo subsistam; certus sum me a Deo potuisse creari absque aliis, quae non adverto; atque ideo ista alia ad mentis essentiam non pertinere. Nihil enim eorum, sine quibus res aliqua esse potest, mihi videtur in ejus essentia comprehendere: & quamvis mens sit de essentia hominis, non tamen est proprie de essentia mentis, quod humano corpori sit unita (a).

17. Plures interea fuisse reperio e Scholae theologiae, qui, quod animi immortalitatem spectat, in ea fuere opinione, credere eam divina revelatione oportere velut rem supra captum humanum positam, quamque nullis naturae rationibus demonstrare possumus. Nam naturae rationes, quas B. Thomas protulit, Henricus & Scotus probabiliter suadere, non necessario demonstrare censuerunt, ut Canus agnoscit (b); & Cajetanus, addit idem, sui valde dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen. In eandem sententiam ingressi sunt & alii, in primis Nicolaus Perrottus (c), & Joannes Lockius (d). Nempe, inquiunt, tamdiu res creatae vivunt, quoad eas esse & vivere auctor vult Deus: at quousque esse & vivere animas velit Deus, id scire nequimus nisi divina revelatione, seu manifestatione divinae voluntatis. Atque pluribus hoc refellit eodem in loco Canus: ego tribus verbis. Nempe divina voluntas, non omnis quidem, & adaequate, sed ex par-

(a) Unionem animae cum corpore, aut ejus saltem unionis appetibilitatem, ut loquuntur, ad animae essentiam pertinere veteres scholae docuerunt. Quum enim anima sit forma substantialis corporis organici, est ejus entelechia, id est ultima perfectio; ergo & creata est, ut hoc sit: tendit igitur eo inquit, cujus causa creata est, ac suapte natura.

(b) De locis lib. 12. cap. 1.

(c) Apud Balem in Diction. Art. Perrot Remarg. L.

(d) Locke 3. Replique à Mr. Stillingfleet.

parte, ab hominibus intelligitur non revelatione tantum, sed ipsa quoque naturali ratione, quum & revelatio, & ratio naturalis duo quasi radii ejusdem Dei luminis aeterni sint. Itaque vulgatum est apud Philosophos omnes, & natura via, & via prophetia Deum nos alloqui: & Augustinus elegantissime philosophos appellat *vates naturæ* (a). Ut ecce, quum utrumque sexum homini attribuit Deus, quis non inde intelliget & nuptias eum velle? Tribuit idem cuique animi corporisque vires; vult ergo ut iis utatur quo bene beateque sit, minime profecto tributurus, nisi uti voluisset. Sexcenta sunt hujusmodi. Nihil impedit igitur, quo minus inter alia, quæ de divina voluntate naturæ via cognoscimus, & hoc sit, animos esse immortales (b).

(a) Lib. 2. de ordine.

(b) Quum divina voluntas æterna Dei sapientiæ esse contrarie nagueat, possintque ex rerum natura plures divine sapientiæ rationes a nobis intelligi, & voluntates, quæ ad eas rationes pertinent, intelligi a nobis posse, equidem nemini ambiguum esse puto. Ut ecce, Deum velle mundum existere, quem conservat tanto ordine ac providentiâ; item velle omnia ex æterno ordine in eo fieri; tum homines & se conservare, ac mutuo se fovere & amare, & plura ejusdem generis, perspicua ego esse ajo ex natura ipsius contemplatione. Itaque quanquam divinam homines sapientiâ & voluntatem plene & adequate nullo pacto comprehendere possunt; sunt tamen plurima, quæ naturæ res spectant, in quibus liquido rationes ac voluntatem Dei intelligimus. Ad id nos genus referre hoc possumus, de quo disputamus, mentem humanam esse cum ea naturæ suæ, tum etiam ex divina voluntate non indestructibilem modo, sed immortalē quoque. Quid enim attinisset & simplicem illam creare, & essentialiter intelligentem ac viventem, & æterni cupidam atque sempiternum spectantem, ubi tota ejus existentia non brevi solum unius seculi ambitu, sed plerumque unius mensis, ac nonnunquam etiam unius diei contineatur? Artifex inter homines machinarum naturam, quas construunt, et tempori aptare solent, cui destinant. Ita ex iis intelligere facile possumus, perpetuo ne ut essent, voluerint auctores sui, an menstruas, sæculares. Nemo ignorat, æternitati Ægyptios pyramides suas ædificare voluisse, qui tantas moles molibus aggerarunt. Cur non idem ego ex Dei operibus consiciam? Præsertim cui nec efficiendi scientia, nec potentia desit, cuique res subjectæ, non ut homini, resistunt, sed parent, ut sit in iis, quod schola more suo dicunt, potentia obediētiæ Dei activæ potentia ejusque imperio equalis.

Prop.

Prop. XV. Dogmata incorporeitatis & immortalitatis animorum sunt Christianæ religionis dogmata.

D. Christianæ religionis dogmata sunt, quæ a Deo sunt revelata: quæ vero a Deo sunt revelata divinis scripturis, & traditionibus demonstrantur: demonstrantur autem divinis scripturis, & traditionibus incorporeitas & immortalitas animorum: dogmata ergo sunt Christianæ religionis. Propositionem hujus argumenti majorem apud christianos, inter quos hoc theorema disceptatur, constat. Assumptionem sequentibus probamus.

1. Plurima veteris testamenti loca pro incorporeitate, & immortalitate animorum proferri solent. Locus in primis egregius est, qui legitur sub initium Genes. quo in loco animæ creatio describitur. Cum Deus corpus humanum ex argilla molliori conformasset, inspiravit in faciem ejus *spiraculum vitæ*, & factus est homo in animam viventem, idest factus est vivens, cum antea non esset nisi pura machina. Patet hinc origo animæ divina. Scio locum non esse adeo manifestum, ut sit ab omni exceptione immunis: nihil enim in eo aliud dici videri posset, nisi Deum dedisse machinæ illi vim vitalem, quæ stare etiam queat in Dicæarchi sententia. Itaque Grotius, & Calmetus agnoscunt; infirmum esse ex hoc loco adversus Socinianos petunt argu-

Accedit, quod quadam humane mentis aut facultates, aut præpensiones sunt, quæ supra naturam in infinitum tempus seruntur, qualis intelligentia, voluntas, providentiâ, quæ in iis animantibus, quorum tota vita heic absolvitur, nullum est vestigium. Hinc futuri providentiâ in homine, quæ nulla in brutis:

Serit arbores, quæ alteri sæculo profunt.

Quid autem causæ esse dicemus, quod ex omnibus animantibus solus homo curam ac providentiâ suam ultra vitam porrigat longissime? Hæc me movere videntur, me ad æternitatem generari, cui ego vel imprudens studeo, & ad quam natura ipsa rapior. Ceterum nolim hæc ita accipi, ut hujusmodi naturæ rationes geometricis demonstrationibus, quod quidam nimis confidenter ajunt, habeam pares: nam in rebus physicis evidentiâ illa geometrarum, quæ tota intelligentia est, nos deficit: in quibus propterea sæpe conjecturis uti necesse est: quæ si fuerint hujusmodi, quibus nihil certius natura nos rerum docere potest, iis esse homines contenti debent, quos suæ non penitet conditionis.

argumentum. Sed fatendum non parvam habere inde delatum argumentum probabilitatem, maxime quum perspicacissimi veterum interpretum agnoscant, eo in loco divinam animi naturam patefieri. Addi solet argumentum desumptum ex Mosaica lege, quæ exstat in *Levitico*, contra eos, qui animas mortuorum consulant. Ex qua lege patet, persuasum fuisse Hebræis ejus temporis, animas corporibus, superstitibus esse. Non est hoc quidem argumentum liquidum, quippe non explicat Moses, vera ne fuerit illa populi persuasio, an falsa, nec licet ex populari persuasionem solide argumentari: sed sua probabilitate non caret. Argumentum desumptum ex facto Pythonissæ Endoræ, quæ Samuelis animam revocavit, minus etiam probat: nam non consentiunt Interpretes, nec perspicuum est, animamne Samuelis, an spectrum aliquod exciverit Pythonissa illa (a). Quocirca ex vetustis libris veteris testamenti probabiliter certe, sed non admodum perspicue adversus Socinianos argumentari possumus. In recentioribus veteris testamenti libris, ut in libro Sapientia, in libris Machabæorum, clariora sunt hujus rei exempla. Sed hos libros non admittunt Sociniani.

2. Præster igitur novi testamenti loca, quæ sunt apertiora, urgere. Primum Matth. 10. v. 28. Servator noster aperte dicit, nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam enim occidere non possunt; sed timete eum, qui postquam occiderit corpus, potestatem habet mittendi animam in gehennam ignis. In hoc loco animus a corpore, illius vita a vita corporis manifestissime distinguitur. Non solum ergo hinc probatur animos esse incorporeos, verum etiam corporibus extinctis superesse. Accedit quod Matth. 18. apparuerint cum Christo Moses, & Elias; supererant igitur animæ Moïsis, & Eliæ, postquam ii mortui fuerant. Tum Paulus in epist. ad Philipp. inquit, cupio dissolvi, & esse cum

(a) Pollens adhuc Ægyptii arte: qua in Comædiis umbras hominum, brutorum, reliquarumque rerum exhibent, easque loquentes, ac gestientes; quod Prosperus Alpinius oculus testis scribit Rerum Ægyptiarum lib. 1. cap. XVI.

cum Christo. Ex Pauli igitur sententia animus dissolvi potest a corpore, & superesse, quod argumento est incorporeum esse, & immortalem. His omnibus adde consensum omnium Christianorum ab Apostolis usque ad nos continuatum, qui locus est theologicus, ex quo certissima petuntur. Eo consensu constat, nunquam eos habitos esse christianos, qui animas cum corpore interire censuerunt.

Exciipiunt hic. Omnes ferme veteres christianæ philosophiæ parentes, ac doctores tradidere, Deum tantum plene esse incorporeum: ceteras mentes, quantumvis eminentes, sua habere corpora, tenuia quidem, aërea, ignea, sed habere tamen. Dæmones boni, mali que suis corporibus vestiuntur, si iis fidem habemus. Quin Origenes videtur aliquando dubitasse, num *λογος* tam sit incorporeus, quam Pater. In VII. Synodo quum imaginum cultus decernendus esset, nihil, nisi solum Deum esse incorporeum, velut axioma Græci Latinique Patres habuere. Qui veterum magnorumque voluminum sunt incuriosi, longasque oderunt lectiones, compendio hæc in Dionysio Petavio legent (a). Nunc constat, mentes humanas natura ac dignitate angelis inferiores vetustis theologis habitas; qui ergo has incorporeas habere potuerunt? Sed diserte corporeas fecere. Tertullianus in eo libro, quem de anima scribit, non ratione tantum id confici arbitrat, sed dogma esse evangelicum docet, Corporalitas, inquit, anime in ipso Evangelio relucebit (b). Quin memorat fororem christianam, cui Deus animas inspiciendas dabat, lucidas & aërei coloris. Ac ajunt illi quidem omnes animas esse incorporeas: hoc tamen vocabulo incorporei crassa accipiunt corpora. Nam Augustinus primus, ut Huetius existimat (c), incorporeitatis animorum propugnator, in epistola ad Nebridium (d), questionem de anima velut perpetuo quodam corpore,

Tom. III.

(a) Loco superius laudato.
(b) Cap. 8. init.
(c) In Origen.
(d) Epist. 13. olim 218.

vel quasi corpore, quod vehiculum dici solet, ad se nihil pertinere scribit. Sed memoria prope nostra Guilielmus Estius summæ in schola auctoritatis theologus negat, hanc rem unquam fuisse in Ecclesia definitam. Quum ergo Christiani aut corpoream fecerint animam, aut corporea necne esset, in dubio habuerint; quæ potuere illam suapte natura immortalē habere? Præsertim quum omnes tradiderint aperte, nihil quod corporeum sit, ipsum per se immortale esse posse.

Sed vero quid faciemus Arnobio, qui non corpoream solum, sed mortalem, & fatetur, & magno cothurno evincere conatur? Quin sic habet, hoc dogma immortalitatis animorum inter causas esse, quibus & vitia crescant, & inemendabilis nequitia permaneat (a). Quis est enim, inquit, hominum, quamvis ille sit indolis infamia atque ignominiosa fugientis, qui cum dici exaudiat viris ab sapientibus maxime, immortales animas esse, nec fatorem esse obnoxias legibus, non in omnia flagitia præceps se ruat? Non securus intrepidusque res obeat atque aggrediatur illicitas? Non denique omnia suis cupiditatibus largiatur, quæ libido impotens suaserit, impunitatis præterea etiam libertate munita? Quid enim prohibet quominus hæc faciat? Metus supernæ potestatis iudiciumque divinum? Et qui poterit territari formidinis alicujus horrore, cui fuerit persuasum, tam se esse immortalem, quam ipsum Deum primum? Sed memoratæ apud inferos poenæ & suppliciorum generibus multiformes? Ecquis erit tam brutus & rerum consequentias nesciens, qui animis incorruptibilibus credat aut tenebras tartareas posse aliquid nocere, aut igneos fluvios, aut cœnosis gurgitibus paludes, aut rotarum sublimium circumactus? Quod enim contiguum non est, & ab legibus dissolutionis tutum est, licet omnibus ambiatur flammis torrentium fluminum,volvatur in cœno, saxorum imminentium casibus, hoc ait Arnobius nihil a corporeis causis peti posse.

Hu-

(a) Lib. II. adv. Gentes.

Hujus argumentationis partes, quas nostri adversarii malitiose conglobant, si quis secreverit, tum ipse nullo negotio pervidebit, quam sit illa ad hanc rem inepta. Animi substantia, cogitationis nempe *ὑποκειμενον* subjectum, corpus necne est? Prima est hæc quaestio. Atque hoc nec crassum nec tenue esse corpus, omnes peræque theologi illi veteres docent. Ipse Tertullianus in hoc ipso libro, quo vulgo creditur Epicureorum causam egisse, diserte id docet. Nam cap. 38. ext. recensens animi humani proprietates ac qualitates, animæ firmamenta & propria conditionis alimentia habet immortalitatem, rationalitatem, sensualitatem, intellectualitatem, arbitrii libertatem. Immortalitas autem ulli concretæ materiæ velut propria conditio conveniret? At cap. 8. negat, animam esse aut aërem, aut ignem. Quomodo enim adamas rutilat, aëremque vibrat, quin aut aer sit, aut lux: eodem modo anima flatus quidem est Dei, spiritus, non corpus, licet lucido corpore tenuissimoque circumdata. Aliud igitur est corpus sit ne anima, aliud perpetuo corpore circumdetur. Prius illud nemo unus dixit. Hoc fere omnes. Atque hæc est altera quaestio, vestiatur ne anima perpetuo quodam tenuissimoque corpore, quasi-corpore, vehiculo? Non quidem ut hoc quasi corpus sit anima, sed ut eo perpetuo circumambiat utaturque ranquam instrumento. Hoc ad se non pertinere scribit Augustinus. Sed id agit Tertullianus, ut hoc vehiculum animæ vindicet. Id censuere veteres theologi & de angelis, & de humanis mentibus. Hoc nullo dum Ecclesiæ decreto definitum vult Estius. Sed quid hæc quaestio cum illa habet affinis, corpus ne sit angelus, an anima? Nam quum crassum hoc domicilium, ut Tertulliani verbo utar, non efficiat, quin anima sit incorporea, ne alterum quidem illud multo tenuius efficiat. Quibus ex rebus sit, ut sibi non adferentur veteres theologi, qui magna consensione immortales habent animos.

Arnobii locus molestus in primis plurimis videtur. Ac Heraldus quidem quum alibi sæpe, tum in hoc præsertim libro, immane quantum delirare ait Arnobius,

bium. Mihi interea nondum persuasi, eum in tam plano christianæ philosophiæ dogmate adeo furere potuisse. Itaque hic censeo, non eo loci Arnobium voce *immortalitatis* id intellexisse, quod nos hodie. Plenam veteres christiani immortalitatem vocabant conditionem omnis mutationis impatientem, quod ex hoc eodem Arnobii loco discere possumus. Hanc naturæ conditionem perspicte jureque soli Deo tribuerunt. Quin Augustinus ipse in libro de immortalitate animæ sic eam immortalem vocandam docet, ut ea nunquam penitus ipsa per se perire possit, non vero ut omnis mutationis, quod mortalitatis genus est, sit expers. *Medicæ naturæ* quum hic noster Arnobius, tum alii angelos & animos fecere, ut nec ita perire possint ut corpora, nec ita sint immortales ut Deus. Atque id sciscunt divini vates, cum docent, *solum Deum habere immortalitatem*.

4. Superest ut Epicureos, & Socinianos audiamus: neque enim licet ullum inauditum damnare. Quæcumque adversus incorporalitatem, & immortalitatem animorum depravata suppeditat philosophia, unus complexus est Lucretius in tertio de *natura rerum*. Hic philosophus primum animum esse corporeum sic probare conatur. Cum videamus magnam esse corpus inter & animum harmoniam, ita ut quæcumque animo accidunt, corpus etiam afficiant, quæque corpori, animum; sequitur eadem natura præditum esse animum, & corpus; alioquin iisdem causis non afficerentur. Deinde animus movet corpus, corpus animum afficit, ita ut nihil animus percipere aut sentire possit, nisi per excitationem in nervis ac cerebro commotiones: id autem esse nequiret, nisi animus juxta & corpus simili constarent natura, eo vel maxime quod tangere & tangi nulla res, nisi corpus, potest.

5. Præterea (a) vis ac robur cogitandi adeo a vi & robore cerebri pendet, ut læso cerebro, veluti in paralyti, lethargo, ebrietate, amentia, aut non cogitemus omnino, aut prave. Jam vero quatuor sunt ani-

(a) Argumenta recentium Epicureorum.

mi vires, ex quibus ejus existit in homine natura, vis vegetans, vis sentiens, vis imaginandi, vis intelligendi: at nunc constat, eas a corpore sejunctas nec esse, nec cogitari posse. Primum nulla est vegetatio nisi motu & nutritione corporis. Tum nulla sensatio sine irritatione telæ nervosæ: hinc ex corporis partes, ad quas nervi non pertingunt, nullo sensu præditæ sunt. Jam vero nec phantasia est ulla, nec memoria, nec cogitatio sine cerebro.

6. His addunt, quod hæc eadem quatuor sunt & in brutis animantibus, quin ulla sit in iis incorporea substantia. Nam illa & vegetant, ut homines: & voluptatem, & dolorem sentiunt: & similibus utuntur sensibus: & imaginatione ac memoria gaudent; & inter objecta internoscunt, atque astutias & artes adhibent aut ad se servanda, aut ad alia decipienda, quibus non modo belluæ, sed homines ipsi quandoque capiuntur. Qui igitur hæc eadem sine ulla incorporea anima esse in nobis nequeant?

7. Ad hæc, quod neque intelligi, neque sentiri potest temerariam nimis atque nugatoriam gignit opinionem (b). Incorporeum vero neque intelligi, neque sentiri potest. Sentiri profecto nequit. Intelligi vero quod queat punctum geometricum eas in corpore humano operationes edere, quæ animæ tribuuntur?

8. Postremo (quo etiam argumento pugnat *La Mettrie*) anima, ut Viennenses Patres definivere, est *forma substantialis* corporis: at constat ex tota Aristotelis doctrina, nullam formam incorpoream excipi in materia posse: nam forma substantialis est ultima subiecti perfectio: id scilicet vocabulum *εντελεχεια* significat: perfectio autem corporis nequit esse ab incorporea substantia. Fatendum igitur est, concludunt Lucretiano versiculo:

Corporea natura animum constare, animamque.

9. Accedit inde Epicureus homo ad animi mortalitatem. A versu igitur 418. ad vers. 842. animos nasci, &

(a) S. Augustin. ep. olim 118. nunc 13.

& interire cum corporibus viginti octo argumentis demonstrare conatur. Præcipua sunt hujusmodi:

- Principio quoniam tenuem constare minutis Corporibus docui, multoque minoribus esse Principiis factam, quam liquidus humor aquai est, Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate Præstat, & a tenui causa magis icta movetur; Nunc igitur quoniam quassatis undique vasis Diffluere humorem, & laticem discedere cernis, Et nebula aut fumus quoniam discedit in auras, Crede animam quoque diffundi, multoque perire Ocyus, & citius dissolvi corpora prima Cum semel omnibus e membris ablata recessit.*
10. *Præterea gigni pariter cum corpore, & una Crescere sentimus, pariterque senescere mentem. Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis. Inde ubi robustis adolevit viribus ætas Consilium quoque majus, & auctior est animi vis. Post ubi jam validis quassatum est viribus ævi Corpus, & obtusis ceciderunt viribus artus, Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque, Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt. Ergo dissolvi quoque convenit omnem animai Naturam, ceu fumus in alias aeris auras.*
11. *Huc accedit uti videamus, corpus ut ipsum Suscipere immane morbos, durumque dolorem Sic animum curas ægras, luctumque, metumque; Quare participem lethi quoque convenit esse.*
12. *Huic argumento aliud adjungit ab animi demencia, quæ medicinis corporeis sanatur. Et quoniam mentem sanari corpus ut ægrum Cernimus, & flecti medicina posse videmus, Id quoque præfagit mortalem vivere mentem.*
13. *Ad hæc si animus esset immortalis, qui dole-ret cum e corpore dissolutum it? lætari enim potius deberet. Sane rogant ii, qui huic argumento cori-dem*

dem addunt, animæ lubentes ne in corpus intrarunt, an coactæ? Si primum, postquam infinita corporis mala sunt expertæ, & lubentes exire deberent. Si coactæ, quid tantum mali commuerere? Videtis hoc argumentum magna verborum pompa, & sententiarum pondere tractatum ab Arnobio lib. 2. adversus Gentes. Adde Aug. ep. olim 118., nunc 13.

14. Jam novelli Epicurei sic disputant. Constat totam animi vim quatuor illis facultatibus contineri, vegetatione, sensu, imaginatione, intellectu. Omnes autem hujusmodi actiones, pereunte corpore, pereant necesse est; quia nulla, ut superius demonstratum, sine corpore exleritur. Quum igitur corpus dissolvitur, omnis animi vis & actio cessat. At ejus vita nequit consistere, nisi in hujusmodi energiis; & vita igitur animi cessat: mortalis ergo est.

15. Et hæc quidem Epicureorum nepotes. At Sociniani negant ullo modo doctrinam de incorporalitate, & immortalitate animorum in scripturis sacris haberi; imo illarum dogmatibus adversari pronunciant; ajuntque cum Pythagorica, atque Platonica philosophia in christianam Ecclesiam manasse. Nam, inquiunt, in toto Mosis Pentateucho neque vestigium est hujus dogmatis, neque vola. Quin oppositum, inquiunt, reperitur. Cum Deus facit hominem ex argilla, ei inspirat vitam, quam *nephesh bhajach*, & *nischmat bhajim* passim Hebræi vocant, quæ vocabula halitum, flatum, respirationem significant, ut Interpretes Hebraicarum rerum consentiunt. Quod autem nullam animam a corpore distinctam explicent vocabula ista, patet, inquiunt, ex eo quod promiscue adhibentur etiam ad animas brutorum significandas, quas ipsa scriptura docet esse corporeas. Præterea (pergunt) ex ipsis verbis, quibus Moses describit hominis creationem, patet hominem purum esse corpus animatum. Formavit Deus hominem pulverem ex terra. Sic enim, inquiunt, legendum est, non ex pulvere terre, ut vulgo legunt. Nam Hebraica præpositio *Mim* non præponitur pulveri, sed terræ. Jam post peccatum nulla animi facta mentione Deus sic Adæ minatur,

tur, *pulvis es, & in pulverem reverteris*. Ad hanc Scripturam de anima hominis non alia ratione loquitur, quam de animabus bestiarum: Genes. 7. v. 22. eodem illo vocabulo *nischmath hhaïm* vocatur hominum, & brutorum anima, ut observat Scherzerus in systemate Theologiae loco 5. Genes. 9. Pactum Deus paciscitur nedum cum homine, sed cum omni anima vivente, quæ est nobiscum tam in volucris, quam in jumentis, & pecudibus terræ. Requirit etiam rationem vitæ hominis, & de manu hominum, & de manu bestiarum. In his ita se Deus gerit cum homine, tanquam qui nihil majus habet ipsis brutis. Tum vero Salomon in Ecclesiaste cap. 3. rem omnem definit clarissimis verbis. „Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis, idcirco unus interitus est hominum, & jumentorum, & æqua utriusque conditio. Sic moritur homo, sic & illa moriuntur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius; cuncta subjacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus jumentorum descendat deorsum, . Hæc Salomon.

16. Tandem urgent locum Paulli in prima ad Cor. cap. 15. Eo in loco Paullus ostendit Christum resurrexisse, idque testimoniis eorum, qui illum redivivum viderant. Probat secundo & nos olim resurrekturos, tum quia resurrectio mortuorum possibilis est, ut patet ex Christo, qui resurrexit; tum etiam quia vanæ essent omnes nostræ afflictiones, & labores, nisi resurgere deberemus. Si enim, inquit, in hac tantum vita speramus in Christum, miserrimi omnium hominum sumus: si non est resurrectio, edamus, & bibamus, eras moriemur. Qui hunc in modum loquitur, persuasum sibi habere debet, animas corporibus superstitas non esse: nam si animæ supersunt, etiam si non resurgant corpora, virtutum præmia obtinere possunt. Itaque dogma immortalitatis animorum, pergunt Sociniani, evertit necessitatem resurrectionis corporum.

Si

Si enim animæ immortales sunt, esseque possunt beatæ sine corporibus, quid attinet, eas iterum in corpora, velut in tetros carceres, detrudere? Certe animæ horrere debent conjunctionem cum corporibus, in quibus tot mala sunt perpessæ. Hæc Sociniani.

17. Nunc his paucis respondebimus: nam pluribus necesse non est: nervi scilicet argumentorum incidenti sunt. Ac primum quidem Lucretii argumentum, quo probare nititur, animum esse corporeum ex corporis, & animi consensu, ineptum est. Scilicet cum Deus hominem ex animo, & corpore constare voluisset, efficere debuit, ut inter utrumque harmonia esset perpetua, alioquin monstrum biceps fecisset. Itaque necesse fuit, ut & totum corpus totius animi esset instrumentum, & singula corporis membra singularum animi facultatum, veluti nutritionis & vegetationis canales, qui fluida aut præparant, aut ductant: nervi sensationis doloris & voluptatis corporeæ: diaphragma organum voluptatis & doloris animi: oculi, aures, &c. perceptionum sensibilium: cerebrum phantasie, memoriæ, ratiocinationis instrumentum. Præterea ut hominis unitas conservaretur oportuit, ita animum constituere, ut quousque cum corpore copulatus est, nullum suarum facultatum exercitium habere posset sine instrumento. Atque inde sunt illa phænomena omnia, ex quibus isti naturam animæ corpoream esse & mortalem se demonstrare posse confidunt, quæ superius numeris 4. 5. 6. 7. 8. enarravimus.

18. Sed qua ratione, inquiunt, incorporeum afficit corporeum, & hoc illud? Corporeum ab incorporeo affici & moveri clare percipio, cum omnes vires motrices sint incorporeæ: rationem, & viam ignoro. At id non efficit, quominus primum cognoscam. Interim quoniam ex hoc capite omnia alia Lucretiana argumenta pendent, explicemus in antecessum paullo fufius ac quoad scimus, mentis & corporis unionem.

Silvanus Regis in aуреo opere de usu rationis, & fidei lib. 1. parte 1. cap. 3. decem ponit leges unionis mentis, & corporis, quas perpetua experientia veras esse discimus. Prima est, ut quousque mens unitur cor-

cor-

corpori, habeat ideam extensionis corporeæ occasione motionum ab externis corporibus in sensibus nostris excitatarum. Hinc fit, ut omnes mentis perceptiones cum phantasmatibus corporeis conjunctæ sint, nec possibilibus sit in anima conjuncta corpori pura intellectio. II. Ut omnis motio cerebri excitet similem in animo sensationem, quæ tamdiu duret, quamdiu hæc cerebri motio. III. Ut quousque anima corpori conjuncta est, habeat notionem alicujus corporis peculiaris in sensus agentis. IV. Ut anima, excitata motione in cerebro ab aliquo peculiari objecto externo, statim convertatur ad id objectum, & eam motionem referat ad objectum suum cum circumstantiis temporis, & loci. V. Ut si iterum excitetur motio aliqua in cerebro, quæ alias fuerit ab objecto externo facta, nascatur in anima ejusdem objecti reminiscencia. VI. Ut excitata motione qualibet in corpore, qua corporis harmonia conservatur, aut destruitur, nascatur in anima voluptas, vel dolor. VII. Ut quæ ideæ cum voluptate conjunctæ sunt, determinent animam ad objecta harum idearum persequenda, quæ cum dolore ad fugienda. VIII. Ut omnes ideæ animæ seu notiones, quæ pertinent aut ad corpus nostrum, aut ad animum, aut ad bona utriusque, vel mala, conjunctæ sint cum motionibus excitatis in cerebro. Hinc fit, ut ad notionem rei terribilis contremiscat corpus, ad notionem vero rei amabilis oculi, & vultus rideant. IX. Ut quamdiu anima cum corpore unita est, nulla de re cogitare possit, nisi ex alicujus motionis occasione in cerebro, vel sensibus excitatæ. X. Ut perceptiones animi sint magis aut minus expeditæ, prout magis vel minus expediti fuerint motus cerebri, & sensuum. Hanc decimam legem substituimus Silvano Regio.

19. Ceterum non consentiunt philosophi circa modum unionis animæ, & corporis, ex quo hujusmodi sequuntur leges, quas perpetuo experimento discimus. Sunt quibus placet, animam physice in corpus influere, corpus in animam, quemadmodum Scholastici ferme omnes. Alii adseverunt substantiam quamdam mediam inter mentem, & corpus, qualem induxerat post vete-

res

res quosdam philosophos Athenagoras ac nonnulli alii veteres theologi. Ita Gassendus, Cudworthus, & Clericus. Cartesiani Deum faciunt auctorem immediatum hujusmodi legum, qui nempe immediate producat cogitationes in anima, ex occasione motionum corporearum, & motiones in corpore, ex occasione cogitationum animi. Leibnitiani ex natura animi, & corporis per harmoniam præstabilitam hæc explicant. Quæ omnia inferius edifferuntur. Ex posterioribus systematibus possunt facillime argumenta Lucretiana refelli. Sed si mavis modum unionis mentis, & corporis inter ignota cum Augustino referre, non idcirco Lucretii argumenta illa minus erunt solubilia. Constat corpus esse animæ instrumentum: ac ea omnia fieri necesse est, quæ isti ad causam suam referunt.

20. Jam ajunt & in brutis ea esse, quæ animam constituunt. Quibus duobus modis respondetur a doctis. Principio in brutis nullum esse intellectum, nullam rationem. Nam quum intellectus sit abstractarum idearum perceptio: ratio genericarum veritatum comprehensio, earumque peculiaribus factis applicatio; perspicuum est utroque destitui bruta. At præcipua animæ humanæ vis intellectu & ratione continetur. Deinde ajunt & animas brutorum incorporeas esse, quod nulla vis percipiendi corpori ulli convenire possit. Sunt qui hanc doctrinam minus ferunt. Sed ut est illa gravissimorum theologorum, imprimis Augustini Calmeti, si nulli etiam adhuc in mentem venisset, non recte, nec sapienter ii averfarentur, qui nec intelligunt quantum altera Deistarum causæ faveat; & minus sunt in eorum liberculis versati, qui christianam, naturalemque juxta religionem sublatam volunt (a).

21. Sed vero intelligi non potest, punctum geometricum ea edere, quæ animo tribuntur. Occupavit olim hoc argumentum Augustinus in opusculo *de quantitate animæ*. Principio animo suæ vires constant, ex quibus ille satis intelligatur. Quod si corpore omni sub-

(a) Hinc illa opuscula. L'Homme machine; l'Homme plante; les Animaux plus que machines.

sublato nihil aliud de ea nobis percipere videmur, id vitio sit phantasia, quæ substantias incorporeas sine mole depingere sibi nequit; quum tamen ea non imaginanda sint, sed intelligenda. Deinde suam habet anima & sui generis extensionem quamdam, non illam quidem, quam corporibus tribuimus, sed hanc virium: toti scilicet corpori ejus vis vitalis coextenditur; ut nec angustior sit corpore, nec amplior. Hæc quum diserte doceat Augustinus, veteresque dixerint scholæ theologi, quis eorum imperitiam ferat, qui mihi crimini tribuerint, theologi & ipsi, ut iis quidem videtur? Quæ, opinor, sic acceperunt, quasi non virium magnitudinem, sed corporeæ molis, menti attribuerim. Qui si sic errarunt, demus id eorum *απορρησι*.

22. Postremo Epicureorum argumento binis hic ego verbis respondebo, inferius copiose retractaturus. Vocabulum *formæ substantialis* duplici cum notione accipi potest; ut aut sit entelechia corporis eo sensu, quo Peripateticorum vetus princeps & Dicæarchus acceperit; aut ut formis, quas vocant *assistentes*, opponatur. Ex historia ejus synodi patet posteriori sensu acceptum, quo iis adversum iretur, qui animas humanas non *informantes formas*, sed *assistentes* prædicare occeperant. Itaque non licet in idem crimen Aristotelem & christianos theologos vocare. Sed hæc postea accuratius.

23. Postremis Lucretii argumentis facillime respondetur, si recoluerimus leges illas unionis mentis, & corporis. Juxta illas leges mens cogitat secundum motiones cerebri, & sensuum, & secundum easdem afficitur. At inde non sequitur, eam esse corpoream, & mortalem, sed tantum ita esse a Deo factam, ut non possit, quamdiu in corpore est, alio modo operari. Quomodo vigiliæ arcis arcem custodiant oportet, nec eas invito imperatore deserant: sed an idcirco una est arcis hominumque natura? Quid si quis videat homines ad pistrinum damnatos, tantasque volvere machinas, pistrina esse illos exclamet? quam id lepidum! Objectiones igitur omnes Lucretianæ sunt phænomena hominis, quæ ex legibus unionis mentis, & corporis nascuntur.

24. Quod vero anima timeat a corpore separari, & doleat, id sit aut cogitatione futura vitæ, quæ vitæ anceps est, ut respondet Lipsius; aut quia cum per diuturnum usum mancipata sit bonis hujus vitæ, dolet illa esse relicturam. Hominem hic Neapoli novi longo carceri damnatum, arceque, quam S. Telmum vocant, clausum; qui cum libertatem adeptus a rege esset, magna cum animi ægritudine accepit; usque adeo ut lubens eodem in carcere vitam finire voluerit, quo consenuerat. Alioquin scimus eos homines, qui præsentia bona præ æternis contemnunt, cupere etiam dissolvi, ut de se loquebatur Paullus. Sed quærunt, lubentes ne, an invitæ animæ corpus subeunt? Neutrum, nam si animæ in corpore creantur, neque unquam corpus præcesserunt, ridiculum est quærere, lubentes ne, an invitæ corpus intrent. Sed ea de re postea.

25. Restant nunc Sociniani. Primum eorum argumentum ex silentio veteris Scripturæ desumptum est. Sed hoc argumentum non magis probat, animos esse corporeos, & mortales, quam silentium incorporalitatibus Dei in ipsis vetustis Scripturis probet, Deum esse corporeum. Quod autem veteres illi Scriptores de homine semper ita locuti sint, ut de prorsus corporeo & mortali, mirum non est, cum & de Deo tanquam de natura corporea perpetuo verba faciant. Indulgendum igitur est hoc rusticitati Hebræorum, qui nisi corpora, nihil præterea intelligere poterant. Quemadmodum igitur Thomas Hobbesius ex hujusmodi veteris Testamenti phrasibus non recte deduceret, Deum esse corporeum, ita ex similibus non recte Sociniani concludunt animorum corporalitatem. Quod porro Moses non ita aperte de altera vita monuerit in suis legibus Hebræos, factum est ex arcanis providentiæ divinæ, quæ magnum hoc dogma clare explicandum Christo reservaverat, ut ratiocinatur B. Augustinus. Sane Deus non omnia simul homines docuit, sed præfinitis quædam temporibus explicanda distulit, ut ex perenni Scripturæ œconomia patet. Interim vide quæ dicta sunt in II. part. cap. 19. n. 6.

26. Quod spectat ad Salomonis locum, primum non is sensus est, nulla prorsus re hominem a bestiis differre, seu in omnibus illis esse simillimum, quum Salomon alibi præstantiam animi super bruta aperte doceat: verum ortu, vita animali, & interitu nos bestiis esse similes, & quod ad corpus pertinet, ex eadem tellure cum brutis genitos, in eandem redituros. Quod addit, *quis novit utrum spiritus filiorum Adam ascendat sursum, spiritus jumentorum descendat deorsum*, rationem spectavit naturalem, cuius ope arbitrabatur, non posse homines clare & distincte cognoscere discrimen mortalitatis animarum brutorum, & hominum. Hanc mentis brevitatem, imbecillitatem, obscuritatem passim notare solent scriptores sacri, in primis auctor libri Jobi; Salomon ipse in hoc eodem libro, & ut ceteros mittam, Paullus in epist. ad Rom. Sunt quibus placet, Salomonem in hoc loco ex persona impiorum loqui. Ita Gregorius Magnus, & B. Thomas. Sed Scripturæ contextus ei opinioni refragatur. Alii censent hæc narrare Salomonem, velut a se cogitata, dum juvenis esset: quod item rerum series non patitur.

27. Ad Paulli auctoritatem post Beatum Chrysostomam ita respondent theologi quidam, quod quoniam Paullus sciebat plenam beatitudinem omnibusque numeris absolutam nemini contingere ante corporum resurrectionem, idcirco scripserit, inanes esse labores nostros, nisi corporum futura esset resurrectio. Primi tamen aliquot Christiani ita hæc intelligebant, ut animæ separatæ usque ad corporum resurrectionem censerentur esse in statu quodam dormitionis, a quo tandem essent excitandæ in die extremi iudicii. Eam ob rem Christianorum mortem *sonnum*, & *requiem* appellabant: quæ opinio Scripturæ juxta & meliori traditioni adversatur, quod pluribus demonstravit Muratorius in opere *de paradiso*. Quid autem attineat, corpora resurgere cum animæ sint immortales, is quærere potest, qui æterna Dei consilia in numero habeat. His in rebus, quod sæpe dixi, quæ clare in Scripturis positæ sunt, fas non est hominem, qui tenui-

nuitatis suæ sit sibi conscius, Dei æternas rationes & fines investigare. Ex his igitur concludimus, mentes humanas & incorporeas esse, & superesse post corporum dissolutionem, ex theologiæ quoque christianæ decretis.

Prop. XVI. Cogitationes sunt actiones immanentes, non transeuntes.

D. Pertinent enim ad vitam mentis (prop. 12.): vita autem posita est in actione perenni e principio rei viventi insito manante (def. 10.); insita igitur sunt menti; adeoque ei *essentiales*; quæ vero *insita* sunt enti & *essentialia*, nequeunt esse transeuntia: cogitationes ergo sunt actiones immanentes. Enimvero perridiculus esset, qui cogitationes aut non esse menti insitas, aut de mente in mentem, aut de mente in corpus transire diceret. Itaque quoniam & id clare sequitur ex natura mentis, & omnium philosophorum consensione probatur; nobis, qui philosophamur ex ideis humanis (post. 1.) axioma habendum est. Quamquam ne Hobbesius quidem alias philosophari posset. Nam quum illi cogitatio sit *conflictus corporeus*, ilque peragatur *actione* externa singulari, & singulari *reactione*; nequit is esse, nisi in quo fit, neque idem numero conflictus de subiecto in subiectum migrare. Neque vero ab eadem doctrina dissentire possunt, qui animam faciunt vim quidem incorpoream, sed toto corpore fusam, & ex corporis compage atque temperatione pendentem. Scilicet ex horum sententia cogitationes sunt modificationes singulares hujus vis in humana machina, quæ idcirco, nisi in ea, esse non possunt, ac ne intelligi quidem ab ea separatæ.

Prop. XVII. Mens humana non est una eademque numero in omnibus hominibus.

D. Mens humana est substantia incorporea (prop. 13.); cui cogitationes immanentes sunt & essentielles (prop. 16.); si est una eademque in omnibus hominibus, ejus vis intellectiva & una ipsa eademque est in omnibus; adeoque eadem in omnibus cogitationes; idemque cogitationum ordo & numerus, eademque claritas, aut obscuritas, velocitas, aut tarditas: at neque eadem numero cogitationes sunt in omnibus, neque ex-

eandem cogitationum series & numerus, minus etiam eandem alia cogitationum affectiones, claritas, obscuritas, velocitas, ne super iisdem quidem rebus; non igitur mens humana una eademque numero in omnibus est.

Præterea, quod Aristoteles prodidit, comprobaturque est a sequioribus, intellectum fieri quodammodo *omnia*, quæ intelligit, id est ideas intellectuales & intellectum unum esse idemque, adeo verum est, ut nihil verius scribere potuerit Joannes Picus, qui dubitat ex intelligibili & intellectu magis vere & substantialiter fieri unum, quam ex materia & forma substantiali, non est philosophus (a): fit autem non simul omnia intelligibilia; neque plurima: capacitatis enim non modo infinita non est, sed ne magnæ quidem; ut idcirco experiamur, vix eum sufficere parvo numero idearum simul contemplando: at si unus esset in omnibus, fieret eodem tempore tot distincta atque diversa intelligibilia, quot simul qui sunt homines intelligunt: non unus igitur in omnibus. Scholasticorum quidem veteri pulvere adpersum est hoc argumentum, sed minime tamen contemnendum.

Schol. Sunt qui superioribus argumentis respondent, vim intellectivam unam quidem in omnibus hominibus esse, sed eam diverse modificari in singulis, pro phantasmatum, sensuum, & cerebri diversitate, indeque esse, ut in diversis hominibus diversa appareat: quemadmodum idem succus nutritius pro varia herbarum, plantarumque structura, in frondes, fructusque diversos erumpit: idem flatus pro instrumentorum varietate varios edit sonos. Quibus B. Th. perspicue respondet, quod quoniam intelligere actio est immanens, fieri non potest, ut sola phantasmatum varietate & multiplici- tate variet (b).

Arabum præcipue Peripateticorum ea fuit opinio, unam esse animam intellectivam in omnibus hominibus, quæ

(a) Joan. Picus in thesibus ex mente sua thesi 71. tom. 1. pag. 39.

(b) Lib. 2. contra Gen. cap. 73.

quæ Averrois thesis est apud Joannem Picum (a), & Beatum Thomam (b). Nempe anima & intellectus passivus, seu potius *divinus*, ut vocat Aristoteles, vel *possibilis*, ut Arabes & Scholastici, pro hominum multiplicitate multiplex est & varius: *agens* vero, (*επεργεια*) qui ex Arabum philosophia est substantia ab intellectu passivo distincta, unus tantum est. Sed non sibi convenit Arabibus. Sunt enim qui creatum intellectum hunc mundanum opinentur: sunt qui ipsum Deum arbitrentur. Nam Albumaron, intellectum agentem esse Deum scribit (c); & Themistii doctrina fuit, intellectus *possibiles*, qui illuminantur tantum, plures esse: *agentes participatos illuminantes*, & *illuminatos plures quoque esse: agentem illuminantem tantum unum*, scilicet Deum (d), quod Aristotelis doctrinæ est conforme, quippe qui Deum fecit *mentem mundum informantem*, quemadmodum demonstratum est a Walchio (e). Plura super ea re congestit Bælius (f). Nos inferius copiosius eam historiam enarrabimus. Sed quod spectat ad priorem opinionem, nescio utrum Campanellæ, & Cudworthi anima mundana & genitrix affinitatem cum illo Arabum intellectu habeat: certe flecti in eandem doctrinam haud difficulter potest. Ego etsi non negem, me valde esse proclivem in eam opinionem, esse in natura corporea vim quamdam omnia permeantem atque continentem, quam & genitricem appellare possimus, seu igneæ ea sit naturæ, seu cujusvis alterius; atque ex ea non parum, ut aliorum viventium, ita hominum vitam pendere, quod experimentis perpetuis probari posset, si esset opus; at eam substantiam, qua intelligimus, subjectum idem & principium cogitationum nostrarum communem esse aut toti corporeæ naturæ, aut saltem hominibus omnibus, adeo stolidum puto, ut ne confutatione quidem dignum censeam.

Tom. III.

K

Prop.

(a) In Apologia pag. 45.

(b) Loco superius citato.

(c) Apud Joan. Picum pag. 45.

(d) Apud eundem pag. 45.

(e) De Atheismo Aristotelis in Parergis Academicis.

(f) In dict. Art. Aristotel. & Averr.

Prop. XVIII. Mens humana sempiterna non est.

D. Nam nulla habet sempiternitatis attributa. Principio sempiternum necessariam habet existentiam, adeoque essentiam (prim. part. prop. 28.); hinc infinitum perfectum (ibid. prop. 29.); quod nunc mens humana non est. Deinde sempiternum necessariam habet existentiam: nulli ergo subditur, nec quidquam invium ab alio pati potest; plura autem invita patitur mens, ut patet: sempiterna ergo non est. Tandem mens humana mutationi obnoxia est: quæ sunt talia sunt contingencia (prim. part. prop. 32.); nec contingencia sempiterna; mens ergo humana contingentem habet existentiam, nec ideo sempiternam.

Schol. 1. Super Animarum humanarum origine & veterum philosophorum memoria disputatum est acerrime, & nunc disputatur: neque inter profanos modo, sed inter ipsos maxime theologos. B. Hieronymus (a) sic paucis historiam ferme omnem complectitur: Super anima statu meminisse vestra quæstionculæ, immo MAXIME ECCLESIASTICÆ QUESTIONIS, utrum lapsa de calo sit, ut Pythagoras philosophus, omnes Platonici, & Origenes putant? an ex propria Dei substantia, ut Stoici, Manicheus, & hispana Priscilliani heresis suspicatur? an in thesauro habeantur Dei olim condita, ut quidam Ecclesiastici stulta persuasione confidunt? an quotidie a Deo fiant & immittantur in corpora? an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars occidentalium censent? Ad quinque igitur classes quæcunque ferebantur opiniones retulit Hieronymus: quarum tamen non erat cur primam a tertia distingueret. Et gravissimos quidem philosophos, atque theologos earum opinionum singulæ patronos habuere: nunc vero quarta tantum vulgata est & publice suscepta: quinta a paucis, in primis a Wolfio (b) restituta est. B. Augustinus de origine animæ (c) quatuor libris differuit: & quanquam in eam fuerit opi-

(a) Tom. 4. oper. pag. 642. edit. Martian.

(b) In Psychologia Rationali.

(c) Vide & lib. 3. de libero arbit. cap. 22.

opinionem proclivior, ex traduce ad posteros animos derivari, ita tamen differuit, ut plurimis demonstraverit, nihil certi super ea re nec revelatione divina, nec naturæ ratione sciri. Scilicet nulla nobis suppetunt principia, neque sensa, neque conscientia, neque conjectura ulla, quibus quidpiam certi pronunciare possimus; & in Scripturis altum ea de re silentium: Hebræi vero veteres, & christiani theologi in partes varias iverunt (a).

2. In primis vero inter veteres philosophos vulgarissima est prima illa opinio, mentes humanas longe ante corpora præexistisse, quæ cum altera erat conjuncta, transire eas de corporibus in corpora. Metempsychosin enim hanc non Græci tantum philosophi, sed & Ægyptii, & Chaldæi, & Persæ, & Indi magna consensione tradiderunt, hodieque orientales ferme omnes populi credunt (b). Sed & Menasseh ben Israël opinionem hanc communem omnium Hebræorum vocat, & ab his ad Gentiles manasse autumat (c); quæ ratiatio rabbinica est; nempe posteriores tantum Kabbalistæ id sibi persuasere. In tractatu de revolutionibus animarum (d) legitur: Res ipsa autem ita se habet, quod nempe omnes MENTES, & SPIRITUS, & PSYCHÆ, nulla excepta, comprehensæ fuerint in Adamo protoplasta cum conderetur. Ad ejusdem capitis §. V. auctor Kabbalæ denudatæ hæc observat, sciendum, antiquo dogmate Hebræorum per Adamum protoplasten non intelligi personam unam individuum, sed totum animarum genus suis ordinibus atque gradibus variè distinctum, & sub forma exercitus cuiusdam ab Adamo seu duce sub imperatore Messia; per signa membrorum humanis assimilata gubernatum, quod corpus intelligitur Apostolo Eph. IV. 13. & alibi, ubicumque Christus ab ipso caput nominatur (e). In hæc scilicet portenta abijt philosophia quum

(a) Vide Calmet. Diction. Biblico. art. Ame.

(b) Vide eund. ibid. art. Metempsychosis.

(c) Lib. 1. de creat. problemate 15.

(d) Part. 1. cap. 1. §. 12.

(e) Vide Henricum Morum tom. 1. operum in exposit. visionis Ezechielis, & Buddeum Introduct. ad hist. phil. Heb. pag. 431.

quam a natura sua discedit. Repetamus hic tota mente præclarum Augustini effatum, quod neque intelligi, neque sentiri potest, temerariam nimis atque nugatoriam gignit opinionem (a).

3. Jam Platoniorum illam animorum præexistentialiam in aliis orbibus, dehinc descensum in corpora non inuito illo argumento deridet Lucretius (b).

Præterea si immortalis natura animi

Constat, & in corpus nascentibus insinuat,

Cur super anteaetam ætatem meminisse nequimus?

Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?

Nam si tantopere est animi mutata potestas,

Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum,

Non, ut opinor, id ab letho jam longiter errat.

4. Arnobius acerrime in eandem opinionem dum invehitur, præclara quædam dicit adversus Platonios, atque Origenianos: sed quædam addit, quæ demere possis. Rogat primum, quum in cælo essent mentes humanæ beatæ, quæ causa existerit, cur in corpora dimitterentur? *Habitari*, inquiunt, *oportuit, has partes, & idcirco huc animas tanquam in colonias aliquas Deus omnipotens misit.* Tum sumto cothurno in eam opinionem, velut Dei providentiæ injuriam, insurgit. Locus paullo longior est; sed rerum utilitas longitudinem compensabit (c).

„ Et quid homines prosunt mundo, aut ob rei causam sunt necessarii causam, ut non frustra debuissent credantur parte in hac agere, & terreni esse corporis inquilini? Ad consummandam molis hujus integritatem, partem aliquam conferunt: & nisi fuerint additi, imperfecta & clauda est universitatis hæc summa. Quid ergo? si homines non sint, ab officiis suis cessabit mundus? Vicissitudines suas non peragent sidera? ætates, atque hiemes non erunt? ventorum flamina conticescent? nec ex coactis, & pendentibus nubilis ad terram decident imbres aridi-

(a) Ep. alias 218., nunc 13.

(b) De nat. ver. lib. 3. §. 670.

(c) Arnob. in 2. advers. Genes.

„ ditatibus temperamenta laturi? Atqui necesse est, cuncta suos ire per cursus, nec ab ordinis dati continuatione discedere, etiam si nomen in mundo nullum hominis audiat, orbisque iste terrarum solitudinis vacuæ silentio conticescat. Quemadmodum ergo jactatur, habitatorem debuisset regionibus his addi, cum ab homine liqueat nihil ad mundi perfectionem redire, omniaque ejus studia commoditatem semper spectare privatam, nec a finibus propriæ utilitatis abscedere? Quid enim prodest mundo (ut ab rebus incipiam seriis) maximos reges hic esse? Quid tyrannos, quid dominos, quid innumeras alias atque amplissimas potestates? Quid rei militaris experientissimos duces capiendarum urbium peritos, in equestribus præliis, aut in pedestri pugna immobiles atque invictissimos milites? Quid oratores, grammaticos, poetas? quid scriptores, dialecticos, musicos? quid pantomimos, quid mimulos, histriones, cantores, tuba, tibia, calamoque flantes? Quid cursores, quid pugiles, quadrigarios, desultores, grallatores, funambulos, præstigiatores? Quid bigarios, salinatores, volones, unguentarios, aurifices, aucupes, vannorum sirpiarumque vitores? Quid fullones, lanarios, phrygiones, coquos, panchristarios, muliones, lenones, lanios, meretrices? Quid institutorum alia genera? Quid professorum, & artium, quibus enumerandis omnis ætas angusta est, rationibus conferunt, & constitutionibus mundi, ut sine hominibus condi non potuisse credatur, nec obtenturus integritatem sui, nisi ei conditio animalis miseri & supervacui jungeretur. Nisi forte rex mundi (quod temeritatis est maximæ humano ex ore depromere) idcirco ex se genitas huc animas misit, ut quæ fuerant apud se dæ, corporei tactus, & metariæ circumscriptionis expertes, humana immergerentur in semina: foeminarum ex genitalibus proflirent, ineptissimos ederent continuarentque vagitus: exurgerent fellitantes mammas, proluvio linerent & madidarent se suo? tum ad silentium pavidæ nutritis motibus, & cre-

„ pitaculis adducerentur auditis . Idcirco animas mi-
 „ sit, ut quæ fuerant simplices, & bonitatis nuper in-
 „ noxiæ, simulare in hominibus discerent, dissimula-
 „ re, mentiri, circumscribere, fallere, adulatoria
 „ humilitate captare, mente aliud volvere, aliud in
 „ facie polliceri: illaqueare, decipere dolis atque in-
 „ fidiis nescios, per innumeras artes malitiarum vene-
 „ na conquirere, & ad usum temporis pellaci mobi-
 „ litate formare? Idcirco animas misit, ut in paca-
 „ ta & placida tranquillitate degentes, assumerent ex
 „ corporibus causas, quibus feræ fierent & immanes,
 „ simultates, atque inimicitias gererent, consererent
 „ inter se bella, expugnarent atque everterent civita-
 „ tes: servitutis opprimerent & manciparent se iugo:
 „ & ad ultimum fierent alterius altera potestatis na-
 „ talium conditione mutata? Idcirco animas misit, ut
 „ immemores veritatis effectæ, & quidnam esset Deus
 „ oblita, simulacris inertibus supplicarent, ligna, æ-
 „ ra, & lapides, divina alloquerentur ut numina,
 „ auxilia poscerent eos casorum animantium cruore,
 „ nullam sui facerent mentionem, quinimmo ex his
 „ aliæ ut dubitarent se esse, aut ullum esse, penitus
 „ abnegarent? Idcirco animas misit, ut quæ in sedi-
 „ bus propriis mente fuerant una, intellectu & scien-
 „ tia paribus, postquam formas induere mortales, opi-
 „ nionum discriminiibus dissiderent, aliud aliis iustum,
 „ aliud utile videretur & rectum, de appetendis re-
 „ bus, fugiendisque certarent, malorum ac bonorum
 „ alios aliæ constituerent fines: veritatem cupientibus
 „ noscere rerum opponeretur obscuritas, & velut ocu-
 „ lorum luminibus viduæ nihil certum viderent, & per
 „ ancipites semitas suspicionum inducerentur errore?
 „ Idcirco animas misit, ut cum animantia cetera spon-
 „ te natis alerentur, & nulla satione prolatis, neque
 „ domorum, aut vestium tutamina sibi, aut velamen-
 „ ta conquirerent, miserabilis istis necessitas addere-
 „ tur: ut cum impendiis maximis, perpetuisque su-
 „ doribus domos sibi construerent, membrorum con-
 „ ficerent tegmina, supellectilem variam diurnorum
 „ contraherent egestati, imbecillitatis auxilia anima-

„ libus mutuarentur a mutis, vim facerent terris, ut
 „ non sua sufficerent gramina, sed imperatas extolle-
 „ rent fruges, & cum sanguinem totum in subigen-
 „ da tellure fudissent, rubigine, grandinæ, siccitate,
 „ spem laboris amitterent; & ad ultimum vi famis
 „ humanis cadaveribus incubarent: & ab hominum
 „ formis tabifica macie dissociarentur abjectæ? Id-
 „ circo animas misit, ut quæ secum commorantes pos-
 „ sessionis alicujus nullum unquam habuissent amo-
 „ rem, avarissimæ hic fierent, & in habendi studium
 „ inextensibili pectoris ardescerent appetitu: effode-
 „ rent altos montes, & viscera ignota terrarum in
 „ materias verterent alieni nominis, atque usus: pe-
 „ netrarent abditas discrimine cum capitis nationes,
 „ & translatis mercibus caritatem semper, vilitatem-
 „ que captarent: exercerent avidum atque injustissi-
 „ mum scenus, & miserorum e sanguine supputandis
 „ se augerent insomnia nominibus: possessionum sem-
 „ per producerent fines: & quamvis provincias totas
 „ rus facerent unum, pro arbore una, pro sulco fo-
 „ rum litibus tererent: cum amicis, & fratribus inex-
 „ piabiles susciperent simultates? Idcirco animas misit,
 „ ut quæ dudum fuerant mites & feritatis affectibus
 „ nesciæ commoveri, macella sibi, & amphitheatra
 „ constituerent, loca sanguinis & publicæ impietatis,
 „ ex quibus in altero mandi homines cernerent, &
 „ bestiarum laniatibus dissipari: interficere se alios
 „ nullius ob meriti causam, sed in gratiam volupta-
 „ temque sessorum, ipsosque illos dies, quibus tantum
 „ committeretur nefas, in gaudiis communibus duce-
 „ rent, & festa hilaritate sacrent: at in altero vero
 „ animalium miserorum discernerent viscera, alias aliæ
 „ raperent (ut canibus mos est & vulturis) portio-
 „ nes, subigerent dentibus, & crudelissimo ventri da-
 „ rent, & in tam sævis atque horridis moribus for-
 „ tem suam fierent, quas ab talibus mensis paupertatis
 „ angustia vindicarent: pro beatis ac felicibus vi-
 „ verent, quarum ora & faciem tam crudeles pollue-
 „ rent apparatus? Idcirco animas misit, ut divini pon-
 „ deris & gravitatis oblita, gemmas, lapillos, marga-

„ ritas, castitatis dispendio compararent, innecterent
 „ his colla, laminas pertunderent aurium, conficien-
 „ dis quærerent corporibus fucos, imminuerent frontes
 „ limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formis
 „ erubescerent masculorum calamistris vibrare ca-
 „ riem, cutem corporis levigare, incedere poplitibus
 „ nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis & ex-
 „ ponere, & in habitum foeminarum, delitiasque mol-
 „ liri? Idcirco animas misit, ut viarum aliæ infesta-
 „ rent meatus, aliæ circumscriberent nescios, testamen-
 „ ta supponerent falsa, venenatas conficerent portio-
 „ nes, domos ut effringerent noctibus, sollicitarent,
 „ abigerent, prævaricarentur, & proderent, saporum
 „ fastidia ut excuterent palato, ut in coquendis ali-
 „ tibus pinguitudinem noscent retinere labentem, ut
 „ spirulas, & botulos facerent, isicia, catillamenta,
 „ lucanica, suminatam cum his carnem, & glaciali
 „ conditione tuceta? Idcirco animas misit, ut res san-
 „ cti atque angustissimi nominis symphoniacas agerent
 „ & fistulatorias hic artes, ut inflandis bucculas dis-
 „ tenderent tibiis, cantionibus ut præirent obscenis,
 „ numerosos iterarent scabillorum concrepationibus so-
 „ nores, quibus animarum alia lasciviens multitudo in-
 „ compositos corporum dissolveretur in motus, salti-
 „ taret, & cantaret, & orbes saltatorios verteret, &
 „ ad ultimum clunibus & coxendicibus sublevatis lum-
 „ borum crispitudine fluctuaret? Idcirco animas mi-
 „ sit, ut in maribus exoleti, in foeminis fierent me-
 „ retrices, sambucistriæ, psaltriæ, venalia ut proster-
 „ nerent corpora, vilitatem sui populo publicarent, in
 „ lupanaribus promitæ, in fornicibus obviæ, nihil pa-
 „ ti renuentes, ad oris sacri comparatæ stuprationem?
 „ Quid dicitis, o soboles, ac primi progenies numinis?
 „ Ergone sapientiæ illæ, atque ex causis principalibus
 „ proditæ genera hæc animæ turpitudinum, crimi-
 „ num, maliciarumque noverunt, atque ut exercerent,
 „ ut gererent, ut percelebrarent hæc mala, habitare
 „ iussæ sunt has partes, & humani corporis circum-
 „ jectio vestiri? Et mortalium quisquam est ratio-
 „ nis alicujus accipiens sensum, qui ordinatum existi-

„ met

„ met mundum propter has esse, ac non potius sedem
 „ ac domicilium constitutum, in quo omne quotidie
 „ perpetraretur nefas, maleficia cuncta confierent, in-
 „ sidia, fraudes, doli, avaritia, rapina, vis, scelus,
 „ audacia, obscenitas, turpitudine, flagitium, mala
 „ omnia cetera, quæ in orbe homines toto mente no-
 „ xia pariunt, & labem machinantur in mutuam?
 „ Sed sua (inquit) voluntate, non regis iussione
 „ venerunt. Et ubi pater omnipotens fuit, ubi re-
 „ giæ sublimitatis auctoritas, ut eas prohiberet abs-
 „ cedere, nec in præcipites labi permetteret volupta-
 „ tes? Si enim degeneres futuras locorum immuta-
 „ tionibus sciebat (scire autem debuerat causarum ut
 „ omnium constitutor), aut extrinsecus aliquid accef-
 „ surum his esse, quod eas faceret oblivisci suæ di-
 „ gnitatis & decoris (millies ut ignoscat oraverim)
 „ universorum non alius quam ipse est causa: siquidem
 „ perpeffus est evagandi eas habere jus liberum, quas
 „ retenturas non esse integritatis suæ habitum prævi-
 „ debat. Atque ita perficitur, ut nihil intersit omni-
 „ no voluntarie venerint, an illius obtemperaverint
 „ iussioni: cum non prohibendo quod oportuerat pro-
 „ hiberi, cessatione crimen fecerit proprium, & re-
 „ tentionis dissimulatione permiserit prius. Sed pro-
 „ cul hæc abeat sceleratæ opinionis immanitas, ut
 „ Deus credatur omnipotens, magnarum, & invisibi-
 „ lium rerum fator, & conditor, procreator, tam
 „ mobiles animas genuisse gravitatis ac ponderis con-
 „ stantiaque nullius: in vitia labiles, in peccatorum
 „ genera universa declives: cumque eas tales, atque
 „ huiusmodi sciret, in corpora ire iussisse, quorum
 „ inductæ carceribus sub procellis agerent, tempesta-
 „ tibusque quotidie fortuna, & modo turpia facerent,
 „ modo paterentur obscena: naufragiis, ruinis, in-
 „ cendiorum conflagrationibus ut perirent: pauperies
 „ alias, alias ut mendicitas premeret, ut ferarum pa-
 „ terentur aliæ laniatus, muscularum aliæ ut interi-
 „ rent veneno, claudæ ut incederent aliæ, ut aliæ
 „ lumen amitterent, ut articulis sederent aliæ colli-
 „ gatis, morbis denique obiectarentur ut cunctis, quos

„ in-

„ infelix & misera mortalitas diversarum sustinet
 „ dilaceratione poenarum : tum deinde oblitæ unius
 „ esse se fontis , unius genitoris , & capitis , germa-
 „ nitatis convellerent atque abrumperent jura : urbes
 „ suas everterent , popularentur hostiliter terras , ser-
 „ vos de liberis facerent , insultarent virginibus , &
 „ matrimoniis alienis , odissent invicem sese , aliorum
 „ gaudiis & felicitatibus inviderent : tum deinde se
 „ omnes maledicerent , carperent , & savorum den-
 „ tium mordacitate laniarent . Sed procul hæc abeat
 „ (ut eadem rursus , frequentiusque dicamus) tam
 „ immanis & scelerata persuasio , ut ille salus rerum
 „ Deus omnium virtutum caput , benignitatis & co-
 „ lumen , atque (ut eum laudibus extollamus huma-
 „ nis) sapientissimus , justus , perfecta omnia faciens ,
 „ & integritatis suæ conservantia mansiones , aut ali-
 „ quid fecerit claudum , & quod minus esset a recto ,
 „ aut ulli rei fuerit miseriarum aut discriminum cau-
 „ sa , aut ipsos actus , quibus vita transigitur & ce-
 „ lebratur humana , ordinaverit , jussit , & a sua
 „ fluere constitutione præceperit . Minora hæc illo sunt ,
 „ & magnitudinis ejus destruenda potestatem : tan-
 „ tumque est longe , ut istarum auctor rerum esse cre-
 „ datur , ut in sacrilegæ criminis impietatis incurrat
 „ quisquis ab eo conceperit hominem esse prognatum ,
 „ rem infelicem & miseram , qui esse se doleat : qui
 „ conditionem suam detestetur & lugeat : qui nulla
 „ alia de causa sese intelligat procreatum , quam ne
 „ materiam non haberent , per quam diffunderent se
 „ mala , & essent miseri semper , quorum cruciatibus
 „ pasceretur nescio qua vis latens & humanitati ad-
 „ versa crudelitas . Et graviter quidem Arnobius Pla-
 „ tonicam opinionem refellit . Sed noluissem tot nimis
 „ ad vivum rescata : nam nihil vehementius in rem suam
 „ Manichæi dicere potuere . Itaque hic mihi Mani-
 „ chæum agere videtur . Quocirca inferius in tomo v.
 „ quum de origine malorum dicemus , copiose hæc ea-
 „ dem argumenta expediemus ; quod hoc in loco mone-
 „ re satis fuit .

Prop. XIX. Mens humana neque Deus est , neque
 Dei pars , aut idea .

D.

D. 1. Mens humana nec una in omnibus homini-
 bus est (prop. 17.) , nec æterna (prop. 18.) ; Deus
 autem substantia est æterna & unica , quod heic as-
 sumo & ex iis quæ demonstrata sunt in II. parte ,
 & ex eorum maxime consensione , adversus quos præ-
 sens theorema positum est ; mens ergo humana non
 est Deus .

2. & 3. Mens humana existentiam habet contin-
 gentem (prop. 18.) ; quæ autem sunt talia neque
 partes esse possunt , neque attributa , neque affectio-
 nes substantiæ æternæ (prim. part. prop. 35.) ; ne-
 que pars ergo est , neque idea entis æterni , seu Dei .

Scholion. Inter opiniones olim apud philosophos ma-
 gna fere omnium consensione vulgatas , hæc haud du-
 bium referenda est , mentem humanam aut Deum esse
 per omnem rerum naturam commeantem & intentum , aut
 Dei partem , aut vim & flatum . Quod gentilis philo-
 sophiæ principiis consentaneum est . Nempe quum ni-
 hil apud illos verius putaretur , quam hoc

Ex nihilo nihil , & in nihilum nil posse reverti :
 duoque tantum statuerentur æterna , materia , & mens ;
 corpora omnia non poterant non haberi modificationes
 materie illius æternæ , mentes vero modificationes men-
 tis æternæ in materia . Itaque quod de Ægyptiis retu-
 lit Herodotus (a) , eos primùm animas humanas im-
 mortales dixisse , ita interpretantur docti , animas post
 absolutum per varia corpora circuitum , in Deum , seu
 animam mundi reverti . Id quod confirmat disertis ver-
 bis Jamblicus (b) , a primo , inquit , descensu propterea
 dimisit Deus animas , ut rursus in ipsum revertantur (eis
 αὐτὸν ἐπιστρέφουσιν) . Eadem & Chaldeorum doctrina
 fuit , ut alibi demonstravi (c) . Hinc invecus fons ille
 animarum Græcis auctoribus tam sæpe memoratus , &
 crater Platonis , de quo is disserit in Timæo (d) . A-
 per-

(a) Lib. 2. cap. 123.

(b) Lib. 8. de myster. c. 8.

(c) In dissert. de orig. & const. ver. corp.

(d) Legatur doctæ et super re Thomasi dissertatio addita ejus-
 dem Exercit. de exult. mund. Stoici pag. 249.

per se ipsum docuit Pythagoras, qui dixit esse Deum per naturam rerum intentum & comitantem, ex quo nostri animi caperentur (a). Tribuit idem Platoni Theodoretus (b). Diserte Clemens Alexandrinus pronuntiat, ex Platoniorum doctrina, mentem humanam & divinam (c), quamquam ei videtur adversari Plutarchus, qui in 4. de Placitis scribit, Platonis doctrinam esse, mentem esse Dei opus; quo maxime loco ab ea opinione eum vindicare studet Buddeus. Omnia quæ ad hanc Platonis doctrinam pertinent contrasit Hanschius in *Diatriba de Enthusiasmo Platonico* edita Lipsiæ an. 1716. Non est cur plura etiam de Stoicis dicamus: constat, ipsis animas habitas partes Dei, earumque mortem regressum in Dei naturam (d), uti passim loquitur Seneca. Placuit jam id Marcionitis & Priscillianistis veteris ecclesiæ hæreticis: placuit Arabibus plurimis in eo impietatis Aristotelicæ sectatoribus, qui intellectum agentem Deum habuere. Hinc nata apud Muhammedanos plerisque portentosa illa opinio, omnia esse Deum (e). De Almarico hæc retulit Gerion: omnia sunt Deus: Deus est omnia. Creator, & creatura idem. Idem creat, & creatur. Deus ideo dicitur finis omnium, quod omnia reversura sunt in ipsum, ut in Deo immutabiliter conquiescant, & unum individuum, atque incommutabile permanebunt (f). Jam Siamenses plurimi, & Sinenses, & Japonenses animas censent tenuem ætherem mundanum, eundemque & Deum.

Atque hæc idcirco retuli, ut nemo ignoret, quo ex cæno Spinozisticum systema manaverit. Hic igitur homo rotunde pronuntiat, mentem humanam partem esse infiniti intellectus Dei, additque, ac promde quum dicimus, mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est,

- (a) Cic. de natur. deor. lib. 1. Vide citatam nostram dissertat.
(b) De curandis Græcorum Affect. serm. 5. tom. 4. oper.
(c) Lib. 5. Stromat.
(d) Vide Wilhelmum Suiterum in Idea Philosophiæ Stoicæ.
(e) Pietro della Valle tom. 2. Bespier sur Ricour.
(f) Gerson tract. de concord. Metaph. cum Logica p. 4. oper.

est, sed quatenus per naturam humanæ mentis explicatur, sive quatenus humanæ mentis essentiam constituit, hanc vel illam habet ideam (a). Propositio vero ipsa XI. apertius explicat quid illam constituat mentem; primum, inquit, quod actuale mentis humanæ esse constituit, nihil aliud est, quam idea rei alicujus actu existentis. Propositione autem XIII. scribit, obiectum ideæ humanam mentem constituentis est corpus, sive certus extensionis modus actu existens, & nihil aliud.

Ea autem errorum monstra ipsis hominis theorematibus adversantur, quod paucis demonstrabo. Prima parte Ethicæ prop. XXI. docet. Omnia, quæ ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequuntur, semper & infinita existere debuerunt, sive per idem attributum æterna & infinita sunt: essentia autem non mentis tantum, verum totius hominis constituitur a certis Dei attributorum modificationibus (idem par. 2. coroll. prop. X.). Non ergo tantum mens humana, sed tota essentia cuiusque hominis æterna est & infinita: non est autem nec æterna, nec infinita; non ergo, &c. Deinde: Idea Dei, ex qua infinita infinitis modis sequuntur, unica tantum esse potest (idem prop. 4. part. 2.); quum autem mens humana sit idea corporis humani in intellectu Dei, ea nequit esse aliud nisi hæc unica idea; quicquid autem in Deo est Deus est; & mens ergo humana Deus est. Jam ea unica idea representat tam Dei essentiam, quam omnia, quæ ex ipsius essentia necessario sequuntur (idem part. 2. prop. 3.); & sequuntur infinita infinitis modis (ibid. prop. 4.); ergo representat infinita infinitis modis: nihil ergo ignorat mens humana, nec ullas confusas, & inadæquatas habet ideas; habet autem inadæquatam cognitionem sui corporis (prop. 24. ibidem) & rerum æternarum (ibidem prop. 25.) & de duratione sui corporis (ibidem prop. 30.) & infinitarum aliarum rerum, ut passim deinde scribit; non igitur unica illa idea.

Præterea, si id ita se habet, mens humana non minus late patebit quam Dei; atque ut Deus adæqua-

(a) Part. 2. prop. XI. coroll.

quatam habet sui ideam, omniumque quæ ex ipsius essentia necessario sequuntur (idem 2. part. prop. 3.), ita & illa; quam ille conclusionem tantum abest ut dissimulet, ut potius diserte doceat coneturque demonstrare; mens, inquit, humana adæquatam habet cognitionem æternæ & infinitæ essentia Dei (prop. 47. part. 2.): intelligit autem Dei nomine ens absolute infinitum, hoc est substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit (prima part. def. 6.); mens ergo humana adæquatam habet cognitionem entis absolute infiniti, idest substantiæ constantis infinitis attributis, &c. eorumque omnium, quæ inde necessario sequuntur: qui autem talem habet cognitionem & nihil ignorat & in nullo labitur erratque: at ignorat mens humana infinita, & in plurimis errat, quod is agnoscit, nec negare, nisi esse velit deridiculus, potest; non ergo est id, quod is esse vult. Quæ quum sint, oportuit hunc hominem perpetuo cum ratione sua colluctari, ut ea scriberet. Cui illud ego Terentianum ingeram:

*Næ tu hercle magno conatu magnas nugæ dixeris.
Nempe quos semel fanaticismus corripuit ad insaniam
usque adigit:*

*Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans figitque premendo (a).*

Sed ecce quum hic, tum sectatores ejus Tolandus, Poi-
retus, alique Scripturas quoque divinas in partem suam,
quo auctor videlicet erroris honestior sit, trahere ad-
tuntur. Scriptura, inquiunt, animam pro perenni Dei
statu habet. Primum in Genesi vocatur spiraculum vi-
tæ, quod Deus inspiravit in faciem Adæ (b): tum
deinde, ut describeret Moses, qua ratione Deus esset
homines deleturus de facie terræ, ait, non permanebit
spi-

(a) Virg. lib. 6. in Æneid.
(b) Gen. 2. v. 6.

spiritus meus in homine (a), quod scilicet illum ad se
traheret; quod aperte explicat auctor libri Jobi, si
*spiritum illius & statum ad se trahat, deficiet omnis caro
simul (b)*; eodem stilo loquitur auctor psalmi 113. v.
29. Accedit Salomon, qui in Ecclesiaste eadem phra-
si utitur, redeat spiritus ad Deum qui dedit illum, &
corpus in terram, unde sumtum est (c): redit autem cor-
pus in terram velut pars in totum suum; ergo & spi-
ritus in Deum uti in fontem scaturiginis suæ. Tan-
dem Paullus, quo loco maxime abutitur Spinoza, in
Deo nos vivere moveri & esse pronunciat (d). Atqui
hæc talia sunt, ut nisi mens læva fuisset, homines
sili Hebraicæ linguæ non ignaros pudere potuerit in
confirmationem erroris sui producere. Stilus enim est
perpetuus Scripturarum sanctarum actiones causarum
secundarum æquos Deo tribuere, quod ille earum cau-
sa & primaria est & perpetuo conservatrix (e). At
inde non magis deducere potes, partes Dei esse quæ-
cumque sunt in natura rerum, quam ex eo quod ven-
tus, tempestas, cedri, montes dicantur Dei, conclu-
dere, ea omnia ex Scripturarum doctrina Dei esse
membra. Eam autem scribendi rationem Spinoza idem
in tractatu theologico-politico diserte adnotaverat, ut
non necesse ei fuerit ex aliis discere. Et vero qui
animadvertit, nihil aut clarius, aut sæpius in Scriptu-
ris divinis prædicari, quam Deum rerum omnium,
quibus universum hoc continetur, creatorem esse, eas-
que non ex æterno, sed nudius tertius creasse, iis im-
peritare ex libertate, & similia, non potest non inter-
putida mendacia censere & imperitissima, divinis Scri-
pturæ auctoribus Deum esse quodcumque vides, quo-
cumque moveris. Jam in eorum classem, qui mentem
humanam emanationem esse, seu effluxionem ex Deo,
censuerunt, retulit Joannes Franciscus Buddeus (f),
Petrus Poiretum: is enim ex instituto eam rem egit
in

(a) Ibid. cap. 9. (b) Cap. 34. v. 14.
(c) Eccl. cap. XII. v. 7. (d) Act. 17. v. 25.
(e) Vide Calmet in Dict. Bibl. art. Ame.
(f) Theol. dog. lib. 2. cap. 2. ad §. 26.

in primo eorum librorum, quos de oeconomia divina inscripsit (a). Interim nemo melius, quam hic Poiretus, explicavit, auctores omnes hujus sententiae ipsosmet ignorare quid dicant, tantum abest, ut ab aliis possint intelligi. Nam quum quaereret, quid tandem esset haec emanatio animae ex Deo, ingenue ignorantiam suam fatetur. At si quis, inquit, inquirat penitus quae fuerit haec emanatio animae ex Deo suo egredientis & nascentis? id mihi peculiariter intelligere non licet, neque video, an ab ulla creatura in hac corte vita intelligi possit. Sed bene habet, quod haec portenta in prima parte pluribus ac saepe refellimus.

C A P. II.

De unione mentis, & corporis.

Prop. XX. **M**ens unitur corpori humano quoad homo vivit.

D. Mentem & corpus uniri dicimus, quousque harmonice inter se se utriusque operationes & nascuntur & procedunt, iis quidem legibus, quas superius ex Silvano Regis recitavimus: at quoad homo vivit mentis & corporis operationes harmonice secundum eas leges & nascuntur & procedunt ita, ut quilibet ejus rei sibi esse possit testis locupletissimus: mens ergo & corpus, quoad homo vivit, uniuntur.

Scholion. Neminem esse, qui ei theoremati advesetur, non dubito. In eo potius aeterna inter philosophos quaestio erit, qua ratione modoque mens unitur corpori. Me id latere, ut pleraque alia, ingenue profitebor. Illud hic in antecessum Augustini lubens memoro: *modus, quo corporibus adherent spiritus, & animalia sunt, omnino mirus est, nec comprehendere ab homine potest, & hoc ipse homo est (b)*. Super ea re haec sunt excogitata. 1. Peripatetici esse animam putant formam substantialem corporis, quae totum permeet corpus,

(a) Cap. X. §. 2., §. 20., §. 24. &c.

(b) S. Aug. de Civit. Dei lib. XXI. cap. X.

pus, totam in toto corpore, totam in qualibet corporis parte, principium ut vitale, ita *essentiale* corporis, formam corporeitatis & animalitatis corporis organici: adeoque reciprocum esse inter utriusque substantiae operationes influxum, transmutarique cogitationes in corpore, motiones in animo (a). 2. Plato (b) mentem quidem corpori praesse, ut nautam navi, eoque uti velut instrumento, censuit: energiam vero, seu vitam & sensum corporis ab alia esse substantia quadam media natura. Cui opinioni & favisse quodammodo videtur Augustinus (c); & recenti memoria Gassendus, Cudworthus, Clericus patrocinati sunt (d). Renatus Cartesius in eo quidem Platoni assentitur, non esse mentem formam corporis substantialem, sed soli cerebro praesse, indeque ope spirituum animalium motus in corpore cieri: at nullum nisi in mente sensum agnoscit, nullamque ideo substantiam mediam. 3. At Malebranchius, & Silvanus Regis longius quoque praetergressi sunt: nam quod non negabat Plato, nec aperte Cartesius inficiatus erat, isti diserte dixerunt, nullo modo mentem in corpus agere, sed ex occasione cogitationum animi Deum agitare corpus; ut ex occasione motionum corporis modificare animum; quo omnino reale commercium inter mentem & corpus rupe- runt. 4. Leibnitius, & Wolfius in eo Malebranchianis assentiunt, nullum esse reale inter mentem & corpus commercium, sed tantum apparens; verum ut hoc apparens commercium explicarent, non, ut illi, ad Deum confugerunt, sed ex ipsa animi, & corporis natura secundum praestabilitam harmoniam explicare conati sunt. Quarum omnium opinionum quae verior sit, Deus sciverit. Sed earum priore abutuntur Pantheistae, & Lockiani: Malebranchiana placet enthusiastis: Leibnitiana idealistis: Platonica generosis philosophis & nobilibus: Cartesianae mechanicis. Sed incertae omnes, quod

Tom. III.

(a) Vide B. Thom. in utraque Summa.

(b) Plato in Alcibiade; & Phaedone.

(c) Aug. de quant. animae cap. 37. & 32.

(d) Vide Cleric. Biblioth. Chois. tom. 2. pag. 213.

in primo eorum librorum, quos de oeconomia divina inscripsit (a). Interim nemo melius, quam hic Poiretus, explicavit, auctores omnes hujus sententiae ipsosmet ignorare quid dicant, tantum abest, ut ab aliis possint intelligi. Nam quum quaereret, quid tandem esset haec emanatio animae ex Deo, ingenue ignorantiam suam fatetur. At si quis, inquit, inquirat penitus quae fuerit haec emanatio animae ex Deo suo egredientis & nascentis? id mihi peculiariter intelligere non licet, neque video, an ab ulla creatura in hac corte vita intelligi possit. Sed bene habet, quod haec portenta in prima parte pluribus ac saepe refellimus.

C A P. II.

De unione mentis, & corporis.

Prop. XX. **M**ens unitur corpori humano quoad homo vivit.

D. Mentem & corpus uniri dicimus, quousque harmonice inter se se utriusque operationes & nascuntur & procedunt, iis quidem legibus, quas superius ex Silvano Regis recitavimus: at quoad homo vivit mentis & corporis operationes harmonice secundum eas leges & nascuntur & procedunt ita, ut quilibet ejus rei sibi esse possit testis locupletissimus: mens ergo & corpus, quoad homo vivit, uniuntur.

Scholion. Neminem esse, qui ei theoremati advesetur, non dubito. In eo potius aeterna inter philosophos quaestio erit, qua ratione modoque mens unitur corpori. Me id latere, ut pleraque alia, ingenue profitebor. Illud hic in antecessum Augustini lubens memoro: *modus, quo corporibus adherent spiritus, & animalia sunt, omnino mirus est, nec comprehendere ab homine potest, & hoc ipse homo est (b)*. Super ea re haec sunt excogitata. 1. Peripatetici esse animam putant formam substantialem corporis, quae totum permeet corpus,

(a) Cap. X. §. 2., §. 20., §. 24. &c.

(b) S. Aug. de Civit. Dei lib. XXI. cap. X.

pus, totam in toto corpore, totam in qualibet corporis parte, principium ut vitale, ita *essentiale* corporis, formam corporeitatis & animalitatis corporis organici: adeoque reciprocum esse inter utriusque substantiae operationes influxum, transmutarique cogitationes in corpore, motiones in animo (a). 2. Plato (b) mentem quidem corpori praesse, ut nautam navi, eoque uti velut instrumento, censuit: energiam vero, seu vitam & sensum corporis ab alia esse substantia quadam media natura. Cui opinioni & favisse quodammodo videtur Augustinus (c); & recenti memoria Gassendus, Cudworthus, Clericus patrocinati sunt (d). Renatus Cartesius in eo quidem Platoni assentitur, non esse mentem formam corporis substantialem, sed soli cerebro praesse, indeque ope spirituum animalium motus in corpore cieri: at nullum nisi in mente sensum agnoscit, nullamque ideo substantiam mediam. 3. At Malebranchius, & Silvanus Regis longius quoque praetergressi sunt: nam quod non negabat Plato, nec aperte Cartesius inficiatus erat, isti diserte dixerunt, nullo modo mentem in corpus agere, sed ex occasione cogitationum animi Deum agitare corpus; ut ex occasione motionum corporis modificare animum; quo omnino reale commercium inter mentem & corpus rupe- runt. 4. Leibnitius, & Wolfius in eo Malebranchianis assentiunt, nullum esse reale inter mentem & corpus commercium, sed tantum apparens; verum ut hoc apparens commercium explicarent, non, ut illi, ad Deum confugerunt, sed ex ipsa animi, & corporis natura secundum praestabilitam harmoniam explicare conati sunt. Quarum omnium opinionum quae verior sit, Deus sciverit. Sed earum priore abutuntur Pantheistae, & Lockiani: Malebranchiana placet enthusiastis: Leibnitiana idealistis: Platonica generosis philosophis & nobilibus: Cartesianae mechanicis. Sed incertae omnes, quod

Tom. III.

(a) Vide B. Thom. in utraque Summa.

(b) Plato in Alcibiade; & Phaedone.

(c) Aug. de quant. animae cap. 37. & 32.

(d) Vide Cleric. Biblioth. Chois. tom. 2. pag. 213.

quod sequentibus theorematibus demonstrabimus.

Prop. XXI. Scholasticorum opinio 1. ceteris, quæ feruntur, hominis naturæ accommodatior esse videtur. 2. nec repugnat phænomenis. 3. sed nec certa est. 4. & cum natura animi non mihi videtur satis consentire, nisi græco Aristotelico cœno probe purgetur.

D. Prima pars. Mens, quoad homo vivit, unitur corpori (prop. 20.), & quidem reali, non apparenti commercio cum illo jungi nobis videtur, nisi si conscientiam prodere velimus: ex reali enim illo commercio naturam existere humanam, & inter mentis ac corporis actiones omnes perfecta harmonia persentiscere nobis videtur. At totum hoc falsum est, nisi concipiatur anima velut entelechia prima corporis humani, ex qua hominis manet energia & vita: quum ceteri philosophi & reale illud commercium abrumpant, & negent mentem esse corporis humani entelechiam; eaque doceant, quæ naturæ humanæ & intimæ cuiusque conscientie minus videntur consentanea; consentaneæ ergo naturæ humanæ & intimæ cuiusque conscientie scholæ philosophi ratiocinari videntur. Sed *videtur*, inquam.

Secunda pars. In homine actiones sunt, quæ ad duo summa genera referre possis, *motiones*, & *cogitationes*. Tum *motiones*, quæ in tota sunt corporis machina, item in duas classes partiri possumus; nam quædam *ingenitæ* sunt ac *naturales*, qualis æquabilis illa motio, qua constat *vita hominis plastica & sensitiva*, quæ intelligi alio modo non potest, nisi velut continuata & æquabiliter toto corpore fusa energia, qua agitantur harmonice corporis fluida, tum etiam cor, & vasa arteriarum, aliæque partes: quædam vero *superadventitiæ* sunt, velut *motiones*, quæ æquabili illi *energia & vita* accidunt in morbis, in affectionibus, in voluptatibus, & doloribus gestientibus. Præterea ipsæ *cogitationes* cum commotionibus totius *energia* corporeæ plerumque sunt conjunctæ, velut eæ, ex quibus affectus permanent; v. g. ex perceptione objecti pulchritudinis amoris, nempe illud.

est mollis flamma medullas; &

Vulnus alit venis, & cæco capitur igni.

Ex perceptione injuriæ repente existit ira, quæ non ut amor lenis, sed statim sanguinem rarefacit, atque diffundit, unde *ardere* dicuntur irati. In prospectu periculi *gelidus excurrit per ossa tremor*. Tum livida invidia,

Invidus alterius macrescit rebus opimis.

Accedit quod *cogitatione* ipsa *abstracta*, ut vocant, consumitur quodammodo & paulatim tabescit corpus. Et hæc quidem omnia ita sunt in corpore, ut nisi a principio quodam activo provenire nequeant. Proveniunt autem non ex principii hujus activi libertate, sed ex ejus natura necessario. Nec quisquam est, qui non sexcenties expertus sit, omnes has, quas descripsi, seu naturales, seu advenientes motiones mentis imperio & libertati non subijci; aut non nasci eas ex naturæ ipsius humanæ necessitate, non sentiat. Nascuntur autem aut a mente, substantia nempe illa incorporea, aut ab alia quavis. Si a mente, id fieri non posse videtur, nisi ejus vis per totum corpus diffundatur, præsensque sit intimè iis omnibus partibus, quas agit. Nam quum actiones, de quibus loquimur, non sint voluntariæ, sed ex necessitate naturæ ipsius principii activi manent, ut superius docuimus; id intelligi nullo alio modo potest, nisi diffusionem ejus principii per partes omnes corporis, in quibus *vita* inest & *energia naturalis*. Nam qui aut spirituum animalium ope id fieri arbitrantur, aut ope nervulorum & fibrillarum, quibus, velut tela contextum est corpus humanum, nec certa proferunt opinionis suæ argumenta; & si attendunt, verbo tantum a Scholasticis differunt, siquidem eos motus immediate a mente repetunt. Enimvero quam parum verisimilis sit hypothesis spirituum animalium eo sensu, quo a Cartesio inventa est, a plurimis est demonstratum: & recentes mechanici suis conjecturis nihil aliud demonstrarunt, nisi ope nervulorum, & fibrillarum communicari motus a cerebro ad extimas corporis partes, aut ab his ad cerebrum: at id nihil prohibet, quominus sit verum, vim vitam.

lem esse toto corpore fusam, atque ab ea actiones humanæ naturæ necessarias esse; quinimo diserte videntur hoc eorum plerique dicere, in primis Boerhaave, quem ego hominem in his rebus impenso doctum habeo. Sed quibuscumque tandem mediis vis hæc vitalis per corpus diffundatur, & undecumque diffundi incipiat, seu e cerebro, seu e corde, seu e quocumque alio loco, siquidem ea a mente est immediate, non potest concipi nisi tanquam vis mentis *vitalis & essentialis* toto corpore fusa. Quumque mens discerpi in partes & dividi nequeat, erit ea vis mentis immanens; adeoque erit tota mens velut *entelechia prima* intime toti corpori præsens omnibusque partibus tota. Nec repugnatur, si id sit, oportere etiam mentem diffundi in ea corpora, in quæ motum transfundit. Primo ignoratur qua ratione motus transfundatur (a); nec ex re ignota argumentari licet adversus notioem. Deinde sunt qui putant, vim activam motricem totam permeare materiam mundanam, nec moveri corpora peculiaria virium ex aliis transfusione, sed aliorum resistentia cedente. Quam ego opinionem veram quidem non habeo, sed nec vero manifesto falsam comperio: & in re obscura infinita opinari ut est facile, ita philosophi arbitrio permissum: tantum ne insaniant. Quorum quousque quod sit verum sciatur, nihil decerni affirmare potest. Accedit quod ea vis, quæ ab homine in alia corpora transfunditur, longe sit diversa a vi illa vitali, quæ in toto est corpore.

Tandem hoc systema accommodatum est non iis tantum phænomenis facilius explicandis, quæ *vitam & sensum* spectant, sed iis maxime, quæ ad voluptatem & dolorem pertinent, quæ præterquam in toto sentiuntur corpore, intensionem suam habent & remissionem in ratione ejus intensitatis & remissionis, quæ est in ea motione aut irritabilitate corporis, qua præcipue *vita & sensus* animalis continetur. Et congeniuntur hæc plerumque, ut plures diversi generis dolores, & voluptas & dolor, iique in diversis hominis par-

(a) Vide Mousschembroeck *Element. Phys.* §. 111. & 112.

partibus vivide & distincte sentiantur. Quæ quum sint, qui Scholasticorum systema nimis præpropere damnant, si sæculo indulgent, non rationi consulunt. Nec Cartesius, qui adversus præcipitantiam philosophandi tam sæpe invehitur, rem hanc attente ad incudem revocaverat. Qui sequuti sunt novitatibus dum toti intendunt ac vetera negligunt, quæ paucis emendare poterant, dixere magis quod concupiverant, quam quod repperant. Nempe vetera fastidiosum hominis ingenium contemnit:

Transvolat in medio posita, & fugientia captat.

Tertia pars. Quum plures esse possint phænomeni alicujus causæ, & ex earum nulla evidenti intuitu, ne, vel demonstratione pendere id intelligatur; aut nulla perspicua demonstratione ceteræ possibiles excludantur: qui ex una potius, quam altera pendere illud contendit, incertum pronunciat. Jam unionis mentis & corporis modi esse possunt plures, non ii tantum quos alii a Peripateticis edidere philosophi, sed & qui mentis nostræ aciem fugiunt; quorum nec suum perspicua demonstratione comprobarunt Scholastici, sed probabilibus tantum probationibus; nec reliquos evidenter rejecerunt, quemadmodum patet. Incerta ergo eorum est doctrina, & nonnisi opinatio. Tum quædam sunt in hac scholarum veterum doctrina, quæ nec ipsos intellexisse Scholasticos, si ingenui esse velint, nepotes concedent; nec philosophorum recentium ulus: veluti qui transfundi ex corpore in animum quidpiam, & in eo *spiritualizari*, qui ex animo in corpus, atque in hoc *corporalizari* queat, quæ recte *vocabula nihili* appellat Wolfius: qui corpus ab incorporea substantia agitari possit: nam reactione id fiat aliqua, an nulla fieri intelligi nequit, quum naturæ corporeæ proprium sit reagere in agentia & impellentia: reagere vero in animum corpus minus etiam intelligi potest. Quod si Scholastici regerant, eam objectionem spectare omnes corporum vires activas, ipsum quoque Deum, si ad illum velut omnis motionis fontem confugiatur; de viribus creatis annuemus: sed fatebimur esse ut hæc, ita illud ignotum. Deus vero quum sola

voluntate agat omnipotente, quæ animabus creatis convenire nequit, non est huic rei consentaneum exemplum. Non dubito quin (si in re tam obscura minus obscura speciem veri ementiri possit) intelligatur facilius a vi informante agitari corpus aliquod, quam ab assistente: sed in re etiam minus obscura tantum superest tenebrarum, ut qui id negare velit, sit conscientiam dissimulaturus. Itaque non injuria Wolfius inter qualitates occultas eam doctrinam retulit, & quod lepidum est, geometrica demonstratione confirmavit (a).

Quarta pars. Mens humana est substantia a corpore distincta & diversa (prop. 12.); ea autem si corpori unitur ita, ut veteres Aristotelæi contendunt, efficiet cum corpore unam eandemque substantiam, cujus corpus sit materia, mens materiæ energia, & actus, quod illi diserte docent, uti ex adjecto scholio patet (A); quod, nisi Macedonis philosophi plurima dehonestamenta deleantur, nescio utrum sit ei mentis naturæ, quam demonstravimus, satis consentaneum.

Scholion (A). Peripatetici illi majorum gentium (nam posteriores rem penitus non inspexere) dum ea de re nimis ex Aristotelis genio disputant, sit ne anima humana forma corporis necne, talia dicunt, iisque formulis utuntur, quæ, nisi stabile illud Dicæarchi mentis & corporis conjugium in unam eandemque substantiam statuatur, & superiora omnia theorematum evertantur, vix, opinor, intelligi a quoquam possunt. B. Thomas (b) incorporalitatis alioquin & immortalitatis animorum acerrimus patronus quum percensuisset veterum philosophorum opiniones super unione mentis & corporis, easque accurate necne rejecisset, iis verbis mentis velut formæ substantialis, & corporis velut ejus formæ materiæ unionem adstruit (c), quæ perspicuum faciunt, quod dico, non semper illos caute peripateticas formulas ita cavisse, ut eos agere oportuit, quos a pravis Græci philosophi dogmatis longe abesse æquum

(a) In Psychol. Ration. sess. 3. cap. 2. §. 528.

(b) Lib. 2. contra Gent.

(c) Ibid. cap. 68.

æquum erat. Scilicet nec probat mentem uniri corpori velut motorem motæ machinæ, quod & Plato, & Augustinus censuere: nec ope phantasmatum, quæ ex corpore excipit, quod opinabatur Averroes: sed contendit, eam esse debere formam substantialem corporis. Ad hoc autem, pergit ille, quod aliquid sit forma substantialis alterius, duo requiruntur: quorum unum est ut FORMA SIT PRINCIPIUM ESSENDI SUBSTANTIALITER ei, cujus est forma: principium autem dico non effectivum, sed formale, quo aliquid est & denominatur ens. Unde sequitur aliud, scilicet quod FORMA ET MATERIA CONVENIANT IN UNO ESSE . . . & hoc ESSE est in quo subsistit SUBSTANTIA COMPOSITA, QUÆ EST UNA SECUNDUM ESSE EX MATERIA ET FORMA CONSTANS. Et ne quid desit, addit paullo post. Non tamen minus est aliquid unum ex substantia intellectuali & materia corporis, quam ex forma ignis & ejus materia: sed forte MAGIS; quia quanto forma magis vincit materiam, tanto ex ea & materia magis efficitur unum. Hæc iidem ferme formulis docet Aristoteles in libris de anima, ut superius demonstravimus. Ac sensit vir magnus in quam absurdam partem hæc excipi possent ab iis; qui mentem non substantiam per se constantem, sed corporis vim & energiam esse existimant. Itaque ea emollit paullo inferius, dum negat substantiam intellectivam esse totaliter materiæ immersam, ut aliæ formæ materiales, quæ videri possent superioribus contraria iis, qui non advertunt, virum præstantissimum Aristotelicam hanc sententiam magis ex scholarum & temporum consuetudine, quam ex animo propugnasse, quo erat in Augustinianam sententiam valde proclivis, ut ego inferius, quum de origine idearum dicam, ostendam. Jam objecta diluens addit (a) . . . non enim corpus & anima sunt due substantiæ actu existentes, sed ex iis duabus fit UNA SUBSTANTIA actu existens, idest unum per se subsistens, compositum licet, quod illi est substantia. Erant qui opponebant, intelligi non posse, si sic se res haberet, mentem rem esse

(a) Ibid. cap. 69. sub initium.

a corpore separatam. Reponit, etsi non per *essentiam*, at per *potentiam* intelligendi, quæ sine corpore sit, id esse verum; quum tamen idem passim scribat, *potentiam cuiusque rei ejus essentia contineri*, quod verum ceteri philosophi habuere: quæ vehementius etiam me impellunt; ut credam, scholæ eum obsecundare, non animo. Franciscus Ferrariensis, qui B. Thomæ interpres perhibetur acutissimus, ut clarius etiam doceat, qui ex corpore embryonis, quod etiam ante unionem cum anima substantia est, & ex substantia ipsa intellectiva una fieri possit substantia, quum id ex peripateticæ philosophiæ dogmatis sit *advator* addit, *corpus adven-tu animæ corrumpi secundum substantiam*. Quæ procul dubio miranda est philosophia! Accedit quod *forma & materia habent se ut potentia & actus (a)*: adeoque quum anima sit forma corporis est ejus *actus primus potentia vitam habens*. Quod si, ut nunc loquuntur philosophi, proferre velis, anima est vis corporis activa tota diffusa corpore, & ut Dicaarchus dicebat, una corporis temperatio, qua illud vigeat & sentiat: nam hic *actus primus* ipsissima est *εντελεχεια προτη* Aristotelis. Quid quod anima est etiam, si iis credimus, forma corporeitatis? Scio non hoc dicere scholæ philosophos voluisse, quod illi aperte oppugnabant; at nemo non videt, ea ex iis loquendi formulis, quas illi eo tempore adhibebant, nunc eos deducere, qui animi naturam corpoream efficere amant. Atque hinc intelligitur, gravissimas proferre potuisse recentiores philosophos causas, si id animadvertissent, cur veterem potius Platoniam, & Augustinianam doctrinam super unionem mentis & corporis, quam hanc Aristotelis complexi fuerint. Nempe est hæc quidem philosophia Macedonici metaphysici œconomix inserta, qui Deum fecit *animam informantem materiam*, ut alias observatum est; sensus & phantasie phænomenis adulatur ita, ut systemati suo accommodatiorem *sensisse & materialistæ* philosophi reperiant nullam (b): at est interim talis quæ

(a) B. Thom. *ibid.* cap. 71. & passim alibi.

(b) Monsieur de la Metrie *Abregé des systemes*: aperte in-

quæ nisi emolliatur atque nobiliteretur, rationi adversatur, & quam christiani philosophi, qui tuto docere poterant, quando licet loquerentur cum Aristotele, sententia tamen discrepabant, vix hodie sine nefandis confectariis tueri possint. Hæc observari ab iis velim, qui tanta cum protervitate in recentes philosophos invehiuntur, quasi qui mechanica philosophandi ratione substantias incorporeas e dignitate sua deturbarint, quum illi potius sedi & dignitati suæ restituerint. Nam quæso qui dicit, mentem humanam esse *vim, virtutem, actum, principium essendi substantiale* corporis, quocum corpus unum simpliciter, unam SUBSTANTIAM efficiat, formam corporeitatis corporis, is ne melius mentis naturæ & dignitati prospicit, an qui præsidere eam corpori, eoque velut instrumento uti, nec ullo modo cum eo misceri pronunciat? Quæ quum observo, miror Hobbesianos, & Lockianos philosophos dum de natura animi loquerentur & quidem tanta cum invidia, ad hos patrónos non appellasse: nam ego certe non video, quid intersit inter Aristotelis, ejusque discipuli Dicaarchi, & Lockii de natura animæ sententias: illi enim est *actus corporis*, & *forma substantialis*, energia scilicet entelechia & *usta* corporis: isti corporis totius temperatio: huic tandem vis, qua corpus vivit & cogitat; rogoque viros doctos, ut me ejus discriminis admoneant.

Quid ergo, inquit aliquis, inter Materialistas ablegabimus non modo omnes scholas christianas ab undecimo ad nos sæculo, sed totam quoque Ecclesiam, quæ synodo Viennensi nulla ambage docuit, animas esse humanorum corporum formas substantiales? Nefas, ajo. Sed cui in mentem venire potest, nisi aut stulto, aut omnium rerum imperito, eo tempore hoc in Ecclesia definitum, quum omnes christiani doctores magna consensione continenter docerent, & incorporeos esse animos humanos, & immortales? Sunt hæc pugnan-

ter Materialistas retulit non veteres modo scholas, sed Patres quoque Viennenses, quod decreverint, animum esse formam corporis substantialem, pag. 53. & 54. quia nempe de vocibus sententiam, non de re tulit, quod æquum non est.

gnantia. Itaque illis scholis, illique decreto veritas subesse debet aliqua, quam vocabula e Græcis scholis hausta obscuram efficiunt. Id ut intelligamus, locum insignem ex eodem viro divino Thoma Aquinate legamus (a). Spiritus possunt alligari corpori vel per modum formæ, sicut anima corpori humano alligatur, ut DET EI VITAM: vel etiam absque hoc, quod sit ejus forma, sicut necromantici virtute demonum spiritus alligatur imaginibus. Porro advertamus quo tempore Clemens V. synodum Viennensem coegit, existisse qui docerent, animas nostras non alia ratione corporibus humanis uti, ac dæmones iis corporibus, quæ obsident (b). Hæc satis docent quid & veteres theologi, & Patres Viennenses sibi voluerint, quum docuere animas esse formas substantiales: nempe mentes humanas non obsidere humana corpora, velut quandoque dæmones; sed informare id est vitam eis dare. Duæ igitur sunt hic fecernendæ quæstiones: prima, informet anima corpus, id est ei vitam det necne. Hoc dogma esse vult Christianorum synodus Viennensis, idque tota hominis natura docet. Altera, qua ratione informet ac vivum reddat? Hoc philosophiæ juris est. Purgetur igitur vetus opinio: animam esse corporis formam substantialem dicamus: ab ea scilicet vitam esse & energiam corporis. Illas vero vocabulorum suspensiones anima est forma corporeitatis: dat esse corpori: unam efficit cum corpore substantiam: ex ea & corpore fit unum magis unum, quam ex forma ignis & igne: entelechia corporis, seu corporis actus primus; ac si quæ sunt ejusmodi vitemus hoc ævi. Nam quid adinet aut surdibus auribus, aut suspiciosus obtrudere? Vivamus, si ita lubet, antiquorum moribus, loquamur præsentium.

Prop. XXII. Motiones vitæ vegetativæ, & sensitivæ necessariae sunt, non liberæ, omnemque usum rationis prævertunt.

D. Primum ex intimo cujusque sensu & conscientia: nam

(a) IV. c. Gent. cap. 90.

(b) Vide Abregé d'histoire Ecclesiastique editam Parisiis an. 1751. ad annum 1312.

nam crescere, nutrir, vegetari corpus; tum motus pulmonum, cordis, sanguinis in nobis fiunt, velimus, nolimus: manifestissime eas motiones distinguimus a voluntariis; gesticulationibus artuum; motu oculorum, linguæ; agitatione totius corporis; translatione de loco in locum, quæ ex consilio fiunt, saltem quum ex ratione & deliberatione sunt, quod est ex libertate fieri (def. 12.). Atque hinc nascuntur hominis temperamenta, ac temperamentorum affectiones & propensiones & ipsæ necessariae. Inde quoque sensus doloris & voluptatis necessarius, ex iis motionibus paullo vehementioribus, quæ seu ab extrinsecis, seu ab intrinsecis causis in tela nervosa excitantur. Neque quisquam est adeo aut sibi ignotus, aut impudens, ut hæc omnia ex imperio & libertate nostra proficisci affirmare possit. Nihil enim est quod de natura nostra clarius intelligamus, atque certius pronunciare possimus.

Altera autem pars ex superiori patet. Nam quæ necessario in nobis fiunt, ea profecto usum libertatis antevertunt; adeoque usum consultationis atque deliberationis, id est rationis.

Nec regerant Malebranchiani, positis earum motionum necessariis perceptionibus, a Deo eas produci, neque idcirco omnem rationem antevertere. Nam hos rogo, quum perceptiones sint causæ occasionales motionum corporis, nullæque in corpore a Deo excitantur motiones, nisi quæ perceptionibus & voluntatibus mentis respondeant, ut factæ rectæ leges unionis mentis & corporis servantur; percipit ne mens necne omnes eas motiones, quæ ad conservandam vitam corporis sunt necessariae? Si non percipit, jam excidunt causa: si percipit, percipiet quoque totam partium omnium corporis compagem & structuram; neque enim alias, quæ motiones vitæ conservandæ intervenire possint, intelligere potest. Vix, opinor, eo confidentiæ evadent, ut hæc affirmant serio: nam si exercere ingenium, & ludere velint, non ego repugno. Moneo tamen, quod hæc:

Si quem delectent barbatum, amentia versat.

Prop. XXIII. Si earum actionum & corporis evap-

reas

mens (prop. 23.) mens est immediatum principium, ex
provenient in corpore necessaria naturæ mentis in cor-
pore emanatione seu effluxione.

D. Nempe quæ ex re aliqua fluunt non ex liberta-
te, sed necessario emanationes esse debent, seu efflu-
xiones necessariae naturæ ejus rei: quum autem hujus-
modi actiones *essentiales* & vitæ hominis (prop. 22.) an-
tevertant rationis & libertatis usum (ibidem); nequeunt
esse nisi necessariae mentis effluxiones, siquidem ab il-
la sunt immediate.

Prop. XXIV. Si mens est immediatum principium
energiae corporis, est *forma corporis substantialis*.

D. Si id ita est, energia corporis est necessaria ef-
fluxio mentis totum permeans corpus (prop. 23.): ef-
fluxiones autem, quæ ex re aliqua necessitate naturæ
fluunt, essentialis ei rei sunt; energia ergo illa erit
menti essentialis, idest ipsa mens actiosa; adeoque
mens erit energia, actus, & entelechia corporis, idest
forma Aristotelis *substantialis*.

Coroll. Si Cartesiani, & Platonici ita mentem lo-
cant in cerebro, ut ea sit principium immediatum to-
tius energiae corporis, ii negare nequeunt mentem esse
formam corporis substantialem (ex prop. 25.).

Opponunt, nihil prohibere quominus mens præsi-
deat quidem in cerebro, ex eoque totam moderetur
humanam machinam, nempe ope motus, quin influat
physice in corpus. Enimvero seu in corpore ingens *spi-
rituum animalium* copia insit, & ad energiam illam cor-
poris producendam ii apti erunt administri: seu ope
nervulorum, eorumque fluidi nervei, & fibrillarum id
dicatur fieri, & intellectu facillimum est, quum tota
humanæ machinæ tela a cerebro ordiatur, inde etiam
exordiri vitam. Sat est igitur moveri a mente glandu-
lam pinealem, aut eam cerebri partem, unde proce-
dunt nervi, ut tota corporis harmonia & vita consi-
stat. Sed Cartesianos rogo voluntate ne mens glandu-
lam pinealem agitat quaquaversum, an ipsa naturæ
sua necessitate? Posterius sine physico influxu fieri ne-
quit: & prius nec intelligitur & adversatur vivido na-
turæ nostræ sensui. Sed, inquiunt, cur membra para-
lysi

lysi affecta, quæ excipiendo a cerebro motui apta non
sint, sensu & vita destituuntur? Quia nempe ne can-
næ quidem musicæ si orificia, unde perfluit flatus, clau-
sa sint, sonum reddunt. Nec interim, quum sonant,
inflari spiritu minus verum est. Ne plantæ quidem ra-
mi virescunt, si vasa, quæ succum deferunt, obstruan-
tur. Sed an idcirco quum virent, non eos permeat suc-
cus? Nempe vis illa sensifera & vegetatrix quæcum-
que ea sit, quæ ex animo in corpus perfluit, (ejus
scilicet opinionis auctorum heic personam gero) me-
tus, vasa, organa energiae illi apta habeat oportet,
ut & transeat & agat. Pergunt: quum ex capite tota
vitæ humanæ structura ordiatur, non sine ratione id fa-
ctum sit oportet: nec esse alia ea ratio potest, nisi ut
ibi præsidens anima movendo & regendo corpori sit ex-
peditior. Quæ si ratio quidquam valet, probabit etiam
brutorum totam animam in cerebro residere, quorum
similis est machinæ structura: tum plantarum vim ve-
getatricem & plasticam in uno semine, aut solis radi-
cibus contineri, nec ullo modo corpus plantæ perva-
dere, nisi sola fibrillarum oscillatione. Addunt porro
ita fieri, ut in toto corpore, atque in singulis ejus
partibus insint cogitationes, siquidem mens in tota
sit humana machina: quod quum non sit, in cerebro
mens præsidere potest, quin per totum corpus diffun-
datur. Cui argumento reponunt Scholastici, mentem
ita corporis partibus esse aptatam, ut eas exserat in
quasque actiones, quæ sint cuilibet accommodatæ. At-
que ita videt quidem in oculo, non in aure; nec au-
re, sed naribus odoratur: nervis sentit: cerebro remi-
niscitur: diaphragmate ridet, aut plorat. Non alia ra-
tione ac idem plantarum succus candere potest in flore,
virescere in fronde, flavescere in pomo: idem in can-
nis musicis flatus altius, gravius sonare: idem calor
liquefacere, aut indurare: pro diversitate nimirum hic
materiæ, illic instrumenti. Quod, inquiunt, intellectu
facilius est, quam inextensam substantiam & ab omni
corporis commercio abstractam eodem tempore odorem,
sonum, saporem, colorem, calorem, frigus, dolorem,
& voluptatem, quod evenit plerumque, uno in pun-
cto

Est glandula pinealis sentire. Ut ecce Palæmon, cui
venes morbo tentantur acuto, per amœnum collera spa-
tiatur:

*quum omnis ager, omnis parturit arbor:
pastores
formosam resonare docent Amaryllida silvas.*

Is virentia late prata prospectat, niveasque bidentes
legit humi nascentia fraga ac gustat; matutino gelu ri-
gent artus, dum, admoto lateri fomento, uritur. Hæc
ne tu simul in uno conario compones? Aut in uno
geometrico puncto?

Coroll. 2. Si mens non est forma corporis substan-
tialis; ea nullo modo immediate influit in corpus.

Scholion. Id intellexere Malebranchius & Leibnizius;
qui idcirco reale omne commercium inter mentem &
corpus sustulere, ille systemate causarum occasionalium;
hic harmonia præstabilita. Scilicet qui cum una parte
commercium illud immediati & physici influxus ponit,
is intelligit non repugnare, mentem totum corpus per-
meare & agitare posse, nec idcirco est cur reprehenda-
tur Scholasticos. Quod si de maxima corporis parte
negat, is etiam neget de omnibus. Nihil hic mediū
est: aut totum concedendum, aut nihil.

Prop. XXV. Si mens ita præsidet in cerebro, ut non
sit etiam forma substantialis humani corporis, ponenda
est media quædam substantia, quæ sit anima hominis
vegetativa & sensitiva, seu principium activum earum
actionum, ejusque energiae, quæ in corpore inest ne-
cessaria.

D. Nam si ita præsidet, ea non influet in corpus
(prop. 25. coroll. 2.), adeoque ex actiones vegetativæ
& sensitivæ vitæ, quæ sunt in toto corpore, &, ut pa-
ter, necessariae (prop. 23.), a mente provenire nequeunt;
ergo alterius activi principii erunt (prop. 174. p. part.)
quod appellabitur anima media, seu vegetativa & sen-
sitiva.

Scholion 1. Sit ne in homine reapse anima hæc me-
dia magna contentione inter philosophos disputatur.
Nam

Nam (a) & veteres philosophi subtilissimo fluido, quæ
sit anima media, mentes circumvestiri crediderunt, &
in eandem sententiam magna pars antiquorum chris-
tianorum theologorum ivit, & recentes plurimi, ut
superius adnotatum est, suum calculum addidere. Nec
Scholasticorum plerisque ea displicuit, in primis Zaba-
rellæ (b), & Henrico Gandavensi (c), qui tres ani-
mas velut tres substantias re distinctas vegetativam,
quæ sit materies sensitiva; sensitivam, quæ sit materies
intellectiva; & intellectivam, quæ actus sit, in homi-
ne posuerunt. Accessere chemici quidam Theophrastus
Paracelsus (d), Joannes Baptista Helmontius (e), &
Joannes Comenius (f), qui Mosaicam esse & cabbali-
sticam doctrinam contendit. Hic post Cabbalistas quos-
dam vix mentem a Deo esse animam mediam ex præ-
existente spiritu mundi, quod & Fluddus opinatus
est (g), & Campanella (h): & Henricus Morus, etsi
do-

(a) Exstat apud Homerum in Odyssea A locus omnino aureus,
ex quo apparet perspicue, veteres mentem ab anima distinctisse, at-
que anima tantum velut media cuidam substantie effigiem, alias-
que qualitates corporeas tribuisse. Narrat eo in loco Ulysses inter
veteres apud inferos heroas & Herculem vidisse, diuque cum eo
colloquutum, sed agnoscit fuisse id Ειδωλον Herculis: Hercules e-
nim ipse apud deos immortales convivabatur, qui Homero aliud
esse non potuit, nisi Herculis mens, ut mens cujusque id sit quis-
que, quod ait Cicero. Sed ponam Homeri locum v. 600.

Τὸν δὲ μετ' εὐσυνόστῳ βίβῳ Ἡρακλῆϊον,
Εἰδωλὸν αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι

Τερπεται ἐν δαίτῃ

Post hæc vidi vim vitalem, animam Herculis,

Formam, animam effigiatam: nam ipse apud immortales deos
Oblectatur in conviviis.

Sed & erat hic Hercules εἰδωλὸν νοκτὶ σκοτεινῇ obscuræ noctis si-
milis. Quin omnes hujusmodi manes apud Homerum, Tragicos-
que veteres somno volucris similes dicuntur, obscuro scilicet mini-
meque comprehensibili.

(b) In libro de facultatibus animæ cap. 8.

(c) In VII. physicorum quæst. 8.

(d) De creat. hominis pag. 757.

(e) De Sede Animæ num. 17.

(f) In physica cap. XI. pag. 104.

(g) Apud Gassendum Exercit. in Fludd. philosoph. c. 19.

(h) De sensu rerum.

doceat, animam vegetativam & sensitivam esse ipsam mentis vim toto corpore fusam, ab eo non admodum abhorret, & spiritum mundi archeon plurimum in vitam humanam influere (a). Referemus in pauca quæ in eam rem excogitata sunt. Nec nunc moror Comenii argumenta e Scriptura sacra deprompta, ne contortis interpretationibus hominum fanaticorum quid concedere videar.

2. Vitam sensitivam, qua voluptatem & dolorem sentiamus, qua externarum rerum impressiones, & imagines excipiamus, toto corpore esse fusam, pluribus demonstravit Morus (b). 1. Nulla est corporis pars, in qua voluptas aliqua aut dolor non sentiatur, & quidem vivide & distincte. Dicere id fieri ope motionum ad sedem usque animi communicatarum, adeoque ad ipsam animam, est, inquit, sine consilio rationis loqui. Nam si id sit, nihil erit in extremo pedis digito, dum uritur, aut scinditur, nisi motus, sensus vero nullus: est enim sensus in sola mente. Cur ergo dolor per sentitur in digito? inde scilicet oritur doloris causa. Sed quoniam is motus perpetuatur ad cerebrum usque; eoque totus nervus, quo is communicatur, concutitur; si causa physica ejus doloris sit is motus quatenus ad partem concussam refertur a mente, oportet in toto nervo, quo defertur motus ille, dolorem per sentiri, quum in toto nervo sit eadem causa doloris physica: quod si non in toto, ne in extremitate quidem, ex qua exorditur motio.

3. Præterea aperte distinguimus dolores, qui ex sola perceptione nascuntur, ab iis, qui nascuntur ex violenta corporis contusione aut scissione, ut sit inter eos id discriminis, quod est inter dolorem, quem nauta sentit ex fractura navis; & quem percipit ex cruris aut brachii fractura. Id autem discrimen esset nullum, si eodem modo ex perceptione mali, quod contingit rei, quam caram habemus, & corporis contusione afficeretur mens.

4. Tum

(a) De immortalit. animæ.

(b) De immortalis. animæ lib. 2. cap. X.

4. Tum qui dolores animi dicuntur, intensi magis aut minus sunt in ratione intensitatis irritationis corporeæ, quæ irritatio necessario perceptionem mali sequitur. Ex.gr. ex acerba amici morte perstringitur spiritus, & cor, atque in ratione hujus excitæ in corpore perturbationis consequitur dolor. Quod argumento est, dolorem esse in anima per corpus diffusa.

5. Quod pertinet ad sensationes, id potissimum argumentum ex Moro adornant. Nisi animæ aut sensitivæ, aut rationalis essentia a communi sensorio ad oculos pertingat, difficillimum erit intellectu, quæ distincta representatio fieret objecti cujusvis visibilis. Nam quum non confunduntur colores, præcipue quum colores, qui in ipsis sunt radiis luminis, non possunt eo pertingere distincti, quo radii ipsi non pertingunt, id est ad remotiorem cerebri partem? Qui porro imago objecti non disperditur per confragosa ad cerebrum usque nervorum contexturas? Cur saltem non miris modis confrangitur? Nam experimenta catoptrica aperte docent, dissipatis radiis ob inæqualem in speculis inæqualium angulorum reflexionem, aut contortas & monstruosas imagines rerum objectarum apparere, aut etiam concisas in partes.

6. Est ergo anima in toto corpore, nec tamen intellectiva; nam quod proprium intellectivæ est percipere, judicare, ratiocinari, id in solo cerebro perficimus distincte, ut argumento sit, in eo mentem præsidere, seu in conario Cartesii, seu in aliquo cerebri ventriculo, quod probabilius putarunt alii, seu in toto cerebro (quod parum refert); cerebrumque esse rationis instrumentum. Præterea quæ est in corpore anima vegetatrix & sentiens, nec imperio mentis parat, & a pluribus externis causis pendet, & veluti nutritur, in primis aere, igne, & spiritu mundano plastico (a).

Tom. III.

M

Id

(a) Hinc fortassis est ut & Homerus in loco superius laudato nutriti æthæra hac sua scribit, & αἶμα νεφελῶδες, nigrum sanguinem bibere. Quin Aristoteles animas animantium humido nutriti docet. Inde vetus gentium opinio, demones, deosque sanguine sacrificiorum alimentari: sufficit aut evocari, aut expelli. Sed & hodieque barbare gentes alimenta sepulcris adponunt, in rogas omnium mortalium superstitionissimi sunt Japonenses.

Id etiam ostendit, hanc animam esse a mente distinctam. Tum contrahitur hæc, & dilatur pro ratione corporis, quod *intellectiva* esse nequit. Tandem dolor & voluptas & sunt animæ, nec esse possunt solius intellectus. Nam & sunt mutationes quædam substantiæ, quæ dolore aut voluptate afficitur; & gradus intensitatis dolorum & voluptatum, quæ intenduntur & remittantur sine intensione & remissione subjecti, quod dolet aut lætatur, intelligi nequeunt: anima autem intellectiva, cujus simplex est substantia & immortalis, nec internæ huic partium mutationi obnoxia est, nec nullo modo intendi, & remitti potest. Atque hæc sunt argumenta eorum, qui animam sensitivam a mente distinguunt, non ea sane perspicua, nec certa, sed probabilia tamen, quæ juvenem olim Gassendum in partem pertraxere, ut ipse adversus Fluddum satetur, quæque plerumque veri specie mihi adblandiuntur. Sed nolo opinari.

SYSTEMA MALEBRANCHIANUM.

Seu causarum occasionalium.

Pergamus nunc ad systema Malebranchianum. In hoc systemate commercium inter mentem & corpus explicatur ope modificationum harmonicarum mentis & corporis, quæ immediate a Deo producuntur ex sua generali voluntate, & secundum æternas & immutabiles leges. Scilicet Deus corporis gratia perceptiones quasdam & voluntates in mente producit, quæ impressionibus in corpore factis, corporisque modificationibus respondeant: & in gratiam animæ quosdam motus in corpore excitat, quia anima hos & non alios vult. Quamobrem nec anima influit ullo modo in corpus, nec corpus in animam: nullum reale sed apparens tantum inter duas hæc substantias intercedit commercium. Tantum cogitationes & voluntates animæ *causæ sunt occasionales* motionum corporis: ut motiones corporis *causæ occasionales* cogitationum & voluntatum animi. Præterea nulla est in corpore anima aut *sensitiva*,

riva, aut *vegetativa*: ejus omnia phænomena aut motus sunt, aut corpori non recte tribuuntur.

Prop. XXVI. Systema *causarum occasionalium* 1. incertum est: 2. intimæ conscientiæ repugnat: 3. gravissimis argumentis oppugnatur: 4. & cum theologia non satis consentit.

D. Prima pars. Quum plures esse possunt dati alicujus phænomeni causæ, earum nulla pro certa habenda est, nisi quum omnes aliæ aut falsæ demonstratæ sint, aut impossibiles: jam nec certi sumus, nullas superesse alias vias explicandæ unionis mentis & corporis, quam quæ hucusque sunt a philosophis traditæ: nec, quæ suo tempore ferebantur, demonstratæ sunt a Malebranchio falsæ, vel impossibiles; & postquam is occidit propagata est etiam *harmonia præstabilita*; incerta est ergo hypothesis illa *causarum occasionalium*.

At enim, nulla res creata potest sibi quidquam *realitatis* dare, quum *ex nihilo nihil esse possit*, & *nulla res dare sibi aut alteri possit, quod non habet*. Quum autem cogitationes novæ sint realitates mentis, & novæ sint realitates novæ corporis motiones; nec corpus sibi novos motus, nec mens novas cogitationes creare potest. Utrumque ergo efficit Deus (a).

Ego unum rogaverim, quæ sciunt id Deum posse? Quia, inquiunt, & omniscius est, & omnipotens. Sed iterum rogaverim, qui omniscius est, & omnipotens, potest ne tales naturas creare, quæ & cogitent ipsæ suapte vi, & se moveant? præsertim cum & homines, qui nec omniscii sunt, nec omnipotentes, tales machinas fabricari didicerunt, quæ sua partium temperatione moveantur. Quod si Deus potest (nec enim adeo vesania agitari putaverim, ut negent), unde sciunt, non id effecisse? Incertum ergo quodcumque pronunciant. Sed illa sola via (inquit Malebranchius) & faciliior est & brevior, & breviori semper & faciliiori via operatur Deus. Nam ego stultus, qui puto, & omnes agendi vias esse Deo æque faciles atque breves;

M 2

&

(a) Ita ferè rationes suas subducit Auctor operis Actions de Dieu sur les creatures.

& eam dicere nos debere faciliorem, breviorēque, qua ille operatur, non eam, quæ homuncionibus placeat! Nunc disce, philosophos alioquin doctissimos Virgiliano Tityro esse per similes:

Urbem, quam dicunt Romam, Meliboe, putavi

Stultus ego huic nostræ similem

Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos

Noram, sic parvis componere magna solebam.

Ignosco: natura est enim ita comparatum, ut rebus ignotis, quas maxime celebrare volumus, vim atque affectiones nostras tribuamus, *microcosmi macrocosmo*, ut ait Baco. Hinc illud Ciceronis adversus poetas, *humana transtulerunt ad deos: divina mallem ad homines*. Sed ego Terentianum illud philosophos interdum meminisse velim:

Non licet, hominem esse sæpe ita, ut vult, si res non finit.

Secunda pars. Clara omnium hominum conscientia docet, corpus hoc nostrum ab anima agitari, animari, vivum atque vegetum fieri: esse inter animam & corpus commercium reale. At hæc omnia abrumpit systemate suo Malebranchius; clare igitur cujusque conscientia & sensui, nec plebejorum modo, sed ipsorum philosophorum, Malebranchii, opinor, ipsius, hæc doctrina repugnat. Neque vero argumenta ex claro hominum sensu atque conscientia desumpta nihili esse debent apud homines; saltem in dubium vocari nequeunt, nisi ex perspicuis demonstrationibus, non ex meris hypothesebus. Ex. gr. quum optici a communi sensu discedunt, docentque, visionem non fieri per *extramissionem*, sed per *intramissionem*, pronuntiati sui claras demonstrationes præferunt. Astronomi dum motum telluris contra communem sensum persuadere student: physici dum negant qualitates sensiferas esse in rebus ipsis corporeis, ratione id conantur efficere. Nunc quum nullas perspicuas systematis sui demonstrationes Malebranchius protulerit, non video, cur a sensu omnium communi & claro sit discedendum. Nam argumenta auctoris libri *Actionum Dei in creaturis* fanaticismo sunt omnia involuta, & si quid probant, probant etiam, Deum esse solum

solum mundi *entelechiā*, *actum*, *animam*, *naturam*, quod est Spinozistis assidere. Adeo sæpe illud verum est, quod ait apud Terentium in *Heautont. Solstrata*, *ut stulte & misere omnes sumus religiosi!*

Quamquam illud scire velim, cur ne Malebranchius quidem ipse post diuturnas meditationes intelligere potuit, unde nascatur sensus hic vividus & clarus, animam immediate corpus movere, quum, si illi fides habeatur, id sit falsum? Nempe quum anima sit conscia operationum suarum, nihil illi debet esse facilius, quam internoscere inter eas actiones, quas ipsa natura sua exserit, & eas, quarum non physica, sed moralis tantum causa est. Nemo est quantumvis stultus, qui non advertat, quid intersit inter movere baculum propria manu, & edicere alteri, aut eum orare, ut moveat. Josue ex. gr. intelligebat aperte, quantum esset discrimen inter cessare solem a motu ad suum nutum, dehinc iterum ad nutum suum moveri: atque ad nutum brachium movere, aut cohibere. At nunc fit, ut ne perspicacissimus ipse Malebranchius longa attentione distinguere potuit inter eas actiones, quæ sunt animæ propriæ, & eas, cujus est occasio. Quod si nullas animæ actiones tribuere vult, contenditque esse omnes *passiones*, negare quoque debet ulla activa vi esse animam præditam, ac consequenter esse in nobis ullam animam. Mihi enim tantundem est, nullas esse in mundo animas præter Deum, & esse, sed magis etiam inertes, quam corpora. Quæ quum sint, non intelligo qui philosophandi hic furor sit, nota & clara hominibus e manibus auferre, obscura & ignota substituere. Non tu, Malebranchi,

floribus austrum

Perditus, & liquidis immittis fontibus apros?

Tertia pars. 1. Non intelligo cui usui sit mens humana in corporibus, atque adversus Malebranchium argumenta omnia flecto, quæ adversus Platonem Arnobius (a). 2. Nec quæ esse possit libertas in corporis actiones, si nullum in corpus habeat mens imperium:

M 3

sed

(a) Vide superius pag. 148.

sed ne in mente ipsa quidem esse ulla voluntatum libertas potest, si ex occasione tantum motionum corporis omnes in illa cogitationes & voluntates producat Deus. 3. Cur non sit Deus anima mundana: nec enim aliud animæ nomine intelligimus, nisi principium activum vitæ, sensus, cogitationum: at ex Malebranchianis omnium harum rerum immediatum activum principium est Deus. Quam rem Anonymus superius citatus videtur diserte dicere. Ei enim anima cujusque omnis est cogitatio; & omnis cogitatio perpetuo creatur a Deo immediate: quod si recte accipio, est idem atque dicere, Deum perpetuo & perenniter in mundanis machinis cogitare. 4. Lex est mechanica corpus motum nec cessare a motu, nec a priori directione, nisi incurfu alterius; quæ falsa est in corporibus hominum & brutorum. Dicere vero in hominibus & brutis esse legis exceptionem, est *ludere par impar*: oportuit enim id accurata demonstratione ostendi. Mitto alia, quæ protulit Wolfius (a). Hæc talia sunt, ut Malebranchium imprudentem coegerint esse in ea sententia minus constantem, ut scilicet philosopharetur ex systemate & paucis; loqueretur & pluribus, ex communi sensu, ut vulgo, ut ille dicere solet.

Quarta pars. Nemini peccato imputari possunt actiones adversus Dei legem. Nam 1. scelera a corpore patrata menti imputari non possunt, quippe est illa causa moralis (nisi instrumentum dicere mavis), Deus tantum physica & sola. Quis autem non intelligat, actiones physicae magis causæ ac soli imputari, quam morali? 2. ne peccata quidem cordis imputari menti possunt, quum producantur in illa necessario ex occasione motionum corporearum. Quæ si sunt vera, *ecce qui tollit peccata mundi*: nisi aliud magis quoque stultum & nefandum dicere quis velit, Deo esse hominum peccata tribuenda: quod & hominum communem rationem & Dei naturam evertit funditus. Certus sum, inquit Augustinus (b), *animam nulla Dei culpa, nulla Dei*

(a) In Psychol. Rationali sect. 3.

(b) De origine animæ ep. 166. olim 28.

Dei necessitate, aut sua, sed propria voluntate in peccatum esse collapsam. Qui hæc componit cum suo systemate Malebranchius? Ait, libertate animum esse præditum, qua suas voluntates moderetur. Quæro hoc voluntates moderari est actio aliqua necne? Si est, a Deo est: si non, libertas non est. Præclare igitur nos agimus philosophi, qui dum vulgus docere sapientiam aggredimur, illud prius omnem humanam naturam non dediscere modo, sed exuere cogimus. 2. Inutiles sunt leges morales. Nam cui tu ului dices legem non occides, si ut occidam corpus moveri debet a solo Deo, animus nihil potest, nisi obtemperare necessario ex occasione motionum corporis? Nempe leges morales tum regulæ sunt rationis & voluntatis, siquidem mens & ipsa suapte natura cogitat, & libertate ulla utitur. Tu quum utrumque deneges animo, inanes efficis & leges, & exhortationes omnes, & consilia. Vide igitur ne instabilis, & sacer sis. 3. Doctrina peccati originalis hoc systemate est omnino intelligibilis, nisi statuatur etiam animorum præexistentia. Enimvero, sublato omni cum corpore mentis commercio, quo ex furculo conrives labem illam Adamiticam? Scio non deesse Malebranchianis ad hæc quæ regerant: sed scio etiam nullam esse falsitatem sine patrono. Augustinus, quo nemo penitus in hæc christiana mysteria perquisivit, in laudata superius epistola sese afflictum torquet, quo eorum sententiam, qui animas in singulis corporibus recenter creari arbitrantur, cum hoc dogmate in concordiam adducat, atque a Hieronymo petit, *doce ergo quod doceam.* Quid is cum novellis metaphysicis egisset? Nam hi non solum de celo recenter advenire animas docent, quod nihil impedit quominus jungantur corporibus: sed ita præterea advenire, ut eæ non magis cum corporibus copulentur, quam quæ in Saturni essent orbe. Quid igitur nos hujus ætatis metaphysici, ac homine, si diis placet, majores, iis reponamus, qui occident:

Quid cum illis ages, qui neque jus, neque bonum, neque æquum sciunt, Melius, pejus, profit, obfit; nihil vident, nisi quod lubet?

M 4

SY-

SYSTEMATIS LEIBNITIANI

Enarratio.

G Othofredus Guilielmus Leibnitius sub exitum elapsi sæculi, ut veterem, quemadmodum scribit, & veram philosophiam restitueret, omnium primum in genuinam substantiæ notionem, quam ille in recentiorum philosophorum scholis depravatam esse censuit, inquisivit. Ejus rei specimen exhibuit in commentatione de prima philosophia emendatione, & de notionem substantiæ (a). Ejus ea de re doctrina huc redit: omni substantiæ tam corporeæ, quam incorporeæ inesse vim quamdam activam, atque ex ea perenniter actionem sui generis emanare (b), qua super re acerrima illi cum Ruaro Andala fuit concertatio. Ea Leibnitii sententia viam fecit novo dogmati harmoniæ præstabilitæ. Nam harmoniam actionum duarum substantiarum triplici tantum via & ratione expediri posse vidit. Nempe aut altera in alteram influit, altera alteri est causa determinans, atque id est systema influxus physici: aut ab eadem causa extrinseca utraque agitur atque determinatur, repetita & immediata semper actione, idque Malebranchianum est systema: aut a causa quidem extrinseca, sed mediantibus viribus utrique substantiæ insitis, & harmonia est præstabilita (c). Fac, inquit Bilfingerus, duo esse horologia, quæ consonent; obtineri id potest triplici modo. Uno per influxum, si feceris ut alterum agat in alterum, idque vel mutuo, vel ex alterutro tantum latere. Hanc viam influxus vocabimus. Secundus est, si opificem operi comitem feceris, qui dissonantia ceteroquin vel cessatura horologia singulis momentis sibi mutuo accommodet, alterum dirigens ex altero: hanc viam vocabimus adfidentia. Tertius est, si satis accuratas feceris eas machinas, ut singule suas leges

(a) Exstat in *Act. Erudit. Lips.* ann. 1694. mense Martio pag. 110.

(b) Vide quæ dicta sunt pr. par.

(c) Bilfingerus in *Harmonia præstabilita* §. 15. 17. & 18.

ges exacte sequantur, easdemque ab initio sibi respondere curaveris: ita enim quum utraque easdem vel similes exsequatur leges, semel harmonice nunquam dissilient; quam viam præstabiliti consensus vel harmoniæ dicimus (a). Quum autem influxus substantiæ corporeæ & incorporeæ videretur sine ulla ratione sufficiente positus, quod neque in corpore esse ulla possit ratio sufficiens actionum animæ, nec in anima motionum corporis, everteretque quantitatem viriam perennium, quam statam & immutabilem is habebat: systema vero Malebranchianum vires substantiarum essentielles funditus evellet: una ei harmonia præstabilita superfluit, qua mentis & corporis unionem explicaret.

Christianus Wolfius hujus systematis præcipuus patronus pluribus additamentis illud exornavit (b). Anima, inquit, ita est a Deo creata, ut vi sua sine ope externæ cujusvis causæ omnes suas perceptiones & appetitiones continuata serie sibi producat ita, ut semper posterioris perceptionis aut appetitionis ratio sufficiens contineatur in antecedente perceptione vel appetitione: & corpus ita compactum ac constitutum est, ut per se solum ex legibus motus sine ulla animæ ope sibi producat omnes suas motiones, itidem continuata serie, ut semper posterioris mutationis ratio sufficiens sit in præcedente. Quocirca etiam si nullum esset corpus, anima eadem continuata serie omnes eas perceptiones & appetitiones, quas nunc habet, producere sibi posset; & sublata omni anima, corpus eadem continuata serie omnes motus suos sibi crearet. Sed quæ harmonice alteri altera confociatur? Nempe ea vis animæ matrix & primigenia est, vis sibi representandi universum convenienter ad motus in organis nostris sensoriis productos, ita scilicet ut ea universi idea easdem mutationes subeat, quas mundus spectabilis per relationem ad sensus nostros. Ita utriusque actiones harmonice procedunt. Quasi diceret, quum oculis suspicio lunam, tum illa universi idea ex lunæ adfpectu representatur menti: si libue-

(a) Est Leibnitii comparatio *Journal. des sçavans* 19. Novemb. 1696. edit. Batav. pag. 708. & 709.

(b) Vide *Psychol. Rat. sect. 3.*

libuerit statim a luna in subiectum mare oculos deſcendere, ecce vertigine quadam idea illa exhibet mare: & ſi attentius contueor oculis innatantes piſciculos, tum ipſa etiam mentis acies acuitur introſpiciſque in immenſa univerſi idea piſciculorum fluctuantes imagines. Tum repente ſi per vaſtiſſima aëris ſpatia in minutiffimas ſtellas oculos intendo, & circumgyro velocitate incredibili circum ſingulas, atque pro variis diſtantiis in partes varias diſfero, & nunc deſigo, nunc proveho, nunc expando, idea illa rotatur, dilatatur, modo ſe explicans in vaſta intervalla, modo ſe in punctis coarctans. Quod ſi celeritate magna & continuata ſucceſſione percurro oculis innumerabilia diverſi generis individua herbas, lapides, animantia, picturas, numeros, veſtes, literas Hebraicas, Arabicas, ſinenſes, Græcas, Latinas, quæ omnia nullam habent inter ſe neceſſariam connexionem, repente idea illa ſine ullo cum oculis commercio hæc omnia offert. Sed & colores, & ſonos, & ſapores, & odores, & figurarum infinitas myriades uno quaſi momento exhibere poteſt. Oh!

Quo teneas cultus mutantem Protea nodo?

Quin ſi oculos teleſcopio armo, tum ſe præſto mihi ſunt Saturni, ac Jovis lunæ; quæ ſe perpetuo mihi occuſſent niſi Galilæus iis instrumentis fabricandis ingenium intendiſſet. Scin quid dicere volo? *plus ſpei video, quam volo.*

Mirum non eſt ſi magna animorum contentione ſuper ea re diſputatum ſit. Ex una parte Leibnitio, Wolfio, Biſſingero, eorumque cohortibus; ex altera Bælio, Andala, Lamio, Turneminio, aliſque decertantibus. Nam nihil minus involutum excogitari poſſe putarunt Leibnitiani; nihil magis paradoxum adverſarii. Et hi quidem adjuſſore populo utebantur: nihil enim populus magis eſſe perſpicuum cenſet, quam reale intercedere inter mentem & corpus commercium. At illi qui limphati vulgo audiunt, nihil multitudinem verebantur: eſt enim philoſophia paucis contenta judici-
bus, multitudinem ipſa conſulto fugiens, eique ipſi & ſuſpecta & inviſa, ut vel ſi quis univerſam velit vituperare, ſecundo id populo ſacere poſſit, vel ſi in eam,
quam

quam ipſi maxime ſequuntur, conetur invadere; magis habere poſſit auxilia ex vulgariis philoſophorum diſciplinis (a).

Prop. XXVII. Systema harmoniæ præſtabilitæ & incertum eſt, & graviffimis oppugnatur argumentis.

D. Prima pars. Principio Wolfius, quo nemo accuratius in ejus ſystematis penetralia inquiſivit, non habet niſi loco hypotheſis (b); & hypotheſicam commentationem ſuam inſcripſit Biſſingerus, & incertitudinis conſcius monet in præſatione lectorem Plautinum illud, *optio hæc tua eſt; utram harum vis conditionem, accipe.* Neque putandum eſt alio loco a Leibnitio ipſo habitum, qui ut erat acerrimi ingenii, ignorare non potuit, quinam ſint certitudinis characteres. Auctoribus igitur ipſis harmonia præſtabilita hypotheſis eſt, non aut perceptum, aut demonſtratum theorema. Nam quæ ejuſmodi ſunt, characteres alios evidentie & certitudinis præſeferunt, quibus, literata omni repudice, Leibnitianum ſystema deſtituitur.

Deinde, quum communis omnium hominum ſenſus ſit, animam imperium in corpus habere, in id influere, vi & voluntate moderari, qui ab ea ſententia velit deſciſcere, perſpicue debet demonſtrare, eſſe eam aut impoſſibilem, aut falſam; alioquin ineptus ſit oportet, qui a tam vivida & clara conſcientia diſſentiat: at id non effecere novi ſystematis conditores: nam Wolfius *qualitatem tantum occultam* habet; Biſſingerus *incertam*: probabiliſſimis argumentis eam oppugnant: poſſibiles proferunt cauſas, unde conſcientia illa *influxus* in omnibus hominibus, etiam perſpicacibus, & attentis provenire poſſit. Quæ omnia incertam efficere ſententiam illam poſſunt, quod in reliquis naturæ rebus præſtare quam facillimum eſt: impoſſibilem & falſam nondum faciunt. Ex gr. ſic præcipuas rationes ſubducit Biſſingerus. Nulla intelligi poteſt in anima ratio ſufficiens earum corporis mortuorum, quæ animo tribuuntur: nec ulla in corpore, quæ illud

(a) Cicero in ſecunda Tuſc. 3.

(b) Pſych. Rationali ſect. 3.

illud possit influere in animam : quum autem sine ratione sufficiente nihil esse aut fieri possit ; ne influxus quidem esse ullo modo potest . At tota ea ratiocinatio tantis philosophis indigna est , aut , si quid valet , systema totum Leibnitianum evertit . 1. Capacitas mentis humanæ aptata non est integris rerum naturis , & causis comprehendendis ; nec ex iis quæ intelligis confeceris , nihil superesse quod ignores . 2. Adequatam corporis ideam nemo habet , minus etiam mentis . Nam ex systemate ipso Leibnitiano ea corporis sibi mens representare potest , quæ sunt phænomena , seu motiones & mutationes partium aut ab insita activa vi , aut ab extrinsecis causis manantes , seu simplicium substantiarum & monadum , quibus illud coalescit , effecta ; intimas earundem substantiarum essentias nullo modo , aut obscure tantum , confuse , inadæquate . Et mentis nostræ , præter perceptiones & desideria , nihil præterea aliud noscimus , si attente recoluerimus . Conscij nempe sumus variarum idearum , seu perceptionum rerum aut ad nos , aut ad reliquas universi partes pertinentium : conscij nostrarum voluntatum : intimam autem animi essentiam omnino ignoramus . 3. Sunt plurima , quæ ad animum pertinere Leibnitiani non inficiantur , neque tamen quisquam est , qui eorum in animo rationem sufficientem intelligere possit . Instar omnium sit sensus doloris & voluptatis . Is enim sensus procul dubio ex mutatione aliqua subiecti , quod eo afficitur , nascitur . Divinent autem nunc Leibnitiani , quo animi , seu monadis illius inextensæ intelligentis motu dolor & voluptas fiat ; quæ sit doloris , & voluptatis intensitatis & remissionis in animo ratio sufficiens : quid causæ sit , cur a dolore ad voluptatem , & vicissim , ab uno ad alium gradum intensiorem , aut remissiorem transeat ? 4. In corpore eadem ambages : quæ ratio sufficiens in inextensis monadibus extensionis ? quæ soliditatis ? actione sese , inquit Wolfius , repellunt : inde fit , ut ne se penetrent : inde extensio simul & soliditas . Sed rogaverim , monadum actio extrinsecus etiam exseritur necne ? si posterius , non in se agent mutuo . Si prius , ecquid ex una in aliam

aliam monadem pertransit ? nihil ? effluvia incorporea , idest monades aliæ , ut sint primigeniæ illæ prægnantes ? Actio sine ullo subiecto ? nescio quid ? viderint isti , qui hæc omnia expediverint . Si ergo ratiocinatio illa , qua Peripateticos perstringunt , vera est , de toto systemate Leibnitiano actum est . Quod si eam in id tantum urgent , ut incertitudinem vulgaris doctrinæ persuadeant , non repugnabo : sed quando illa incerta , non aperte est falsa , ne hæc quidem præstabilita harmonia perspicua erit & certa .

Præterea Malebranchianum systema impossibile non est , nisi dicere Leibnitiani velint , efficere non posse Deum duas substantias , quarum alteram ex altera moderetur ; posse artificem quemlibet duo construere horologia , eaque ita regere , ut alterum alteri consonet . Ne manifesto quidem falsum ; quod Wolfius ipse intellexit , qui argumentorum omnium , quibus illud impetitur , infirmitatem luculenter demonstravit . Quum igitur & hoc possibile sit , nec omnino improbabile , certum habere Leibnitianum nequimus , nisi omnes logicæ canones temerare velimus . Quin igitur iterum meminerimus ejus Augustini essati , *modus , quo corporibus adherent spiritus , & animalia fiunt , omnino mirus est , nec comprehendi ab homine potest , & hoc ipse homo est .*

Secunda pars . 1. In hoc systemate admittuntur phænomena sine ratione sufficiente , quod paucis ostendam . Mens est in continuo fluxu idearum : earum singulæ singulos mentis status efficiunt ; adeoque mens a statu ad statum perpetuo transit . Quum ex Leibnitiana doctrina mens ipsa suapte natura secundum vim illam intelligendi & agendi primigeniam omnes sibi perceptiones , adeoque status producat , id fieri nequit nisi in antecedente statu posterioris ratio sufficiens contineatur ; sunt autem animi quidam status , quorum in corpore facilius quam in animo reperieris *rationem sufficientem* , quales sunt status cogitationum , quas sensus ciunt , & inter quas nulla est connexio , quod quilibet ipse

ipse per se experiri potest. Sumat quis in manus lexicon aliquod linguæ alicujus, catalogum plantarum, animantium, aut aliarum rerum, dictionaria artium, scientiarum, historiarum; intra horam percurrere potest duo millia verborum idearum inter se nullo modo connexarum, plantarum dissimilium, animantium, artium, factorum, hominum illustrium. Quis in omnibus his dixerit rationem posterioris ideæ aut perceptionis contineri in anteriore, & non potius in impressionibus in sensibus aut cerebro factis? Ex. gr. lego hæc verba Aaron, Aristides, Aristippus, Averroës, Bularis, Bucephalus, Binkerloëk, Bilsingerus, Cedrus, Casar, Celenates, Centaurus, David, Delphus, Didō, Dantes, &c. totidem obversantur menti perceptiones: est autem quisquam adeo ineptus, qui dicat, rationem sufficientem notionis Aristidis esse in perceptione summi sacerdotis Aaronis, Aristippi notionis in Aristide, Averroës in Aristippo, Binkerloëkii in Bucephalo? Legō hæc, Alpha, Aaron, Acanthus, Anchora, Amens, Elephas, Cedrus, Persepolis, Pirus, Alexander Macedo, Homerus, Ficus, Ellipsis, Draco, Lepus, Quadratum, Quercus, Luna, Diagonalis, &c. Tunc in his alterius perceptionis in altera rationem sufficientem explicaveris? atque nisi hæc componant Leibnitiani, sciant neminem esse adeo incogitantem, qui hæc sibi velit persuadere. Sunt, inquit, rationes sufficientes, quas non pervidemus.

Nescio quid peccati portet hæc purgatio, ait ille. Scilicet ita ludere cum pueris potuit renatus Pythagoras, ut iis una esset ratio, *ipse dixit*: at philosophis, ut nova doctrina persuadeatur, rationes saltem probabiles reddendæ sunt, quas illi intelligant & probent. Nempe laborant

Quum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant

Atque unanimitas recti sola mater & æqui.

2. In eo systemate neque sciri potest, utrum quidquam præter mentem existat, neque quæ sint veræ aut inter se, aut cum vita nostra corporea rerum relationes. Nam quum mentis perceptiones, seu ideæ

ex

ex ipsa mentis natura profluant, eæ non possunt haberi nisi formæ rerum tantum possibilem, existentium nullo modo: quo enim argumento persuadere sibi mens potest, ideis suis totidem extra se res respondere? non intuitionem: non enim res, sed earum ideas intuentur: non ex causis; quandoquidem ideæ hujusmodi non sunt causæ existentie aut essentie rerum: non ex effectibus; quum hujusmodi perceptiones a rebus ipsis non nascentur. Ita tota scientia poetica erit & Romanensis fabula. Quod si Leibnitius dicat, mentem esse creatam cum *idea totius universi*, quæ paullatim se evolvat explicetque: quumque certi sumus, divinas ideas rebus esse adamussim conformes, dubitare non posse & nostras rebus ipsis respondere: tum 1. efficietur, rerum *ideas* seu *formas* esse a perceptionibus distinctas, quod non concoquet Wolfius fidus ille Leibnitii Achates & interpres. Deinde expedire clarius oportebit, quæ sint conditiones *ideæ* hujus & *mappe*, ut vocant, *cosmographice*. Tum componere quæ a viris doctissimis adversus innatas hujusmodi ideas congestæ sunt. Præterea explicare & illud, cur in evolvenda ea mappa semper ab iis incipiat mens, quæ sensus tangunt, nec unquam ultra progrediatur? Ex. g. usu oculorum detegitur in ea mappa idea Saturni: cur semel ea patefacta non etiam cetera quæ in illa Saturni idea continentur, partes, corpora varia, corporum vires, figuræ, relationes, quemadmodum in telluris idea evenit, sine telescopio manifestantur? cur sine sensuum usu & experimentis nihil ex ea patefeat? cur non omnes æque faciles & habiles in ea explicanda? Sed illud imprimis mihi salivam mover, cur tot veteres astronomi ne suspicati quidem sint, suis lunis circumdari Jovem, ac Saturnum? Quid si Venerem, ut addecet Jovi filiam, suo lectore & ipsam mactatam videamus aliquando? Jam quum mappa illa non possit continere nisi *ideas reales*, cur tot fictitiæ nobis obversentur? Quis potuit in illa videre Plato æterna exemplaria? tot præduras sphaeras, ac monstrum illud primi mobilis Aristoteles? Quis tot vortices Renatus? Quis harmoniam præstabilitam Leibnitius?

3. Vis, quæ corpus regit, bruta ne est, an rationis particeps? si posterius, erit ea mens; quum autem ea vis sit entelechia corporis secundum Leibnitium, erit mens corporis entelechia, quod isti nolunt. Prius ergo sit oportet. At

Tempora si, fastosque velis evolvere mundi,
sanus non videberis, qui ex ea sola vi bruta hominum omnium gesta, rerumpublicarum & regnorum facta, quibus mundus civilis continetur, nata & ordinata velis. Nempe corpus Alexandri Macedonis, Annibalis, Julii Cæsaris nulla mentis directione, nulla manu directrice, ipsa insita bruta vi, ejusque fatalibus modificationibus, non secus atque fictiles marmorei, aut argentei hermæ, aut circulatorum pupæ, ea omnia efficere debuerunt, quæ in eorum historiis narrantur. Ea etiam effecissent, si postridie ejus diei, qua geniti sunt, eorum mentes in nihilum essent redactæ. Exercuissent sese in artibus omnibus, quibus resp. belli, domique gubernatur: petiissent magistratus: delectum militum habuissent: agmina disposuissent: parassent commeatus: flumina, maria transissent: prælia infinita iniissent: fœdera aut paces sanxissent, mentibus interim, & Deo otiose inspectantibus (a). Præclara ea quidem, & Dei amplitudine digna: sed ve reor, ut ulli persuadeat Leibnitius. Bellum est, inquit, sapere cum paucis? At tu etiam solus sapere possis. Nec tamen desipient alii, qui recinant,

Muscam, quæ sit abscondita, eam esse nulli rei.
Sed perpendamus hæc paullo pressius accuratiusque. In hoc systemate, inquit Leibnitius (b), corpora agunt ac si per impossibile nulla darentur animæ: animæ agunt, ac si corpora nulla darentur: & ambo agunt ac si unum influeret in alterum. Nempe ob vim illam a Deo iis sub existentie initium inditam, vim primigeniam & substantialem. Ex ea primigenia vi omnes quum animi, tum corporis actiones perquam ordinatissimæ atque

(a) Vide ut hæc eleganter diducis Boliis. dict. Art. Rorarius Remarque L.

(b) In princp. phil. §. 84.

que harmonice fluunt. Videtur Boliis paradoxum, quod omnem humanum captum superet, corpus Julii Cæsaris sola illa vi bruta ea omnia efficere potuisse, quæ in ejus vita narrantur. Reponit Leibnitius, quum id non sit *adulator*, in admirationem potius divinæ sapientiæ & potentiæ nos rapere debet, quam in systematis irrisorem. Atque huc Leibnitium volo. Rogo vis illa primigenia creata est atque a vi ipsa Dei distincta, an eadem? creata, inquit. Conservatur ne perenni Dei *activitate* necne? Quis negaverit? Jam earum virium determinationes manant ne a vi illa Dei conservante primigenias substantiarum vires, an a viribus ipsis suapte se natura determinantibus? Si prius, id systema Cartesianum est: si posterius, oportet in viribus ipsis inesse rationem sufficientem omnium suarum determinationum; nihil enim est sine ratione sufficiente. Agnoscit. Itaque bene habet: processimus. Unum superest. Determinationes corporis Julii Cæsaris sint æquales 2000000. : ratio earum omnium sufficiens adæquata ab initio existentie ejus corporis existit, necne? Si prius, quum axioma sit non ceterorum modo, sed Leibnitianorum quoque perspicuum, *posita adæquata ratione sufficiente, poni integrum effectum*, omnes illæ 2000000. actiones simul existent, quod systema totum evertit, ut ne quid aliud dicam. Si posterius, efficitur adæquata suapte virium natura, influxu aliarum, an voluntate Dei? posteriora continent Scholasticorum & Cartesianorum systemata: ea Leibnitianis falsa. Prius fit ne ratione alia sufficiente, an nulla? videant quo prorepant novi isti philosophi. Respondent, actiones mentis causas esse determinantes (a), non physicas, sed metaphysicas. Nova vocabula, novæ ambages. Metaphysicæ hujusmodi causæ agunt in corpus? an occasiones sunt, quibus Deus ipse agat? an neutrum? non difficile est videre pudoris ergo, ne concederent quidpiam, excogitata. An ludibrio hominum genus habere decreverunt?

Nam ego incipio totam hanc *λεπτομερῆν* metaphysicam.
Tom. III. N sico-

(a) Ita Bilfingerus.

ficorum, quæ longe a naturæ simplicitate abludit, suspiciosus oculis intueri.

Non verisimile dicunt: nec verum arbitror.

C A P. III.

De idearum natura & origine.

AD rem aggredimur, qua nescio utrum alia sit in philosophia magis implicita, super qua docti tanta sunt in varietate ac dissensione constituti, ut eorum vel molestem sit annumerare sententias. Atque si mihi saepe contingit, ut non tam facile in mentem venire soleat, quare verum sit aliquid, quam quare falsum; tum in hac re potissimum, in qua quid non sentiam facilius, quam quid sentiam dicere possum. Et substiti pluries, & caput scalpſi, arrodique unguis, dum me ad ea de re differendum compararem, horrebat animus in avia ingredi. Sed durandum fuit: quia cœperamus; verique

... amor gemmatas aureus alas

Et mihi propositum perfice, dixit, opus.

Quæ ad historiam hujus quæstionis pertinent, in Arte Logico-critica paucis complexi sumus (a). Quædam quoque per summa capita indigitavimus, quæ demonstrant totius rei incertitudinem. Quod superest, systematica eadem pressius, accuratiusque ad examen revocabimus. Initium faciemus ab eorum philosophorum doctrina, quos *plebejos* Cicero vocat, apud nos *sensitivæ* audiunt. Nam quanquam ea pervulgata nunc est, nactaque nobilissimos patronos; tamen nisi superiora theorematum evertantur, vera esse, si quid cerno, non potest. Hem! hominum sapientia quantilla est quum recogito! quorū sapere videmur, quæ severa mox ratio, ut dediscamus, imperat: haud multo post imperatura eadem ut discamus iterum? *Quasi pilas*, inquit ille, *Dii nos habent*. Sed principio de natura idearum pauca.

Prop. XXVIII. Mens nequit ipsa sibi esse causa creatrix

(a) Lib. 2. cap. 1.

trix simplicium ac primarum idearum.

D. Ideæ sunt formæ rerum seu existentium, seu possibilem (def. 5.), quæ idcirco continent realitatem objectivam earum rerum, quarum sunt exemplaria: si eas sibi mens creare potest, ante omnes ideas continere debet realitatem objectivam omnium earum rerum, quarum sibi ideas simplices producit, alioquin statueretur effectus sine ratione sufficiente, quod esse nequit (p. part. prop. 17.); at realitates rerum existentium aut possibilem sunt exemplaria, idest ideæ, ut patet: ergo ante omnes ideas debet ideas easdem continere, quæ sunt pugnancia. Neque vero dici potest, res illas, quarum ideas sibi producit *eminenter aut virtualiter* in mente contineri, nisi etiam dicatur, mentem humanam esse aut Deum, aut Dei partem, quod falsum (prop. 10.)

Scholion 1. Neque alia est causa, cur qui simplices ideas colorum habere nequeunt, nulla ope colores doceri possint. Sane enim, quod alias dixi (a), non magis potest mens ideas sibi simplices creare, quam pictor ignotæ rei expressam imaginem depingere. Sed demus interim posse, quemadmodum (ut idem persequar exemplum) si pictor ignotas in Saturno res depingeret, nullo modo asseverare posset, picturas hujusmodi ad vivum res illas exprimere, aut ullo modo esse illi similes, nisi haberi vellet deridiculus; ita si mens ignotarum rerum ipsa sibi notiones crearet, incerta semper esset rerum extra se positarum, nec, nisi divinando, de illis differere posset. Ut idcirco pateat, eos, qui hanc opinionem tumentur, omnem e manibus hominum rerum certitudinem & scientiam præripere, illis commenticiam tantum & poeticam cognitionem concedere.

Prop. XXIX. Si ideæ & perceptiones sunt una eademque res, duorum alterum sit necesse est, aut mentem esse subjectum mere passivum omnium suarum cogitationum, quemadmodum cera figurarum, aut eam omnes sibi rerum ideas creare.

N 2

D.

(a) Vide Art. Logico-crit. lib. 2. cap. 1. & ep. ad cl. Contium.

ficorum, quæ longe a naturæ simplicitate abludit, suspiciosus oculis intueri.

Non verisimile dicunt: nec verum arbitror.

C A P. III.

De idearum natura & origine.

AD rem aggredimur, qua nescio utrum alia sit in philosophia magis implicita, super qua docti tanta sunt in varietate ac dissensione constituti, ut eorum vel molestem sit annumerare sententias. Atque si mihi saepe contingit, ut non tam facile in mentem venire soleat, quare verum sit aliquid, quam quare falsum; tum in hac re potissimum, in qua quid non sentiam facilius, quam quid sentiam dicere possum. Et substiti pluries, & caput scalpſi, arrodique unguis, dum me ad ea de re differendum compararem, horrebat animus in avia ingredi. Sed durandum fuit: quia cœperamus; verique

... amor gemmatas aureus alas

Et mihi propositum perfice, dixit, opus.

Quæ ad historiam hujus quæstionis pertinent, in Arte Logico-critica paucis complexi sumus (a). Quædam quoque per summa capita indigitavimus, quæ demonstrant totius rei incertitudinem. Quod superest, sistemata eadem pressius, accuratiusque ad examen revocabimus. Initium faciemus ab eorum philosophorum doctrina, quos *plebejos* Cicero vocat, apud nos *sensitivæ* audiunt. Nam quanquam ea pervulgata nunc est, nactaque nobilissimos patronos; tamen nisi superiora theorematum evertantur, vera esse, si quid cerno, non potest. Hem! hominum sapientia quantilla est quum recogito! quorū sapere videmur, quæ severa mox ratio, ut dediscamus, imperat: haud multo post imperatura eadem ut discamus iterum? *Quasi pilas*, inquit ille, *Dii nos habent*. Sed principio de natura idearum pauca.

Prop. XXVIII. Mens nequit ipsa sibi esse causa creatrix

(a) Lib. 2. cap. 1.

trix simplicium ac primarum idearum.

D. Ideæ sunt formæ rerum seu existentium, seu possibilem (def. 5.), quæ idcirco continent realitatem objectivam earum rerum, quarum sunt exemplaria: si eas sibi mens creare potest, ante omnes ideas continere debet realitatem objectivam omnium earum rerum, quarum sibi ideas simplices producit, alioquin statueretur effectus sine ratione sufficiente, quod esse nequit (p. part. prop. 17.); at realitates rerum existentium aut possibilem sunt exemplaria, idest ideæ, ut patet: ergo ante omnes ideas debet ideas easdem continere, quæ sunt pugnantia. Neque vero dici potest, res illas, quarum ideas sibi producit *eminenter aut virtualiter* in mente contineri, nisi etiam dicatur, mentem humanam esse aut Deum, aut Dei partem, quod falsum (prop. 10.)

Scholion 1. Neque alia est causa, cur qui simplices ideas colorum habere nequeunt, nulla ope colores doceri possint. Sane enim, quod alias dixi (a), non magis potest mens ideas sibi simplices creare, quam pictor ignotæ rei expressam imaginem depingere. Sed demus interim posse, quemadmodum (ut idem persequar exemplum) si pictor ignotas in Saturno res depingeret, nullo modo asseverare posset, picturas hujusmodi ad vivum res illas exprimere, aut ullo modo esse illi similes, nisi haberi vellet deridiculus; ita si mens ignotarum rerum ipsa sibi notiones crearet, incerta semper esset rerum extra se positarum, nec, nisi divinando, de illis differere posset. Ut idcirco pateat, eos, qui hanc opinionem tumentur, omnem e manibus hominum rerum certitudinem & scientiam præripere, illis commenticiam tantum & poeticam cognitionem concedere.

Prop. XXIX. Si ideæ & perceptiones sunt una eademque res, duorum alterum sit necesse est, aut mentem esse subjectum mere passivum omnium suarum cogitationum, quemadmodum cera figurarum, aut eam omnes sibi rerum ideas creare.

N 2

D.

(a) Vide Art. Logico-crit. lib. 2. cap. 1. & ep. ad cl. Contium.

D. Nam aut ideas excipit, aut non. Si primum, quum illæ (ex hypothesi) sint una eademque res cum perceptionibus, adeoque cogitationibus omnibus, omnes quoque cogitationes excipiet, ut sint illæ, quod *figure in cera*, quemadmodum loquitur Cartesius. Si alterum, quum earum nequeant esse sine causa, eaque causa non alia nisi ipsa mens, erit ea sibi idearum suarum causa creatrix.

Prop. XXX. Ideæ & perceptiones non videntur esse posse una eademque res.

D. Sint: duorum alterum sequetur, aut mentem esse subjectum mere passivum suarum cogitationum: aut eam omnes sibi ideas creare (prop. super.). At si primum dicatur, mens nec vivens erit (def. 10.), nec magis mens, quam later crudus, quum sit non principium activum, sed iners subjectum operationum alterius principii activi; quæ sunt absurda & cum tota humana natura pugnantia. Posterius minus etiam dici potest (ex prop. 29.); non ergo perceptiones & ideæ videntur esse posse una eademque res.

Scholion. Acerrime super ea re disceptatum est inter viros doctos Malebranchium & Arnaldum. Malebranchius ideas omnes & a perceptionibus distinguit, & velut imagines, exemplaria, *entia representativa* habet non quidem in mente ingenta, sed illi a Deo in sui idea & lumine participata. Adversus eam doctrinam librum inscripsit Arnaldus *de veris & falsis ideis* gallice, Colonia ann. 1683. 8. geometrica methodo eam propositionem, *ideas a perceptionibus nullo alio modo distingui*, nisi duobus respectibus, ut, quæ est perceptio relata ad mentem, sit idea relata ad objecta, demonstraturum se confidenter pronunciat. Rem totam tredecim definitionibus, axiomatibus octo, postulatis septem, quinque demonstrationibus conficit. At ea argumenta mihi semper non digna tanto viro visa sunt. Primum & secundum in eo sunt posita ut ostendat, Malebranchium petere, ut scholæ inquirunt, principium, atque obscura præstitueret & incerta, dum ponit velut suæ doctrinæ fundamentum, neminem posse percipere objecta externa in seipsis. At nihil est clarius

rius veriusque. Enimvero quum perceptiones sint & immanentes & essentielles menti, quod ne ipse refragatur Arnaldus, necesse est in seipsis percipere, quæ percipit, nec potest ea in seipsis objecta alia cognoscere, nisi si aut illa in mente contineantur formaliter, ut ajunt, aut mens ipsa rebus omnibus intime sit præsens. Quæ ambo quum ne Arnaldus quidem dixerit, conficitur, in seipsis mentem intelligere cuncta. Qui autem id possit nisi expressas earum rerum aut sibi ipsa producat imagines, aut ab altero excipiat? Ut sibi producere queat ignotarum rerum imagines nemo sobrius docuerit; quod si excipit, nequeunt illæ esse perceptiones, quin mens omnis evertatur, ut demonstratum est. Nec obscura ergo hæc est Malebranchiana doctrina, neque logo-machia, neque principii petitio, quod Arnaldus contendit demonstratione illa prima & secunda.

Sed regerit vir doctus (a): mentem nostram plura externa objecta, etiam distantissima, lunam, solem, stellas fixas percipere est in compertis: quoniam autem argumentum ab actu ad potentiam concludit necessario, consequitur, mentem esse præditam facultate intelligendi etiam externa & distantissima, quin exemplaribus Malebranchianis indigeat. Nihil pejus conclusum ex certis alioquin principiis vidi unquam. Rogo, perceptiones hujusmodi Arnaldinæ lunæ, solis, fixarum complectuntur realitatem eorum corporum objectivam, ut vocant? fatetur ultro. Sunt ergo ideæ. At ex perceptiones e natura ipsa mentis, seu facultate intelligendi manant; mens ergo suas sibi omnes ut perceptiones, ita ideas producit. Bene habet. Sed reddenda nunc est Arnaldo ratio sufficiens realitatis objectivæ perceptionum. Erit ea ne in agitationibus cerebri, quæ actione externorum corporum fiunt? at quum mens iis affici nequeat, ea ratio est nihili, idest nulla. Erit Deus? Non placet Arnaldo. Erit ipsa intelligendi facultas? At quum ea nulli objecto determinata sit, poterit etiam sibi producere ideas earum rerum,

N 3

(a) In libro cit. pag. 66. & seqq.

rum, quæ sunt in globis circum solem a nobis distantissimis, aut circum fixas, si quidem sunt ulli, quod astronomis recentioribus juxta ac veteribus philosophis placuit. Infinitæ sunt hujusmodi conclusiones, quas adversus Arnaldum urgere possum.

Jam tertia ejus demonstratio prioribus nihil addit novi. Obscuritatis tantum & ambiguitatis Malebranchium reprehendit: recte necne nostra non interest, qui non Malebranchianum systema defendendum suscepimus, sed quod nobis videtur verum. Quarta autem est ejusmodi. *Iis, inquit, qui ratione duce philosophantur, entitates quadam philosophica, obscura ex, & commentitia, eam in rem inductæ, ut systemati sustinendo infererentur, suspectæ esse debent, maxime quum nec necessariae sunt, & nullius usus: tales autem sunt ideæ a perceptionibus distinctæ.* Nam, pergit, quum Deus mentem corpori junxerit tot circumdato diversis rebus vitæ ducenda necessariis, non est simile vero, noluisse illi dare facultatem eas cognoscendi, & quidem via simpliciori & breviori; ea autem via est ut cognoscat sine operarum hujusmodi a perceptionibus distinctarum. Quasi vero simplicior via sit Arnaldina hæc, non alia quæcunque, etiam nobis ignota! Interim vim argumenti frustra perquiro. Facultatem cognoscendi datam animæ nemo negaverit. Sed ea posita, oportuit, ut id explicaret Arnaldus; quum sine ideis externa possit mens percipere, nisi ipsa sibi vi prorsus creatrice rerum objectivas realitates offingendo. Quum itaque id non videatur alia via perfici posse, nisi ope idearum; apparet, & necessarias eas esse, & rejici non posse, quin simul tota menti negetur rerum cognitio. Cetera Arnaldi argumenta minus etiam facienda sunt, quam superiora: quocirca iis expendendis non puto operæ esse pretium immorari.

Prop. XXXI. Nihil potest mens intelligere nisi in seipsa.

D. Perceptiones sunt actiones mentis immanentes (prop. 17.), adeoque menti insitæ (ibid.): esse igitur nequeunt nisi in mente. Præterea si mens extra se percipit, id vel effluxione fit, vel non. Primum

na-

naturæ animi adversatur: posterius verbum est *nihil*.

Schol. Miror Isaacum Newtonum præstantissimæ illius mentis philosophum talia super ea re, per transennam licet, scripsisse, ex quibus colligatur, in eam illum fuisse opinione, mentem in cerebro præsidere, atque in eo, in suo scilicet sensorio, rerum imagines cernere. Quid enim hoc est, mentem in cerebro ut in suo penu & sensorio rerum imagines cernere? Est ex cerebro in se attrahere, ut in se cernat? an perceptiones suas extra se, suamque essentiam exserere? Ex cerebro nihil nisi corporeum transire potest: & perceptiones nisi in animo esse nullibi possunt. Præterquam quod incomprehensibile est asserere, mentem in cerebro quasi depictas rerum imagines intueri, cerebrum vero ipsum nullo modo: quasi quisquam possit pictas in tela figuras videre, nec videre telam ipsam figurarum subiectum. Ad hæc, quum in cerebro colores potest mens cernere, quo solares radii, in quibus colores insunt, aut quibus depinguntur, non pertingunt? radii enim luminis in retina consistunt, nec ex iis nisi motus cerebro communicatur, qui solus colores pingere nequit. An pertingit etiam ad oculos mens? cur non etiam ad aures, gustum, odoratum? Quod si hoc, ad pedes quoque: ita forma erit corporis informans, quod recentes isti philosophi renuunt.

PERIPATETICORUM OPINIO

Super origine idearum.

Prop. XXXII. Quod spectat ad originem idearum. 1. nec sibi convenit Peripateticis. 2. & quæ fertur vulgaris in scholis opinio, incerta est, atque non levibus objectionibus obnoxia.

D. Prima pars. Arabes quidam & Mauri censent habere mentem apud se rerum species, quæ a rebus extrinsecis excitentur tantum (a), non etiam progignantur: & Albertus Magnus non negat, species menti con-

N 4

ge-

(a) Picus tom. 1. pag. 59.

genitas, licet iis aut nunquam, aut raro uti, dum in corpore est, doceat (a): Avicenna vero posuit omnium rerum sensibilibus intelligibiles species preexistere immaterialiter in intellectibus separatis, a quorum primo derivantur huiusmodi species in sequentem, & sic de aliis usque ad ultimum intellectum separatum, quem nominat intellectum agentem, a quo, ut ipse dicit, effluunt species intelligibiles in animas nostras, & formas sensibiles in materiam corporalem (b). At B. Thomas superiora quidem refellit, sed docet tamen aperte, nos omnia cognoscere in rationibus aeternis, quae sunt in Deo (c). Quum autem cognoscere quidquam in aliquo cum duabus notionibus accipi possit, una ut A cognoscatur in B tanquam in objecto cognito, qua ratione, inquit, videntur imagines in speculo; altera ut A cognoscatur in B tanquam in principio, quemadmodum in lumine solis colores; priori modo beatos omnia intelligere docet, quippe qui & Deum & in Deo cetera vident: posteriori nos, quod scilicet lumen intellectus humani sit participatio quaedam aeterni Dei luminis, in quo continentur rationes istae aeternae. Eam vero doctrinam ex Augustino accipit. Ac quum Augustinus rationes huiusmodi aeternas substituerit ideis Platonis, quod eodem in loco agnoscit vir acutus, haberi ea possunt pro ideis menti a Deo participatis, ut non alia sit idearum origo & natura. Interim is systemati suo non videtur fuisse consentaneus, dum deinde docuit, & cogitationem intellectivam haberi a rebus

(a) Idem ibid. pag. 42.

(b) B. Thomas prima part. qu. 84. art. 4. in corp.

(c) Pr. part. qu. 84. art. 4. Non hoc tantum in loco ea tradit vir magnus, sed saepe alias, ut qui in ejus libris versari sunt, satis noverunt. Quin ne ab illa quidem opinione, a Deo in inferioribus mentes species delabi, ab iis vero in homines, abhorrebat, quum saepe & eam plaudendo memorat, secteturque interdum. Hinc discere possumus, verum divinum scholae & temporis obsecundasse, quum alteram illam tueri videtur. Ex quo judicari potest super unionem mentis & corporis eum non fuisse peripateticum, nisi ne a publicis scholis discere videretur. Possem hoc copiose demonstrare: sed temporis angustiae me urant esse longiore.

bus sensibilibus ope intellectus agentis (a), & impossibile esse, intellectum nostrum secundum praesentis vitae statum, quo passibili corpori coniungitur, aliquid intelligere in actu, nisi convertendo se ad phantasmata (b), & plurima, quae sunt his similia: consuetudinem, ut ego arbitror, verebatur. Nam quum semper difficile sit susceptis publice opinionibus adversari, tum fuit illo aeo difficillimum, quo Aristoteles scholarum regnum solus habuit, fuitque totius veteris philosophiae τυραννικόντος.

Jam reliquum Scholasticorum vulgus sensum esse idearum omnium scaturiginem non dubitant. Nihil illo tritius in scholis, nihil esse in intellectu, quod ullo modo non fuerit in sensibus. Nec tamen haec ita dicunt, quasi ideae sint defluxiones & idola rerum, quae per sensus, velut per canales mentem subeant; sed ita ut motionibus sensuum creentur in cerebro phantasmata, quae illi species impressas vocant: ex iis vero ope intellectus agentis species emergant expressae & intelligibiles, quae sint immediatum intellectus passivi objectum. Nam duos intellectus schola omnis peripatetica posuit agentem, & passivum, quem passivum quoque possibilem vocant. Et ille quidem est, quo facere omnia intelligibilia, hic quo fieri omnia intellecta: sic enim illi loqui amant. Sed nec in natura, nec in muneribus intellectus agentis explicandis sibi convenit Peripateticis. Arabibus plenius intellectus agens est substantia intelligens ab anima humana distincta: unus etiam est in omnibus hominibus; quibusdam Deus ipse, quod & Zabarella placuit (c) & Scholasticis, & Cajetano, non Alexandro tantum Aphrodiseo (d), & non paucis Arabibus.

Dissentiunt Arabes alii: hi animam ex duabus partibus constare arbitrantur a se invicem distinctis, velut ex materia, & forma; & velut materiam esse intellectum passivum, formam agentem (e), quod ad Aristot-

(a) Ibid. art. 6.

(b) Ibid. art. 7.

(c) De mente humana cap. 9. & 10.

(d) Lib. 1. de anima.

(e) Zimara theorem. 41., & in XII. Metaph. textu 17.

ristotelis sententiam magis accedit; qua de re superius dictum. Nostris scholæ philosophis vis est & facultas, atque virtus animæ unius & ejusdem, cujus sit & intellectus passivus, nec a passivo distinguitur tanquam substantia a substantia, sed tanquam ejusdem substantiæ facultas a facultate, virtus a virtute (a) realiter quidem, si Thomistas audias, formaliter si Scotistas, ratione si alios (b).

Præterea quæ intellectus agentis munera, controversum. Nam sunt qui opinantur, intellectum agentem in sola phantasmata vim suam exserere, nec ullo modo in passivum agere. Scilicet phantasmata illuminat, facitque intelligibilia actu. Ea Joannis Baconi sententia est (c); quumque eodem ferme modo loquatur sæpe S. Thomas, factum est, ut eandem illi opinionem tribuerit Zabarella. Sed adversantur Thomistæ ferme omnes, qui ex Thomæ sententia duplicem activitatem intellectui huic agentis tribuunt, scilicet & ut illuminet phantasmata, & ut inde expressas intelligibiles species imprimat passivo (d). At qui Aphrodisæum Alexandrum nobilem illum & veterem Aristotelicæ doctrinæ interpretem sectantur, contendunt, intellectum agentem non illuminare tantum phantasmata, sed imprimere illis spiritualem quamdam formam & speciem, qua intelligi possint, quod & probat Zabarella Alexandri alias admirator. Scotus vero loco superius citato acutissime super ea re disputat, & copiose, docetque, munus intellectus agentis esse duplex, abstrahere e phantasmatibus species intelligibiles, & producere activæ actum intelligendi. Hæc schola super origine idearum, varia, & obscura, ut cetera: quæque idcirco narrasse, refutasse est. Quas res quociescunque memoro, illud subit animum, miseram rem & perdidicula esse, velut in scena mimos, sic in natura ter-

(a) B. Thom. p. p. q. 79. art. 4. & Scotus in Quodlibetis q. 15.

(b) Piccolomineus lib. 1. de humana mente cap. 12. alique, qui ea super re sese mutuo defendunt aut accusant.

(c) In prol. primi sent. q. 2. art. 2. & 3.

(d) Vide, si tantum abs rebus seriis tibi otii est, Javellum in 3. de anima, tract. de intell. agente.

rigenas invito ingenio superos velle imitari, quæque natura negavit visibus humanis, in pectus demittere. O præclarum illud *τα ἰδὲα μετὰ δαίμωνα*, propria cura! Quid si quis & mihi tot obsoleta repetenti occentet? Quid, nisi ut demittam auriculas ut iniquæ mentis assellus?

Secunda: Ea opinio supponit influxum physicum aut ex utraque parte, aut ex alterutra: at ea doctrina incerta est, & difficultatibus implicita gravissimis (prop. 21.); incerta ergo hæc & implicita.

Præterea intellectus agens Scholasticorum vulgo mentis est aut pars, aut virtus; paucis Deus (ex priori parte). Quum mens nihil possit intelligere nisi in se ipsa (prop. 31.), si intellectus agens ejus est aut pars, aut virtus, superest scholæ explicanda ratio & via, qua is, idest mens ipsa, quatenus agit, & intelligit phantasmata a sensibus & cerebro accipiat, & intellectui passivo, idest sibi ipsi mens ipsa, quasi receptrix, offerat: quod quum nec fecerint scholæ philosophi, nec fieri posse videatur, nisi alter intellectus agens adhibeatur, obscura & incerta prædicant. Quod si Deus est (quod meliore consilio alii opinantur), res eo redibit, Deum phantasmata corporea illuminare, atque menti humanæ offerre, ut non aliunde nascantur ideæ, nisi a Deo, qui illas in mente producat ad occasionem motionum corporearum; quæ sententia & a ceteris scholæ dogmatibus aliena est, & ut inferius sumus demonstraturi, incerta & ipsa.

Ad hæc, quum vulgata sit scholarum doctrina, nihil reducit in actum, nisi per ens actu, & ne intellectus agens quidem sit semper in actu, ut iidem philosophi arbitrantur; a qua is causa in actum deducitur? a phantasmatibus? a Deo? a seipso? Primum fieri nequit nisi per influxum physicum, qui hucusque qualitas est occulta. Postremum cum priori illo axioma pugnât: medium systema invehit causarum occasionalium; tum intellectus agentis inutilitatem facit: quando enim ad Deum ventum est, is munera intellectus agentis præstare potest, quin hæc ignota hominibus qualitas obtrudatur.

DEMOCRITICORUM SYSTEMA.

JAm super origine idearum Democritus, si quidem ejus viri mentem tenemus, hæc commentus est.

A rebus ipsis undequaque leves quasdam & corporeas facies, quas ille *idola* vocat, avolare, quasi summa abrasas indutria, credidit. Hæc dum cerebrum subeunt, ideæ sunt, cogitationum nostrarum omnium materies (a). Eadem docuit Epicurus, fieri scilicet cogitationem, ut visionem, per *simulacra incurrentia*. Nempe quemadmodum leonem videmus, dum illius imago allabitur menti, ita reliqua. Quod si cogitemus centauros, scyllas, ac ejusmodi alia, quæ neque sunt, neque unquam fuerunt, contingere id posse docent non tam ob formata sponte simulacra, quam ex eo quod quum hominis & equi v. g. simulacra sibi obvia sunt, facile propter tenuitatem junguntur, inque unum exinde conformantur, efficiuntque id, quod centauro tribuitur. Sed audiamus hæc ex Lucretio, qui egregie ea enarrat & illustrat (b).

Nunc age, quæ moveant animum res, accipe, & unde

Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.

Principio hoc dico, rerum simulacra vagari

Multa modis multis in cunctas undique parteis

Tenuia, quæ facile inter se jungantur in auris,

Obvia quum veniunt, ut aranea, bracteæque auri,

Quippe etenim multo magis hæc sunt tenuia textu,

Quam quæ percutiunt oculos, visumque laceßunt.

Corporis hæc quoniam penetrant per rara, cientesque

Tenuem animi naturam intus, sensumque laceßunt;

Centauros itaque & scyllarum membra videmus

Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,

Quorum morte obita tellus amplexatur ossa:

Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,

Par-

(a) Plutarch. de placit. lib. 4. cap. 8. & Cicero de finib. lib. 1. cap. 6. & lib. 1. de nat. deor. capp. 18. 37. &c.

(b) Lib. 4. de nat. rer. V. 726.

Partim sponte sua quæ sunt aëre in ipso,

Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt,

Et quæ consistunt ex horum facta figuris.

Pergit deinde, atque horum simulacrorum ope præcipua cogitationum phænomena explicare conatur.

Prop. XXXIII. Democriticorum opinio 1. pugnat cum rerum corporearum natura. 2. cum certis animi phænomenis. 3. nec ullo modo originem idearum intellectualium expedit.

D. Prima pars. Principio, simulacra illa facies sunt rerum corporeæ, an imagines in aëre, vel lumine insculptæ, an nescio quid? Primum si est, jamdudum oportuit corpora solida fuisse in nihilum redacta, tot abrasis superficiebus. Alterum is dicere potest, cui natura corporum diffluentium, minime imaginum tenax, ignota fuerit. In postremum Lucretianum illud ipsum quadrat,

Deinde adopinamur de signis maxima parvis,

Ac nos in fraudem induimus, frustramur & ipsi.

Tum vero an ulli verisimile erit,

rerum simulacra vagari

Multa modis multis in cunctas undique parteis quin alia aliis corrumpantur, aut deformentur? præsertim in tanta corporum plerumque distantia, in qua non possunt non cum infinitis aliis perpetuo colluctari.

Secunda pars. Egregium ipse suppeditat argumentum Lucretius, nec, nisi deridiculis rationibus, explicare atque refellere conatur.

Queritur in primis, quare, quod quoque libido

Venerit, extemplo mens cogitet ejus idipsum.

Anne voluntatem nostram simulacra tuentur?

Et simulac volumus nobis occurrit imago?

Si mare, si terram cordi est, si denique celum,

Conviventium hominum, pompam, convivium, pugnas,

Omnia sub verbo ne creat natura, paratque?

Quum præsertim aliis eadem in regione, loquoque

Longe dissimileis animus res cogitet omnis?

Quid porro in numerum procedere quum simulacra

Cernimus in somnis, & mollia membra movere,

Mollia mobiliter cum alternis brachia mittunt?

Sci-

*Scilicet arte madent simulacra, & docta vagantur
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?*

Præterea quæ esse possunt simulacra rerum abstractarum? Ex. gr. demonstrationes geometriæ puræ constant omnes ideis abstractis: eas tu ideas simulacra dicere circumvolitantia? Quæ porro longas ratiocinationum series hujusmodi simulacris explicabit Lucretius? trecenta sunt alia animi nostri, seu cogitationum phænomena, quæ nullo modo Democritici idolis suis expederint.

Tertia pars. Animus substantia est incorporea (prop. 12.), nec quidquam intelligit nisi in seipso (prop. 31.): quum vero non intelligat nisi simulacra (ex hypoth.), necesse est hæc animum penetrare, adeoque corpus physice influere in animum, quod intelligi nullo modo potest (prop. 21.).

Scholion. Scio Democriticis animum facere corporeum, atque ex ea doctrina de origine idearum consentanea principiis suis disputare; sed quando principia illa falsa esse ostendimus, perstat integra nostra adversus eam idearum naturam & originem ratiocinatio. Quanquam ne si animus quidem corporeus est, doctrina illa simulacrorum consistere potest. Enimvero aut animus est tenuis quædam substantia corporea toto corpore fusa, aut vis illa Dicæarchi & Aristotelis. Si primum, ut simulacra intelligat, debet illa in se excipere; quumque illa sint corporea, penetrari cum illis oportet, quod esse nequit. Si alterum, simulacra ipsa illabentia in sensus & cerebrum, dum agitantur, & miscentur, aut intextuntur, erunt perceptiones, judicia, ratiocinia, quod idem cum vero pugnat. Nullo modo igitur hæc Democriticorum doctrina probabilis esse potest.

SYSTEMA LOCKIANUM.

Joannes Lockius nobilis ille Anglus philosophus insignem sibi peperit existimationem ac dignitatem opere edito *de intellectu humano*. In duobus primis ejus operis libris id unum sibi proposuit demonstrandum,

dum, omnes ideas a sensibus, atque meditatione, & conjectura proficisci: nihil opus esse ideis ingentis: esse quinimmo eas sanatorum hominum commenta. Is primum ideam definit quidquid objectum est intellectus, dum cogitat, quodque phantasmata, notionem, speciem vocant (a): & alibi, quidquid mens in seipsa percipit: omnis perceptio, quæ in mente est, dum cogitat (b). Atque passim ita scribit, ut non videatur ideas a perceptionibus distinguere, nisi relatione, in quo Arnaldo consentit. Quumque ei, quod alibi dictum est, anima sit corporis vis & entelechia, & ideæ sint motiones sensuum, erunt & perceptiones. Itaque mens, quæcumque ea sit, partim actione sensuum, partim ipsa sua agitatione, & meditatione omnes sibi comparat ideas. De natura animi, & idearum non hoc in loco cum Lockio concertabimus: id enim superius prælitimus: tantum opinionem hanc hodie in scholis Europeis vulgarem super origine idearum accuratius perpendemus: idque tanto attentius faciemus, quanto est ea hodie provector, & gratior.

Prop. XXXIV. Vulgaris opinio, primas ideas esse a sensu, quarum deinde ope mens conjectura & ratiocinio alias sibi creat. 1. conscientiæ & phænomenis naturæ humanæ conformis esse videtur. 2. sed non videtur esse posse vera, nisi aut posito influxu physico, aut ea animi natura statuta, quam Dicæarchus, & Hobbes esse contendunt: 3. ex quo sequitur, ut sit incerta.

D. Prima pars. Principio tam vivide & clare persentiscimus res corporeas ope sensuum percipere, ut facilius cuiquam persuaseris, nihil esse omnino incorporeum, quam nihil oculis videre, tactu tangere, auribus audire. Dicere vero hanc sensuum evidentiam esse omnem fallacem, est, inquit, homines ad Pyrrhonis furorem adigere. Quod si quid valet evidentia sensuum, in eo certe esse debet maxima, ut nos cer-

(a) *Avant-propos.* §. 8.

(b) *Lib. 2. cap. 8. §. 8.*

certos efficiat, primas nostras *φαντασιαι* idearumque eorum ope habere. Eadem quoque evidentia consensum sumus, nos ope primarum huiusmodi *φαντασιων* idearumque alias conformare compositas, aut detegere connexas; vel ex iis conficere abstractas. 2. Nullas earumque rerum ideas claras & distinctas conficere umquam possumus, quæ a sensibus nostris omnino sunt remotæ, cum quæ res sensibus subjectæ sunt, aut quidquam habent sensibilis, clare ut plurimum & distincte percipiantur. 3. Maiorem semper idearum numerum habent, qui magis cum sensibus versantur, minorem qui minus, fere nullas qui sine ullo hominum aliorum commercio adolefcunt. 4. Qui aliquo sensu carent, objecta ejus sensus propria ignorant, nec ulla arte ea doceri possunt. 5. Instrumentis quibusdam, quibus sensus acciuntur, novas acquirimus ideas, quibus perpetuo caruissimus, illis non adhibitis. 6. Pro perfectione majori, aut minori sensuum res corporeas magis aut minus distincte cognoscimus, quod non esset, si nihil sensus ad animum deferrent. Prout obtunduntur sensus, ita rerum ad eos sensus pertinentium imminuitur cognitio, quod in sensibus contingit, dum oculis, & auribus laborant; quod item esse nequiret, si ab iis earum rerum cognitio nullo modo penderet. 8. Intelligi non posset, cui usui sensus homini dati essent, si externarum rerum nihil illi ad animum deferrent. 9. Ut cetera omittam, sola Optica abunde demonstrat, nos non alia via colorum & figurarum ideas habere, præterquam oculorum: structura enim oculi in id tota conformata est, ut visio externorum perficiatur: idem demonstrat structura aurium quod ad sonos, aliorumque organorum sensiferorum, quod ad alia sui objecta. Trecenta huiusmodi consarcinari possent phænomena, ex quibus totidem hauriantur argumenta ad probandum, nos & primas ideas a sensibus habere, & externa non nisi sensuum ope percipere, & ceteras nostras ideas inde aut *consociatione*, aut *abstractione*, aut antecedentium, connexorum, & consequentium conjectura, & ratiocinatione nobis comparare. Lockiana igitur hæc opinio, quæ & olim vulgaris fuit in scholis

lis Peripateticorum & Epicureorum, & nunc est tota in Europa, & intima conscientia nititur, & evidentia sensuum confirmatur, & est naturæ humanæ phænomenis conformis.

Secunda pars. Quam nihil mens nisi in se percipiat (prop. 31.), si ideæ proveniant a sensu, percipi nequeunt nisi in mentem ipsam pervadant: id vero fieri nequit, nisi aut posito *influxu physico*, aut ea animi natura statuta, quam Dicæarchus & Hobbes esse contendunt, ut patet.

Tertia pars. Si ideæveniunt a sensu, percipi nequeunt, nisi aut *influxu physico*, aut ea animi natura statuta, qualem Dicæarchus & Hobbes ponunt (ex huius 3. part.): posterius esse nequit (prop. 9.): prius falsum, ne quid majus dicam (prop. 21.); & hoc igitur ad minus incertum.

Scholion. Ea cum sint, nemo non videt, opinor, non posse huiusmodi opinionem defendi, nisi simul mentis incorporalitas periculo exponatur. Ita ego quidem arbitror: Materialistarum propriam eam doctrinam esse existimo, quippe quæ est cum suis principiis consentanea. Nec mirum est eam tantopere Lockio placuisse, nisi ei, qui ignoret eum in natura animi Dicæarcho consentire. At scholarum Dialecticos remis, ut inquirunt, velisque eam opinionem promovisse, incorporalitatibus animorum alioquin tenaces, id certe mirum esse posset, nisi compertum esset, sæpe philosophos principiis suis minus accommodate philosophatos esse. Quid? inquit aliquis, & conscientiæ, & sensuum evidentiam vale dicemus? Omnino, nisi animi incorporalitati vale dicere velimus. Durum est, inquirunt, adversus evidentiam sensuum philosophari. Durum proculdubio, ubi nulla argumenta eam evidentiam in dubium revocent. Nunc vero, quando hæc cum manifesta mentis nostræ natura non consentiunt, suspecta sint oportet. Nec in hac re primum discimus, quam parum tuta sit sensus & phantasiæ evidentia, ubi nullis rationis adminiculis fulciatur. Nam certe ea decepit turpissime majores nostros in optica, in qualitatibus sensiferis, aliisque innumeris. Cui accedit, quod

quod quum ideæ esse non possint nisi formæ rerum, quas referunt, qui dicit ideas a sensibus provenire, is dicit etiam motiones in sensibus & cerebro factas (nihil enim aliud ab objectis externis excipiunt sensus) esse ejusmodi formas. At quis serio dixerit in his motionibus formas contineri rebus, unde proveniunt, similes? Quod si dicatur, non motiones istas formas esse & ideas, sed causas idearum efficientes, id magis etiam improbabile est: causa enim efficiens continere debet rationem sufficientem essentia sui effectus: quum autem essentia ideæ sit posita in eo, ut sit forma continens realitatem objectivam rei, cujus est idea; motiones illæ continere debent rationem sufficientem ejus objectivæ realitatis; quis vero dixerit, id in puris motionibus, idest mutatione figuræ, situs, loci, partium sensuum & cerebri, contineri? excitatur, inquis, ab iis motionibus mens, eoque sibi ipsa ideas conficit. Primum, vide ne vocabulum hoc *excitari*, si nullus est inter mentem & corpus influxus physicus, vocabulum sit *nihili*. Deinde rogo, dum excitatur mens, pertransit ne aliquid ex corpore in illam, necne? si primum, profecto corporeum: quid enim aliud? nisi iterum in scenam *intellectum agentem* producere velis. At qui id fieri potest, salva animi incorporalitate? si nihil; ne excitatur quidem: ipsa sibi rerum ideas, quas ignorat, divinando procreabit. Qua ex re & illud patet, quam obscura & pugnancia ii loquuntur, qui dicunt, positis motionibus cerebri ab objectis externis, mentem ipsam sibi rerum ideas procreare, seu eas percipere, in qua opinione est Arnaldus. Id enim est *effectus* ponere sine ulla *ratione sufficiente*. Quid igitur nobis faciemus? Nempe illud *α μαλλον*. *Quam bellum est sateri te nescire quod nescias, quam isthæc efficientem naufragare!*

SYSTEMA MALEBRANCHIANUM.

Franciscus Nicolaus Malebranchius in tertio libro eorum, quos de *inquirenda veritate* præscripsit, sed ex summa capita referri posse animadvertit quæcumque

que super origine idearum scripta sunt. 1. Ut mens in seipsa omnes perfectiones rerum, quæ cognosci possunt, vel *formaliter*, vel *eminenter* contineat. 2. Ut simulacra rebus externis similia ab iis manent, atque per sensus mentem penetrent. 3. Ut mens polleat virtute sibi ideas producendi, quæ respondeant motionibus corporeis. 4. Ut Deus sub initium existentia cujusque animæ rerum omnium, aut saltem earum, quas perceptura sit, ideas in eis insculperit. 5. Ut ex occasione motionum corporearum perenniter illas in nobis Deus creet. 6. Ut tandem uniatur Deo ipsi, in quo omnia videre possit. Variis de causis priores quinque sententias refellit. Primam quidem ut manifesto falsam: alteram, utpote quæ nec intelligi possit, & maximis difficultatibus sit implicita; qua de re superius actum a nobis. Tertiam tanquam quæ mentem Deo exæquet virtute illa idearum creatrice. Quartam cum finita animæ natura pugnare contendit, ut in eo infinita hujusmodi *entia representativa* contineantur. Quintam indignam Deo censet, qui non longiori & difficiliore, sed breviori, & faciliore semper via operatur. Superest sexta, ut scilicet omnia in Deo videamus.

Atque ut hæc confirmet, animadvertit, esse in Deo mundum intelligibilem, in quo rationes omnium & notiones contineantur, & ut Seneca loquitur, formæ, quibus Deus est plenus, qualesque ideas appellat Plato. Quocirca, si mens *unio* cum Deo uniatur, fieri nequit, quin in illo videat quæcumque intelligit. Coniunctam autem esse mentem cum Deo & quidem arctius, quam cum corpore, non est quod dubitare possumus: nam quum Deus sit infinita *extensio spiritalis*, non potest non esse spirituum locus, quemadmodum spatium locus est corporum: ita arctius mentes Deo immenso, quam corpora spatio copulantur. Præterea unio mentis & corporis neque menti *essentialis* est, neque corpori: sed *essentialis* est unio mentis cum Deo; cujus rei argumentum est, quod si priorem unionem recidas, nihil menti detrahes: at non potest posterior abrumpi, quin mens in nihilum redigatur. Tam vocat in subsidium divinos scriptores. David, qui docet

hominem scientiam (a). Paullus prædicat, Deus non longe est ab unoquoque nostrum: in ipso vivimus, movemur, & sumus (b): Jacobus, Deus est pater luminum (c); qui manifestat philosophis, quæ illi sciunt (d): qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (e). Passim quoque Augustini auctoritate opinionem suam fulcit. Sane Augustinus in toto libro de Magistro conatur demonstrare, hominem nihil sensibus discere posse, nec ulla alia via, sed a Deo, qui intus in corde loquitur, erudiri: adeoque verum illud esse Scripturæ, unus est magister vester, qui in celis est (f). Quem librum ille quum retractasset (g), tantum abest, ut de sententia animum dimoverit, ut confirmaverit potius. Sed & in aliis libris idem docet. In primo Soliloquiorum, Deus, inquit, intelligibilis lux, QUO, & a quo, & per quem intelligibiliter lucent omnia. Repetit idem sæpe in libris de Trinitate, & in Confessionibus (h).

Si quis autem eam opinionem e Platonis schola originem cepisse dicat, haud plane erraverit. Enimvero Jamblicus licet mundum noëticum & archetypum animis humanis participari a Deo asserat, in eoque intelligi a nobis cuncta; passim tamen edisserit lumen quoddam intelligibile, quod sit Deus, & in quo omnia cognoscamus. Etenim, inquit, si unquam aliqua re & modo potentes esse videamur ad agendum, hoc solo potentes efficitur, quantum participando, & radios hauriendo divinitus, divina actione perfruimur (i): item, veritatem spectare mundum intelligibilem, eamque mentem tum clare pervidere, cum melioribus se copulaverit, nature scilicet divine (k). Ac in Segm. primo cap. 9. sic diserte scribit. Perstat in sese erectum & stabile lumen divinum, & tamen omnia penetrat, percurrit omnia, a seipso autem nunquam excurrit. Permeat universum, cernitur

- (a) Psal. 3. V. 10. (b) Act. XVII. V. 28.
(c) Cap. 1. V. 17. (d) Act. Rom. 1. V. 19.
(e) Joan. 1. V. 9. (f) Matt. XXIII. V. 10.
(g) Lib. 1. Retract. cap. 12.
(h) De Trinit. lib. XIV. cap. 3. & alibi Lib. X. Confess. cap. 26.
(i) Segm. 3. cap. 19. (k) Ibid. cap. 3.

nitur omnibus locis, omnibus partibus mundi. Eo lumine non creari ideas, sed tantum in mundo intelligibili existentes detegi, secundum Platonem docet (a): nempe rerum idearum hæc æternæ sunt omnes, & omnibus substantialiter.

Jam Plotinus prolixè de unione mentis cum Deo disserit (b). Inter cetera, quæ eo in loco dicit, est, mentem in contemplando ENTE (or, quo nomine Deum vocabant Platonici) totam esse occupatam. Etiam illud addit, ens eo ipso, quod intelligitur a mente, dare illi & INTELLIGERE, & ESSE. Quæ Chaldaicæ philosophiæ valde sunt similia. Noluerim tamen affirmare, nihil esse in Malebranchio, quod veteres isti non opinati fuerint; similia tantum dico. Nam ceteroquin si indulgere phantasiæ velimus, & emphases scriptorum in doctrinis habere, Homerum ipsum systematis Malebranchiani primum conditorem dicere possumus, quippe cuius exstat insignis locus in Odyssæa XVIII. v. 135. & seq. in quo docet, Deum quotidie ad cogitandum hominum mentes modificare:

Τοιὸς γὰρ νοῦς ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπὶ ἡμᾶς ἄγχοι πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Talis enim mens est terrestrium hominum,
Qualem quotidie ducit pater hominumque deorumque:

in quo notanda est emphasis τοῦ ἄγχοι: majus enim aliquid est, quam quod interpret latinus verbo ducit explicare credidit.

Adversus systema illud Malebranchii primum Arnaldus libro de veris & falsis ideis scripsit: cui Malebranchius respondit ann. 1684. Roterodami. Accessit Petrus Poiretus, qui quanquam opinionem foveret non longe a Malebranchiana dissimilem (c); tamen Malebranchium accurate refellit (d). Lockius & ipse egregiam eandem in rem commentationem edidit (e); tum

O 3

Geor-

- (a) Serm. 1. cap. 2.
(b) Enead. V. lib. 1. cap. 4.
(c) Vide lib. 3. de æconomia divina.
(d) In cognit. rationali lib. 3. cap. 10.
(e) Locke Oeuvres diverses tom. 2. pag. 146. edit. secundæ.

Georgius Pritius dissertationem emisit de *Enthusiasmo Malebranchii*. Neque quisquam, quod sciam, alicujus nominis Malebranchii defensionem in se suscepit.

Prop. XXXV. Malebranchianum systema. 1. puerilibus inædificatum est rationibus. 2. est incertum. 3. seculum pugnant. 4. absurdum.

D. Prima pars. Malebranchii argumenta duorum sunt generum, *rationis*, & *auctoritatis*. Prima duo. 1. quod mens *unius* cum Deo uniat. 2. quod nullo alio systemate intelligi possit natura & origo idearum. Primum tam est nihili, ut ipse Malebranchius animadvertat, eam unionem non sufficere, ut mens in Deo videat, quæ intelligit, sed necesse præterea esse, ut ei Deus ideas huiusmodi detegat. Enimvero unio hæc inter mentem & Deum, nisi dicere velit esse *vocem sine sensu*, duo nobis significare potest, primum unionem substantiarum. 2. unionem operationum. Primum nec sufficit, ut mens intelligat, nisi secundum accedat; & esse nequit, nisi simul mens Dei aut pars, aut modificatio esse dicatur; quod nec Malebranchius dixerit, nec dici potest (prop. 19.). Alterum est idem atque dicere, mens unita est Deo, quia communicatione idearum & luminis Dei intelligit omnia, quod est ignotum probare ex ignoto, aut *petere*, ut inquit, principium.

Magis etiam puerile est secundum argumentum. 1. Quinque alia systemata probabilibus rationibus confutavit Malebranchius, non certis probationibus. 2. Est id *argumentum ad ignorantiam*, ut inquit. Non enim idcirco quod aliorum hypotheses sint falsæ, mea erit vera; & possunt ut quinque illi priores, ita sextus hic aut errare, aut ignorare. Qui ita argumentatur, esse certus debet primum, rem, de qua disserit, sciri posse; deinde sciri a se posse. At duo hæc non sine intolerabili temeritate pronunciaverit Malebranchius (a). Itaque, nisi alia argumenta accedant, duo superiora nihil omnino conficiunt.

Jam

(a) Vide Lockium *Examen du sentiment du P. Malebranche* loco superius citato.

Jam in argumentis ab auctoritate desumptis systemati suo indulget vir doctus. Primum Scripturæ, dum docent Deum homines illuminare, id duplici cum notione pronunciant. 1. Quod ratio, quæ velut lumen mentis est, a Deo sit & conservetur. 2. Quod Deus rationem hominis naturalem *prophetia*, seu *revelatione* emendet & perficiat, qua ratione lex divina dicitur *lucerna ardens ante pedes*, prophetia *lumen in tenebroso loco lucens*, & Christus *lux, veritas, via*. Turpissime ergo loca illa Malebranchius contorquet, & de genuino sensu perturbat, ut genio suo liter. Deinde frustra nititur auctoritate Augustini: nam 1. in ea sententia, quæ non religionem, sed philosophiam spectat, Augustinus singularis est, cujus idcirco nomen nemini potest vim inferre, ut auctoritati cedat etiam sine ratione. 2. Augustini præceptum est, nullius hominis auctoritati concedendum, nisi quatenus aut divina auctoritate, aut naturæ probabili ratione utatur. 3. Est in illis Augustini locis aliquid emphaticum, quod non licet in hanc causam deducere. Quomodo si quis dicat, Deum solum vere esse, non ita capiendum est, quasi nihil sit præter Deum, sed nihil esse sine Deo. Ita *Deus est ratio omnium*, non ita capias, ut nulla sit ratio ipsa per se intelligens, nisi Deus: sed ita ut nulla sit sine Deo. Quod si quis est, qui ad Platonicos quoque appellat, non is melius causæ suæ consulit, nisi simul ostendat, quibus illi rationibus suffulsi in eam opinionem venerint: alioquin si sanatico fanaticum alterum addas, non duo doctores, sed duo erunt fanatici.

Nil agit exemplum, item quod lite resolvit.

Secunda pars: nam quum ea opinio nullis aliis argumentis nitatur præterquam hominum fanaticorum libidine (ex hujus p.p.); esse certa non potest. Præterea saniores philosophi adunco omnes naso eam excepere: certa ergo esse nequit, nisi apud eos, quibus persuasum est, esse aliquid, quod conturbata mens melius videre possit, quam constans. Et mirum certe esse posset, virum non ignarum criterii veritatis, in mathematicis versatissimum, tam pertinacem in ea fuisse opinio-

nione, nisi exploratum esset, neminem esse, qui non aliqua insaniat. Sed ut peccent multa omnes:

Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est

Qui minimis urgetur

in hoc tamen Gallus Metaphysicus communi sensu plane caret, si quid aut cerno, aut video, quod mihi dulces

Ignoscant, si quid peccavero stultus, amici.

Tertia pars. Videri aliquid in aliquo cum duplici notione accipi potest, quemadmodum præclare est a S. Thoma observatum. 1. *velut in objecto cognito. 2. velut in lumine & in principio.* Priori modo imagines in speculis videmus: posteriori modo colores in lumine (utor veteri illo exemplo), aut in axiomatibus conclusiones. Rogo qua cum notione Malebranchius accipit? Si cum priori; objectum etiam ipsum cognitum exploratumque habeamus oportet; quod nunc tantum abest ut sit verum, ut potius plerique reperiantur, qui aut nullam, aut adeo confusam Dei notionem habent, ut ignorare Deum melius, quam scire dici possint. Deinde quum Deus non sit nisi simplex quædam natura, *totus animus, totus animi*, ut Plinii verbis dicam, idest simplex intelligentia, si mentes nostræ in Deo omnia vident, id fieri nulla alia ratione potest, quam intuendo divinam intelligentiam, quæ ideis omnium possibilem æquivalet; atque ita nihil ignorare mentem humanam oportet. Non omnia, inquit Malebranchius, detegit Deus. At pugnancia videri possunt ens simplicissimum videre, nec tamen integrum: sed id demus. Si quæ detegit; certe non inutilia, nec noxia, sed quæ maxime in rem nostram sunt, detegit: quod nunc contra est; quum maxima idearum humanarum pars inutiles sint, & pleræque etiam noxiæ. Præterea cur quum omnes mentes eæque Deo conjunctæ sint, non omnes tamen æque vident? Cur eadem mens in pueritia, adolescentia, virilitate, senectute non eadem nec ex eodem adpectu? Cur quum promptuarium idearum nostrarum Deus sit semper idem, memoria nostra non eadem semper? Quinimmo miror super eam doctrinam ullam in cerebro Malebranchium memoriam statuere potuisse. Ad hæc, quid est cur quidam diu

la-

laborent in continuatione idearum percipienda, quum alii nullo eadem negotio intelligant? Tum cur morbis notitia rerum amittatur? nec enim quidquam causæ est, cur Deus, ita nobis a morbo aliquo irascatur, ut priores ideas occultet. Cur jam amentes homines fiunt? Cur divinarum legum ignari evadunt & contemtores? nam, si quid hominibus Deus patefacit in seipso, ex profecto sunt divinæ leges, quas tanta cura illis inculcat: nunc vero fit, ut nihil minus hominum magna pars apud se reputent. Accedit eodem, quod mentes Deo semper *etiam* unitæ nullo modo esse possent miseræ: an eum miserum dices, qui summo ipsi bono perpetuo conjunctus est? Infinitæ sunt hujusmodi conclusiones inter se, cum evidentia, & cum systemate Malebranchiano pugnant; quas qui concoquet, eum nunquam sanum habuero. Videant igitur Malebranchiani, si qui ulli sunt, ne nos, dum intelligentes facere conantur, insanos faciant:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Quod si cum secunda notione videre omnia in Deo accipiat, tum tantumdem est, atque ope divini luminis, idest, rationis naturalis, intelligere, quæ intelligimus; quod nemo inficiabitur: at id nec novum est, & tanto rerum apparatu non indigebat.

Quarta pars. Nam quæ opinio tum intima conscientia, experimentis hominum omnium perpetuis & claris, cum divina quoque revelatione pugnat, ea absurda est: est autem talis Malebranchiana hypothesis. Primum quo quis conscientiam suam consulit attentius, eo clarius intelligit, quavis potius alia ratione res extra positas cognoscere, quam in Deo, a cujus clara & distincta cognitione tam sunt mentes nostræ dissitæ, ut non insecite docuerint scholæ philosophi, Deum *via remotionis cognosci*. Deinde phænomena, humanæ scientiæ ignoratio, errores, cognitiones rerum nihili & ridiculæ, concertationes super rebus iisdem, arcta copulatio mentis cum sensibus, phantasia, temperamentum corporis, phænomena memoriæ, quæ colligi possunt plurima, omnia cum Malebranchiana illa sententia pugnant.

gnant. Tandem, si omnia in Deo videmus i. omne-
natura ipsa sumus prophetæ: nec vero οἰωνοποιοί, au-
spices, aut ονειροποιοί, somniorum interpretes, sed μαντεὺς
vates, divino furore pleni. Qui ego μαντεὺς memoro?
Quid enim affinis habet μαντεία furor cum placida illa
Dei intuitione? Quin vatem huiusmodi furem de-
ridet Euripides:

Ὅς οὐκ ἀληθῆ, πολλὰ δὲ ψευδῆ λέγει

Τυχῶν ὅταν δὲ μὴ τυχῇ, δίκασται.

Qui pauca vera, multa vero falsa dicit

Fortē fortuna. Quod si fortuna non arriiserit, arte
elabitur (a).

Nos vero, quos non adytorum vapores agitant, sed
Deus ipse replet, docetque, an vaticinari falsa poterim-
us? Sed illud divinissimum nacti sumus, quod quum
nemo unquam prophetarum perpetuo Dei spiritu affla-
retur, sed subinde, & per vices: nos continenter ac
perpetuo prophetæ sumus.

2. Revelatio externa, & externa legislatio sunt inu-
tiles. 3. Inscite monent scriptores divini, Deum a re-
bus visibilibus nosci, & per ea quæ facta sunt. 3. Fru-
stra nobis beatitudinem promittunt aliam, quum non
possint mentes arctius, quam quod uniuntur in Male-
branchiano systemate, cum Deo uniri. Mitto alia sex-
centa. At illud certe omitti nequit, quod unio hæc
substantialis mentis cum Deo nequeat intelligi, nisi in
Spinozistico systemate. Enimvero si Deus locus est
mentium, ut spatium corporum, ita mentes cum Deo
penetrabuntur, quemadmodum cum spatio corpora: at
ita ut Dei partes erunt aut modi, aut Deus ipse. Ne-
que ego unquam alias censui, aut censere possim, sal-
va religiosi viri pace, quam Malebranchianum & Spi-
nozisticum systema verbo tantum tenuis distare, re vera
unum esse idemque; quod fautores ignoscent, si paullo
confidentius dico: nam veritas potior est & antiquior
philosophis. Quamquam quis tam Malebranchii fautor
inepte est, ut non hoc fateatur? Ignoscendum interea
sæculo, in quo opera Cartesii, aliorumque Platonico-
rum

(a) In Iphig. in Aul. v. 936.

rum quædam placita æquo iustius provecta erant. Nam
certe Malebranchius:

Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum,

Deterreret sibi multa, recideret omne quod ultra
recti fines trahi potest, iisque legendis, quæ in eum
sunt congesta:

Sæpe caput scaberet, vivos & roderet ungues.

SYSTEMA IDEARUM INNATARUM.

Quicumque mentium humanarum προύπαρξιν pre-
existentiam philosophi sibi persuaserunt, iidem
ideas omnes ingenitas cum mente esse credidere, in
primis Platonici. Ideas ii omnium rerum æternas, &
subsistentes posuere, quas primum Deus mente sua &
intelligentia complecteretur, deinde Diis minoribus, &
mentibus participaret. Hinc illud Socratis scientiam no-
stram esse reminiscentiam, nec philosophia discere nos
quidpiam, sed excitari, & in veteris scientiæ memo-
riam revocari (a). Sed ea Platoniorum opinio, post-
quam una regnare cœpit Aristotelis secta, apud pau-
cos custodita. Quum literæ Europæ instaurarentur, Re-
natus Cartesius iterum ideas innatas prædicare ocepit,
sed significatu longe a Platoniciis diverso: ideas enim
innatas vocat non formas aut a Deo menti participa-
tas, aut in animo insculptas, quæ sint aliquid diver-
sum ab ejus facultate cogitandi, sed earum cogitationum
formas, quæ cogitationes, nec ab objectis externis, nec a
voluntatis determinatione proveniunt, sed a sola faculta-
te cogitandi, quasi nempe necessitate naturæ a mente
ipsa manantes, si recte accipio (b). Ejus philosophiæ
fautores tenuerunt id constantissime, & longius etiam
quam Cartesius provexere, in primis Henricus Morus (c),
qui σπερμاتا, ut Stoici loqui amabant, semina scien-
tiarum cum theoreticarum, tum maxime moralium
menti a Deo indita arbitratur. At Silvanus Regis ne-
gat

(a) Vide Theæthetum Platonis.

(b) Respons. ad art. 12. programmatis Belgici ann. 1647.

(c) De immortalit. animæ.

gat quidem ideas innatas esse menti concreatas, aut inculptas, sed notionem Dei, corporis, animi statim innasci putat in mente atque cum corpore conjuncta est, easque tres notiones ideas innatas appellat (a). Leibnitijs vero cum idea totius universi creatam mentem opinatur, qua de re superius. Graves philosophi non omnes modo e schola, sed politiores alii Petrus Gassendus, Thomas Hobbesius, Malebranchius, Joannes Lockius, Andreas Rudigerus, ut minores alios omittere, ita omni ex parte adversus hæc inveci sunt, ut vix hodie in Europa reperiatur, qui sit nominis alicujus, ejus doctrinæ patronum. Nempe negatum humanis stare diu?

Prop. XXXVI. Nequeunt ideæ omnes esse menti concreatæ.

D. Nam aut ideæ hujusmodi idem sunt ac perceptiones, aut formæ a perceptionibus distinctæ. Si primum, omnes, quas unquam habere mens potest, perceptiones simultaneæ sunt, quod conscientiæ adversatur. Si alterum, necesse est tot distinctas ponere in animo inculptas formas, quot ea, quoad est & intelligit, habere potest, id est non modo infinitas, sed infinites infinitas, quod pluribus ostendit Malebranchius: id vero cum finita mentis natura pugnat. Non omnes igitur ideæ ingenuæ esse possunt.

Præterea si hæc sola est idearum origo, & corporum quoque omnium, eorumque qualitatum, quæ nobis tactu, gustu, auribus, oculis percipi videntur, & variarum corporearum rerum terrestrium, aut celestium ideæ ingenuæ erunt. At id principio nemo sobrius sanusque dixerit: deinde, si qui dicit, is etiam dicat necesse est, esse eas perpetuo menti præsentibus; neque enim quicquam in simplici animi natura inesse potest, quin sit illi semper præsens: quod si præsentibus, semper eas percipit: non autem semper percipit; ne ergo præsentibus quidem; neque idcirco innatæ.

Tum, si id se ita habet, memoria erit idearum cella penaria & quidem in mente: nullo ergo corporis mor-

(a) *Usage de la raison, & de la foy lib. 1. part. 1. cap. 7.*

morbo imminui aut deperdi, nullo remedio juvari poterit; quod nunc contra est.

Prop. XXXVII. Nisi omnes ideæ sint innatæ, hypothæsis idearum innatarum inutilis est ad originem idearum explicandam.

D. Nisi omnes sint innatæ, agnoscenda est altera via, qua reliquæ proveniant; ita ambages iterum & incertitudo super origine maximæ idearum partis.

Præterea nisi omnes sint innatæ, erunt quædam adventitiæ: a Deo ne illæ, an a sensu & conjectura? Primum nec ullo modo probare possunt; & si verum est, intelligi nequit, cur non potius simul cum innatis aliis eas in mente procuraverit Deus, quam paullatim, & successione atque per intervalla. Nec id dico, quasi id esse nequeat; sed ut intelligatur, eos, qui ita arbitrantur, nullas habere opinionis suæ probationes, sed quodcumque venit in mentem effutire divinando. Si dicatur postremum, quum ex eo demonstratu facile sit, eadem via omnes reliquas, quæ non adventitiæ statuuntur, gigni posse; doctrina idearum innatarum inutilis erit & superflua: nec enim vero in rebus naturæ præter eas, quæ necessariae sunt & sufficientes, nisi inscitissime, causæ aliæ induci a philosopho possunt.

Prop. XXXVIII. Systema idearum innatarum nullius usus esse potest ad idearum originem explicandam.

D. Non omnes ideæ esse possunt innatæ (prop. 36.): & nisi omnes sint innatæ, inutilis ea opinio est ad idearum originem explicandam (prop. 37.); id igitur systema omnino inutile est & supervacaneum.

Prop. XXXIX. Fautores doctrinæ idearum innatarum, nisi omnes ideas ponant ingenuas, rogati equaniam sint innatæ, nullam proferre possunt, quam non facile sit ostendere via eadem, qua reliquas oriri opinantur, sensu nempe & conjectura, provenire posse.

Enimvero præcipuæ, ad quas appellant, sunt idea Dei, ideæ primorum principiorum cum scientiarum theoreticarum, tum maxime etiam moralium, ideæ abstractæ numerorum, & proportionis, atque ejusmodi aliæ. At earum nulla est, quæ si quidpiam sensu & conjectura percipit mens, non possit ostendi & eam inde

inde originem trahere. Nam Deum velut primam mundi causam effectricem & conservatricem ex existentia, qualitibus, structura, ordine, finibus rerum mundanarum ita posse intelligi, uti ex effectibus causæ aliæ, tam perspicue demonstratum est a viris doctis B. Thoma, Lockio, Derham, Niewentitio, Clarkio, aliisque, ut qui id inficiatur non modo impietatis, sed stupiditatis argui possit. Deinde prima scientiarum axiomata, & principia, ut in Geometria, ex simplici collatione idearum nasci, id adeo est exploratum, ut supervacuam existimem operam omnem, quam in ea re demonstranda impendit Lockius. Principia quædam moralia, Deum amandum ac timendum super omnia: omnes homines ut æquales spectandos: nihil alteri faciendum, quod tibi fieri non vis: hæc, inquam ex ideis Dei, hominum, naturæ societatis, utilitatis, & nascuntur & corroborantur. Quanquam in hoc ego patronos Platoniorum miror, qui dum ideas innatas tueri student, judicia quoque & ratiocinia innata mentibus esse pronunciant. Quod utcumque excusari in Platonice possit, quippe quod est eorum doctrinæ de præexistentia animorum conforme: in his, qui ab illa doctrina descivere, membrum videri potest sine capite, conclusio ex negatis principiis. Jam vero eodem modo ideæ numerorum, proportionis, aliæque abstractæ explicari possunt: nascuntur enim illæ, aut divisione idearum sensibilium, aut meditatione & conjectura; quam rem isti negare ut impossibilem nequeunt, quousque sensibus & conjectura quidquam percipi fatentur (a).

Scho-

(a) Animadvertendum est hoc in loco, esse quasdam inter homines notiones, quædam rationis percepta, scita, comprehensa, quæ homines ipsi per se a nullo edocti habent omnes, seu a sua ipsorum natura in ea advertenda impellantur, seu a natura rerum, quæ æque omnibus subest, excidentur, seu a ratione & intellectu admoneantur. Ita veritates quædam, quæ numerorum computationem, multiplicationem, divisionem spectant, suapte natura ab omnibus intelligi possunt: item principia quædam proportionum quum arithmeticarum, tum geometricarum, quæ operis ipsis omnes scire possuntur. Nam esse 2:2::6:6, & 6:3::8:4, & 3:9::10:30: & radicum equalium æquales esse potestates, & sexcenta ejus generis; solam possunt vocabulorum explicationem,

quo

Scholion. Quid igitur, inquit aliquis, ex superiori disputatione conficiemus? nempe esse in humanis disciplinis plurima, quæ ii quidem, qui ad eorum penetralia, atque adyta non accessere, sibi satis sapere videntur: at qui naturæ peplum audaci manu amovere tentarunt, ut nudis eam oculis contemplarentur, plerumque ignorant. Quam, ajunt, viam ac rationem inibimus, qua scientias atque artes nobis comparemus, quando incertum est, unde ex ad animum permanent? Perridiculum hoc ego putaverim, si quis serio roget. Ut, nihil adhuc in physicis certi est, qua ratione semina multiplicentur, qua animantia. Unum ne semen infinita complectitur? unum ovum infinita sui generis animantia? An quidquam est aliud, quo ea procreentur? æque incerta. Nec tamen agricultores, pastores, hominesque ceteri minus illi veteres artes excolunt, ferunt, sexus jungunt. Nonne amentis esset hominis, physicorum disputatione ab ea, quam natura ipsa pandit viam, abstinere, atque in ea ingredi dumeta, unde regredi non liceat? Memini ego virum satis bonum, nec prorsus litterarum expertem, quum audisset disputari, solis ne motu, an telluris noctes diesque fierent, sollicitum interrogasse, quid igitur faciemus horologiis? Nam actum est de illis, si hæc ita sunt dubia, ut audio: ad quæ adolescens geometra, ut sunt illi

quo communi ratione intelligantur. Tum quædam aut nos ipsos, aut rerum naturas spectantia sunt inter omnes communia, quibus communis natura, eademque rerum universitas oculis objecta. Innata hæc vocari possunt, ac vocantur quandoque a viris doctis, suntque hoc sensu innata. Quibus nos minime refragantur, qui qua notione hæc ingenita principia in dubium vocaverimus, dilucide explicuimus. Quod si quis ingenitas & communes hominibus omnibus notiones, ea, quæ hic accipimus, significatione, negare in animum induxerit, is dupliciter peccabit. Nam & imperite communi hominum sensui ac experientiæ adversabitur, & omnem hominum inter se societatem abruptet, quæ nulla esse potest, ut alibi adnotatum est, ubi nulla inter se communi ratione copulatur. Neque enim ego aliunde clarius deduxerim ad communionem vitæ homines generari, quam hinc, quod ii communis cujusdam rationis sint participes, sine qua ut sese mutuo intelligere nequeant, ita nulla communione sociari.

illi omnes irritabili diaphragmate, continere se non potuit, quin altos tolleret cachinnos. Nemo hucusque vir ulla in arte aut scientia exstitit magnus, quin sensus & rationem excoluerit constanter. Ea ire & nos nepotes necesse est. Habeant has disceptationes otiosi philosophi: nos naturam teneamus, sine qua nemo nisi stupidus fuerit: ultra quam, fanaticus. Meminerimus, quæ sunt sæpe dicta, non in hoc fuisse nos a Deo. procreatos, ut universi prima stamina causalque interiores in numero haberemus, sed ut cortice, effectisque uteremur. Præclare Homerus (a):

Ζην κούισα, μέγιστε, καὶ ἀνέρες, ἀνδρῶν πάντων,
Deum & inclytum, & summum, & obscura nube rectum
invocat, quo non primam tantum causam in abdito
esse significet, sed maxima quoque ex parte id opus,
quod illa machinata est, quodque se ac numine suo
implet, oculisque atque mirandis viribus legibusque
moderatur.

C A P. IV.

De humana mentis libertate, ejusque extensione.

Prop. XL. **M**ENS humana est libera, sed intra quosdam fines ea continetur libertas.

D. Libertas est ea mentis facultas, qua ex ratione boni vel mali propria, nec invita, & cum animi voluptate operatur (def. 14.): quæ videlicet appetitiones animi, curiositatem, voluntates, impetus vis concupiscibilis, aut irascibilis huc, illuc flectit, atque nunc inhibet, nunc fræna laxat; moderatur denique: plurima autem ex propria boni vel mali ratione & conscientia, nec inviti & animi cum voluptate perpetuo omnes operantur (ex intima conscientia); appetitus nempe aut excitant sæpe numero, aut excitos impellunt, premunt, flectunt, moderantur; quod ii ignorant, qui eo venere stupiditatis, ut sint, necne, nesciant; est igitur mens humana libera. Quod primum.

Jam

(a) Iliad. B. v. 412.

Jam quædam sunt, quæ inviti patimur & cum agitudine, quædam alia quæ imperio animi minime sunt subiecta, non in corpore tantum, verum etiam in ipsa mente; quædam, ad quæ potentia naturæ nostræ non pertingit: nam sæpe appetitus subito erumpunt & vi quadam mechanica, idest irritatione physica instrumenti: sæpe adeo sunt prævalidi ac furentes, ut omnem rationem occupent: sæpe adeo contumaces ut nulli imperio parere ament: sæpe vires nostras excedit aut quo appetitus invitat ire, aut id cavere, quod exhorret: vires plerumque deficiunt irascibili: deficiunt timiditati. Et hæc ejus sunt generis, quæ homines sibi animi & naturæ suæ conscios latere nequeunt. Hæc omnia cum moderamini rationis nostræ non subfint, ne libertati quidem subesse possunt (def. 14.), quæ nulla est sine ratione, minor, ubi minor ratio, perfectissima, ubi perfecta, & sui semper compos, & sibi constans (a).

Scholion. Irritavit quosdam, me scripsisse, id quod voluntarium est, nec invitum esse, & cum animi fieri lætitia ac voluptate. Quos ego primum sibi esse ignotos ajo: alioquin qui ignorare possent, nihil quod agamus libere, molestum esse? In ipsis mixtis actionibus, veluti, quum ne mergamur, bona mergimus, status est animi ex utroque affectu mixtus: nam quod libere

Tom. III.

P

vo-

(a) Tota hominis libertas binis verbis absolvi potest, ac digesta, ut ita dicam, demonstrari. Exploratum est, causas necessarias agere semper secundum totas suas vires: lapides totis viribus decidunt: elatres totis viribus obiecta obstacula repellunt; ignis, aqua, cetera naturales ac necessaria causa totis semper suis viribus agunt: quod nunc in nobis non contingit. At vero, nisi vna manifestam conscientia facere velimus, ex intima experientia qui liber persentiscit, posse se parte virium agere. Ut ecce, quum ab hacum hunc primum parva vi digitis premo; mox majori; deinde paullo etiam majori; postremo quanta quæo; nemo dixerit, me non potuisse premere totis viribus, quum parte premebam; nam alias ne postremo quidem id potuissem. Qui ergo parte virium agere possum, ac majori, vel minori, prout lubitum fuerit, cogor fateari, me non necessario agere, idest esse liberi arbitrii. Itaque vix hoc sit perspicuum, non video, quid in ideis humanis clari aut perspicui esse possit.

illi omnes irritabili diaphragmate, continere se non potuit, quin altos tolleret cachinnos. Nemo hucusque vir ulla in arte aut scientia exstitit magnus, quin sensus & rationem excoluerit constanter. Ea ire & nos nepotes necesse est. Habeant has disceptationes otiosi philosophi: nos naturam teneamus, sine qua nemo nisi stupidus fuerit: ultra quam, fanaticus. Meminerimus, quæ sunt sæpe dicta, non in hoc fuisse nos a Deo. procreatos, ut universi prima stamina causalque interiores in numero haberemus, sed ut cortice, effectisque uteremur. Præclare Homerus (a):

Ζην κούισα, μέγιστε, καὶ ἀνέρες, ἀνδρῶν πάντων,
Deum & inclytum, & summum, & obscura nube reatum
invocat, quo non primam tantum causam in abdito
esse significet, sed maxima quoque ex parte id opus,
quod illa machinata est, quodque se ac numine suo
implet, oculisque atque mirandis viribus legibusque
moderatur.

C A P. IV.

De humana mentis libertate, ejusque extensione.

Prop. XL. **M**ENS humana est libera, sed intra quosdam fines ea continetur libertas.

D. Libertas est ea mentis facultas, qua ex ratione boni vel mali propria, nec invita, & cum animi voluptate operatur (def. 14.): quæ videlicet appetitiones animi, curiositatem, voluntates, impetus vis concupiscibilis, aut irascibilis huc, illuc flectit, atque nunc inhibet, nunc fræna laxat; moderatur denique: plurima autem ex propria boni vel mali ratione & conscientia, nec inviti & animi cum voluptate perpetuo omnes operantur (ex intima conscientia); appetitus nempe aut excitant sæpe numero, aut excitos impellunt, premunt, flectunt, moderantur; quod ii ignorant, qui eo venere stupiditatis, ut sint, necne, nesciant; est igitur mens humana libera. Quod primum.

Jam

(a) Iliad. B. v. 412.

Jam quædam sunt, quæ inviti patimur & cum agitudine, quædam alia quæ imperio animi minime sunt subiecta, non in corpore tantum, verum etiam in ipsa mente; quædam, ad quæ potentia naturæ nostræ non pertingit: nam sæpe appetitus subito erumpunt & vi quadam mechanica, idest irritatione physica instrumenti: sæpe adeo sunt prævalidi ac furentes, ut omnem rationem occupent: sæpe adeo contumaces ut nulli imperio parere ament: sæpe vires nostras excedit aut quo appetitus invitat ire, aut id cavere, quod exhorret: vires plerumque deficiunt irascibili: deficiunt timiditati. Et hæc ejus sunt generis, quæ homines sibi animi & naturæ suæ conscios latere nequeunt. Hæc omnia cum moderamini rationis nostræ non subfint, ne libertati quidem subesse possunt (def. 14.), quæ nulla est sine ratione, minor, ubi minor ratio, perfectissima, ubi perfecta, & sui semper compos, & sibi constans (a).

Scholion. Irritavit quosdam, me scripsisse, id quod voluntarium est, nec invitum esse, & cum animi fieri lætitia ac voluptate. Quos ego primum sibi esse ignotos ajo: alioquin qui ignorare possent, nihil quod agamus libere, molestum esse? In ipsis mixtis actionibus, veluti, quum ne mergamur, bona mergimus, status est animi ex utroque affectu mixtus: nam quod libere

Tom. III.

P

vo-

(a) Tota hominis libertas binis verbis absolvi potest, ac digesta, ut ita dicam, demonstrari. Exploratum est, causas necessarias agere semper secundum totas suas vires: lapides totis viribus decidunt: elatres totis viribus obiecta obstacula repellunt; ignis, aqua, cetera naturales ac necessaria causa totis semper suis viribus agunt: quod nunc in nobis non contingit. At vero, nisi vna manifestam conscientia facere velimus, ex intima experientia qui liber persentiscit, posse se parte virium agere. Ut ecce, quum ab hacum hunc primum parva vi digitis premo; mox majori; deinde paullo etiam majori; postremo quanta quædam; nemo dixerit, me non potuisse premere totis viribus, quum parte premebam; nam alias ne postremo quidem id potuissem. Qui ergo parte virium agere possum, ac majori, vel minori, prout lubitum fuerit, cogor fateri, me non necessario agere, idest esse liberi arbitrii. Itaque vix hoc sit perspicuum, non video, quid in ideis humanis clari aut perspicui esse possit.

volumus, ut vitam servemus, id cum voluptate est: sed turbat hanc voluptatem necessitas, qua quasi vitæ partem projicere cogimur, ut alteram servemus. Deinde non videntur nec in philosophorum libris satis versari, nec in theologorum. Nam Thomas Aquinas non uno loco ait, quod involuntarium est, cum dolore esse, ut intelligamus molestia carere, quod liberum est & voluntarium. Quin Apostolus ad Corinth. II. cap. ix. v. 7. liberos largitores *hilariter* vocat, atque hos ait Deo placere; *ἡ ἀρετὴ γὰρ δότῃν ἀγαπᾷ ὁ Θεός*. Hilariter autem plene liberum dicit: quod ostendit antithesis: dixerat enim *μη ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης*, non ex tristitia, neque ex necessitate; hilariter igitur, idest cum animi voluptate, & lubentissime. Virtus nempe nec cogi potest, & sui læta est: *το γὰρ* (inquit præclare Aristoteles (a)) *κατ' ἀρετὴν ἰδὲ καὶ ἀλύπον, ἕκιστα δὲ λύπετον*, idest, quod cum virtute consentaneum est aut jucundum est, aut molestia vacuum: molestum autem minime.

Prop. XLI. Motiva, quibus libertas humana se se determinat, sunt perceptiones boni vel mali, seu bona & mala objectiva. Nihil manifestius esse potest, si intimam conscientiam consuluerimus. In adjecta appendice copiosius id explico. At vero libertas est facultas appetitiones regens: regimus autem appetitiones animi rationibus: quæ si desunt, non ex libere regi dicuntur, sed mechanice erumpere, & vagari.

Prop. XLII. Homines præditi sunt libertate a coactione.

D. Quæ operandi potentia nullo fato rapitur, libertas est a coactione (Schol. def. 14.): est autem fatum externum Peripateticum, Democriticum, Stoicum, Spinozisticum, Muhammedanum (def. 54. primæ p.), a quibus omnibus immunes sumus, ut ibidem copiose demonstravimus; liberi ergo sumus a coactione.

Præterea cujus libertatis motiva proxima suppeditat ratio intima principio agenti ea libera a coactione externa est (Schol. def. 14.): at libertatis nostræ proxima motiva determinantia sunt motiva rationis (ex intima

(a) Ad Nicom. lib. IV. cap. 1.

tima conscientia ex propositione antecedente); est ergo ea libertas a coactione.

Prop. XLIII. Libertas humana est libertas a necessitate naturæ.

D. Quæ libertas regitur interna ratione, cujus actio nec mechanica est, nec unum in modum determinata, est libertas a necessitate naturæ; talis est libertas humana; nam determinatur a bonis vel malis representatis (prop. 41.), idest a ratione & conscientia, quorum activitas nec mechanica est, nec necessaria, si felicitatis & miseriæ appetitum & aversionem generalem exceperis, nec unum in modum determinata, quippe quod perceptiones bonorum & malorum variæ sint, mutabiles, vagæ, ut patet; igitur motivis nec mechanicis, nec absolute necessariis, nec unum in modum agentibus determinatur.

Coroll. 1. Inest homini libertas indifferentiæ: nam quum libertas humana immunis sit a coactione (prop. 42.), & a naturæ necessitate (prop. 43.), regaturque a motivis rationis nec mechanicis, nec activitate necessariis, nec unum in modum determinatis; nequit non esse libertas indifferentiæ.

Coroll. 2. Est quandoque humana libertas contradictionis, & contrarietatis. Nam est indifferentiæ (coroll. 1.), quæ indifferentia a motivis rationis tantum determinatur: sunt autem rationis motiva bona vel mala representata (prop. 42.); & potest esse bonum representatum verum malum; ut malum representatum verum bonum, quod patet: ita non solum ex duobus bonis propositis unum præ alio eligere possumus, sed idem unum eligere possumus, aut respuere, & malum bono præferre.

Schol. Ex quibus omnibus perspicuum est, unam humanæ libertatis radicem esse rationem, seu potius libertatem humanam, quemadmodum B. Thomas docet, essentialiter esse in ratione per appetitum operante: nam voluntas est in ratione, inquit alicubi ex Aristotele (a). Perspicuum quoque & illud est, turpissime in statu

P 2

(a) P. 2. quest. 9. art. 5. in corp.

quæstionis hallucinari, qui libertatem ita concipiunt, ut omne motivum excludat: talis enim libertas nec ulla esse potest, & naturæ rationali repugnat (a). Sed nec minus erit clarum, si libertas e fonte rationis manat immediate, non idcirco minus esse libertatem, quod *concausis aliis*, ut vocant, temperamento corporis, irritatione physica, vel morali actione externorum objectorum, actione Dei, adjuvetur: nam exploratum est, causam non idcirco desinere esse causam, quod ab aliis adjuvetur (b). Quousque igitur mens humana activitatem suam retinet in moderando appetitu, operaturque ex ratione boni per desiderium, mali per aversionem, etiamsi ab aliis adjuvetur causis, libera esse non desinit. Quocirca inepta sophismata sunt, quæ adversus humanam libertatem ex temperamentis, irritatione, actione rerum externarum, concursu Dei generali, vel peculiari desumuntur argumenta: concausa tantum ea esse possunt, quæ *causalitatem* (licet eo vocabulo uti) mentis, & regendi arbitrium nullo modo evertunt. Sed ut plenius eam rem & accuratius pertractemus, quam dudum ea super re commentati sumus, appendiculam adjiciemus. Quæ si minus sit tironum captui adaptata, differri ejus tantisper lectio potest.

A P P E N D I X

Ad superius Caput.

De libertatis natura & proprietatibus differitur accuratius.

§. 1. **Q**Uum de rerum differitur natura aut proprietatibus, jamdudum monuere philosophi, quod cuique veritatis, non fallaciæ amanti in perspicuis esse potest, eam rerum naturam, eas proprietates & qualitates, eas causas quærendas esse, quæ vera sunt, non quæ esse possunt, aut, ut essent, desiderata.

(a) Vide eundem S. Thom. 1. 2. tota qu. 9. & 10.

(b) Vide ut idem ibidem egregie hæc explicat.

deramus. Nam qui quæ esse possunt, nec tamen sunt, summo capitis labore perquisivit, atque beato ita ei esse licuit, ut repererit, non magis in philosophia profecit, quam qui nihil unquam tentavit. Ea regula, quum de libertate differitur, potissimum recolenda est. Perquirenda enim est ea humanæ naturæ libertas, quæ nobis a natura inest, & quatenus inest, non ea, quam ex libidine vellemus. Nam qui eam sui libertatem exquirunt, non quæ est, sed quam vellent, ne eam quidem, qua nos natura præditos fecit, reperiunt. Contenti ergo esse debemus iis dotibus, quibus sumus donati, nec aut alias aut majores exquirere, aut impudentius in Dei consilia inquirere, cur has potius, quam alias, aut cur non majores dederit. Quod tam est ineptum & adrogans, quam si quis exquirat curiosius, cur materiæ soliditas, cur igni calor sit inditus, & cur materia metallica aquam, aut aërem mole sua non exæquet: aut cur cum volent præpetibus pennis aquilæ, nos humi repamus. Factarum quidem rerum omnium fines, ac propterea rationes sint aliquæ necesse est: sed quæ omnia scire nec possumus, & minime necessarium est, impudentissimum vero quum arcana sapientiæ Dei perquisiveris, nec repereris, naturæ tuæ pœnitere, aut adversus Dei providentiam indignari.

§. 2. Sed omnium primum hoc in loco veterum philosophorum causæ efficientis partitiones sunt memorandæ (a). Ajunt igitur quum tres sint modi, quibus efficientes causæ quidquam agunt, tria item esse ejusmodi causarum genera concipienda, ut aliæ sint *synectica*, aliæ *synactica*, aliæ *synerga*. τὰ συνεκτικά, τὰ συνεκτικά, τὰ συνεκτικά, inquit Sextus Empiricus, οἱ μὲν πλείους (dogmaticorum nempe) ὀνομάζονται, τὰ μὲν συνεκτικά εἶναι, τὰ δὲ συνεκτικά, τὰ δὲ συνεκτικά. Ac synectica quidem sunt ea, quæ ipsæ per se, nullis aliis adjumentis, effectum procureant. Synactica vero, quæ parem cum aliis vim ad efficiendum præstant. Synerga, quæ vim quidem aliquam auxiliatricem afferunt, sed quæ nec integra effectus causa sunt, nec præcise concausa. Agant ex. gr.

P 3

Ro.

(a) Vide Sext. Emp. Hypoth. Pyrr. lib. III. cap. 2.

Romani suis tantum copiis adversus Carthaginienses bellum, debellentque, *αὐτῶν* erunt *συμπληρωματικῶν*, causa ipsa per se sola totum effectum complectens. Pares vires præstent Latini: uterque *αὐτῶν* erit *συμπληρωματικῶν*, *concausa*, *æque causa*. Copias tantum auxiliares Latini mittant, non eas tamen Romanis pares, *αὐτῶν* dicuntur *συμπληρωματικῶν* auxiliatrix causa. Itaque quarum rerum sola nostra libertas causa est, earum est causa synectica: quarum ex medietate est causa, causa est synæctica: synergæ postremo eorum, in quibus non primas partes agit, sed subsidio tamen venit. Quo in loco animadvertendum est, causam synecticam liberam non definire esse sui juris, si ei synergæ accedat: nam quum huiusmodi auxiliares copias pro suo jure admittere, aut repellere possit, non videntur illæ libertati derogare.

Si quis nunc iis vocabulis de humanis rebus loqui velit, is pro comperto habeat, solum Deum causam esse plene synecticam: nam ceteræ causæ omnes energiam, & vim primæ & universalis in se admittunt, eaque vi & energia efficientes sunt. Quare eæ actiones, quas secundæ, ut ajunt, agunt, partim Deo, partim ei efficaciam debentur, quam iis Deus ipse indidit servatque. Sed illud est in animis humanis peculiare, quo corpora, brutæque animantes carent, quod efficacia altera, & a communi illa vi bruta & rebus omnibus insita, differente sint præditi. Hæc efficacia, quæ mentibus est propria, vim alteram brutam ad luctum moderatur. Bruta illa efficacia sæpe synæctica est: hæc altera moderans *αὐτονομία*: Et quidem *synectice*, si sola operetur, veluti quum prave agit: *synæctice*, si pari cum Deo vi. Sed si plures ei ex nostri natura, aut ex *συμβεβηκόσιν* (accidentibus, ac una simul concurrentibus) accedunt, eæ synergæ erunt, ut vix unquam sola operetur: nam & rerum notiones, & affectus, & voluptatis atque doloris motus ei aut ad volendum, aut ad nolendum suppetias ferunt.

Postremo animadvertatur, quas Græci *συμπληρωματικῶν* vocant, & *συμπληρωματικῶν*, nos simpliciter *concausas* toto hoc loco dicere: tam enim existimamus esse *concausam*, quæ majorem, quam quæ minorem vim præstat: modo ne

totam. Quibus perspicuitatis gratia definitis, in liberi nostri arbitrii *concausas* & instrumenta modo inquiramus acute.

§. 3. Quæ omnium hominum animis libertatis notio inest, si ex sensu communi æstimetur, clara est, & naturæ nostræ sufficiens, nisi abutamur. Nempe ex communi hominum sensu is ex libertate agere dicitur, qui sua vi, & conscientia, seu ex propria boni vel mali ratione suos appetitus, affectusque moderatur: is vero ex necessitate, qui contra boni vel mali propriam rationem, ac conscientiam & invitus operatur. Itaque lubenter agere, & invite velut contraria inter homines habentur. Ne aliam quidem homines, quum de læsa libertate quærentur, exposulant. Ea si detur vivendi & operandi optio, tum se plane liberos dicunt. In motiva, & instrumenta hujus potentie minime illi vulgo perquirunt: sint ulla, necne: hæc, aut alia sint: potentiora, aut imbecilliora, hac aut illa ratione nobiscum agant, perinde arbitrantur, & philosophorum, sæpe nimis curiosorum, imbelles pensum habent: quippe certi, quæcumque sunt eæ *concausæ*, non minus libero se uti arbitrio. Eam vero facultatem per se agendi, modo illæ ne totam præoccupent rationem consultatricem, intimitus persentiscunt; nec ullus est aut tam doctus & perspicax, aut tam stupidus, & pectoris obtusi, qui ullis sophistarum conclusiunculis ab ea persuasionem se dimoveri patiatur. Eam quoque humanis rebus sufficientem arbitrantur, si recte ea uti didicerimus; ajuntque philosophos, qui tanta moliantur, quibus liberum hoc arbitrium penes nos esse dubium faciant, non id agere, ut minus simus liberi, sed ut nimis: ab omni enim nos regula abnormes, atque exleges efficere student. Sensem ego hunc hominum munem dici vix potest quanti faciam. Nam ut in iis, quæ extra nos sunt, communis aut oculorum, aut tactus sensus certos nos efficit corporum proprietatum; ita efficit internus virium ac qualitatum animi. Quo enim alio argumento probabo me vivere, me intelligere, voluptatem aut dolorem sentire? Me esse liberi arbitrii, quod ex meis notionibus me, appetitusque

meos moderor, eodem sensu scio, quo me esse; hujus futurus incertus, si sum illius.

§. 4. Ex quibus sequitur, ut ex actiones, quæ ex ratione boni vel mali propria, idest ex conscientia, & cum animi aliqua voluptate a nobis fiunt, *libere* sint: quæ vero nec a ratione & electione nostra proveniunt, & vel nobis invitis, esse, aut fieri pergunt, *necessaria*. Loquor, manum jacto, sto, aut sedeo, quia id ex mea ratione volo, liberum est. At cor, ac arteriæ velim nolim pulsant. Quum nemo sit, qui posteriores has motiones non habuerit mechanicas & *necessarias*; nemo esse potest, nisi qui insanire velit, cui primæ non sint *libere*.

§. 5. *Voluntas actio* est ultima facultatis electiva actio, quum aliquid eligimus, aut averſamur ex interna ratione boni, vel mali proficiſcens: igitur *voluntas actio* idem est atque electio, cessatio, averſatio: non igitur consistere potest sine ratione. Ergo ratio sufficiens, qua facultas hujusmodi electionum, cessationum, averſationum liberarum sese regit, ratio est boni vel mali. Nam tota ratio sufficiens cur aliquid eligamus ratio est boni, seu potius *bonum ipsum representatum*, & *objectivum*: & tota ratio, cur aliquid averſamur, est ratio mali, seu *malum ipsum representatum*. Ac prior quidem ratio voluptate operatur: posterior dolore. Ut id etiam intelligatur, proxima operationum nostrarum liberarum motiva excitantia, quibus ratio & facultas electiva utitur, esse voluptatem, & dolorem, nec animum alio modo eligere, aut averſari quidquam, nisi voluptatis & doloris alicujus vi, idest irritatione excitatus. His instrumentis tota regitur facultas electiva (a). His jure suo utitur libertas seu sequens ac intendens, seu cohibens.

§. 6. Plures sunt hominis actiones, quæ ex voluntate

(a) Hoc quum dicimus, non id intelligimus, rationes boni vel mali vim quoque ipsam eligendi efficere, quæ nisi in natura ipsa sit, nullo pacto inde procreari potest. Determinationum ergo tantum hujus potentie ac vis activa sunt motiva. Quod quæ ratione ac quantà vi efficiant, max dicemus.

tate manant, seu quæ, posita voluntate (§. 4.), existunt. Ejus rei intime conscii sumus. Ex. gr. posita voluntate movendi oculos, manus, linguam &c. actiones istæ statim existunt, nisi quum organa sunt impedita. Plures quoque sunt cessationes ab agendo, quæ a voluntate pendent, veluti quum cesso a movendis oculis, manibus, lingua, &c. Idem observatur etiam in animi plerisque cogitationibus ac motionibus, seu appetitibus, eorumque usu.

§. 7. Quum dico actiones quasdam, aut cessationes pendere a voluntate, immediatam causam actionum aut cessationum synecticam specto. Nulla enim est alia immediata causa actionum aut cessationum hujusmodi, nisi voluntas, idest ultima facultatis electivæ ex ratione boni vel mali determinatio (§. 5.): sed quum voluntatis immediatum excitans motivum sit voluptas, vel dolor (*ibidem*); voluptatis autem & doloris causa procreatrix perceptio boni vel mali; & hujus irritatio physica, vel moralis; omnes concause sunt *παράγοντες* actionum, aut cessationum, aut repulsionum, ad quæ genera omnes actiones liberas confero. Et sunt quidem causæ aliæ, aut potius *concause* perceptionum boni vel mali externæ, ignis, aer, aqua, loca, personæ, occasiones, ac sexcentæ aliæ; sed utcumque ab iis mens dependeat in suis perceptionibus, seu excipiendo ab iis ideas, seu subsidium quodcumque ad agendum, quod nunc scire parum refert; quum ejusmodi concause, nec præſent menti facultatem eligendi, nec cohibeant, nec vim inferant necessariam, ut velimus, nolimus, nos impellant; quia sunt necessariæ *ortu*, non *efficacia*; imperite faciunt ii, qui inde tantum actionum nostrarum principia accersunt, quasi homo nonnisi pura sit machina mechanica, nullo ipse activo agendi principio præditus. At mens humana principium est activum energię & operationum vitæ, saltem rationalis (nolo enim hic litigare), eaque nec corpus est, aut corporea qualitas, nec anima mundana, nec Deus (ex demonstratis); ea ergo tantum, & ex ea principium immediatum actionum & cessationum liberarum petendum est: aliæ vero causæ spectan-

da veluti motiva quædam activi huius principii. Ita cimex morder, aut lumen ferit oculos. Sunt irrationes *ortu* necessariae: *efficacia* finitæ. Quum igitur muto situm, integrum facultatis electivæ est.

§. 8. Homo in pluribus est liber. Scilicet libertas est insita facultas animi appetitiones ex propria ratione lubenter moderandi (§. 3.); in plurimis vi interna ac insita agimus aut cessamus ex propria ratione lubentesque (ex §. 6.); in pluribus ergo liberi sumus. Dico autem in pluribus, quod libertas nostra *actu* infinita non est: suis continetur terminis. Nec tamen idcirco minus libertas est. Quomodo non quod infinita non sit hominis intelligentia, minus est illa intelligentia; minor licet sit. Porro statuta in homine libertate, eaque generatim, ejusque natura & vi paucis explicata, in ejus concausas excitantes & modificationes inquirendum est; eaque refellenda, quæ adversus philosophi plurimi æquo justius, ut mihi quidem videtur, curiosi sunt moliti; in primis Hobbes (a), & Antonius Collius (b).

§. 9. Principio, libertas nostra in naturalem appetitum, aut impetum & vim naturæ nostræ erga ipsum bonum, & aversionem ab ipso malo *æquæ* *æquæ*, tale non habet imperium, ut pro lubitu excitare possit, vel comprimere: quanquam regere potest, pluribusque modis modificare: sunt enim ex naturæ hominis insitæ, & naturales: *naturalia* vero libertati *æquæ* *æquæ* subesse nequeunt (c). Præterea ex perpetuo & perenni conatu in nos agunt, omnemque consultationis, adeoque libertatis usum prævertunt. Inde fit, ut apud philosophos actiones, quæ ex iis viribus inconsulta ratione emergunt, in censum actionum moralium non veniant. Nam ea demum a philosophis voluntas libera habetur, quæ proëresi, seu consilio determinatur, quod ab Aristotele adnotatum omnes retinuerunt Scholæ doctores

(a) In opusc. de libert. & necess.

(b) Recherches sur la liberté in Collect. Leibn. Newe. &c. tom. 1.

(c) Id significat, effici non posse libertate, ut irascibilis vel concupiscibilis vim nullo modo sentiantur.

res (a): ratio scilicet liberos efficit. Modificare ergo potest; evellere nequit. Porro quum modificat, ex inadæquatis summi boni vel mali ideis modificat.

§. 10. Earum inclinationum, aut declinationum, de quibus superiore §. dictum est, originis ratio *sufficiens* in Dei voluntate & hominis essentia est posita. At sunt inclinationes aliæ aut declinationes peculiares, quæ etsi generalium illarum moderatione & determinatione in objecta particularia existunt, earum tamen existentia ratio *sufficiens* sunt ideæ bonorum vel malorum peculiarium voluptate aut dolore naturam nostram percientes, ac flectentes. In his patiendis libertas mixta cum necessitate quædam nobis inest. Et quidem liberi sumus in *utendo*: possumus sæpe earum causas, ideas nempe bonorum, vel malorum peculiarium evertere, in consultationem rationis revocare: perpendere accuratius: quandoque etiam exhibere nobis alias, aut eas investigare, atque interim a prioribus animum tantisper abducere: erumpentes interdum in potestate nostra habemus, & aut coercemus, aut, ne laxatis frenis ultra prosiliant, regimus. At positus semel fixisque notionibus boni vel mali, indeque genita irritatione instrumenti; & ob arctam connexionem rationis, & appetitus, excitatis animi commotionibus, invita mens eas patitur, ut nequeat subita voluntate compescere: quin interdum adeo illæ omnem rationem occupant, eliduntque, ut animus mechanismo quodam rapiatur. Quod scholæ aliis efferunt verbis, non potest mens bonum qua bonum aversari, malum qua malum sectari: & primi motus non sunt in nostra potestate. Hæc necessitas hypothetica dicitur & consequens.

§. 11. Inclinationes animi & declinationes particulares, seu peculiares appetitus, non omnes sunt æque vehementes: habent ergo suas intensitates, quæ commode per gradus distingui possunt. Eatum nunc intensitatum causæ physicae investigandæ sunt, ut quatenus in eas possit facultas electiva, quo vero consistat, intelligatur clarius. Est autem id faciendum accurate, quan-

(a) Vide S. Thom. 1. 2. q. 9. art. 4. in corp.

quandoquidem actionum plerarumque vitæ humanæ fontes in huiusmodi inclinationibus, aut declinationibus, seu, si mavis, appetitionibus, aut aversationibus, ac habitibus continentur.

§. 12. Exploratum est, ut illas generales (§. 9.), ita has peculiare inclinationes bonum, vel malum habere pro objectis. Sed oportet philosophum distinguere inter *bona & mala objectiva*, ac *bona & mala realia*. bonum & malum objectivum voco quantitatem boni vel mali, quæ in idea boni vel mali apparet: *reale vero*, quæ in rebus ipsis, quæ velut bonæ, vel malæ percipiuntur, inest. Non semper æqualia sunt objectivum & reale bonum; objectivum, & reale malum. Nam possunt reale bonum, ac malum minora, aut majora apparere: possunt diversa: potest malum apparere bonum, bonum vero malum. Nihil frequentius in vita humana accidit, nec quidquam efficacius hominum miseriam progignit (a).

§. 13. Inclinationes, aut declinationes animi peculiare non oriuntur nisi a bonis, vel malis objectivis: nam oriuntur ab ideis bonorum vel malorum peculiarium, quæ generales inclinationes voluptate & dolore moderantur, & determinant (§. 10.). Ex quo consequitur, ut earum inclinationum & declinationum gradus intensitatis sint in ratione bonorum, vel malorum objectivorum. Ut si ex. gr. quantitas boni objectivi sit = 6, & inclinationis erga illud intensitas erit = 6. Porro si mali objectivi quantitas sit = 4, erit declinationis intensitas = 4. Ea quum sint manifesta, non admodum perfecte, ut solebat, Renatus Cartesius (b) voluptatem ex magnitudine perfectionis realis illam producentis esse metiendam scripsit; nihil enim explorativum est, quam voluptatem & dolorem oriri ex bono aut malo objectivo telam nervosam irritante (c) non reali.

§. 14.

(a) Intellectus non percipit res per modum rerum ipsarum, sed per modum sui, inquit cogitare S. Th.

(b) Ad principem Elizabetham Palat. ep. 6. prim. part.

(c) Qui naturam humanam secum ipse pensaverit, modo ne fuerit physiologia plane ignarus, intelliget, nullum in nobis appetitum gigni nisi a molesta irritatione mechanica, ex qua altera, quam

§. 14. Nec minus illud verum est, posse plerumque bonum reale producere in animo nostro declinationem, malum vero reale inclinationem; quum illud pro malo, hoc pro bono traduci possit (§. 12.). Cui simile & illud est, posse majus bonum reale inclinationem minorem facere, minus majorem; ut minus malum declinationem progignere majorem, quam majus; quod postremum tum potissimum contingit, quum *majus* bonum, aut *malum* distantius est, *minus* vero propinquius. Scilicet quemadmodum corpora in ratione distantia ab oculo majora aut minora videntur, & attractiones corporum decrescunt in ratione duplicata distantiarum, ita appetitus nostri, aut aversationis objecta crescunt aut decrescunt in ratione distantiarum; quia in ea ratione decrescit claritas & evidentia perceptionum, ac vis sensationis.

§. 15. Duo *bona objectiva æqualia*, sed opposita, inclinationem quidem *generalem* & vagam progignere possunt, *particularem* vero nullam. Nempe inclinatio generalis nascitur ex opinione boni ut boni: quum autem duo bona objectiva A, B utcumque diversa unum sint in ratione boni; persistat integra eorum activitas ut bonorum; progignunt ergo inclinationem generalem & vagam, seu innatam appetendi constitutionem, excitant, agitant, fovent. Quod erat primum. Jam quum inclinationes animi peculiare sint animi erga peculiariora objecta determinationes seu inflexiones, nec possit simul in oppositas partes animi appetitus ipse per se flecti, ob æqualitatem vero bonorum ne in alterutram quidem; efficitur, ut quousque bona illa objectiva sunt æqualia, nullam peculiarem inclinationem producant. Quare si in alterutrum mens se determinat, id quod ob finitam horum appetituum efficaciam, & libertatem potest, non inde determinatur, sed alias rationes

quam *moralem* diximus, existit. Nam nemo appetit, nisi id, quo caret: id autem, quod nobis deest, aut ipsum per se mechanice gignit irritationem, ut in fame, siti: aut postquam ab anima perceptum comprehensumque est, primum animum ipsam phantasia inflat, unde existit irritatio cerebri, deinde cor, nervos, totumque ferme corpus, ut in venere, ira, ambitione, avaritia.

mes sectetur necesse est. Quam rem Aristoteles exemplo capilli aequalis ubique vis explicat: hunc capillum nulla in parte rumpi posse, quacumque adhibitiva vi, arbitratus est: quod utcumque falsum, clare tamen demonstrat, quod ille voluit, quodque Scholastici magna consensione sectati sunt.

§. 16. Si idem objectum A duas in nobis producat ideas unam boni D, alteram mali C intensitate aequales, sed contrarias, nullus inde sequi potest peculiaris animi appetitus. Sit $D = 4$, C itidem $= 4$, erunt inclinatio & declinatio aequales; ergo erit inclinatio erga D $= 4$, declinatio a C $= 4$. Quocirca erit inclinatio $= 4 - 4$, idest nulla: & declinatio $= 4 - 4$, idest nulla.

Scholion. Id vero contingere posse hinc fiet manifestum, quod nulla pene res sit, quae non ex pluribus velut adspectibus & faciebus nobis offerri possit. Quin hinc fit, ut eadem res uni quidem amabilis, alteri odiosa videatur: huic honesta, alteri turpis: magis huic pulchra aut deformis, alteri minus. Qui si adspectus adeo exiles in nobis perceptiones, ac veluti fugientes progenuerint, ut statim elabantur, ex res videbuntur nobis *adiapops* indifferentes, quae aliis gravissimae.

§. 17. Intensitates bonorum vel malorum objectivorum sunt ipsae idearum bonorum vel malorum intensitates. Intensitatem vero idearum bonorum vel malorum voco earum *claritatem, distinctionem, plenitudinem, durationem*, aut obscuritatem, confusionem, imperfectionem.

§. 18. Si ideae sunt innatae, bonorum vel malorum intensitates sunt & ipsae innatae (ex §. 17.). At quum experientia doceat in majori hominum parte realia mala esse *bona objectiva*, & contra realia bona esse *mala objectiva*, si ideae sunt innatae, idest menti a Deo communicatae, sequitur Deum hominibus illudere, quod intolerabile est absurdum. Idem dici potest, si Deus singillatim in nobis ideas producat, prout nobis sunt illae ad munera nostra perficienda necessariae: aut si in sua essentia manifestet. Quod argumentum invictum est contra tria illa *deliria metaphysica*.

§. 19. Postulo igitur, ut omnes ideae nostrae statuatur *sensus* esse, & *meditationis* atque *conjecturae*. Nam quamquam ea opinio valde sit controversa, est tamen & naturae humanae consentanea, & phaenomenis cogitationis humanae explicandis accommodatior, & a praerogativis philosophis probatissima. Itaque ipse Wolfius, alias *praestabilitae* harmoniae patronus, ita in moralibus disciplinis philosophari vult, quasi reciprocus esset inter mentem & corpus influxus.

§. 20. Omnis irritatio physica moralem in animo gignit: & vicissim omnis moralis physicam. Nam animus & corpus ita inter se copulantur, ut nihil in altero esse possit, cui tantundem non respondeat in altero; ergo posita in organo irritatione physica doloris vel voluptatis, necesse est consequi in animo moralem: & vicissim si in animo moralis aliqua amoris, laetitiae, timoris, irae excita fuerit irritatio seu libera, seu necessaria, sequatur oportet in corpore irritatio physica. Id quivis per se ipse experiri potest, si ea, quae quotidie sibi contingunt, attente secum reputet. Inde est ut quaedam somnia seu laeta, seu moesta saepe somnum abrumpant. Inde in iisdem somniis risus, cachinni; aut singultus, lacrymae, tremores, subita fuga. Inde spectacula, tragediarum, aut comcediarum lectiones magnos, diversosque in vultu motus progignunt. Contra irritatio diaphragmatis, jecinoris, cordis, nervulorum, cerebri, cutis tot in animo at tam diversos affectus procreat. Sed nec minus exploratum est, intensitates irritationum animi naturalium esse semper in ratione intensitatum physicarum: & intensitates physicas, quas morales excitant, in ratione moralium. Appetitus ex. gr. cibi major est aut minor, prout intensior fuerit aut minus intensa irritatio ventriculi: & palpitatio cordis in timore panico major aut minor pro majori aut minori animi commotione. Quum quaedam sint animi appetitiones, quae eo vires majores acquirunt, quo diuturniore cogitatione animo versantur ideae, unde existunt; quilibet per se animadvertere potest, qua proportionem appetitus illi in gulae, irae, veneris, &c. adolescunt, eadem vehementius irritari corpus: ac

vicissim adolescere illos eadem vi, qua irrationes corporis augeantur.

§. 21. Pro varia intensitate externorum objectorum in nos agentium, variat intensitas impressionum & irrationum in nobis ab iis genitarum. Axioma est exploratum.

§. 22. Constitutio subjecti, in quo fit impressio aliqua, atque irritatio physica ad intensitatem ejus impressionis plurimum facit. Antiquum est & verum scholasticum proverbium, *quidquid recipitur per modum recipientis recipitur*. Ex. gr. si vi = 2 urgeas objectum, cujus resistentia sit = 3, & alterum cujus sit resistentia = 1. actionis in iis genitæ intensitas non erit æqualis. Ex quo fit, ut intensitas impressionis & physica irrationis ab objecto aliquo in nobis factæ metiendi sit non in ratione tantum magnitudinis objecti, sed etiam dispositionis naturæ humanæ in qua sit. Quumque constitutiones hominum seu temperamenta nec eadem sint in omnibus, nec in eodem homine quovis tempore eadem, inde intelligitur, quid fiat, ut impressiones ab iisdem objectis aut in diversis hominibus, aut in eodem homine temporibus diversis variant.

§. 23. Voco *animi constitutionem*, quæ existit ex ejus habitibus aut intellectualibus, aut moralibus; ex affectibus, & ex presentibus ideis. Detur animus A imbutus habitibus scientiarum theoricarum geometriæ, logicæ; metaphysicæ, physicæ, theologiæ &c.; ejus constitutio diversa erit a constitutione animi B, qui aut iisdem habitibus non est informatus, aut non æque, aut est imbutus diversis. Detur animus C, qui ornatus sit habitibus moralibus caritatis, misericordiæ, justitiæ, fortitudinis, aliisque ad bonitatem moralem spectantibus, aut omnibus, aut plerisque, aut paucis, ea animi constitutio erit diversa a constitutione animi D, qui aut habitibus diversis sit formatus, aut non æque, aut deformatus habitibus contrariis feritatis, intemperantiæ, iræ, amoris venerei &c. Præterea si tempore X animi C, D, iisdem habitibus imbuti non easdem versent animo cogitationes, constitutiones variabunt. Hujusmodi animorum constitutiones, quem-

admo-

admodum est perspicuum, infinitæ esse possunt, non in diversis modo hominibus, sed in eodem diversis temporibus: nam pendent vel a minimis variationibus statuum animi. Earum autem omnium ratio habenda est, quum perquiruntur motiva determinationum voluntatum & electionum, cessationum, repulsionum humanarum.

§. 24. Pro varia animi constitutione variant impressiones in nobis ab objectis externis factæ. Confectarium est eorum, quæ supra dicta sunt. Ex. gr. si injuriam eandem feceris homini stupido, & homini perspicaci, il non eodem modo afficietur: si feceris patienti, forti, temperanti, & intemperanti, impotenti, iracundo, diverso certe modo agitantur. Ex eodem insolente phænomeno non eodem modo commovebuntur vulgus, & philosophi. Eodem sermone pio non eodem modo agitantur muliercula, idiota, politicus, impius. Audito viri cujusdam famosi nomine, commotiones & judicia varia excitantur in diversis professionis sectæ, affectionis alterius partis, ætatis, sexus diversitate.

§. 25. Ex quibus sequitur, intensitatem impressionum ab objectis externis in nobis factarum a tribus pendere causis. 1. ab intensitate actionis externæ. 2. a temperamento corporis. 3. ab animi constitutione. Ut si ea omnia, eorumque consensio, aut repugnantia possent exacte dimetiri, possent quoque intensitates appetitionum exactis calculis subjici, indeque deliberationes omnes, & determinationes animi magna probabilitate pervideri.

§. 26. Porro quum de his differitur, non solum ad examen conferenda sunt, quæ irrationes faciliores efficiunt, verum etiam quæ remorantur, quominus irrationes illæ nascuntur, aut quæ de earum quantitate quidpiam detrahunt, conferendæque & agentes causæ, & resistentes. Ex. gr. dum disceptatur quanta cum vi Julius Cæsar se determinaverit ad sibi Romanam Rempublicam submittendam, in censum cum primis venire debent causæ impellentes. 1. externi boni consequutio. 2. corporis temperamentum. 3. animi affectus,

Tom. III.

Q

præ-

præcipue ambitio regni, aut gloriæ, invidentia nominis Pompejani. 4. externa auxilia, unde magnos animos homines facere solent, &c. Tum vero etiam disterrentes. 1. amor libertatis patriæ, si qui in eo ulus superfuit. 2. notiones honesti & iusti. 3. rei difficultas. 4. vires adversæ. 5. pericula, quæ id facinus consequi poterant, &c. Quibus omnibus inter se collatis, quum appareat majores fuisse impellentes causas; intelligitur, qui his homo adversus removens agere voluerit. Infinita sunt similia facta, quorum similes sunt causæ.

§. 27. *Boni, vel mali objectivi* intensitas est in ratione intensitatis irritationum: nam bonum vel malum objectivum sunt ipsæ ideæ boni, vel mali (§. 17.): ponantur ideæ istæ adventitiæ (§. 19.), eæ erunt irritationes ab objectis externis in nobis factæ: ab illis igitur objectis pendent; in ratione igitur intensitatum earum impressionum erunt ideæ, atque idecirco bona, vel mala objectiva. Quod si jam ponantur esse ideæ factitiæ, eæ proculdubio erunt in ratione constitutionis animi, temperiei corporis, & actionum externarum: cum autem intensitas impressionum sit in ratione horum omnium (§. 25.), idearum quoque factitiarum intensitas erit in ratione impressionum.

§. 28. Inclinationes, & declinationes peculiare existunt ab irritationibus, suntque in ratione earum irritationum. Nempe pendent a bonis aut malis objectivis (§. 13.), bona autem & mala objectiva ab irritationibus (§. 27.); inde ergo inclinationes & declinationes: sunt igitur in ratione bonorum, vel malorum objectivorum; bona vero & mala objectiva in ratione irritationum (§. 27.).

§. 29. Voluntates *actu* pendent a libertate, quam regit ratio quæcumque ope irritationum, seu ope appetitus, ut loquuntur Scholastici. Scilicet voluntates *actu* sunt ultimæ mentis determinationes erga bona objectiva, aut a malis objectivis: eæ quum nulla vi mechanica determinentur (§. 5.), nequeunt determinari nisi ab arbitrio: at arbitrium ratio aliqua regit (§. 4.), & appetitus excitat (§. 5.); ergo voluntates *actu* sunt a-

ctio.

ctiones plene liberæ, quas ratio vi appetitionis elicit. Quum dico *voluntates actu*, id efficio, ut voluntates, quæ appetitus sunt (vide def. 13.), excipiam; quippe quæ non semper sunt in nostra potestate: sæpe enim aut ab interna irritatione necessario erumpunt, ut famis, vis veneris: sæpe ab inevitabili phantasia, ut ira ab accepta injuria, metus a sensu terræmotus: sæpe ab involuntariis animi cogitationibus.

§. 30. Quæ hucusque dixi, ea ex contemplatione peculiaris naturæ meæ mihi videor deduxisse: sed quum fieri possit, ut fallar, nemini quidpiam pertinacius obtrudere velim. Si autem sunt vera, constat jam & de libertate, & de motivis voluntatum liberarum: nam illa in regendis appetitionibus vim suam exserit: appetitiones motiva sunt libertatem scientia. Appetitus autem a natura sunt, aut ab ideis: ideæ sæpe exquirimus, quibus illi excitentur, aut excitati regantur, quæ ratione electioni subsunt. Ac quanquam sæpe appetitus ad nutum excitare nobis videamur, aut comprimere; quilibet tamen sui compos intelligit, id non fieri immediate, sed iis *liberis motionibus*, quibus aut novæ ideæ irritantes in nobis excitentur, aut veteres delectantur. Ac vero nulli mortalium liberum est amorem, odium, lætitiæ, mœrorem, timorem, spem ex solo imperio voluntatis in se progignendi: sed id quum agimus, *ideas irritantes* nobis exhibemus, rerum videlicet amabilium, aut odiosarum: bonarum, aut malarum. Nam quis tam inepte stultus est, qui quo amet, aut odio habeat, lætetur, aut tristetur, satis esse arbitrat, sibi pro imperio edicere, *ama, odio habe, lætare, tristere*? Atque hoc est radicem libertatis esse in ratione. Sunt interim qui hunc in modum fortassis adversus libertatem concludunt (a).

§. 31. Voluntates *actu* excitantur ab appetitionibus; hæc ab irritationibus naturæ, adeoque sunt ut irritationes: irritationes vero naturæ aut ab actione objectorum externorum, aut ab ideis irritantibus; necessariæ ergo sunt irritationes, adeoque appetitus, atque hinc

Q 2

vo-

(a) Collins recherches sur la liberté loc. sup. cit.

voluntates. Eo argumento triumphat Collinus. Plures scio fuisse philosophos, qui ad hunc scopulum illisere, nec ulterius progredi potuerunt, dumque libertatem studiose quærent, amisisse repente, quasi ex oculis subductam. Me autem vide quam præfidentem faciat veritas, ut merum hoc esse sophisma plane confidam demonstraturum. Nempe voluntas aut appetitus est aut actio probantis, aut actio imperantis (def. 13.). Quum est appetitus aut ab irritatione corporis est, aut ab ideis irritantibus. Quum approbatio est, aut actio imperantis, facultatis est electivæ. Prior voluntas sæpe necessaria est: hæc facultas semper libera; quia prioris in hanc actio infinita non est. Sed nec omnes appetitus sunt necessarii. I. Pleræque irritationes animi, ac corporis accidunt, necne, in nostra potestate positum est; ergo inde erumpentes appetitus in nostra sunt potestate. II. Probare quod sentimus, item aut mechanicum est, aut actio electivæ facultatis. Primum non differt a voluptate, vel dolore, quæ quum a solis mechanicis causis excitentur, ad quæstionem nostram non pertinent, alterum electionis, facultatis ab appetitu differentis: siquidem nobis conscius sumus, nullum esse tam vehementem appetitum, nullam tam ingentem voluptatem, nullum tam acrem dolorem, adversus quem animum obfirmare nequeamus. Id tota docet historia, nisi dicere velimus nullo dolore Scævola percitum fuisse, quum manum igne fortiter torreret: nihil sensisse futuræ calamitatis Attilium Regulum dum ultro Carthaginem remearet: nihil nec corpore nec animo commotos tot viros magnos, dum amore virtutis tyrannorum tormenta magna constantia tolerarent. Electiones, inquit, seu voluntates actus appetitus sequuntur. Sequuntur enimvero; nihil enim agimus, quod nullo modo appetimus: sed ut excitantes causas, non ut imperantes. Appetitus, pergunt, aut a corporis existunt irritatione, aut ideis irritantibus. Quid autem? Ergo, ajunt, necessariae sunt electiones, seu voluntates actus. Fallo. Sunt enim electio & appetitus facultates diversæ; non ergo fit, ut si necessario sæpe oritur appetitus, necessaria sit electio.

ctio. Cur ita? Quia nempe peculiare appetitus finitæ sunt activitatis. Lapis vesicam urit: necessaria irritatio; necessarius dolor, ac agritudo: secari patiar, necne, electio est, & arbitrii. Delata hereditas lætitiæ gignit necessariam: at adeam, an ei renunciem, electio, & libera. Sed repetamus altius.

§. 32. Quum mens humana sit ad beatitudinem facta, ab ejus amore necessario rapitur, adeoque necessario ab eo tantum bono objectivo determinari potest, quod summum est, quodque clare vivideque animo præsens est: quippe quod id tantum bonum, ac ita cognitum, desiderium illud beatitudinis plene explere potest. At cetera omnia bona objectiva, quæ finitæ sunt intensitatis, aut si infinitæ, non tamen clare adequateque cognita, nec rapere in se unice eam possunt, nec necessario determinare, sed relinquunt ei facultatem super iis consultandi, atque idcirco eligendi. In ea enim facultate consultandi super natura finitorum bonorum, aut infiniti obscure cogniti, quæ sacra testæ homini inest, dum heic inter bona finita versatur, libertas indifferentiæ posita est, quemadmodum præclare BB. Augustinus, & Thomas docuere. Atque inde intelligitur, cur in amando Deo beatæ mentes liberæ non sint; quum tamen hic simus; quod nempe tale illud bonum est, ac tam clare cognitum, ut super ejus electione illæ nec consulere possint, nisi vim naturæ inferendo, nec cunctari: at hic plura efficiunt, quominus tantum bonum sine ulla obscuritate cognoscamus.

§. 33. Ex quibus intelligitur, fontem libertatis a coactione esse, quod motiva immediata, quibus se determinat facultas electiva, sint non impetus mechanici, sed notiones boni vel mali: iis enim positus appetitus quidem existit, sed rationi & facultati electivæ subiectus. Fontem vero indifferentiæ libertatis esse imperfectionem seu realem, seu idealem bonorum, aut malorum mediorum, super ejus electione aut fuga consulere integrum est, quorumque electio necessaria esse non potest.

§. 34. Quæ ex re & illud sequitur, ut quæcumque

media rationem nostram perficiunt, ea & magis nos liberos a coactione faciant, & minus cunctantes atque irresoluti. Nam quo rationis nostrae imperium dilatur, eo plura ratione efficiamus, quam aut naturae impetu, aut affectibus: & quo ratio auctior est & perspicacior, minus cunctabundi sumus minusque indeterminati. Itaque & philosophia, & legislatio, & gratia, quae omnes rationem perficiunt, libertatem quoque perficiunt: ut idcirco tantum absit, ut quidquam libertati humanae derogat legislatio & gratia, ut potius nihil plenius eam augeat atque provehat, in primis, quae naturam quoque manifestat, quod accuratissime a beato Augustino pertractatum est in iis libris, quos de libertate arbitrii inscripsit.

§. 35. Observatum est in scholio prop. 41. argumenta omnia, quae adversus libertatem produci solent, nihil aliud probare, nisi libertatem nostram sua habere *motiva*, quibus sese determinat, aut *concausas* quasdam, *συνεργεία*; quae quum ei nec activitatem suam auferre nequeant, nec vim appetitiones regendi pro lubitu, quippe quae finitae internae actionis; nihil ei derogant, testamque atque fartam, ut dicunt, relinquunt esse. Sed quando gravi ea philosophorum magni nominis contentione agitata sunt, exigitur a me profecto hoc in loco, ut huiusmodi argumenta retractem atque refellam. Nec ab interna naturae nostrae necessitate vindicanda nunc est libertas, quod superius praestitum est: externa tantum persequar. Ea ad tria potissimum referri solent. Quorum primum Dei providentia & praedeterminatio suppeditat: alterum Dei praescientia: tertium vero naturae totius aut astrorum influxus. Nam quod addunt quidam, peccato Adae amisisse homines arbitrii libertatem, quod argumentum theologia subministrat, id Scripturae ipsius auctoritate confutatur; quae ut docet, nos omnes in peccato nasci, ita apud nos arbitrii nostri consilium esse. Eo igitur nihil moveri possumus, quanquam Calvinus eo potissimum nitatur.

§. 36. Est autem primum huiusmodi (a). Ex causis

(a) Nimis illud adornat Pomponatius in xi. de Fato, &c. Nunc saps Spinoza.

sa dici & esse possunt liberae, quae sese ipsae determinant in operationibus suis, non vero quae determinantur ab aliis, quaeque ipsae se determinare nequeunt. Sunt autem omnes causae creatae huiusmodi, quae nec se ipsae ullo modo determinare ad operandum possunt, & a solo Deo determinantur. 1. Quemadmodum intelligi nequit corpus, quod se ipsum a quiete ad motum impellat, ita nulla alia creata & finita res, quae ab *inactione* ad *actionem* se determinet: par enim utrobique ratio est. Scilicet & ex nihilo nihil est, & nemmo, quod non continet, praestare potest. 2. Quum constet inter omnes, qui sanam habeant Dei notionem, a Deo omnia conservari, sitque vetus philosophorum & verum adagium, *conservationem esse perpetuam creationem*; non magis possunt creatae res se ad agendum determinare, quam se conservare. Quemadmodum horologii pendulum idcirco quod externa causa moveatur, & ab eadem in motu conservetur, dici nequit ullo modo se in oscillationes agere, desperetque & pugnantia aperte doceret, qui quum ab externis causis in motu conservari pendulum dixisset, adjiceret, esse tamen oscillationes quasdam, quas ipsum sibi faceret, aut gradum esse motionis, quem ipsum externae actioni adderet; nempe qui ita differit, ponat gradus ejus motionis esse = 4., quorum 2. debeantur externae causae, 2. penduli ipsius activitati, tum dicat etiam necesse est, pendulum suapte natura, sine ulla externae causae ope, agitare se posse duabus viribus. Quae doctrina superiorem omnem evertit, moveri pendulum ab externa causa, atque ab eadem in motu conservari.

§. 37. Diffiteri non possumus, graviter eo argumento premi, & *physica praedeterminationis* auctores, & Malebranchianos, qui omnia *quaeque* a Deo repetunt, nulla in natura activitate posita, & auctorem praecipue gallici operis, *actiones Dei in creaturis*, alias a nobis laudatum. Nam respondere, iis principiis positis, liberos nos esse *in sensu diviso*, si non *in sensu composito*, id est fucum imperitis facere, quod est perspecte a viris doctis observatum. Enimvero si verba *in sensu diviso* ita intelliguntur, ut quum non operamur,

mur, *potentia* retineat libertatem, & *in sensu composito*, ut quum nos actu determinamus, non habeamus; nescio utrum id libertatem vindicet potius, an evellat. At id certum est, eam libertatem *potentia*, quæ sit necessitas *actu*, nullius esse homini usus. Itaque ea responsio adhibenda est argumento, quam B. Thomas, divinitus, ut solet, pluries adhibet. Nempe quum Deus sit infinite potens & sapiens, dubitari non potest, quin tales facere potuerit res, quæ causæ essent & ipsæ, idest activitatem sui generis haberent & exercerent. Eius generis est humana mens. Activitatem illa sui generis & habet & exercet. Sed quum quæ intensitate sunt finita, ut esse per se nequeunt, ita a se conservari non possunt, conservari ea a Deo debent. Est igitur Dei actio quædam universalis, quæ huiusmodi activitates *causarum*, ut vocant, secundarum, conservantur, eaque constans & perennis. Porro ea actione Deus rerum naturas non evertere, sed continere & conservare vult: esse autem id non potest, nisi naturis illis adaptetur. Sunt porro causarum secundarum activitates non unius speciei; quædam brutæ sunt, ut vires materiæ *attractrix*, *gravitas*, *plastica*, similes: quædam vero *rationales*. Illæ legibus mechanicis regi possunt, & reguntur: quocirca libertate destituuntur. Istæ insita ratione ducuntur, ut idcirco una illis sint agendi motiva, perceptiones. Hæ mechanicis subijci nequeunt legibus: rationis via conservari debent. Adaptatur prioribus Dei actio ut insita vi bruta rapiat: his ut insita ratione ducat. Ita mentibus etiam cum actione Dei sua semper constat libertas. Quin immo quum libertas *essentialiter* sit in ratione, & quæ rationem emendant & perficiunt, libertatem quoque perficiant (§. 31.); & Dei actio naturæ mentium adaptata non possit non illarum intelligentiam emendare & perficere; conficitur actione providentiæ divinæ perfici potius humanam libertatem, quam suffocari. Quæ omnia & Augustinus summa perspicacitate prædixerat. Ita concidit tota illa Spinozistica moles. Quid, inquit aliquis: hæc nostra activitas, hoc arbitrium, potest ne rationi adversari? Rationi generatim non

non potest: nam ut sine ulla ratione nullus est appetitus, nulla aversio, ita nulla voluntas. At singulis potest: non potest tamen sine altera ratione. Voluntas scilicet sine ulla ratione non voluntas est, sed appetitus mechanicus.

§. 38. Alterum argumentum ita conformatur. Si omnia futura præscita sunt a Deo, hoc ordine eveniunt, quo ventura præscita sunt, quum ei nec voluntas deesse possit efficiendi, quæ præscit, nec potentia, quæ efficiat: si autem hoc ordine eveniunt, certus erit ordo rerum præscientiæ & voluntati Dei, adeoque certus ordo causarum: si vero certus ordo causarum, quo fiat omne quod fit, fato sunt omnia, quæ fiunt: neque enim aliud est fatum, quam certa & constans atque immutabilis causarum & effectuum series: at si fato omnia fiunt, nulla est libertas. Jam sunt omnia a Deo præscita; ergo & volita; ergo certus ordo causarum; fato igitur fiunt quæcumque fiunt, nec ulla est libertas (a).

§. 39. Eo argumento ita perturbatus olim fuit Cicero, ut ne negaret libertatem, præscientiam Dei sustulit (b), atque ut nos faceret liberos, fecit sacrilegos, ut eleganter scribit Augustinus. Fabulantur, Armachanum acutissimum scholæ theologum viginti annos laborasse, ut eum nodum solveret, nec potuisse tamen. Cardinalis Cajetanus vir in metaphysicis contemplationibus attritus, eam quæstionem in alterum sæculum distulit. Augustinus tamen paucis, quasi compendio, & confidenter, sed peracute respondit: *Non est, inquit, consequens, ut si Deo certus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostra voluntatis arbitrio: & ipsæ quippe nostræ voluntates in causarum ordine sunt.* Quæ huc redeunt, præscientiam Dei non commutare rerum naturas, sed necessarias quidem sinere esse necessarias, liberas vero liberas: quod scilicet præscientia Dei, si a divina voluntate & providentia abstracta spectetur, in rerum naturas physice non influat. Non secus atque qui me quidquam operantem inspicit, non adi-

(a) Vide B. Aug. lib. v. de civ. cap. 9. & Cic. de fate.

(b) Lib. 2. de divinat.

adigit ad operandum. Et quemadmodum *memoria tua*, inquit idem alibi, *non cogit facta esse quæ præterierunt; sic Deus præscientia sua non cogit facienda, quæ futura sunt* (a). Scilicet nihil vetat esse aliquid certum, quod sit liberum, si ex eo, cui id certum est, nulla inferatur operanti vis. Quæ adeo sunt. perspicua, ut mirer esse potuisse viros doctos, quibus argumentum istud quidpiam imponere potuerit.

§. 40. Sed ajunt, ut præscientia nullam inferat libertati vim, quia in res ipsas non meat, inferet tamen Dei voluntas, quæ vis est omnipotens, quæ res singulæ continentur, disponuntur, aguntur. Quæ enim esse potest creata ac finita natura, quæ tantæ causæ adversetur? Cui argumento ut satisfaciamus, recolamus hic oportet, quæ alias dicta sunt, tria esse in iis rebus, quæ ipsæ per se activæ sunt, *essentiam, virtutem agendi, hujus virtutis applicationes, & determinationes*. In rebus quidem inanimis, sensuque ac ratione carentibus ita hæc tria sunt a Deo, ut ille præfens & unica sit causa cur sint, cur id sint quod sunt, cur agere possint, cur postremo hoc aut illud agant. In hominibus vero, in quibus rationis consilium dominatur, postremum illud *applicatio nempe immediata virtutis* ab eorum est arbitrio. Nam ut Thomas Aquinas ait (b), *ex hoc homo dicitur præ ceteris animalibus liberum arbitrium habere, quod ad volendum judicio rationis inclinatur, non impetu naturæ, sicut bruta*. Sed agit Deus in creatis rebus. Agit hercle vero: sed *immediatione virtutis, non suppositi*, ut scholæ loqui amant. Nihil est medii inter Deum vim nostram agendi procreantem servantemque, atque hanc activam nostri virtutem: sed hæc virtus media est inter Deum & actionem (c) seu effectum.

§. 41. Quæ ratio, inquit aliquis, hanc libertatis theoriam cum gratia divina in concordiam adducendi? siquidem ea non virtutem tantum præstat, sed actum,

ap-

(a) Lib. 3. de lib. arb. cap. 4.

(b) Lib. 1. c. gent. cap. 88.

(c) Vide Franc. Ferrariensem in III. c. gent. cap. 70.

applicationem, modificationem virtutis: dat enim Deus ut velle, ita perficere, ut divini ajunt vates. Non me latet, quam non solum contentiose, sed etiam invidiose hæc disputentur a plerisque. Me ut plura lateant, quæ divinæ gratiæ largitionem spectant, hoc certe, quod de ejus cum libero arbitrio concordia contenditur, non admodum conturbat. In iis rebus, quæ ad alteram æternamque beatitatem spectant, nihil nos habere juris, idque propter primorum mortalium perduellionem, docent divini vates: sed ne vires quoque nobis suppetere, quibus viam & rationem teneamus, quæ illam adipiscamur, iidem sciscunt. Has vires Deus sola sua benignitate largitur quibuscumque largitur. His viribus fit, ut & rite credamus, & rite recteque amemus agamusque. Sed ita tamen iis viribus informamur, ut *scire credere, amare, operari & nostrum sit propter arbitrium voluntatis, & tamen datum propter spiritum fidei & caritatis*, ut disserit Augustinus (a). Nemo quidquam nec credit, nec amat, nisi id sibi & credibile & amabile persuaserit. Hoc ut cum divinis bonis agamus, *scire te des præsequi, spiritum Dei efficere*, ajunt divini scriptores: quia nempe ille spiritus animum intimius afflat. Ea aura rationis judicium nec opprimitur nec turbatur, sed erigitur potius latiusque dominatur. Ita fit, ut & ad credendum, & ad amandum, & ad agendum nullo mechanico impulsu, sed rationis nostre judicio & hinc genita voluptate inclinemur, utcumque illud judicium illamque voluptatem synergæ causæ & exciverint & servaverint. Quomodo (si quidquam est in humanis rebus, quo hæc explicari possint) Terentianus Pamphilus & ipse per se Glicerium sibi & amandam persuadet, & amat: sed Glicerium tamen efficit, quo se amet: illa vel absens ejus tamen animo perpetuo præsens est: sui pulchritudine ejusque nescio qua aura animum Pamphili irrat: inde ille ardet. Sed ipse tamen videntque prudensque amat.

§. 42. Tertium vero argumentum est hujusmodi.
Cor-

(a) Retract. lib. 1. cap. 23.

Corporis nostri constitutionem, temperiem, mutationes pendere ex aëris constitutione, gravitatione, mutatione notius est, quam ut demonstratione egeat. Hinc vero manare inclinationes quasdam & mores, atque ad effectus propensiones perspicuum est. Certe non alia potissimum est ratio cur climatum diversarum nationes diversis sint temperamentis præditæ, diversis moribus, affectibus. Quum vero astra aut lumine, aut motu, aut effusione alterius subtilissimi fluidi, aut mutua gravitatione, vel actione alia quacunque constitutionem aëris commutent, in eumque agant vi maxima, certe & in nos influunt, aguntque. Pendet vero a corpore mens ita, ut ne cogitur quidem a nobis quidquam nisi ex commotionibus sensuum atque cerebri. Ergo & in mentem astra influunt: influunt autem vi maxima; obniti ergo contra non possumus. Quod si videamur plerumque obniti contra huiusmodi impressiones, id fit quia validioribus concedimus, quomodo si quis a duabus causis ex oppositis partibus prematur ab A viribus = 6, a C viribus = 3, dum repellit C facile putabit sua vi repellere, quum si animadvertat, id fit, quia ab A validius impellitur. Nec refert, eam vim nos non animadvertere: nam quum constet cordis, pulmonumque motus necessarios esse, non liberos, ne eos quidem in nobis vi fieri persentiscimus, nec eos spectamus, nisi velut quos ipsi lubentissime efficiamus, quos lubenter tantum patimur. Addunt, nisi id esset, qui posset intelligi futura libera ab astrologis, qui *judiciiarii* dicuntur, prævideri posse & confidenter prædici? Nunc autem huiusmodi prædictionum plenæ omnes sunt historiae, ut qui velit eas narrationes omnes velut fabulas traducere, ei necesse sit omnem pudorem exuere. Atque hunc ferme in modum *terciant*, quos ego fanaticos appello.

§. 43. Cui argumentationi nihil esset ut pluribus responderemus, quando in prima parte explicita ea omnis est res, demonstratumque superius, corporis impressiones inter motiva rationis, adeoque libertatis referenda esse, aut, si mavis *concausas determinantes*, non vim in-

inferentes necessariam; nisi quædam essent, quæ hoc in loco expediri paucis oporteret. Atque primum non negamus (neque enim hic ea de re sumus solliciti) temperiem nostram ab astris quoque plurimum pendere, quum pendeat ab aëre, in quem illa quocunque tandem modo agunt. Interea id non magis libertati officit, quam propensiones temperamentorum. Nempe quum ea omnia rationem consultricem super bonis aut malis objectivis non auferant, efficere quidem possunt, ut vim quamdam sentiamus, quæ nos illiciat, atque permoveat, cogere vero, & rapere electiones nequeunt. Intima id persentiscimus conscientia: nullus est enim tam vehemens appetitus, cui non aliquando adversemur. Decipimur, inquiunt, quod proximas tantum causas electionum nostrarum, aut aversationum consideramus, remotiores minime prospicimus. At principio, si in iis, quæ omnes homines vivide & clare sentiunt, hallucinantur, commutabuntur tantum humana vocabula, & quæ ignoratio dicitur appellabitur scientia, scientia vero ignoratio: ac res ipsæ permanebunt eadem. Deinde rogamus, remotiores illæ causæ libertatem flectunt ope rationis, & appetitus, an immediate? nemo posterius dixerit; nam quæ a nobis actiones sine ratione fiunt, liberæ non dicuntur: super his non disceptamus. Si prius, erunt ergo *libertatis* fortasse motiva, non causæ vim inferentes. Scilicet, quotiescumque motiva proxima appetitus nostros determinantia in ratione sunt, homini semper sua constat libertas, ut demonstratum est.

§. 44. Jam vero proferuntur in medium astrologi *judiciiarii*, *genus hominum*, ut eleganter Tacitus vocat, *potentibus insidum*, *sperantibus fallax*, quod in civitate nostra vetabitur semper, & retinebitur. Eorum prædictionibus plenæ esse historias fati astronomici assertores prædicant. At id argumentum vulgi potius fraudum ignari approbationem, quam philosophorum, mereri potest. Non quod propensiones quasdam hominum generatim non pernoscant plerumque, non isti de trivio astrologi, sed prudentes & perspicaces omnes, atque inde probabilibus conjecturis proventuras actiones non

non pervideant; sed quod magna illa confidentia singulares electiones prædicendi perridicula sit, & eventis ipsis refellatur. Profecto ubi cetera desint manifestæ fraudis argumenta, at illud non leve certe est, quod scite Ennius protulit,

Qui aliis monstrant viam, sibi semitas ignorant.

Referendæ essent in tabellas circulatorum hujusmodi prædictiones, ut quæ mentiantur, quæ certa pronunciant, dimetiri quisque posset. At nunc apud popellum, ut solet, plus potest vera una opere completa prædictio, quam myriades mendaciorum. Inde alienorum bonorum insidiatoribus & captatoribus præsentia & temeritas. Nec deterrentur, quum deteguntur: se quilibet animat Tiresiæ Horatiani verbis (a),

neu si vaser unus, & alter

Insidiatorem praroso sugerit hamo,

Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.

Persta atque obdura, seu rubra canicula findet.

Infantes statuas, seu pingui tentus omafo

Farius hybernas cana nive conspuet alpes.

In quo isti egregie divinant perraro hæc alea fallit. Sed tam docte & accurate est ea res a Cicero-
ne (b) pertractata, ut orationem nostram non exigit.

C A P. V.

*De animi propensionibus, deque irritationibus
naturæ humanæ.*

Prop. XLIV. **P**ropensiones ad bonum, & verum generatim naturales sunt animo humano, legesque mechanicæ naturæ nostræ, quibus illa ad consentaneos sibi fines fertur.

D. Quæ propensiones & in omnibus reperiuntur hominibus, & in omni hominum ætate, quæque neque intenduntur unquam, neque remittuntur, eæ profecto haberi debent pro naturalibus totius generis humani pro-

(a) Horat. lib. 2. satyra 5.

(b) In libris de divinat. Adde Picum adversus astrologos.

propensionibus; quomodo quæ qualitates & insunt in omnibus corporibus, quæ observari potuere, & neque remittuntur, neque intenduntur, qualitates habentur naturales omnium corporum (a): ejus autem generis sunt propensiones erga bonum & verum generatim. Nam prima adeo est omnium hominum, omniumque ætatum, ut communis sit etiam brutorum animantium; ut dubitari non possit, quin naturalis sit & insita naturæ animalis. Altera vero tam est mentium humanarum naturalis & communis, quam curiositas, quæ nihil aliud est, nisi propensio ad verum. Ex quo manifeste sequitur, esse illas naturæ animorum leges mechanicas. Nimirum non alia est philosophis lex naturæ mechanica, nisi ea naturæ constitutio, cujus, ut inquit Wolfius, in sola Dei voluntate sit ratio sufficiens, quales sunt vires attractrix, gravitationis planetarum, aliæque in inanimatis rebus. Quum ergo propensiones illæ sint naturales animis humanis; naturalium vero causa Deus; leges animorum mechanicæ sunt habendæ. Quod vero quidam ajunt, ex usu rerum eas nasci propensiones, id non advertunt, usum esse non posse sine illis naturæ constitutionibus, adeoque usum omnem ab illis præverti: nisi enim ita creati formatique essent animi humani, ut appetere bona possent, & vera velle scire, ac bono & vero delectari, nec sequerentur ea unquam, nec curarent.

Ceterum non sine magna supremi numinis providentia id fieri intelligendum est, ut homo non sola ratione (per se ipsa sine ullo affectu frigida) ac libertate ad suum finem, eique adaptata media ducatur, sed vi etiam ipsius naturæ ac irritatione quadam impellatur: ut scilicet ubi ratione & libertate sit facile abuti, non possit non iis naturæ legibus obsequi, quibus irritatur, quæque, ut ille ait, urunt, ac excoquant sub pectore. Qua ex re illud etiam intelligitur, qua ratione fiat, ut hominum mores, atque humanæ res, quæ in quibusdam hominum coetibus videntur sapere a naturæ proprietatibus tam longe discessisse, recurrant,

(a) Lex est New. probata ceteris.

non pervideant; sed quod magna illa confidentia singulares electiones prædicendi perridicula sit, & eventis ipsis refellatur. Profecto ubi cetera desint manifestæ fraudis argumenta, at illud non leve certe est, quod scite Ennius protulit,

Qui aliis monstrant viam, sibi semitas ignorant.

Referendæ essent in tabellas circulatorum hujusmodi prædictiones, ut quæ mentiantur, quæ certa pronunciant, dimetiri quisque posset. At nunc apud popellum, ut solet, plus potest vera una opere completa prædictio, quam myriades mendaciorum. Inde alienorum bonorum insidiatoribus & captatoribus præsentia & temeritas. Nec deterrentur, quum deteguntur: se quilibet animat Tiresiæ Horatiani verbis (a),

neu si vaser unus, & alter

Insidiatorem praroso sugerit hamo,

Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.

Persta atque obdura, seu rubra canicula findet.

Infantes statuas, seu pingui tentus omafo

Farius hybernas cana nive conspuet alpes.

In quo isti egregie divinant perraro hæc alea fallit. Sed tam docte & accurate est ea res a Cicero-
ne (b) pertractata, ut orationem nostram non exigit.

C A P. V.

*De animi propensionibus, deque irritationibus
naturæ humanæ.*

Prop. XLIV. **P**ropensiones ad bonum, & verum generatim naturales sunt animo humano, legesque mechanicæ naturæ nostræ, quibus illa ad consentaneos sibi fines fertur.

D. Quæ propensiones & in omnibus reperiuntur hominibus, & in omni hominum ætate, quæque neque intenduntur unquam, neque remittuntur, eæ profecto haberi debent pro naturalibus totius generis humani pro-

(a) Horat. lib. 2. satyra 5.

(b) In libris de divinat. Adde Picum adversus astrologos.

propensionibus; quomodo quæ qualitates & insunt in omnibus corporibus, quæ observari potuere, & neque remittuntur, neque intenduntur, qualitates habentur naturales omnium corporum (a): ejus autem generis sunt propensiones erga bonum & verum generatim. Nam prima adeo est omnium hominum, omniumque ætatum, ut communis sit etiam brutorum animantium; ut dubitari non possit, quin naturalis sit & insita nature animali. Altera vero tam est mentium humanarum naturalis & communis, quam curiositas, quæ nihil aliud est, nisi propensio ad verum. Ex quo manifeste sequitur, esse illas naturæ animorum leges mechanicas. Nimirum non alia est philosophis lex naturæ mechanica, nisi ea naturæ constitutio, cujus, ut inquit Wolfius, in sola Dei voluntate sit ratio sufficiens, quales sunt vires attractrix, gravitationis planetarum, aliæque in inanimatis rebus. Quum ergo propensiones illæ sint naturales animis humanis; naturalium vero causa Deus; leges animorum mechanicæ sunt habendæ. Quod vero quidam ajunt, ex usu rerum eas nasci propensiones, id non advertunt, usum esse non posse sine illis naturæ constitutionibus, adeoque usum omnem ab illis præverti: nisi enim ita creati formatique essent animi humani, ut appetere bona possent, & vera velle scire, ac bono & vero delectari, nec sequerentur ea unquam, nec curarent.

Ceterum non sine magna supremi numinis providentia id fieri intelligendum est, ut homo non sola ratione (per se ipsa sine ullo affectu frigida) ac libertate ad suum finem, eique adaptata media ducatur, sed vi etiam ipsius naturæ ac irritatione quadam impellatur: ut scilicet ubi ratione & libertate sit facile abuti, non possit non iis naturæ legibus obsequi, quibus irritatur, quæque, ut ille ait, urunt, ac excoquant sub pectore. Qua ex re illud etiam intelligitur, qua ratione fiat, ut hominum mores, atque humanæ res, quæ in quibusdam hominum coetibus videntur sapere a naturæ proprietatibus tam longe discessisse, recurrant,

(a) Lex est New. probata ceteris.

rant, circulumque quemdam perficiant. Quod nempe, quemadmodum elateres vi compressi a naturali sua figura inflectuntur, quam induunt statim atque vis concesserit; ita distrahi vi, aut ratione & disciplina naturalia possunt, huc illuc flecti, convelli funditus nequeunt: itaque cedunt tantisper mox reditura. Inteligitur & illud, cur quum ceteræ peculiares propensiones, aut adversiones neque eadem in omnibus sint, & ætatibus, temporibusque aliæ atque aliæ: naturales vero illæ sint immutabiles: nam *naturalia*, ut inquit, sunt *immutabilia*. Illæ nempe naturæ constitutione constant: hæ inflexione. Atque hæc quum sint, perfecte Aristoteles vir in primis acutus & accuratus *scientie* quidem *moralis*, qua formatur homo ad beatitudinem, initium fecit ab hoc beatitudinis, idest summi boni naturali desiderio: *metaphysica* vero, idest *universalis sapientis*, ab ingenito desiderio veri. Quod nempe ut natura omnes cupiunt esse beati, ducendique sint ad veram beatitudinem *recta* directione & conformatione ingenitæ illius propensionis: ita natura ipsa omnes scire cupiunt, pertrahendique sunt ad veram sapientiam accurata & industria curiositatis propagatione ad utilia & egregia. Nec aliter ego censeo systemata moralia, & theoreticæ sapientiæ diducenda & contenda, quam moderatione, quoad fieri potest, naturaliori & simplici duarum illarum naturæ humanæ propensionum. Quomodo naturali fluminis impetu, paulo in rem suam flexo cursu, sata industrius agriculator irrigat. Quæ qui observant attente, ii profecto animadvertunt, in plurimis emendari posse præsentia disciplinarum systemata, ut sint magis naturæ humanæ consentanea. Nam naturam non coherente disciplina velle perficere quid est aliud, quam evertere? Nemo in eo diu stare potest, quod cum natura pugnat; quod philosophi omnes intellexerunt, qui docuerunt, *nullum violentum durabile*: sed ab ea ratione longe sæpe aberrarunt, dum eo homines abstracta philosophia pertrahere studuerunt, quo nec trahi potest, nec stare, si trahatur.

Sed ecce, ajunt, hanc propositionem natura ipsa & hu-

humani generis experientia refelli. I. Primus humanæ naturæ sensus dolor est: eo infantes incitari occipiunt; primum igitur bonum, quod natura nostra sequitur, est carere dolore. *Bonum* istud *genericum* intelligentia suppeditat, non naturæ sensus. II. Homines non prius curiositate percipiuntur, quam bonum aliquod, aut malum perpeffi sunt: itaque ii minus curiosi sunt, qui minus vixere, ut infantes, agrestes homines; qui nihil ferme aliud scire avent, quam ne quid noceat, aut præsentibus voluptatibus adversetur. Quibus binis verbis respondebo. Eam naturæ constitutionem, qua seu a rebus, seu ab animi notionibus dolori aut voluptati sumus subjecti, naturalis est; eaque ab omni abhorret dolore, cum omni voluptate bene se habet. Id ego voco naturæ propensionem in ipsum bonum, quodcumque scilicet id sit, quod voluptatem creat. Sed & ita naturæ formati sumus, ut dolorum & voluptatum causas scire tam appetimus, quam dolorem oderimus. Hoc veri appetitum appello. Quum hujusmodi naturæ constitutiones omnem rationis usum præveniant, leges mechanicas dico.

Prop. XLV. Propensio se conservandi, tum veneris stimulus generatim, propensiones sunt & ipsæ naturales, atque duæ alteræ animorum humanorum mechanicae leges.

D. Nam æque & in omnibus sunt naturæ constitutione, & immutabiles sunt, & ante omnem usum, quum ex iis potius omnis usus proficiscatur.

Scholion. Ita quatuor habemus præcipuas humanæ naturæ mechanicas leges, quibus homines vel imprudentes ad se suumque genus conservandum, atque perficiendum ferantur. Quanta autem earum sit in vita humana necessitas & utilitas, inde intelligere possumus, quod earum nulla sit, qua sublata, non tota hominum vita funditus perturbetur. Nam sublata propensione in ipsum bonum, efficitur, ut ne quærat quidem quidpiam boni: quumque homines non sint entia sibi *sufficientissima*; consequitur, ut sint semper misera. Tum propensio in bonum inutilis esset, aut nullo modo esse posset sine propensione in verum: hæc enim bona per-

perquiruntur, quibus illa fruitur. Deinde amor nostri ipsorum nisi esset naturalis & necessarius, quum infinita sint vitæ perdendæ rationes, brevi hominibus deserta esset tellus. Tandem veneris stimulo extirpato a natura animali non ultra hominis ætatem habitaretur tellus. Quæ si Athei cogitent, non possunt non clare intelligere, quanta divinæ alicujus mentis cura natura humana sit conformata, ut nihil in illa sit naturale, quod non hominis fini apte respondeat. Non igitur theologia tantum physica, sed ipsa in primis metaphysica, supremæ divinitatis cura omnia in universo geri perspicue demonstrat. Jam (ut ad institutum redeamus) attente philosophus has leges recolere debet, qui operationum humanarum principia determinantia, fundamenta, primas quasdam in humana natura causas (ressorts Galli vocant) sit accurate explicaturus (a): quandoquidem nihil demonstratu facilius

(a) Sed & sic in primis hujusmodi rerum cognitio necessaria est, qui ad res humanas gubernandas accedunt. Nam adversante natura imperium nec stabile esse potest, nec pacatum: hominesque, quorum est ingenium elasticum, perpetuo aut resiliere, aut irruere conantes, maxima vi & molesta sunt cohibendi, quæ si tantisper remittat, eisdem uti liberi elatere, pervrumpunt atque evertunt omnia. Im id potius danda est opera, ut primigenias illas propensiones, quibus homines duci & amant & volunt, sic in pacatam rem flectant, ut omnes intelligant, se ire, non evadere, rem suam ac utilitatem agi, subdi omnes legi, ut liberi sint, vim nemini inferri. Pueros ego, in quibus natura adhuc integra est & sola, expertus sum pluries, invitos ac coactos, fere nihil, ludentes & blanditiis captos ea efficere, quæ supra vires eorum videri potuissent. Adeo ingenium nobis conditionis impatiens natura dedit!

Habent autem primæ illæ duæ propensiones in bonum, & in verum magnum illud inter se disformen, ut prior vi languescat, altera intendatur. Artes humane vitæ necessarias extirpaverit quisque homines invitos ad eas adegerit; si sua cuique libertas relinquatur, nec cogatur, sed regatur tamen, si earum magnæ utilitates ob oculos ponantur, tunc alacres omnes incumbunt, ac nihil est tam incredibile, quod non efficiant. Efficiunt idem si a natura suæ necessitatibus impellantur: voluptatem nempe suam & ingenium sequitur quisque alacer; natura paret libenter, idem qui imperiis vi in rebus alienis fastidiosus est. Inde fit ut gloriæ amor, voluptas, luxur plures artes, aut artium ornamenta intra-

lius est, quam omnes humanas actiones provenire ex varia modificatione quatuor illarum legum naturalium: scilicet modificatæ illæ ratione, & conversatione, in peculiare evadunt inclinationes, aut declinationes, quibus, ut in superiori appendice demonstratum est, homines regi solent. Neque tamen concludi quidquam ex ea re potest adversus utilitatem aut necessitatem legum naturæ moralium; constat enim sua illis necessitas, & utilitas in eo, quod peculiare inclinationes, atque hinc proficiscentes actiones emendant & formant, emendata, & formata ratione, cujus illæ velut supplementum sunt; tum sanctione pœnali plurimum & ipsæ voluntatem permovent.

Prop. XLVI. Præcipuæ partes corporis, idest ejus animæ instrumenti, quo illa, dum hic vivimus, perpetuo utitur, irritabilitate mechanica præditæ sunt.

D. Irritabilitas mechanica est ea vis, qua quadam cor-

R 2

perint, quam leges omnes, aut minas. Contra autem propensio in verum vi ac minis, tum quascunque re, quæ violentiæ sit persimilis, velut arcanis atque enigmatibus, mirum in modum intenditur: curiositas prima est, quæ hæc sequitur; & cerebri fibra irritantur; inde vis major; quæ quoniam nos angit, & infelicitat usque dum rem ipsi digito non contigerimus, in vetita impellit. Opinor si quis severa sanctione prohibuerit inquiri ab hominibus in magnetica attractionis causam, brevi eam detectum iri. Sunt qui scribere, philosophos præmio excitandos: nec nego posse plurimum in animis nostris præmii spem. Sed voluptatis ea est natura, ut facillime quis possit illam repudiare & dolori & inquietudini nemo unus concesserit. Ita fit, ut acrius hinc exagitemur, quam a voluptate permoveamur. Ac vero vim hominis actuosam vehementius inquietudo vellicat & excitat, lenius voluptas. Est igitur ad hanc rem quod pertinet curiosum hominis ingenium flamma persimile, quæ quo violentius comprimitur, eo vehementior ac voracior evadit. Atque hæc quæ per se sunt perspicua, tum tota historia literaria confirmantur: nulli enim errores quantumvis monstrosi tam publice grassati unquam sunt, quam qui severius vetiti, ut si blande ac palam expositi omnium fuissent oculis, brevi viluissent ac fuissent irrisi. Itaque probo ego illos, qui docuere, Ridiculum acri plerumque fortius ac melius fecat rem. Nam iidem homines, qui tam curiose in occulta & vetita nituntur, nihil tamen magis verentur, quam ne publice rideantur, efficitque publica irrisio, quod nulla vis, ut vires naturæ humane omnes quasi dissipet, & alio convertat.

corporis animalis partes perstrictæ quasi oscillant (def. 16.): ea autem vi præditos esse nervos, arterias, fibras musculares, ac ejusdem generis partes alias, perpetua docent experimenta.

Prop. XLVII. Hæc irritabilitas mechanica est instrumentum omnis sensationis quum externæ, tum internæ.

D. Nam eadem experimenta docent, nullam nec in brutis, nec in hominibus excitari sensationem, nisi irritatis nervis, aut iis corporis partibus, quæ sunt irritabiles. Visio, auditio, olfactus, gustus irritatione nervorum oculorum, aurium, narium, linguæ & oesophagi perficiuntur; qui nervi si obstruantur, aut debilitentur, aut dissolvantur, eæ sensationes aut omnino cessant, aut plurimum debilitantur. Idem fit in tactu: nam aut nervi resoluti, aut obstructa cute, omnis tactus sensatio perit. Superioribus annis in hoc nostro Nosocomio vidimus feminam, cujus tota cutis quasi marmore evaserat, ac omnis omnino sensationis erat experta (a). Sed ne ulla quidem interna sensatio nisi ab ea est irritatione cordis, diaphragmatis, membrarum pectoris, cerebri, ossium, musculorum, nervorum, arteriarumque, &c. nam his irritatis statim illa existit: quum iis partibus, quæ irritabiles non sunt, exultis, laceratis, spiritu vitrioli percitis, tam sentiamus, quam qui nihil.

Corollar. Irritatio ergo animalis (def. 17.) a mechanica est.

Schollon. Videtur huic corollario id adversari, quod quædam animales irritationes, seu voluptatis aut doloris sensus, ira, amoris, timoris, &c. ab ideis sunt: sunt enim quædam cogitationes, quæ nos vehemente affectu concutiant, quin ulla aut externa causa corpus perstringat, aut interna irriter. Sed hoc ipsum satis aperte ostendit, irritationem illam animale non sentiri, nisi mechanica præcedat. Videlicet iis cogitationibus fit, ut primum mechanica in cerebro & corde

(a) Vide ut eam rem descripsit Carolus Curcious medicæ rei diligentiſſimus professor.

excitetur irritatio; quam mox sequatur totus ille affectuum sensus. Non ergo affectus mechanicæ irritationis causa est, sed hæc illius, quanquam individuus ille hanc comitatur. Id experimenta quoque demonstrant. Nam quum constet inter omnes cerebrum esse organum memoriæ & cogitationum; eo læso, parte præcipue superiori, quam proprie *cerebrum* vocant, ut a *cerebello* distinguant, & memoria, & omnis pene cogitatio evanescit, ut stupidi evadamus. Id & paralyſis ostendit, & pressio ejus cerebri partis cutanea, & abscissio, & serosa quædam fluida, quæ copiosius per illam sæpe diffuunt, & somnus, quæ quasi brevius paralyſis est. Ergo ideæ hanc primum cerebri partem irritant, ex qua & cordis existit irritatio: nam cerebrum, ut ostendit Ruyschius, quasi cordis propago est: constat enim infinita pene ramusculorum, arteriarum, carotidum, & vertebralium compagine: arteriæ vero ab aorta propagantur omnes: & hæc fibrarum cordis, primi scilicet corporis animalis musculi, propagatio est. Quum a cerebro primam nervi originem ducant; inde quoque fit, ut ideis illo concusso, tota nerveologia irritetur, quod & magni tremores, & lætitiæ gelientes, & vehemens iræ furor ipsa per se manifestant. Hoc igitur fœdere est humana mens juncta corpori, ut nihil, dum ei adest, nec agere possit, nec pati, nisi eo veluti instrumento utens. Ac vero nisi ita futurum fuisset, quid attinebat tam molestum ei comitem præbere?

Prop. XLVIII. Irritatio animalis est proportionalis irritabilitati mechanicæ.

D. Id & ratio demonstrat, & experimenta. Principio animalis irritatio est a mechanica (coroll. prop. ant.), intensitas vero effectus est in ratione intensitatis causæ. Deinde id acu experiri possumus, qua cutem pungamus: sensus enim doloris magnitudinem & durationem irritationis mechanicæ sequitur. Idem bonorum aut malorum ideæ, idest ideæ irritantes demonstrant: nam inde erumpentes affectus magis aut minus sunt validi, prout magis aut minus idearum illarum fuerit meditatio, & vis, ex qua major aut minor ex-

sistit in cerebro mechanica irritatio.

Scholion. Constat ex historia naturali, hominum temperamenta infinitam pene inter se varietatem habere. Hanc varietatem quum aliarum causarum plures, tum climata efficiunt. Septentrionales homines tardi sunt & lenti cum corpore, tum ingenio. Id fit quod mechanica in iis irritabilitas difficilior sit; unde propter duarum substantiarum harmoniam, difficilior animalis. Meridionales contra, quorum corporum nervi, fibræque minus sunt humidis ac glutinosis partibus involutæ, ingenio sunt prompti, magisque affectibus obnoxii: delicatiores igitur in iis sunt irritabiles partes, faciliusque oscillant. Ægyptios, Arabes, Persas, Indos, Sineses & ingenio plurimum præpollere, & artium, quibus nunc Europa luxuriat, primos fuisse auctores, & omnium esse hominum astutissimos, & versipelles: suspiciosos, magnos amatores, zelotypos, iracundos, vetus atque recens historia docet: quum contraria omnia in Tartaris, Svecis, ceterisque frigidis populis videre liceat. Medii sumus inter eos Itali, Græci, Hispani, meridionales Galli: ergo æquabiliore ingenio, pacatioribusque affectibus pollemus. Sed & illud physica docet, ea animantia, in quibus cor minus est, quam corporis moles poscit, irritabiliora esse & ferociora. Nam ab irritatione cordis existunt affectus; minusque cor vehementiori irritationi obnoxium est, quam præquam oportet majus.

Prop. XLIX. Nulla in nobis propensio actu excitatur, ut sibi prospiciat homo, nisi irritatione mechanica.

D. Hujusmodi propensiones tum excitari dicuntur, quum in id nos bonum incitant, quod spectant: nec vero in bonum aut verum nos impellunt, nisi quum conscii sumus, illa nobis deesse. Sed sensationes, vel ideæ (nam utrimque agitatur) quibus conscii sumus bonum aliquod nobis necessarium deesse, sunt sensationes & ideæ irritantes, irritationemque animalem continent; ergo irritatione animali, appetitu, puta, metu, ira, amore, spe propensiones excitantur, atque moventur. At nulla est animalis irritatio nisi a me-

chanica (coroll. prop. 47.); ab irritatione igitur mechanica propensiones illæ naturæ excitantur, quibus sit, ut nobis libere prospiciamus.

Scholion. Id tota confirmat vita humana. Nam primum qui nullo modo nec persentiscunt, nec animadvertunt quidquam sibi deesse, aut aliquid sibi imminere periculi, nec amore ullo, nec timore incitantur. Quin si quisquam sit, qui nec naturam ulla interna aut externa causa premi sentiat, nec quidquam animo concipiat, quo melius esse posse putet, is non magis movetur, quam rupes. Tum sæpe fit, ut magna bona aut mala nos circumstant; quæ quoniam aut mentis quadam stupiditate, aut animi distractione non animadvertimus, nullo nos affectu concitant. Animantia igitur & homines primum interna irritatio ad passum, & potum incitat impellitque. Eadem efficit, ut situm cum corpori feligant, quo bene sint. Deinde notiones per organa sensuum ad animam meantes monent quid aut sequendum sit, aut fugiendum; quod nempe ex in cerebro, corde, artubus molestam procreant irritationem. Quum homines supra bruta ratione sint præditi, qua antecedentia cum præsentibus conferunt, futura prospiciunt, & ad vitæ usum referunt: qua possibilia sibi confingunt; inde fit, ut majores, frequentiores, aut magis variæ sint in nobis animi affectiones, quam in brutis. Inde quoque est, ut omnium animantium nihil sit nobis tam formidolosum, quam homo, ac ii præcipue, qui magis ratione & ingenio valent. Quod omnes nationes agnoverunt, quæ nulum animal tot ingenii corporisque vinculis, nullum severiori disciplina coercendum esse existimaverunt. Quominus ii sunt ferendi, qui nescio cujus stultæ ingenuitatis amore iis homines vinculis exsolvere student, sine quibus non solum boni esse nequeunt, sed ne esse quidem.

CAP. VI.

De habitibus, ubi de memoria.

Prop. L. **O**Mnes habitus, dum corpori unitur anima, sunt faciliores irritabilitates naturæ humanæ, ac flexibilitates, quæ exercitatione acquiruntur & intenduntur, desuetudine remittuntur, aut delentur: delentur etiam, aut obtunduntur contrariis habitibus.

D. Habitibus sunt facilitates agendi, aut patiendi (def. 15.); nihil autem facile agimus, aut patimur nisi facili naturæ irritatione ac flexibilitate (ex demonstratis in superiori capite); nec ea facilitas acquiritur aut amittitur, nisi exercitatione, aut desuetudine, ut experimenta demonstrant; ergo habitus exercitatione acquiruntur, desuetudine amittuntur. Jam vero facilitas agendi aut patiendi directionem ac terminum habet, in quem tendit, aut a quo removetur: ergo contraria facilitate seu habitu vel debilitatur, vel perimitur.

Scholion. Et quidem tum de habitibus mentis seu theoreticarum disciplinarum, seu naturalium virtutum, tum de mechanicis corporis juxta id affirmo, observationes enim perpetuæ super utrisque abunde id demonstrant. Nec ullus habitus in medium proferri potest, in quo id non obtineat. Quoniam quoniam morales virtutes & a naturæ temperie plurimum quoque pendeant, minus vero theoretici disciplinarum habitus, aut habitus artium; facilius isti, quam illæ desuetudine amittuntur. Jam facilitatem irritationis, ac flexibilitatem, quæ a natura est, propensionem constituit: quæ ab exercitio, habitum. Cave autem ne vires cum habitibus misceas: illæ sunt solius animi: hæ totius naturæ.

Propositio LI. Habituum igitur nullus est nobis congenitus. Nempe habitus omnes intenduntur & remittuntur, exercitatione acquiruntur, desuetudine delentur (prop. sup.); quæ autem talia sunt, naturalia & ingenua nobis esse nequeunt. Vide ut eam rem

præ-

præclare Aristoteles sub initium Ethicorum Nicomachiorum persequitur.

Prop. LII. Omnes habitus animi simul & corporis vi exercentur, sed præcipua eorum sedes in rationalibus est animus, in mechanicis corpus.

D. Habitibus sunt facultates actuum exercitatione acquisitæ (def. 15.); in iis ergo subjectis exercentur, quorum actuum exercitatione acquiruntur; acquiruntur exercitatione actuum mentis simul & corporis; quandoquidem nullæ esse possunt actiones animi, quibus totidem non respondeant in corpore; in utroque igitur sunt, seu potius in eo homine, qui ex unione mentis & corporis existit. Sed quoniam mechanici irritabilitate instrumenti præcipue consistunt; potissima eorum sedes corpus est.

Scholion. Inde intelligitur, cur habitus, qui animi dicuntur, aut debilitentur, aut evanescant omnino, fracto morbis aut ætate corpore: & item cur qui habitus dici solent corporis, torpescant paulatim, animo ab iis abducto, aliisque rebus intento. Ceterum in perspicuis est, esse habitus quosdam, qui mente magis exercentur, quam corpore; alios, qui e contrario magis corpore quam mente; esseque alios vitæ sensitivæ, qui ab habitibus mentis theoreticis discernuntur manifesto. Ex. gr. habitus scientiarum theoreticarum mente plus, corpore minus constant: habitus artium mechanicarum corpore magis, quam mente: habitus virtutum moralium voluntate & temperamento magis, quam ratione. Quod dico, non quod totidem habituum subjecta sint distinguenda, in quo laborarunt Scholastici, sed ut quid potissimum in singulis habitibus dominetur, indicem. Habitibus autem dico, non vires.

Prop. LIII. Quæ actiones aut majori animi attentione exercentur, aut intensiori aliquo affectu, aut voluptate & dolore, eæ irritationem in nobis faciunt altiore, & diuturniore. Exploratum est ratione & experientia. Itaque qui habitus actionibus ejusmodi acquiruntur, & facilius acquiruntur, & sunt diuturniores. Non secus atque vestigia, quæ majori vi in tenellis plantis imprimuntur, & altiora sunt, & diuturniora.

Prop.

Prop. LIV. Habitus humani quo plures fuerint, eo debiliores evadunt. Appello ad experimenta. Sed ejus rei ratio in vi naturæ humanæ finita continetur. Scilicet habitus conservari nequeunt sine vi exercente: quo minor hæc vis evadit, eo minus facultatem habituum exercitio possumus conservare. At ea decrescit divisa: ergo in plures habitus distracta, minor ejus pars singulis inhæret; ex quo fit ut debiliores evadant. Qua ex re moniti esse debent, qui egregii & excellentes in facultate aliqua esse cupiunt, ut ne pluribus animum intendunt: nullo enim modo finita naturæ nostræ vis omnibus esse par potest. Et quemadmodum si eidem solo plura, quam ferre possit, semina commiseris, detrahes omnibus alimentum; ita pluribus intentus animus mediocris quidem esse in illis potest, summus non potest.

Coroll. Eadem est ratio, eui habitus contrariis evenitur, & paullatim evanescant.

Prop. LV. Memoria ab irritabilitate cerebri est, cujus idcirco præcipua sedes est in cerebro, eaque habitu perficitur.

D. Utrumque demonstrant phænomena. Primum cerebra parum irritabilia omni ferme carent memoria. Deinde magna cerebra ceteris paribus capaci ac firmiori memoria sunt prædita. Tum in hominibus cerebri proportionem majus, quam in ceteris animantibus: hinc omnium animantium capacissima hominum memoria. Præterea in ipsis animantibus ea capacioris sunt memoriæ, quorum majus cerebrum. In avibus exiguum cerebrum, & minima memoria: majus in quadrupedibus, ac capacior memoria.

Sed & habitu perfici memoriam eadem ostendunt phænomena. 1. nullius rei memoria ingenta est. 2. exercitatione acquiritur: eaque tenacius memoriæ hærent, quæ pluries, & frequentius animo recurrant. 3. & quidem iis actionibus, quæ aut majori attentione, aut cum voluptate & dolore, aut cum affectibus paulo vehementioribus sunt, faciliior, & est diuturnior. 4. desuetudine debilitatur, & evanescit. 5. rerum numero & varietate laborat, & hebescit. 6. iis omnibus,

bus, quibus vis humanæ naturæ corroboratur, aut frangitur, & memoria corroboratur, aut debilitatur, velut aëre, cibis, medicamentis; tum senectâ, morbis, &c. 7. minus fatigata & post parva oria major. Quæ omnia ita sunt habituum propria, ut perspicuum sit memoriam, esse habitum (a), cujus præcipua sedes sit in irritabilitate cerebri.

Scholion. Quod spectat ad memoriam, suere, qui putarunt, eam considerari debere velut idearum penu: eas ideas dixere vestigia in cerebro ab objectis externis facta: itaque in cerebro hoc penu posuere. Propterea eam in rem Cartesii auctoritatem. Sed nec ea doctrina intelligi ullo modo potest, & a Cartesii mente longe aberrat. Nam nec ullo modo intelligi potest vestigia in cerebro ab objectis externis facta haberi posse pro eorum objectorum imaginibus; nec, si id tantisper detur, sibi quisquam persuadebit, tot rerum myriades posse distincte in cerebro, parva illa & molli materia, habere vestigia. Cartesius vero vestigiorum quidem vocabulo utitur, sed nihil aliud eo intelligit, nisi facilitatem cerebri, seu habitum actionibus repetitis acquisitum. Nam illa vestigia, inquit, nihil aliud sunt, quam quod pori cerebri, per quos spiritus antea ceperunt suum cursum, acquisiverint eo pacto FACILITATEM majorem, quam alii, sese rursus aperiendi eodem modo spiritibus, qui ad se veniunt (b), quo pacto ille reminiscitiam explicat. Eodem modo Malebranchius memoriam explicuit, posuitque illam in habitu cerebri, seu in flexibilitate ejus fibrillarum actibus repetitis acquisita (c). Nec alio modo se rem habere suadent phænomena. Scilicet quemadmodum in ceteris habitibus actus ita se excipiunt, ut primo posito quasi natura sua sequantur ceteri, quod in habitibus saltandi, canendi, pulsandi instrumenta musica observatur: ita in memoria excitata idea quavis alia,

(a) Copiosius hæc persequitur Lockius de intellectu humano lib. 2. cap. 2.

(b) De pass. anime par. 1. art. 42.

(c) Lib. 2. de inq. ver. cap. 3. §. 3.

aliarum, quas cum illa didicimus confociare, subinde excitantur, ut altera alteram excipiat expeditius & distinctius, aut minus expedite, minusque distincte, perfectione & intensitate habitus majori aut minori. Ceterum quacumque tandem via reminiscencia in nobis fieri contingat, id certum est, nullam esse in rerum natura rem admiratione nostra digniorem, & ex qua promptius in supremæ Dei sapientiæ & potentie contemplationem provehi debeamus, quam memoriam (a).

Prop. LVI. Omnes habitus constant memoria & reminiscencia.

D. Omnes habitus sunt facultates actus continuata & harmonica serie producendi, suntque animi simul & corporis (prop. 52.); ergo in omnibus habitibus conjunctæ sunt irritationibus seu motionibus corporeis totidem animi actiones, perceptiones nempe & voluntates incredibili celeritate percurrentes; quum id sit memoria, omnes habitus memoria constant. Inde est, ut qui exercere habitum aliquem corporeum cepit, si alio mens abstrahatur, perturbatis illum actibus exercere pergit.

Prop. LVII. Facilitas ratiocinandi habitus est, isque varius prout in variis objectis exercitus, etsi vis ipsa ratiocinandi innata sit menti. Nam facultas ratiocinandi exercitatione acquiritur, desuetudine amittitur, habetque ceteras omnes habituum qualitates.

Prop. LVIII. Tota humana eruditio duobus generatim habitibus continetur, qui interea relatione ad objecta velut multiplices & varii spectari solent.

D. Tota eruditio, scientia, sapientia humana continetur numero quodam idearum, idest memoria, & facultate super iis ratiocinandi, idest eas contexendi, antecedentia, consequentia, connexa pervidendi; at & memoria habitus est (prop. 55.); & habitus facultas ratiocinandi (prop. 57.); duobus ergo continetur habitibus.

Scho-

(a) Vide quæ ea super re scribit vir doctus & mihi amicissimus Antonius Muscovicius sub initium philosophiæ moralis.

Scholion. Hinc fit, ut qui parum memoria valent, ne disciplinis quidem sint apti. Quum memoria in irritabilitate cerebri posita sit, qui cerebro sunt aut exiguo, aut obtuso, aut nimis aquoso, difficili aut labili sunt memoria. Omnia vasa in senescentibus obstrui incipiunt: ergo & cerebrum; inde labilis memoria senum. Paralyti irritabilitas cerebri perimitur; hinc paralytin comitatur stupiditas. Qui capitis dolore vehementer & diu laborant, paullatim obstupefcunt; quia is dolor aut pressione membranarum cerebri, aut vaporum turgescencia quadam cerebri impedit irritationem. Gravis ictus capitis, quod M. Messallæ contigisse narrat Plinius, totam extinguere potest memoriam, atque profligare disciplinas. Antonius de Dura Neapolitanus patricius vir æque & generis nobilitate, & ingenio, & animi candore magnus narrare mihi solebat, se quum in calidum balneum descendisset, omni statim memoria fuisse destitutum, ut illud suo testari exemplo videretur, quod Apollonium Tyanensem aliquando dixisse scribit Philostratus τα βαρεια νερας ανδραπαυον, balnea calida esse hominum senectutem (a). Hæc phænomena ostendunt, non animi ullo vitio aut defectu hæc in nobis fieri, sed instrumento. Quomodo qui lippitudine oculorum laborare occepere, necesse est, ut parum acute videant; visuque omni priventur, quibus optici nervi obstructi sunt, vel extabefacti. Postremo eadem de causa fit, ut non omnes mentis disciplinis nascantur apti, defectu nimirum cerebri, instrumenti memoriæ & scientiarum: ut videantur iniqui quidam & parentes & doctores, qui minus hujus rei memores, idem ab omnibus aut liberis, aut discipulis pensum severe exigunt. Scilicet non omnis fert omnia tellus.

CAP. VII.

(a) Philostrat. de vita Apoll. lib. I. cap. XVI. extr.

CAP. VII.

*De causis physicis, voluptatis, & doloris,
tum de affectibus.*

Persequamur jam cetera, quæ mentis & corporis unionem consequuntur, ac naturam humanam explicemus uberius. Sed erunt fortassis, qui mirabuntur, me geometrica methodo ea comprehensum ire, quæ nulla ratione constant, sed ex quadam potius naturæ perturbatione existunt. Esse cum ratione insanire, ut ille dicebat, affectus, qui omnes ex neglecto rationis imperio emergunt, ad rationem exigere. Addent affectus vitia esse & morbos naturæ humanæ, omnesque ex veteri illo Adami peccato defluxisse, curandumque magis esse, ut in ordinem tumultuantes redigantur, quam ut ullo systemate explicentur. At mea quidem sententia semper fuit, nihil in rerum fieri naturæ, quod non certis statutisque causis, summaque ratione fiat; adeoque omnia esse in universo connexa & copulata; multaque idcirco haberi minime intelligibilia, quæque minus possint demonstrari, aut quod ea majores nostri velut desperatæ habuere indaginis, aut quod nos ea, quæ par est, diligentia & labore nunquam peruestigaverimus. Qui vero putant, morbos esse humanæ naturæ affectus, etiam ubi minus tumultuant, eique propterea noxios, næ ii magnum operæ pretium facturi sunt, si aut hujusmodi res peritioribus derelinquant, aut in rem paullo attentius inquirant. Quod si qui molestius rogent, ecquid ad rem metaphysicam hæc spectent; respondemus, eadem ratione hæc sibi metaphysicam usurpare posse, quæ ad se revocat tractationem de mente & natura hominis: ejus nempe naturæ hæc consecretaria sunt, ut demonstravimus. Naturam vero humanam quum dico, eam intelligo, quæ ex mentis & corporis unionem nunc est, non quæ aut unquam extitit, aut quæ olim erit. Hanc philosophum contemplari debere censeo, si humano generi esse velit utilis: nam qui hominem non in Adæ facie spectant
natum

natum, sed velut in republica Platonis positum, ii ingenium quidem in philosophando præferre possunt acutum expromptumque, utiles nullo modo esse possunt. Philosophum ergo, qui æternitati scribere velit, naturam exprimere oportere arbitror, non eam abstrahere. Quo propius naturæ accesserit, eo sua dogmata diuturniora habeat: quo ab ea abscesserit remotius, eo sciat, sua esse brevi peritura, quia vera minus: veri enim mensura in natura est, non in phantasia: itaque is vero accessisse proximus existimari debet, qui naturam rerum verius expresserit. Cetera ingeniorum sunt lusus indigni, in quibus viri graves tempus terant. Nec sane video, quum philosophia experimentalis tantopere probetur, ac jure quidem & merito probetur, cur ea a nobis exordiri non debeat: nam & est experimentalis ethica, & politica, & œconomica, ac omnes morum & vitæ artes.

Prop. LIX. Voluptatum & dolorum omnium causæ physicae sunt irritationes in corpore excitatae, quibus corporis harmonia aut conservatur, aut turbatur, aut turbata restituitur (a).

D. Causas hoc in loco physicas dicimus eas, quibus positis semper existit effectus, ablatis evanescit, parum nunc curiosi utrum influxione id fiat, necne: at hujusmodi sunt irritationes corporis, nempe iis positis, irritatio animalis idest sensus doloris aut voluptatis repente existit; sublatis, cedit evanescitque; & ita quidem ut nullus sit dolor cujuscumque generis, nulla voluptas, idest nulla irritatio animalis, quæ non eas corporis irritationes & motiones consequatur; causæ ergo physicae hujus sensus non aliæ sunt, quam irritationes & commotiones illæ.

Scholion 1. Ejus argumentationis assumptionem liceat hic paullo copiosius expedire. Ac primum quod ad hanc rem spectat, quatuor omnino statuo hominis statum. 1. Voluptatis æquabilis, seu lætitiæ minime geſtientiſ, ſed pacatæ tranquillitatis. 2. Voluptatis geſtientiſ.

(a) Ea Platonis est doctrina in Philebo communi philosophorum reliquorum consensione probata.

fientis quum animi, tum corporis, ut vocari solent.
3. Equabilis doloris, seu ægritudinis per modum habitus perdurantis, minime tamen dilacerantis. 4. Doloris impetuosius, & dilacerantis. Scio disputatum acerrime esse ea super re a veteribus Græciarum philosophis (a); sed eorum argumentationes nihil moror.

2. Jam experimur continenter, eorum statum nullum esse, cuius physica & immediata causa non sit irritabilitas mechanica telæ nervosæ & muscularis, quæ constat energia vitæ sensitivæ. Hæc seu perturbata, seu restituta, seu leniter & instar amnis placide fluens eos, de quibus dictum est, efficit animi status. Atque ut a priori statu exordiar, observatum est Santorio (b), tunc nos hilariores esse & magis ex animo, quum corporis perspiratio nec nimia est, nec deficit; tristiores vero, ubi minor, quam par sit, aut etiam minima. Quum bilis magnum sit omnium seime humani corporis functionum instrumentum, nihil sæpius contingit, quam ut ea aut vitiata, aut canalium obstructione alio disfluente, magna animi ægritudo procreetur, ac varii gravæque corporis morbi: quæ si & copia, & vi, & circulatione munus suum plene peragit, lenes animo sumus, pacati, hilares: corpore perpulchre nutriti, vegeto vivoque colore. Cuius status animi corporisque manifesta causa est, posterioris quidem iusta energię vitalis harmonia: prioris vero excessu, vel defectu perturbata. Idem ceteris evacuationibus confirmatur: enimvero perpetuo exterior, perspiratione, aliisque evacuationibus paullo retardatis, obtundi mentem, corpus fieri gravius, atque molestam studiis melancholiam dominari: magna perspiratione, aut purgatione quacunque reparari statim hæc omnia. Sunt quidem status lætitiæ, aut tristitiæ ex perceptionibus rerum pulchrarum, aut tristium provenientes, sed non proxime. Cogitatio rerum bonarum & pulchrarum primum cerebri fibras convellit. Quumque cerebrum veluti pro-

(a) Plato, Aristoteles, Plutarchus sæpe eam questionem meminerunt. Vide & Ciceronem lib. x. de finibus.

(b) Santorius in statica humani corporis medica.

pago quadam sit cordis, ab ipso vero propagentur nervi, majorem deinde in nervis, arteriis, venis excitat motum; ex quo fit, ut liberius fluida fluant: inde perspiratio iusta, alique motus expediti: hinc vero lætitia, quæ semper est in ratione harum motionum, & vasorum dilatationis, ac fluidorum expediti cursus. Inde reddenda ratio cur lacrymis hilarescant melancholici: cur lætior mens post lacrymas. Rerum contra noxiarum & tristium cogitatio coarctat fluidorum vasa, motum sanguinis retardat, adeo ut sæpe gelu denset: hinc turbatio & tristitia. Hinc quoque tristes illi perpetuo, qui durioribus & adustioribus sunt compacti fibris; lentiorique fluidorum motu, rara perspiratione, impedita evacuatione.

3. Exploratum est, affectus omnes esse conjunctos cum motione quadam præternaturali fluidorum, aliarumque corporis partium. Esse autem potest ea motio. 1. aut æqualis & lenis. 2. aut æqualis in toto corpore, sed paullo intensior. 3. aut minime æqualis in toto corpore, sed quæ naturales corporis actiones præpediat. 4. aut quæ magnopere perturbat. Prima aquabilem voluptatem gignit, & lætitiā, qualis amor sub sui initium, & quum, ut inquiunt, Platonici est. Altera paullo intensiorem voluptatem. At quum quo intensior motus evadit, eo est viciniorurbationi, inde intensissimam lætitiā mœror comitatur seu statim infra naturalem eo motu compresso, seu paullatim. Tertia levem tristitiā progignit, & inquietudinem, veluti paullo ferventior amor. Quarta intensum animi dolorem. Atque ea generalis est ratio expediendi, cur omnes affectus, qui ex boni opinione nascuntur, lætitiā, qui ex mali perceptione, tristitiā secum adnexam habeant: & cur quidam sint, qui aut mistam cum lætitiā tristitiā, aut falsa gaudia creent.

4. Eodem modo atque ab iisdem causis excitantur voluptates & dolores corporis gestientes. Ex, gr. defectu cibi vel potionis, sublato objecto, in quo ventriculi actio exseratur, necesse est, ut ventriculi atque œsophagi fibræ vehementer irritentur, ac harmonia vitæ perturbetur: inde dolor famis, aut sitis. Cibo aut

portione quum sedatur irritatio, atque harmonia restituitur, voluptas oritur, quæ semper est in ratione cedentium graduum doloris sitis aut famis. Idem contingit in usu aliorum sensuum, ut facile quisque per se intelligere potest.

3. Quum ergo hæc clare & continenter experiantur homines, ratione abutuntur, qui alias dolorum & voluptatum causas physicas in medium proferunt. Causas autem dico physicas, quæ scilicet sunt in animæ instrumento; quod quid menti ipsi, dum dolore aut voluptate afficitur, contingat, id me ignorare ingenue fateor. Nec raro subit animum, esse dolores omnes, & voluptates, quibus hic subiecti sumus, animæ cuiusdam mediæ & corporeæ: nam phænomena dolorum & voluptatum sæpe mihi locum non habere posse videntur in sola substantia incorporea. 1. Transitus a statu doloris ad statum voluptatis intelligi nequit sine pressione & dilatatione quadam subiecti, cui hæc accidunt: in animo vero incorporeo nec ulla huiusmodi pressio intelligi potest, & sola operationum intellectus, aut voluntatis vicissitudo hunc sensum efficere nequit, ut perpetua experientia comprobatur. 2. Sunt in voluptate & dolore quidam gradus: intelligi autem nequit, qui substantia incorporea intendi & remitti possit. Sed quum sciam, non idcirco aliquod esse non posse, quod non intelligam, agnoscamque eam opinionem non satis a divina Religione probari, præstat rationi diffidere, quam de obsequio in divinos vates quicquam demere.

Coroll. 1. Voluptates & dolores necessario eam consequuntur naturam humanam, qua præditi sumus, ut illa scilicet nequeat esse, quæ non sit iis subiecta. Nimirum nascuntur ex iis physicis causis, quæ, ea existente natura humana, quæ est, nequeunt non in illa locum habere. Præterea sunt hæc affectiones naturæ animalis, idcirco animantibus omnibus communes. Quum autem tota insit in homine natura animalis, & necessario eam naturam affectiones doloris & voluptatis consequantur; necessario quoque sequuntur naturam humanam, seu, si scholæ formulis loqui licet, sunt natu-

naturæ humanæ propria in primo. Ex quo sequitur, ut quum Adam integram habuerit naturam humanam, fuerit natura sua voluptatis & doloris capax, etiam si in statu innocentia, ut in beatitudine quadam naturali, sine ullo dolore victurus fuisset; quod nempe partim ratione divinitus hausta, partim imperio animi majore in res corporeas (a); partim quoque peculiari Dei ipsius cura & subsidio, causas omnes physicas doloris & miseriæ cavisset. Et quomodo Adam gratia, non natura fuisset immortalis, quod theologi magna consensione docent, ita gratia, non natura, dolores omnes evasisset. Scilicet ut in Adamo connexa erant immortalitas & beatitudo illa naturalis: ita mortalitas & miseria. Jam id Moses aperte indicat, qui & cibos primos homines etiam innocentes docet, cujus usus intelligi nequit, sine titillatione aliqua famis; & Evam salivam secisse ad spectu pomi pulchri visu, & suavis ad vescendum. Natura ergo fuere primi homines voluptatis & doloris capaces, quia natura animantes; a dolore immunes rationis, majoris libertatis, & gratiæ dono: nec doloris nisi imperium ex peccato profuit, inducta mortalitate, quæ B. Augustini doctrina est.

Qua ex re etiam intelligitur, quid respondendum sit iis, qui rogant, cum ex peccato Adæ dolores in vitam humanam inundaverint, ecquid peccavere bruta, quæ doloribus & ipsa affligantur? quam questionem pluribus in locis agitavit Augustinus. Nempe ejus naturæ creatori suo facere placuit, quæ ut voluptatis, ita doloris essent capacia, atque altera alter compensaretur. Non ergo probari possunt, qui idcirco aut

S 2

ne-

(a) Quid si ante peccatum tellus ipsa fecundior & hominum integrorum felicitati facienda accommodatior fuisse dicatur? Nam divina Scriptura aperte dicitur, tellurem a Deo post primorum mortalium peccatum maledictam spinas & tribulos germinasse. Quod si Woodwardi opinio vera est, diluvii tempore totam dissolutam ac renatam inde corruptis hominibus puniendis accommodatam, intelligitur facilius, qui tot inde in nos mala imperitiam habere potuerint, quibus homines integri caruissent. Vide ut ea de re is differat in Geographia physica.

negant bruta dolorem & voluptatem sentire, aut opinantur, devolutas in brutorum corpora fontes mentes: quorum illud cum ratione, hoc cum theologia pugnat. Sed *sub Deo iusto*, inquit, *nemo miser, nisi mereatur*. Nempe id obtinet in iis creaturis, quæ & Dei, & rationis atque juris, & legum divinarum intelligentes factæ sunt: nec ulla suadet in naturis brutis locum habere, quæ ut pro voluptatibus nullas agunt gratias, ita pro doloribus conqueri nequeunt. Quid si natura animalis incapax doloris, ne voluptatis quidem capax sit? Nam quum utrumque ab irritatione mechanica sit, non potest ille auferri, quin hæc auferatur. Sed ea de re alibi; est enim paullo implicatior, quam ut paucis explicetur.

Coroll. 2. Voluptatis & doloris intensitas est in ratione intensitatis perturbatæ aut restitutæ harmoniæ irritationis. Nam intensitas effectus est in ratione intensitatis actionis causæ physicæ. Est autem perturbata, aut restituta harmonia irritationis doloris & voluptatis causa physica (prop. 59.); ergo &c.

Prop. LX. Affectus omnes nascuntur ex perceptione boni, quæ agit voluptate; & mali, quæ impellit dolore (ex intima conscientia); suntque naturæ impetus intensiores, quibus ea persequitur bona externa, aut mala externa aversatur.

Scholion. Propter ætissimam mentis & cerebri unionem fit, ut reciprocentur utriusque substantiæ actiones. Nam & cerebri oscillationes varias ideas ac voluntates in animo procreant: & vicissim ideæ ac appetitus animi magnas diversasque in cerebro, atque hinc in corde & toto corpore commotiones. Rei jucundæ oblata species efficit, ut latius liberiusque fluida fluant: inde læticia. Terribilis rei conspectus arctat sistitque fluidorum motum: hinc ægritudo. Irritatio, quam oblata bona progignunt, appetitus excitat ei irritationi proportionales. Ea vero, quam mala concitant, aversionem item mechanicæ irritationi æqualem.

Coroll. I. Si igitur ea irritatio nullas habeat reales causas, sed solum phantasticas; affectus sunt falsi. Hinc delirium, amentia, furor: atque hæc magnitudini irrita-

itationis cerebri proportionalia. Ex eadem causa est fanaticismus, enthusiasmus, &c.

II. Sed si habeat quidem extra nos causas, minoresque tamen, ut reliquam vim ab internis mutuetur vectibus, falsas item concitat perturbationes, phantasticosque nos efficit.

III. Postremo si ea irritatio minor est causis progignentibus, ob cerebri nempe quamdam crassitiem & tarditatem, falsi quoque sunt affectus, defectu videlicet, efficiuntque stupidos.

Prop. LXI. Omnes affectus sunt argumentum manifestum. 1. naturæ mutabilis. 2. nec infinite perfectæ. Nam sunt commotiones naturæ, quæ iis afficitur (def. 15.), & quidem irritationes, quæ suas habent intensitates, quæque cum voluptate, aut dolore sunt conjunctæ; quæ omnia, nisi in natura mutabili, intelligi nequeunt.

Deinde affectus sunt naturæ impetus intensiores, quibus persequitur bonum externum, velut naturæ nostræ complementum, aut externum malum, velut a quo destrui possumus, aversatur (prop. sup.), quod pugnat cum natura perfectissima, quæ nec bonorum externorum indiget, ut plena sit absoluta sibi sufficiens: nec malis ullo modo affici potest.

Prop. LXII. Affectus necessario consequuntur naturas rationales atque animales non infinite perfectas.

D. Naturæ rationales atque animales non infinite perfectæ necessario ferri debent in bonum ipsum generatim, quod in se non habent; adeoque & necessario aversari malum quodcumque, quod timere possunt: nequeunt ergo non affici atque irritari ex cuiusque externi boni vel mali perceptione; qui sunt affectus, id est naturæ impetus irritationesque intensiores, quibus bona externa prosequitur, aversatur mala.

Prop. LXIII. Affectus naturam humanam necessario consequuntur.

D. Primum affectus necessario comitantur naturas rationales atque animales finitas (prop. 62.); quum sit talis natura humana, necessario eam consequuntur. Præterea affectus omnes sunt impetus atque irritatio-

nes intensiores, quibus rationalis & animalis natura persequitur bonum, averfatur malum (prop. 60.); qui imperus necessario sequuntur intensitatem voluptatis, aut doloris, quibus natura humana determinatur: quum autem voluptas & dolor necessario sequantur naturam humanam (coroll. 1. prop. 59.), sequuntur & affectus.

Schol. Est hoc in loco nobis non cum philosophis modo quibusdam, sed & cum theologis etiam plerisque acerrima concertatio. Nam Stoici *morbos* vocant affectus, eosque *præternaturales motiones* definiebant (a), aut *aversas a recta ratione contra naturam animi commotiones* (b). Jam affectus in sapientem nunquam cadere pertinaciter docuere Stoici, alias negarunt esse sapientem: agunt nempe sapientes voluntate, idest constante ratione, non affectu, perturbato scilicet & incitari appetitu (c). Porro sunt theologo inter Christianos quidam, qui non dubitant affectus omnes inter peccata censere, quod scilicet originem ceperint ab Adæ peccato. Ita Lutherani ferme omnes & Calviniani (d). Non desunt qui eandem B. Augustino sententiam tribuunt, in quo profecto aberrant; quippe qui passim scribit, imperium tantum affectuum inde coepisse (e). At B. Thomas (f), cuius ego hominis subtiliorem hanc philosophiam in plurimis admirari soleo, rem ita composuit, ut tribueret naturæ integræ affectus ex opinione boni manantes, quos perpetuo voluptas comitatur, negaret vero eos, qui ex mali opinione progigni solent, quod ea natura ut a dolore fuit immunis, ita ab affectibus tristitiam & dolorem comitantibus. Mea non refert exquirere qui affectus fuissent in hominibus integris: nam differere non admodum soleo de rebus, quas nostra scire non refert, nec pos-

sibi-

(a) Zeno apud Laert. lib. VII. sect. 119.

(b) Cic. lib. IV. Tuscul. cap. 6. & lib. III. de finibus.

(c) Cic. ibid. Laert. lib. VI.

(d) Vide Campegius Vitringa observat. sacror. lib. 3. cap. 11. Ruddeum theol. moral. part. 1. cap. 1. sect. 6. §. 2. Et revera Lutherus & Calvinus non aliter loquuti passim esse videntur.

(e) Vide lib. 14. de civit. cap. 10.

(f) Prim. p. 9. art. 2.

sibilia inutiliter persequi. Id affirmo, affectus consequi necessario naturam rationalem & animalem: atqui non dubito, Adamum, ut erat immortalis, ita affectuum libidini minime ante peccatum fuisse obnoxium: sed id pronuncio audacter, tali fuisse creatum natura, quæ ut dolore & voluptate, ita affectibus affici posset: alias nullam in eo naturam humanam intelligere possum. Et quemadmodum in JESU CHRISTO servatore nostro integerrima fuit natura, sed voluptatis & doloris, eorumque, qui voluptatem & dolorem comitari solent, affectuum capax, quod aperte in Evangeliiis positum est; ita esse potuit in Adamo licet innocente. Nam ego imperium in affectus illi relinquo: naturam affectuum impatientem nego. Stoicorum vero hoc dogma non possum non deridere: tantundem enim est homini idest animanti rationali affectus demere, atque circulo rotunditatem; aut si mavis, triangulo æqualitatem quum tribus angulis, cujus est illa *necessaria proprietas*. Sunt præterea affectus instar *vestium* quarundam, quibus mirifica in homine excitatur aliturneque magnarum rerum effectrix vis, nec sine magnis affectibus quidquam egregium & præclarum legas unquam ab hominibus factum. Ratio in nobis recta nullo impetuosiori affectu concitante constantius operatur, & æquabilis, sed eximium quidquam & distinctum ipsa per se sola efficit nunquam. Eadem, ubi natura vehementissime affecta est, velut erigitur, ac, licet paullo turbulentius, efficit tamen quæ mira videri possent naturæ humanæ vires omnes ignorantibus. Itaque Plato sæpe scribit, magnorum virorum fuisse neminem sine entusiasmo quodam, idest vehementiori affectu. Quibus accedit, quod ne virtus quidem ulla in homine locum sit habitura, qui impatiens sit affectuum. Deme enim affectus, & voluptatem atque ægritudinem auferas necesse est: ita nullum erit reliquum virtutis subjectum. *Ὁλως τε οὐκ ἐστὶ καθεύδειν ἀρετὴν καὶ κακίαν* (inquit Aristoteles (a)) *ἀνευ λύπης καὶ ἡδονῶν*, in summa nec virtus, nec vitium locum in nobis

S 4

(a) Lib. 1. M. moral. cap. 6.

bis habere potest citra agritudinem & voluptatem.

Prop. LXIV. Affectus, nisi quum ad extrema vergant, fallique evadunt, sunt homini necessarii seu solitarium illum spectes, seu in societate constitutum.

D. Nempe conservari homo nequit nisi bonorum fruitione, declinatione malorum: at bonis nemo perfruitur, iisque frui studet, nisi incitatus appetitu voluptatis: nec quisquam averlatur mala, nisi affectu doloris dislerreatur: necessarii ergo homini conservando sunt affectus.

Scholion. Ut huius propositionis veritas intelligatur plenius, operæ pretium erit præcipuorum humanæ naturæ affectuum paucis historiolum contexere, eorumque physicas expedire causas, tum fines & effecta demonstrare. Quumque nemo sit, qui ea de re præclarius Renato Cartesio disputaverit, in tractatione de *passionibus animæ*, pauca inde deponam in rem nostram, nec tamen sine auctario, aut iudicio.

1. Sex Cartesius statuit primarios affectus, admirationem, amorem, odium, cupiditatem, lætitiā, & mœrorem: ceteros esse putavit horum modificationes. Sed & motu spirituum & glandulæ pinealis eos produci omnes, augeri, conservari existimavit. Nostra hoc in loco non refert systema illud accurate expendere, qui non id nunc ex instituto agimus (a). Præcipuorum af-

(a) Mentem is in glandula pineali sitam censuit: inde ope spirituum animalium solo voluntatis nutu corpus moderari arbitratus est. Hanc glandulam in medio cerebelli ita suspensam esse statuit, ut minimo spirituum animalium motu huc illuc impellatur. Adidit, hanc glandulam tot variis modis in ea cerebri parte suspensam, quod variis modis spiritus animales in eandem impingunt: præterea tot varia vestigia in eadem imprimi, quod variis objectis externis spiritus animales in eandem impelluntur. Hec, quæ late ille in prima parte ejus tractationis ensequitur, principia sunt, quibus ortum, & compositionem affectuum explicat. Nimirum in his genio suo indulsit Cartesius. Ac profecto mirari satis non possumus, summum philosophum, qui firmissime statuerat, nihil affirmare, nisi quod clare & distincte perciperet, nihilque nisi ex evidentibus & clavis concludere, & qui idcirco toties in scholasticos invehit erat, occultarum qualitarum prædicatores egregios, hypothesein proferre omni occultæ qualitate occultiores; quod est viri actis, ac Cartesianarum partium iudicium. Quod bis meminimus

velim,

fectuum causas physicas ita ex illo mutuabimur, ut non obliviscemur dolabra sæpe totum opus indigere: eorum præterea necessitatem atque utilitatem perpendemus, ut sint exemplorum loco.

2. Affectuum ordine primus, sed intensitate, & vifimus, est admiratio. *Est ea*, inquit, *subitanea animæ occupatio, quæ fertur in considerationem attentam objectorum, quæ ipsi videntur rara & extraordinaria.* Neque in ea animi affectione mutationem ullam sensibilem in corde aut sanguine, quod in ceteris contingit affectibus, provenire putat: ex nova tantum & insolente cerebri concussione nascitur. Sunt qui alia ex causa nasci admirationem putant. Admiratio, inquiunt, est quum mens uni imagini contemplandæ defixa hæret. Id evenit, quum ea imago connexa cum aliis non est, idest quum insolita & rara est: nam ea fit, ut reliquarum idearum vestigia seu irritationes cerebri omni ferme vi sua destituantur. Itaque in magna admiratione & sensationes cessare videntur, & reliquæ animi functiones. Is affectus, dum excedit, *stupor est*, qui, ut in ceteris, vitium (a) est, & magnum imbecillitatis cerebri argumentum, si sæpe & vehementer recurrat. Dubitari non potest, quin admiratio ex fibrarum cerebri contractione quadam nascatur. Ea contractione fit, ut curiosius in rem, quam admiramur, intendamus animum, ac inquiramus diligentius, nec inquirendi faciamus finem, nisi re cognita. Quod scilicet ea est, non admirationis tantum, sed omnium affectuum natura, ut nos de naturali statu paullatim dimoveant, ac propterea naturæ hominis eam faciant commotionem, qua, nisi pacata, inquieti simus necesse est. Eam ob rem cavendum est iis, qui res humanas gerunt, publicis aut factis aut legibus hominum curiositatem erga ea excitare, quæ præstat esse occulta.

velim, est, quum totum cerebrum, tum superiorem præsertim partem organon esse idearum, easque oscillatione fibrarum potius, quam spirituum animalium motu in animo progigni. Ab hac oscillatione affectus pendunt: hæc enim & ad cor propagatur, & ad diaphragma, & ad reliquum corpus.

(a) De pass. anima part. 2, art. 70. 71. 72. 73.

ta. Omnia potius adhibenda esse remedia censeo, quam ea, quæ vim quamcumque ingeniis inferendo, cerebri humani fibras contrahunt, & curiositatem vehementissimam concitant; quum ut in rebus pulchris ac utilibus, ita in pravis nunquam, ut dixi, conquiescat, nisi re, qua impellitur, penitus explorata.

3. Utilitatem ejus affectus persentiscimus magnam, ut & discamus, retineamus in memoria nostra ea, quæ antea ignoravimus (a). Nam ex gravi illa cerebri irritatione altiora memoriæ vestigia proveniunt. Quæ utilitas est in affectibus omnibus: nam quum affectus omnes sint vehementiores commotiones, gravius, quam ex ullis aliis causis, inde afficimur, memoriaque expeditius acquiritur, & est diuturnior (prop. 55.). Sed est altera hujus affectus utilitas: nempe inde pulcherrimarum & utilium rerum inquisitio exorditur: ut accurate prorsus Plato & Aristoteles scripserint, totius philosophiæ principium fuisse admirationem. Itaque esset hic affectus in pueris & adolescentibus non, ut quidam faciunt, suffocandus, sed blande & prudenter alendus, ac ad præclara sensum investiganda flectendus. Dicitur vix potest quantam hæc naturæ humanæ vectis vim habeat, ac quantopere hominibus esse possit utilis, si iis applicetur, unde quidpiam præclari & utilis in genus humanum derivari potest. Accedit, quæ in alios ex admirantis situ & adspectu redundat, ut scilicet ii una excitentur ad eandem rem attentius contemplandam. Nam longe præstantissima est hæc affectuum omnium utilitas; ut scilicet externis eorum signis & characteribus una agitemur, nobisque, aut aliis caveamus, ut nihil sit tam facile homini, qui adspectu aliquo vehementissimo agitur, quam eos omnes, qui adsunt, nec satis firmam rationem habent ad cavendum, veluti magica quadam virtute corripere, & excantare. Quæ ex re intelligi potest, quæ fiat, ut entusiasmus, quod Aristoteles adnotavit, velut flamma quædam plurimos corripere possit: est enim entusiasmus plurimum affectuum vehementissimorum velut complicatio, qui dum

(a) Ibidem art. 75.

oris entusiasmæ intuitu ad spectatorum cerebrum pervenire, singulos quemque pro sui modo facile afficiunt. Nam & eodem modo qui frequentius oscitant, alios ad oscitandum incitant: & epileptici sæpe epilepticos faciunt spectatores. Ita irati vultus ad iram invitat: ridens ad risum: trementis ad timorem. Scilicet in ipsis instrumentis musicis, pulsata chorda, unisonæ resonant. Jam admiratio necessarium consuetarium est & mentis & finitæ mentis: nihil enim admirari aut Deus potest, aut truncus.

4. Admirationem sequuntur *assimatio*, aut *contemptus*: ex quibus porro magnanimitas, aut humilitas, & *abjectio*: *veneratio*, aut *despectus*; qui affectus omnino sunt necessarii, ut nempe nos ex ratione circumpositorum objectorum componamus in statibus naturæ nostræ necessariis, & externis rebus adaptatis. Scilicet non eodem modo agere debemus erga exilia & nullius pretii objecta, quo erga præstantia & nobilia. Ad eos situs, atque agendi habitus illi nos facilius expeditiusque componunt affectus. Id vero quantopere vitæ humanæ præclare & sapienter gerendæ conducat, hinc intelligere possumus, quod, ut Stoici perspicacissime docuere, tota nostri tranquillitas, &, quæ hic haberi potest, beatitudo, hinc tantum fieri possit, ut congruenter naturæ vivamus. Vivere autem congruenter naturæ non possumus, nisi eas, quas cum rebus, a quibus aut agimur, aut circumdamur, relationes & animadvertamus & sectemur. Ad eas vero relationes sentiendas satis a natura facultatibus instructi nascimur; sed affectibus, idest ipso naturæ nostræ sensu, iis aptamur; ut proinde nihil in his debeat philosophus cavere, nisi perturbationes, idest, ut dictum est, excessus, & falsitates, quibus fit, ut a naturæ ordine desciscamus. Atque hac in re valde ego mirari soleo, Stoicos, &, qui eos perpetuo se affectari assimulat, M. Tullium Ciceronem, qui quum illud intellexerint, oportere secundum naturam vivere, nihilque eo esse in vita præclarius & jucundius, in affectibus non compescendis modo, sed extirpandis giganteum conatum converterint, atque naturam humanam eum in locum adigere stude-

duerunt, in quo nullo modo nec præclare, nec jucunde vivere possit, sed nec illud quidem possit, quod est secundum naturam. Contingit id enim quum ita vivitur, ut cum rebus naturæ ceteris harmonice & simus & vivamus: nec vero hoc fieri ullo pacto potest, nisi eam habeamus naturam, qua iis adaptemur; quod fieri porro nequit, nisi varie pro rerum varietate ac aspectibus componi & modificari possimus; neque tandem hoc, nisi simus affectuum patientes. Ita ea Stoica doctrina non cum natura modo tota, sed secum quoque mirifice pugnat.

5. Amor a Cartesio definitur commotio animæ, quæ illa impellitur ad se voluntate jungendum objectis, quæ ipsi convenientia videntur: odium commotio, quæ animam ad id incitat, ut velit separari se ab objectis, quæ illi videntur noxia (a). Amore cor leviter crispatur oscillatque velocius, unde fluidorum vasa similiter agitantur, ac sanguis acceleratur ac rarefit paulatim. Hinc perspiratio major, & hilaritas, nisi quum modum excedit, pervertiturque ægritudine & suspicione; difficultate adipiscendi objectum, aliisque causis. Odio arctantur fluidorum vasa, motus sanguinis fit tardior, impeditur perspiratio; inde tristitia. In amore floridus vultus & subridens: macies & squallor in odio. Amoris necessitas atque utilitas est manifesta seu privatam hominis vitam, seu publicam spectes. Noxius esse potest, quum modum exceßerit, falsusque evaserit, quod illi cum ceteris affectibus commune est. Et quidem non morali tantum vitæ, sed animali etiam est utilis, quum eo affectu harmonia vitæ humanæ & contineatur, & exerceatur expeditius. Sed & necessarium est odium, ut a noxiis caveamus; nec est noxium, nisi cum perturbata ratione ea odio prosequimur, quæ bona sunt & utilia (b).

6. Me-

(a) Ibid. art. 79. Eam definitionem secundum effectus esse, non secundum essentiam putavit B.S. Is definit, amor est lætitia concomitante idea causæ externæ, idest boni: odium tristitia concomitante idea causæ externæ, idest mali.

(b) Inter omnes animi affectus nullus est aptior ad præclara facinora gerenda, ac virtutes heroicas gignendas & alendas, præterquam

6. Motum Stoici definiebant, opinionem impendentis

quam unus amor. Is & verecundos nos efficit, & honestatis studiosos, nobisque perniciosissimas alas addit ad virtutes ferme omnes, id quod quum est ex natura ipsa amoris perspicuum, tum perpetua docet historia. Quare Plato scribit in convivio, si civitas coire, aut exercitus legi posset omnis ex amatis & amantibus, supra quam dici potest fore illam quidem beatam, omniaque genere & sancte administraturam: hunc vero fortissime & magnanime gesturum omnia. Nam & se mutuo verentes singuli ab omni iniustitia & turpitudine exhorrent omnes, & se mutuo amore complectentes, communi omnium emulatione ad nobilissimas incitantur virtutes. Dicit hæc posset civitas heroica, atque heroicis exercitiis. Ac sunt hæc quidem longe difficillima inter Adæ filios, & ut nunc sunt mores, a natura simplicitate immane quantum distiti, admodum rara: sed nec vacant exemplo, & in ipsa amoris natura rationem habent. Nam egregia sunt & illustra amantium facta in historiis relata, ut de hac doctrina ab eo tantum dubitari possit, qui res humanas nunquam attigit; & prima Christianorum civitas ita mente & moribus composita fuit, ut viderentur unum habere cor: ex quo factum est, ut nulla a Patrum memoria fuerit ætas tam ferax earum virtutum, quæ hominum magis intersunt seu ad adversa fortiter tolleranda, seu ad vitiorum conquistas illecebras fortissime repellendas, seu ad ea inter sese exercenda officia, ex quibus utilitas, commoditas, postremo felicitas humani generis proficisci potest. Sed & est ejus rei causa physica in ipsa, ut dixi, amoris & hominis natura. Amor enim paulatim & leniter sanguinem rarefacit, ac fluidorum vasa dilatat: novam quoque vim floribus, idest humani corporis vestibus, tribuit, aut expeditiores illas efficit. Ita fit, ut mens humana augustius se domicilium & nobilius incolere sentiat, quum amat. Sibi suarum virium magis conscia evadit; itaque in magna & nobilissima nititur, turpia velut humilia & se suæque natura indigna despectat. Ac animadverti sæpe ego, nationes, quæ sub ipsis ferme mundi polis vitam degunt, geluque perpetuo obdurantur, amicitia, & misericordia, iisque affectibus, in quibus nonnihil inest amoris, gloria, ambitione, & hujusmodi aliis, aut nihil omnino, aut vix tangi, esseque feroces, truculentas, denique inhumanas, eumque ipsum, quo agitantur, in alterum sexum amorem, & caritatem quam erga parcos suos præferunt, nescio quid belluini habere, & naturalis potius esse imperitus, quam delectus & amicitia: contra qui circa tropicos habitant naturam habere molliorem, æquabilius ingenium amore & misericordia capiti, ac nisi aut vetera vitia obstant, aut metus vel suspicio animant, illustrium virtutum esse capaces. Adeo naturam emollit, & ad honesta & pulchra hic unus agit affectus! Quamobrem sic habeo, nulla ex re licere clarius consicere interiori animi

ris mali, quod intolerabile esse videatur (a). Et is naturam rationalem animalem consequitur necessario, non secus atque lætitia, & ægritudo: nempe natura ita sumus comparati, ut ex perceptione boni, quod quocumque modo nos spectet, lætemur; ex perceptione mali, quod quacumque ratione ad nos pertinere possit, tristemur. Est lætitia persensio boni præsentis: spes futuri, ut spes sit minor lætitia. At persensio mali præsentis tristitia est; futuri metus, seu minus vehemens tristitia; qui cum sine ulla spe est impendentis mali evadendi, est desperatio. Ut lætitia ejusque species omnes in primis amor vasa fluidorum dilatant, sanguinem leniter rarefaciunt atque agitant, ita ægritudo, & qui ei sunt subiecti affectus, coarctant atque præpediunt, adeo ut aliquando magno pavore sanguinis congelatus sit, homineque extincti (b). Inde ex timore pallor, tremor, pavor. Hujus affectus utilitas insignis est, ut nos adversus mala tueamur fuga, quum ad defensionem vires deficiunt. Est is affectus in im-

becil-
mi humani habitum & constitutionem, quam ex amore; qui quo facile capiuntur, amabiles ii sunt, ingenio aquabiles, sociales, honestatis studiosi, & ad virtutem facti: qui minus, truces, subdoli, fallaces, cives aut inepti, aut perditissimi, ad scelera quavis suscipienda prompti. Interea animadvertendum est, amorem quum dicimus, eum nos intelligere, qui amicitie similior sit, aut beat ejus plurimum, non eum animalem tantum impetum, quo velut mechanica lege sexus in se mutuo feruntur. Illum, ubi hunc, nos amorem architectum habemus civitatum, artium, literarum: eum virtutum omnium quum socialium, tum divinarum stimulum. Atque utinam ii, qui infantes & pueros educant in hoc operam præsertim locent suam, ut in iis nobilem hanc amicitie flammam, cujus scintillas a natura ipsa habuimus omnes, aiant, & ad egregia quaque impellant! Est enim hoc dolendum, ut puerorum institutores mentem excolant attentissime, vitiosam philantiam foveant, falsi honoris, ambitionis, superbia semina virtutis pretextu in teneris animis indant, amicitia vero illius germane vim aut ignorent ipsi, aut excitare & fovere negligant. Qui videntur ignorare, quantopere in vita jucundum sit,

Εὐφροσύνην τε καὶ ἡδονὴν καὶ ἰδιότητος δέσινον :

Gratie Deorum suavissima fructum ferere, ut apud Aethiopes (lib. i.) ait Antiphanes.

(a) Cic. 4. Tusc. cap. 7.

(b) Vide Haller Physiologie tom. 2.

becillis vice armorum. Et, quod magna providentia divina cura contingere judico, brutarum animantium, quæ satis in se virium ad defensionem habent, in prospectu periculorum ira inceduntur, qua naturalia arma validius adhibere possint, venenum, cornua, ungues, ungulas, rostrum, dentes: quæ vero inermes sunt, ut pisces, lepores, avium quædam, damæ, capræ, &c. subitaneo terrore in fugam aguntur. Ex quo intelligi potest, quanta supremæ mentis cura natura animalis affectibus obnoxia sit creata (a).

7. Ira

(a) Non singulorum tantum vite tutande necessarius est hic affectus, sed societati in primis conservande. Nec enim sine harmonia quadam partium civitates cære & stare possunt, nec ea harmonia sine amore aut metu nasci. Quum autem nec sociali amicitia tangantur omnes, & de immodico sui ipsorum amore quidquam concedere assuescant pauci; nihil aliud superest, quo dissilire promptæ partes contineantur, præterquam metus. Ita fit, ut civitas sine panarum sanctione esse inter adæ nepotes nequeat, faciliusque quis conceperit civitatem sine mutuo civium amore conservari, quam sine panis & metu. Quocirca civitates omnes dissipare repente posset quisquis naturam humanam metus impatientem redderet. Atque hoc in loco illud mihi cogitanti occurrit, esse civitates elaterum in eodem plano insitorum fornicibus persimiles: quemadmodum enim flexi illi & curvari nequeunt sine suprema quadam vi, ita, nisi majoris potentia metu in idem consentient homines, fere nunquam cæcum ullum efficiunt. Eodemque prorsus modo, ut elaterum fornices statim dissiliunt, si comprimens vis cesserit; ita homines natura sua elastici, idest libertatis naturalis amantes, desinunt ejusdem esse urbis cives, atque in mutuum amantur perniciem, ubi vis legum & imperii concedat paululum. Inde fit, ut in publicis quibusdam calamitatibus, ubi nullus esse potest legibus, & suprema imperio locus, veluti peste publice grassante, aut ingente belli metu rempublicam perturbante, incredibilia scelera regnare soleant, audacibus singulis in legum cessatione id, ad quod vix plures in imperio essent aggressi. Molucas insulas quum deseruissent Sineses, nostri ubi primum invasere, in statu naturali, sine legibus, sine imperio, sine republica repererunt: sed adeo alios in alios audentes & invadentes, ut nihil clarius ostendere possit, quam difficile sit, homines in natura statu societatem ullam servare posse, nisi aliter educantur.

Contigit idem in Palestina regno, quod Europæi Christiani undecimo a Christo nato seculo incredibili & labore & impendio stabiliverant: nam postquam, debilitata avorum virtute, nepotes in partes imperium dilacerare coeperunt, nullo communi metu perciti, ambitu dominandi in se se mutuo sevierunt tanta immanitate,

7. Ira est libido puniendi ejus, qui læsisse videatur injuria. Cujus species ex iræ excessu natae sunt *odium*, *ira inveterata*: *amaritudo* ira confestim prorumpens: *bilis* ira intumescens: *inimicitia* ira ulciscendi tempus observans: *discordia* ira acerbior intimo odio & corde concepta (a). Ira non sensim, ut amor, sed statim & vehementer cerebrum & cor contrahendo irritat, ac sanguinem impellit, accelerat, rarefacit: unde excandescencia, & rubor: nam iræ momentaneæ est necessitas: amor in longum tempus spatium potest. Sunt tamen qui in ira palleant, alii qui illacrymantur, quæ Cartesius (b) aliter explicat, ego ex conjunctione cum aliis affectibus oriri censeo. Pallere in ira solent, qui temperamento sunt flegmatico, quod scilicet, antequam sanguis ebulliat, tutas vindictæ vias excogitant; hinc odium, timor, & defixa cogitatio; ex quibus pallor; qui idcirco magis sunt timendi, quam subito excandescunt, non secus, atque qui excandescunt, & dissimulant, cujus erat Tiberius naturæ (c). At plorant animæ imbecilles tum, quum iræ admixtus est amor, ut pueri, foeminae, iisque alii similes.

8. Nullus affectus est, qui dum excedit, ira sit per-

nitate, ut non modo non christiani, sed ne homines quidem saepe viderentur. Quo factum est, ut brevi regnum illud excinderetur (Vide Vertot) *Histoire des Chevaliers hospitaliers de Jerusalem tom. 1.*

Quod si quis quaerat, quid causæ fuerit, quamobrem homines metus capaces creati fuerunt, quum potuerint ira esse natura comparati, ut solo amore & voluptate efficerent, quæ societati sunt consentanea: respondeo, eadem ratione quæri posse, cur doloris capaces sint creati; est enim metus doloris velut consequens. Quod si quis est, qui & dolori subiectos homines indigne, renunciare is voluptatibus debet; quandoquidem fieri non potest, ut natura animalis voluptate tangi possit, quin & doloris sit patiens. Scio ego hæc ex ideis rerum nostrarum disputari: sed his philosophandum nobis est, quando aliæ non suppetunt.

(a) Perlegentes Stoicorum definitiones apud Laert. lib. III. Cicer. xv. Tusc. Stobæum eclog. eth. cap. 4.

(b) De pass. part. 3. art. 200. &c.

(c) Vide Taciti præclara super eo observata in primis annal. libris.

nicialior: itaque sapienter veteribus dicta est, *brevis furor*. Sed & naturam humanam necessario consequitur, & nisi extra virgulam evagetur, utilissima. Nempe nos atque nostra necessario amamus, nec sine eo amore conservari possumus: porro ira nihil est aliud nisi nostri, nostrorumque amor sanguinis agitatione in nostri defensionem excitatus & injuriæ tristitia mixtus. Ut idcirco stipites sint oportet, qui ira tangi nequeunt. Tum vero ira & memoriæ fovendæ, & intellectui acuendo est utilissima: ita veteres *ingenii cotem* dixere. Adversus pericula vires auget, quia intendit elasticitatem fibrarum: bellorum nervus est. Argumentum certe generosorum hominum. Sed nisi ratione & usu cohiberi assuescat, *ruinis simillima est, quæ super id, quod oppressere, franguntur* (a).

9. Commiseratio Stoicis definitur ægritudo super eo, qui indigne est miser. Affectus est ex temperatione quadam amoris & tristitiæ. Atque hinc ex eo præsertim affectu facile illacrymamur. Nam quemadmodum elati calore terrestres vapores superioris aëris frigore coeunt in guttas, unde existit pluvia; ita agitur amor sanguis, dum tristitiæ occursum frigescent, lacrymas procreat (b). Est autem hic affectus, si quis alius, homini in societate degenti necessarius: nam ita in opem mutuam impelluntur homines. Hinc nullus est hominibus, qui ira, aut aliis effectibus non agitentur, æque familiaris, eoque frequentior & faciliior, quo natura simplicior, ut in pueris, & foeminis. Familiarissimus est iis gentibus, qui pastorem, & agrestem vitam, sine luxu, sine bello, ac sine iis vitiis, quæ luxum & bellum comitari solent, agere sunt repertæ. Ut intelligere possimus hominem aptissimum societati natum, prava educatione in mutuum instrui miseriam.

10. Pauca hæc exempla satis, opinor, demonstrant, affectus omnes & naturam sequi humanam, quum, si recte observeretur, sint variae modificationes *inclinatio- nis naturalis in ipsum bonum, & aversationis ab ipso malo*, Tom. III. T fine

(a) Vide Senec. ad Novat.

(b) Vide Carr. ib. art. 128. & seqq.

sine quibus natura humana nullo modo concipi potest (a): & esse utilissimos non homini tantum solitario, idque seu memoriam, seu intellectum, seu ipsum corpus spectes; verum etiam in societate agentis seu ut sese mutuo defendant, seu ut ab aliis caveant. Quanto ergo in errore versantur ii, qui morbos semper eos habent, quique extirpatos illos a natura humana optant? Sed est, ut dixi, in quo & menti simul, & corpori, & societati noceant, quum nempe omne rationis jugum excutiant, atque ad extremum vergunt, quod nunc explicare locus non est.

11. Illud observatu dignum est, affectuum nullum esse, qui non vultu manifestetur. Quod quamquam videri potest necessitate quadam naturæ fieri, non fit tamen sine sapientissimo Dei consilio; nam & ita facile homines aliis sui animi sensa, & agitationes etiam sine voce, idque vehementius & sincerius patefaciunt, atque una aut incenduntur in idem, aut ab eodem cavent, quod societati conservandæ apprime est necessarium: & certis (neque enim mentiri vultus potest) indiciis intelligunt, quo sint loco apud alios, id quod scire omnium, quorum vita socialis est, interest maxime.

Prop. LXV. Aversatio rationalis ipsius mali, quæ naturalis est humanæ naturæ, consequitur rationalem amorem 1. ipsius boni, 2. nostri; totaque ejus ratio sufficiens posita est in amore illo 1. ipsius boni, 2. nostri ipsorum. Atque idcirco non lex naturæ mechanica, sed legum naturæ mechanicarum phenomenon est. Est ea propositio evidens, nisi vehementer fallor: enimvero nemo quidquam aversatur, nisi quia naturæ suæ, aut iis, ex quibus naturæ suæ perfectio & conservatio pendet, contrarium est; neque quæ contraria sunt naturæ humanæ, iisque, quibus ea perficitur & conservatur, idest bonis, aversari quisquam potest, nisi quia se, & bona amat. Quumque necessario se amat & ipsum bonum, necessario his contraria aversatur. Ex quibus patet, aversionem malorum consecrarium esse

ne-

(a) Consule propp. supp.

necessarium amoris nostri & boni (a).

Scholion. Ait aliquis. Voluptas natura posterior est, quam dolor: neque enim voluptas existit, nisi sedando naturæ irritationem, ex qua est dolor. Voluptatem sequitur amor: nam amare consuevimus ea, unde voluptas in nobis gignitur. E contrario dolorem consequitur aversatio. Quare si dolor & aversatio naturæ sunt priores, eos consequitur amor, non hi amorem. Respondeo hæc ita mechanice gigni in natura: sed postquam semel natus ita est amor rationalis ipsius boni, formatusque in humanis mentibus, tum is regula generica evadit aversionum rationalium.

Prop. LXVI. Omnes rationales affectus sunt reactiones amoris 1. ipsius boni, 2. nostri ex peculiaribus objectis natæ.

D. Affectus rationales sunt commotiones naturæ humanæ ex opinione boni vel mali natæ (def. 20.), idest modificationes variæ rationalis erga bonum amoris, & rationalis a malo declinationis. Quum vero aversiones & declinationes consecraria sint amoris (ex propp. sup.), affectus omnes sunt modificationes variæ & inflexiones amoris illius a variis natæ objectis bonis vel malis. Jam ex modificationes & agitationes tum demum nascuntur ex actione bonorum, aut malorum objectivorum, seu bonorum aut malorum realium perceptionibus, si eas natura nostra aut sequatur, aut aversetur, quod reactione fit naturæ in objectorum actionem; atque inde affectus sunt proportionati actioni bonorum aut malorum objectivorum: reactione ergo amoris illius naturalis varia & diversa progignuntur affectus omnes. Memini alicubi Augustinum eam propositionem pluribus & acutissime explicuisse. Ex ea vero & illud etiam confirmatur, affectus & naturam humanam sequi necessario, velut ejus proprietates, & esse non posse morbos, nisi quum ita excesserint, ut sint amoris illius naturalis perturbatae modi-

T 2

difi-

(a) Vide ut eam rem pluribus exsequitur Malebranch. lib. 5. de inq. veris.

dificationes, quod ego potissimum ex adamitico peccato natum arbitror.

Prop. LXVII. Falsi affectus progignuntur aut ab ignorantia, aut ab errore, aut a naturæ constitutione.

D. Falsi sunt affectus, qui aut in nullum conveniens objectum feruntur, sed in chimericum, aut intensitate objecto non sunt æquales (def. 21.): at id fieri non potest nisi ob aliquam ex tribus illis causis ignorantia, errore, machinæ vitio. Machinæ vitio sæpe fit ut falsis imaginibus concitemur, somniemusque vigilantes, aut deliremus, aut furore corripiamur. Ignorantia vero & error efficiunt, ut aut nullas, aut non iustas habeamus bonorum & malorum notiones, unde falsi gignuntur affectus.

Scholion. Nulla res est, quæ ut pluribus & diversis qualitatibus prædita non sit, ita nequeat a nobis ex variis adspectibus cerni. Earum qualitatium, ac proinde adspectuum quidam naturæ & felicitati nostræ consentanei sunt: alii adversi. Hinc eadem res diversos, sæpeque contrarios affectus gignere potest. Sed quum & temperamentum nostrum, & animi constitutio, loco, tempore, occasione commutentur, efficitur, ut nobis adversa evadant, quæ alias erant consentanea, ac vicissim. Inde quæ res amorem in nobis gignere solebant, procreant odium.

Prop. LXVIII. Affectus aucta atque emendata ratione intra terminos suos plurimum contineri possunt.

D. Affectus in vitium abeunt, aut quia excitantur, quum iis natura non indiget; aut quia iustam intensitatem excedunt; utrumque defectu rationis præcipue fit. Primum deceptione circa ea, quæ nobis offeruntur objecta, velut quum bona phantastica amamus, mala timemus, quumque aut nullis, nisi apparentibus, aut levissimis de causis agitamus. Alterum deceptione circa intensitatem bonorum aut malorum: nam quum affectus sint proportionati actioni bonorum aut malorum objectivorum in cerebro, & corde excitæ, si hæc sint falsa, iusto plus intenduntur affectus. Ergo emendata atque aucta ratione intra suos terminos magnam contineri possunt.

Coroll. Affectus quum in vitia abeunt, nisi organi vitio fiat, argumentum sunt manifestum aut brevis, aut corruptæ rationis. Atque hoc fortassis est quod Stoici in sapientem non cadere dicere volebant.

Prop. LXIX. Quodcumque naturæ nostræ conservandæ aut perficiendæ aptum est, bonum & dicitur, & est: malum, quodcumque destruere potest, aut deteriore reddere.

Prop. LXX. Bona & mala voluptate & dolore cognoscere primum incipimus, idest adfectu: provecti ratione. Scilicet ea dicimus bona, quæ naturam nostram conservant & perficiunt; mala quæ destruunt & deteriore efficiunt (ex sup.); at quæ conservant & perficiunt, voluptate primum animadvertuntur, quæ destruunt dolore; voluptate ergo & dolore bona & mala primum cognoscuntur. Quum vero voluptas & dolor aut ipsi sint affectus, aut cum affectibus conjunctissima, de bonis & malis nonnisi affectu primum judicare didicimus. Et extendimus quidem eam cognitionem *analogia* ad similia, in quo sæpe decipimur: sed primæ boni aut mali notiones voluptate & dolore ingenerantur. Scilicet ante usum omnem cum naturæ rebus, neque bonas eas, neque malas habemus, quod infantium, & idiotarum exempla docent aperte: experimentis inde, quas illæ cum natura nostra relationes habeant, animadvertimus. Jam provecti præterita cum præsentibus jungimus, ac utraque cum futuris, ac cum fine contendimus: rerum naturæ causas investigamus: possibilia ad calculum adducimus: atque ita abstracta ratione de bonis & malis judicare assuescimus. Sed ut facilius est in his calculis decipi, quam in naturæ sensationibus, ita quoque facilius a genuinis bonis phantastica ratione desciscere, quam naturæ sensu; quod perpetua melancholicorum historia physica docet. Ex quo illud licet intelligere, quod veteres perspicte docuere, externa in bonis non esse numeranda; quum eorum bonitas, aut malitia ex usu tantum nascatur.

Prop. LXXI. Externarum rerum bonitas, aut malitia, & hinc amor, aut odium, sympathia, vel antipa-

tipathia plurimum a constitutione naturæ nostræ pendet.

D. Bona & mala voluptate & dolore, adeoque affectu judicamus (ex sup.); ab externis autem affici-mur in ratione constitutionis nostræ (ex sup. append.), adeoque dolore, aut voluptate agitatur in eadem ra-tione; ergo a constitutione nostræ externorum bonitas, aut malitia plurimum pendent. Jam bonum & vo-luptatem amor sequitur & sympathia: malum & do-lorem odium & antipathia: ex constitutione ergo no-stra, præsertim cerebri, amor plerumque & odium, sympathia & antipathia emergit.

Scholion. Hinc intelligimus, quæ fieri potest, ut qua-dam amemus, aut odio habeamus sine ulla causa no-bis cognita. Scilicet ex eo solo, quod rem aliquam, dum lætitia aut tristitia aliunde afficiuntur, contempe-nur, bonam illam aut noxiam habemus, totiusque amoris, aut odii causa in natura & constitutione no-stra posita est. Inde etiam petenda ratio, cur amemus quæcumque sunt similia rei amatae, odio habeamus, quæ similitudinem quamdam habent ei objecto, quod nos tristitia afficit.

Prop. LXXII. In constitutione naturæ nostræ ratio inest, cur amemus eos, qui iisdem atque nos affectibus moribusque agitantur; aversemur, qui diversis.

D. Nempe quæcumque naturæ nostræ judicamus con-sentanea idest bona amamus, contraria averſamur idest mala (propp. superioribus): sunt autem naturæ no-stræ consentanei & conformes, qui iisdem afficiuntur affectibus moribusque; contrarii qui contrariis; er-go, &c.

Scholion. Egregie id didicere parasiti; qui ad eorum se formam, & ingenium componunt, quos aucupan-tur. Gnato Terentianus, qui si potis esset, tamquam philosophorum habent disciplinæ ex ipsis vocabula, pa-rasiti itidem ut Gnatonici vocarentur, efficere gesti-bat, artes sic explicat suas.

*hisce ego non pavo me, ut rideant,
Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror si-mul.*

Quidquid dicunt, laudo; id rursum si negant, lau-do id quoque.

Ne-

Negat quis, nego: ait, ajo. Postremo imperavi ego-met mihi

Omnia assentari: is quæstus est nunc multo uberri-mus.

Hinc Neroni Otho potius libidinum incitator, quam Seneca severus Stoicus perplacere debuit. Quumque af-fectus moresque oris & oculorum aspectu ac physiono-mia persentiantur, inde est, ut primi statim congres-sus amicos parent, aut inimicos.

Prop. LXXIII. Miseriæ ejus, quæ in hac vita agi-tatur, idest dolorum & ægritudinum necessariae insunt in natura nostra causæ, earque tres 1. intellectus bre-vitas & imbecillitas, 2. appetitus naturali potentia ma-jor, idest majus opus, quam vires, 3. natura muta-bilis ac sibi ad beatitudinem non sufficientissima.

D. Natura humana ita comparata est, ut intelle-ctus brevitate ac imbecillitate affectibus agitetur a fal-sis bonis, a falsisque malis, ex quibus perturbationes, dolores, ac postremo miseria existunt (ex superiori-bus); igitur prima & maxima humanæ miseriæ cau-sa brevitatis est & imbecillitas intellectus, & quidem in ipsa natura nostra insita & necessaria, talis nempe, quæ nulla nostra industria, nulla ope convelli penitus queat.

Deinde quæcumque percipimus, nobis vel consenta-neæ, vel contrariae representamus, adeoque bona vel mala (*superius*), necessariisque inde agitatur incli-nationibus, aut declinationibus, idest appetitu; qui nos torquet quousque quod concupiscimus bonum non sumus adepti, quod timemus malum, non evasimus. At quoniam potentia naturæ nostræ intellectu & ap-petitu longe minor est, ut nec concupita omnia ad-i-pisci, nec quæ timemus & averſamur, omnia cavere possimus, uti est perspicuum, efficitur, ut appetitus in-tellectui quidem par, major tamen potentia, perpe-tuo nos torqueat, & misere miseros faciat. Quum ve-ro id natura ipsa nostra & necessario ita sit compara-tum, est & hæc alia in natura nostra necessaria mise-riæ nostræ causa.

Tandem natura nostra & mutabilis est, & externa-

rum plurimorum indiga ut conservetur, idest sibi non est sufficientissima ad beatitudinem. Ergo necessario fertur in usum externorum: in eo autem & errare potest, indeque esse misera in eo, in quo sui beatitudinem maxime consistere judicavit; & non semper ita sibi felix esse potest, ut concupita consequatur, caveat quæ timet; ex quo iterum misera: ergo quod mutabilis & sibi sufficientissima ad beatitudinem non sit, natura sua est misera. Tres ergo necessariae dolorum & ægritudinum causæ in natura insunt nostra, atque individua perpetuo nos comitantur.

Scholion. Si accurata inductione res pendatur, totius humanæ miseriæ, quacumque ea patet, non alia profecto proximæ causæ detegi possunt. Nam primo quod mutabilis sit natura nostra, nec sibi sufficientissima, quodque ab externis plurimis pendeat, morbi omnes, quibus continenter agitatur, proveniunt. His non minimam partem addit intellectus atque appetitus libido & petulantia. Tum brevitate & imbecillitate intellectus quotidie fit, ut aut nullibi existentia velut bona vel mala imaginemur, unde aut falsa gaudia, aut panici timores, aut quæ sunt, ex aliis aspectibus nobis repræsentemus, vel majora aut minora percipiamus; ex quo violentissimi progignuntur falsi item affectus, quibuscum continenter sit decertandum. Tandem vagus inconstans & propemodum infinitus appetitus eorum bonorum desiderio nos torquet, quæ atmosphæram omnem potentiæ nostræ excedunt quam longissime; aut eorum malorum adpectu turbat, quæ nulla ope cavere possumus. Quocumque libuerit oculos torquere per latissima humanæ vitæ spatia, nullas tot miseriæ alias causas proximas reperire est (a).

Co-

(a) 1. Nolo ego hic quisquam suspicetur, me præsentis vitæ mala ita enagere, ut nullo illa bonis plura & majora habeam, bonitatumque aut perditorum, aut tristium & querulorum in naturam humanam indignationem exacuiam. Nam contra nihil ego exploratius habeo, quam bona & voluptates, quibus, dum vivimus, fruimur, generatim & plura esse, & majora, etiam dum minus ex recta ratione vivimus, quod plerique omnes facimus; ut si viveremus omnes secundum naturam & rationi recte congruentem,

Coroll. 1. Natura ipsa monemur exquirere, sit ne ratio ulla & via, qua possimus miseriæ hujus causis mederi. Nam natura ipsa impellimur ad beatitudinem, & sumus miseri: monemur ergo, ut viam & rationem perquiramus, qua miseria liberemur, simus vero beati.

Coroll. 2. Natura ipsa monemur, ut perquiramus existat ne talis extra nos causa, qua possimus plene esse beati. Namque monemur perquirere viam & rationem evadendæ miseriæ (coroll. 1.), adipiscendæ vero beatitu-

ter, sola natura mala, quæ dicuntur, in tanto ac tali bonorum cumulo aut evanescerent, aut essent quod in opiparis mensis herbosa morera, aut certe minus illa sentirentur, tantumque quantum nos ad virtutem revocandos satis essent. Itaque illud mihi in ea propositione propositum est demonstrare, perfectam beatitudinem nemini in hac vita contingere posse, id quod ego relative miseriæ voco; non hoc etiam, nos ad miseram vitam a natura generari, quamquam ad laboriosam generemur. Nam idem non est laborare ut sis tranquillus ac felix, atque esse miserum. Sed retractemus hæc paulo pluribus, quo morosorum hominum & turbulentorum stultas voces comprimamus.

2. Primum ergo argumentum, vitæ humanæ bonæ longe esse plura & majora, quam mala hic duco, quod nemo est quantumvis senex, aut malis obrutus, qui non vivere etiam aliquantulum velit, quique etiam inopem miseramque vitam non morti præferat. Hic in omnibus natura sensus constantissimus, magnum est, ut dixi, argumentum, nos vehementer falli in bonis & malis judicandis, eaque judicia non ex natura nasci, sed ex libidine, esseque hominis aut ægritudine vel dolore agitari, aut ex abstracta ratione declinantis, quam naturalis & se suæque accurate pendens. Ac vero hujusmodi seditiosas & injurias in Dei bonitatem voces ab iis audias, qui aut dolore premuntur, aut animi intemperie agitantur, aut cum adversa fortuna colluctantur, & tum, quum mala sentiunt. Qui si ad naturæ æquabilitatem redeant, serioque & recte integram humanam vitam reputent, haud dubito quin illi æquius de se existiment.

3. Alterum argumentum desumo ex eo, quod bona vitæ sint perennia, mala per vices recurrant. Conscientia existentia, libertatis naturalis, mentis, sensuum perennis est quoad vivimus, eaque cum æquali voluptate conjuncta. Est hoc bonorum omnium vitæ humanæ maximum, quod quoniam perenne & perpetuum minus animadvertimus, nec in censum bonorum referimus: quia in re stulti & in nos ipsos ingrati sumus. Equidem quum solutus omni cura cogito, me esse, me mentis & libertatis esse compositum, me oculis, auribus, manibus esse instructum, esseque in immenso hoc

na-

itudinis : beatitudinem autem a natura nostra frustra expectamus (prop. 73.) ; perquirendum ergo est, existat, necne extra nos causa, quæ eam nobis beatitatem facere possit.

Coroll. 3. Ea causa aut nulla est, aut ens intelligentissimum, potentissimum, optimum, immutabile. Nam ea causa perficere debet intellectum, potentiam, naturam, quæ sunt miseriæ nostræ causæ : id vero fieri nequit, nisi intellectus extra aleam erroris constitatur, potentia intellectus & appetitus æquetur, natura perfici-

natura templo velut in pulcherrimo theatro possum, nullam ego voluptatem huic anteposendam sentio. Itaque ut hoc bonorum omnium maximum censeo, ita mirari eos non desino, qui extra se perpetuo evagantur, ac veluti si sibi infesti nati sint, in se animamque suam redire exhorrescunt. Qui si ita pergunt, vere quidem in malorum cumulum prædicant; non recte tamen, neque juve de natura conqueruntur.

4. Sed est, inquit aliquis, perennis hæc voluptas minus intensa quam vel mediocris dolor, vel animi agritudo, ut nullo modo compensare posse videatur luctus, ærumnas, calamitates, orbiter, corporis contusiones, fracturas, lanienas, pressuras, dolores articulares, morbos capitis, pectoris, laterum, febrium inflammationes, famem, sitim, æstus, rigores, & trecenta alia, quibus, licet per vices, frequentissime tamen omnes affigimur. Ego contra longe superare censeo. Primum capiamus vitam humanam annorum 60. sunt in ea dies 22000. circiter. Si serio homines unius civitatis, qui ad annum 60. devenerunt, ad questionem adigas omnes, vir reperias in miserrimis, idest paucissimis, dimidiam cuiusque anni partem agritudine & dolore confectos, in aliis quartam, sextam in aliis; est ubi reperies octavam, decimam, duodecimam, in paucissimis nullam. Examinamus extrema, ac accipiamus partem sextam. Erit bonum illud æquabile cuiusque anni ad mala omnia ut 6. ad 1. in tota vita ferme ut 22000. ad 3670. Accedunt nunc ad bonum illud æquabile voluptates gestientes, gustus, tactus, aurium, oculorum, narium: tum somni, inambulationes, gestulationes: jam plurime animi, præsertim in iis, qui philosophantur, veritatum pulcherrimarum contemplationes, confabulationes & conversationes amicorum, amicitiæ & caritatis ipsius vis, & sexcenta alia. Hæc ego omnia, quæ quotidie incidunt, quartam saltem cuiusque diei partem efficere opinor, idest fere quartam cuiusque anni partem, ut quasi ædæquent & numero, & intensitate mala illa, de quibus conquerimur. Itaque etiam ubi hæc omnia mala sint a sola natura, ea non compensantur modo bonis, sed longissime superantur.

5. Jam demamus de illo malorum calculo sic negligenter facto omnia, quæ ipsi nobis consciscimus; neque enim æquum est, ut illa

ciatur ita, ut a nullis aliis pendeat; quod exigit ens, intelligentissimum, potentissimum, optimum, immutabile, ut ei qui adhæreat, plene sit felix. Nisi igitur id sit, nulla esse potest extra nos causa, qua esse plene possimus beati.

Coroll. 5. Nisi id ens existat (coroll. 3.) est homo animantium omnium, quæ in tellure sunt, miserrimum; quippe qui & iis miseriæ causis agitur, a quibus illa sunt immunia, & vividiores miseriæ suæ conscientiam habet, qua illa destituuntur.

Co-

illa in naturam referamus. Me nunc tota hæc ratio mirifice exhibeat & beat: nam certum est, naturæ mala, quæ invitus patior, pene ab oculis evanescere, ubi ego illa demere velim, quæ sunt homini ab homine: itaque pene beatus esse possum, si ad rationem rectam vivere velim. Principio plurima esse reperio, quæ aut meæ ignorantia, aut defectui attentionis, aut vitiiis & pravis habitibus originem suam debent, quæ vitare possum si, quæ par est, diligentia mentem excolam. Quot sunt quæ negligentia, aut pigritia, aut ignavia, aut cupiditas, aut avaritia, aut superbia, aut levitas, aut ingluvies, aut veneris abusus, aut ceterorum sensuum incontinentia & gignit & alit? Quot affectuum excessus, quos libenter fovere solemus, amoris, iræ, odii, inimicitie, metus? Nullum est vitium, quod non malum aliquod secum deferat. Animi agritudines, quæ malorum omnia sunt gravissima, maxima ex parte a vitiiis progignuntur. Plerumque ex ignorantia proficiuntur, ut panici timores, gaudia falsa, inanes amores, leves iræ, odia, spes. Non raro solida consideratione intenduntur eæ agritudines, quæ si naturam sequeremur, longe essent minores. Naturale est homini interitu filii acerbè dolere, quia naturalis in liberos amor; nec id malum, quia humane vitæ fini consentaneum ad societatem ineundam & continendam necessarium: sed necesse non est naturæ malum considerando augere velle. Perpetuo in memoriam revocare, vivide depingere, omniacque agere, quæ dolorem vehementissimum excitare possint, id nec natura exigit, & pravi rationis malum est. Ac peccamus sæpe similiter in ceteris animi morbis: videntes & prudentes illos intendimus, dum fovemus. Ita ex levissimis causis excandescit ira, fervet cupido, alitur vegetaturque ambitio, nutritur aut excitatur timor, quibus misere torquemur. Hæc qui in naturam refert, ne is impudentissime calamitatur: quippe quæ evadere potest, si ex recta ratione vivere instituat.

6. Deinde infinita alia sunt in humana vitæ mala easque gravissima, quæ non natura, sed sunt homini ab homine, quæ & ipsa ex malorum illo cumulo demere oportet. In primis sunt quedam corporis mala, quæ cum semine majores nostri in nos transmittunt, qui

Coroll. 6. Eadem natura nos monet, ut perquiramus, hoc ens (coroll. 3.) velit, necne nos plene beatos efficiat, ac qua via & ratione. Nam nisi velit, frustra ejus rei cura a nobis suscipitur. Nisi porro viam & rationem nobis constituerit, qua eam beatitudinem sequi, ac postremo consequi possimus, perinde est atque si nolit.

Schol. Sunt hæc, quæ posuimus, fundamenta prima religionis, & gratiæ, quemadmodum in theologia naturali demonstravimus. Quod heic adnoto, ut lector spectet, quo hæc pertineant.

CAP.

qui quum prima futurorum hominum ovula, ac machinas sœdase sent, monstrosos generant imbecilles mancos, præsertim postquam lues venerea totum ferme hominum genus infecit. Sunt alia mala, quorum & iidem majores nostri causas posuere, veluti inimicitia, bella, lites, mali mores, depravate consuetudines, perniciosæ artes. Tum alia qua alter alteri machinatur, quorumque est numerus pene infinitus, qui alii aliis vitam, bonam, famam, animum inficiamus, quorumque superius ex Arnobio historiam discere potuimus.

7. Hæc quum sint, ubi mala, quæ nos nobis consciscimus a malis natura discernere velimus, intelligitur aperte, esse hæc bonis, quæ a natura ipsa parata habemus & prompta quibusque quotidianie fruimur, longe minora. Ut propterea si velimus ad naturam simplicitatem, unde vitiis nostris discessimus, redire, beati vivere possimus. Natura enim pauca sufficiunt, libidini nulla. Itaque si congruenter naturæ vitam agere amemus, eaque omnia veluti onera quædam rejicere, quæ sunt superflua, quæque affectuum & phantasie libido adduxit, nihil humana vita jucundius experiri possimus. Sed venimus in immensum superfluarum rerum apparatus tam alto, ut emulare sine humane vitæ & societatis everfione posse non putamus, in eoque ex iis causis erramus turpissime, quas ipsi nobis tam studiose contexuimus.

8. Tertium tandem argumentum, quo ego conficio, nos non ad miseriam, sed ad beatitudinem generari, miseriamque ipsos nobis consciscere, est illud, quod longe absunt naturæ mala a malis voluntatis. Nam illa ad nostram beatitudinem, & tranquillitatem pertinent; his nihil aliud efficitur, nisi aut privata, aut communis miseria: ut nulla ex re clarius intelligere possimus, esse illa effectus amoris erga nos Dei; hæc ira nostri ipsorum adversus nos ipsos. Nam illa virtutem fere semper aut in animis nostris ingerunt, aut alunt, aut custodiunt, nosque ad viam commoda & procuranda fortiores, & ad utendum sapientiores efficiunt: hæc vero virtutem omnem aut enervant, aut extirpant, quumque a vi-

tiii

CAP. VII.

De naturali hominis beatitudine, tum de virtute.

Placet hoc caput exordiri nobilissimi hujus ævi philosophi verbis (a). Nihil, inquit ille gravissime, perniciosius hominibus in hac tellure degentibus accidere potest, quam rationis abusus: nihil interea est, quod utrique nunc sexui, omnibusque hominum ordinibus pulchrius, & magis ex usu sit. Mentis acumine, dexteritate, solertia nemo quidquam alteri concesserit: quin unusquisque libenter id præ se fert velut maximum humane vitæ ornamentum. At corrumpi & corrumpere & in deliciis est, & seculum vocatur: virtus loco vitii est. Hæc mentis major, quam animi cura unica corruptorum morum, eaque ubertissima scaturigo est (b), adde & miseriam; nemo enim unquam vitio, sed virtute fuit beatus; mentiri vitia quidem felicitatem possunt, præstare nequeunt: nam vitia cum natura pugnant. Si mihi ea philosophandi ratio placuisset, quæ in hoc argumento aliis

eis progignuntur, tum vitia alia ingentia progeniant. Quum autem quicquid ad virtutem refertur bonum est, quæ vitis attinent mala; sequitur esse illa semper bona, hæc perpetuo mala. Sed ea de re differemus loco suo copiosius.

(a) Spectateur Anglois, ou le Socrate moderne to. 1. discours. 6. Sed locus Auctoris vim habet ingenitam, eoque majorem. I know no evil under the sun so great as the abuse of the understanding, and yet there is no one vice more common. It has diffused itself through both sexes, and all qualities of mankind; and there is hardly that person to be found, who is not more concerned for the reputation of wit and sense, than honesty and virtue. But this unhappy affectation of being wise rather than honest, witty than good-natur'd, is the source of most of the ill habits of life, &c.

(b) Aristoteles Magnorum Moral. lib. 1. cap. 4. quum duas animæ partes dispecuisset, in prima, quam superiorem vocant Platonici, prudentiam collocat, sapientiam, ingenium, memoriam, & ad genus alia: at in parte rationis experte virtutes, temperantiam, fortitudinem, iustitiam, aliasque ad mores pertinentes: additque per has homines, non per illos laudari. κατὰ γὰρ ταύτας (virtutes scilicet morales) ἐπαινετοὶ λεγόμεθα: κατὰ δὲ τὰς τῶν τοῦ νοῦ ἐχόντων ἀδὴς ἐπαινετοί.

Coroll. 6. Eadem natura nos monet, ut perquiramus, hoc ens (coroll. 3.) velit, necne nos plene beatos efficiat, ac qua via & ratione. Nam nisi velit, frustra ejus rei cura a nobis suscipitur. Nisi porro viam & rationem nobis constituerit, qua eam beatitudinem sequi, ac postremo consequi possimus, perinde est atque si nolit.

Schol. Sunt hæc, quæ posuimus, fundamenta prima religionis, & gratiæ, quemadmodum in theologia naturali demonstravimus. Quod heic adnoto, ut lector spectet, quo hæc pertineant.

CAP.

qui quum prima futurorum hominum ovula, ac machinas sœdase sent, monstrosos generant imbecilles mancos, præsertim postquam lues venerea totum ferme hominum genus infecit. Sunt alia mala, quorum & iidem majores nostri causas posuere, veluti inimicitia, bella, lites, mali mores, depravate consuetudines, perniciosæ artes. Tum alia qua alter alteri machinatur, quorumque est numerus pene infinitus, qui alii aliis vitam, bonam, famam, animum inficiamus, quorumque superius ex Arnobio historiam discere potuimus.

7. Hæc quum sint, ubi mala, quæ nos nobis consciscimus a malis natura discernere velimus, intelligitur aperte, esse hæc bonis, quæ a natura ipsa parata habemus & prompta quibusque quotidianie fruimur, longe minora. Ut propterea si velimus ad naturam simplicitatem, unde vitiis nostris discessimus, redire, beati vivere possimus. Natura enim pauca sufficiunt, libidini nulla. Itaque si congruenter naturæ vitam agere amemus, eaque omnia veluti onera quædam rejicere, quæ sunt superflua, quæque affectuum & phantasie libido adduxit, nihil humana vita jucundius experiri possimus. Sed venimus in immensum superfluarum rerum apparatus tam alto, ut emulare sine humane vitæ & societatis everfione posse non putamus, in eoque ex iis causis erramus turpissime, quas ipsi nobis tam studiose contexuimus.

8. Tertium tandem argumentum, quo ego conficio, nos non ad miseriam, sed ad beatitudinem generari, miseriamque ipsos nobis consciscere, est illud, quod longe absunt naturæ mala a malis voluntatis. Nam illa ad nostram beatitudinem, & tranquillitatem pertinent; his nihil aliud efficitur, nisi aut privata, aut communis miseria: ut nulla ex re clarius intelligere possimus, esse illa effectus amoris erga nos Dei; hæc ira nostri ipsorum adversus nos ipsos. Nam illa virtutem fere semper aut in animis nostris ingerunt, aut alunt, aut custodiunt, nosque ad viam commoda & procuranda fortiores, & ad utendum sapientiores efficiunt: hæc vero virtutem omnem aut enervant, aut extirpant, quumque a vi-

tiii

CAP. VII.

De naturali hominis beatitudine, tum de virtute.

Placet hoc caput exordiri nobilissimi hujus ævi philosophi verbis (a). Nihil, inquit ille gravissime, perniciosius hominibus in hac tellure degentibus accidere potest, quam rationis abusus: nihil interea est, quod utrique nunc sexui, omnibusque hominum ordinibus pulchrius, & magis ex usu sit. Mentis acumine, dexteritate, solertia nemo quidquam alteri concesserit: quin unusquisque libenter id præ se fert velut maximum humane vitæ ornamentum. At corrumpi & corrumpere & in deliciis est, & seculum vocatur: virtus loco vitii est. Hæc mentis major, quam animi cura unica corruptorum morum, eaque ubertissima scaturigo est (b), adde & miseriam; nemo enim unquam vitio, sed virtute fuit beatus; mentiri vitia quidem felicitatem possunt, præstare nequeunt: nam vitia cum natura pugnant. Si mihi ea philosophandi ratio placuisset, quæ in hoc argumento aliis

illis progignuntur, tum vitia alia ingentia progenerant. Quum autem quicquid ad virtutem refertur bonum est, quæ vitis attinent mala; sequitur esse illa semper bona, hæc perpetuo mala. Sed ea de re differemus loco suo copiosius.

(a) Spectateur Anglois, ou le Socrate moderne to. 1. discours. 6. Sed locus Auctoris vim habet ingenitam, eoque majorem. I know no evil under the sun so great as the abuse of the understanding, and yet there is no one vice more common. It has diffused itself through both sexes, and all qualities of mankind; and there is hardly that person to be found, who is not more concerned for the reputation of wit and sense, than honesty and virtue. But this unhappy affectation of being wise rather than honest, witty than good-natur'd, is the source of most of the ill habits of life, &c.

(b) Aristoteles Magnorum Moral. lib. 1. cap. 4. quum duas animæ partes dispecuisset, in prima, quam superiorem vocant Platonicæ, prudentiam collocat, sapientiam, ingenium, memoriam, & ad genus alia: at in parte rationis experte virtutes, temperantiam, fortitudinem, iustitiam, aliasque ad mores pertinentes: additque per has homines, non per illos laudari. κατὰ γὰρ ταύτας (virtutes scilicet morales) ἐπαινετοὶ λεγόμεθα: κατὰ δὲ τὰς τῶν τοῦ νοῦ ἐχόντων ἀδὲς ἐπαινετοί.

aliis videri posset abs re longissime esse, metaphysicum de virtute ac beatitudine differere. Nunc quum nihil vehementius reprehendere in philosophorum recentium scriptis soleam, quam ita philosophari, velut qui nihil sua intersit, quæ sit hominum vita, eos non moror, qui scientiarum a me fines determinari clamant. Sterilis illa contemplatio aranearum telarum hominum est, qui otio & literis abutuntur, quique quo in rerum natura loco sint, ignorant. Quin philosophiam in hominum bonorum reprehensionem inducunt, ac de maiestate sua deturbant. Quid est, cur reprehendamus scholæ doctores, quod tetricas & ab hominum usu ac commercio abhorrentes quæstiones induxerint, quique ita philosophati sint, quasi extra hominum mores cultumque projecti ac relegati, quum paria illi nobis obicere possint, & eo gravius, quo præsens philosophia verioris sapientiæ speciem eminentur? Amanda pulchra, sectanda utilia.

Prop. LXXIV. Natura ipsa nostra nos admonet, beatitudinem qualemcumque spectare, nec præsentis vitæ tantum, sed alterius quoque, quum ad utramque vitam procreemur.

D. Prima pars. Lege ipsa naturæ mechanica generice in ipsum bonum rapimur (prop. 44.), idest in id, quo natura nostra perfici & conservari possit, atque cum perfecta esse voluptate, nimirum in qualemcumque beatitudinem; & ita quidem ut & affectibus eam in rem prævalidis nos armet natura (ex cap. sup.), & in bonum voluptate determinet, a malis absterreat dolore. Naturæ ergo reluctatur, qui data opera sibi miseriam consciscit, aut qui in id non omnia sua studia intendit.

Secunda. Mentis vita ultra præsentem hominum ætatem pertingit, & æterna est (prop. 14. & 15.); potest igitur in altera vita esse misera vel beata. Quum vero miseriam horreamus natura, appetamus voluptatem ac felicitatem; & alterius vitæ beatitudinem spectare debere ipsa nos admonet natura.

Schol. Ac vero id doctore non eget: vivere enim omnes beate volunt. Illud potius magna circumspectio-

ne

ne circumspectiendum est, quid sit quod vitam beatam efficiat. Nam, ut perspecte idem observat philosophus, a vita beata eo quisque longius recedit, quo ad illam concitatus fertur, si via lapsus est (a): ut minus hinc timere sibi debeant, qui magis sunt ejus incuriosi.

Prop. LXXV. Non potest præsentis vitæ felicitas in alio esse sita, nisi in eo ut corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione, idest in conscientia vacuitatis omnis doloris. Enimvero nemo aliud quidquam desiderat, neque in aliud omnes intendit curas, nisi in hoc, ut hac conscientia perfruatur. Philosophi illi veteres, dum in tot diversas opiniones ivere, non de re ipsa disputarunt, sed de causa. Nempe consentiebant in hoc, beatum eum tandem esse, qui sibi nihil molesti conficeret, cujus animus pacatus, corpus sine dolore esset, qui status beatitudinis est. Super eo disceptabant, quum nonnisi ex præsentia alicujus boni is status nasci possit, equodnam illud summum esset bonum, ex quo ea beatitudo oriretur. Quumque non satis observassent, possibilem præsentis hominum naturæ, quoad heic vivimus, eum statum non esse, in absurdas & deridiculas ivere sententias, ut non defuerint coqui, qui, ne ab arte sua discederent, rem coquinariam in medium proferrent.

Schol. Scio hanc sententiam, quæ Hieronymi Rhodii fuit, magna orationis vehementia a Tullio refelli; quod tamen me nunquam de opinione dimovit: nam qui oratione adversus naturæ vocem capiuntur, ii similes illis videntur, qui musica tum ad somnum incitantur, quum vigilare oportebat.

Prop. LXXVI. Hic status (prop. 75.) consistere nequit cum præsentis hominum natura.

D. Est hæc natura talis, ut quod spectat ad animum, brevitate rationis, & imbecillitate potentiæ sibi relicta necessario sit misera (prop. 73.); cum ea ergo is status consistere nequit. Deinde homines corpore sunt mortales, adeoque ut dissolutioni, ita morbis & doloribus, qui ex perturbata corporis harmonia velut ex neces-

ces-

(a) Seneca de vita beata cap. 1.

cellaria causa physica oriuntur, subiecti; corporis ergo indolentia cum praesente hominis natura pugnat.

Coroll. Maxima quæ obtineri in hac vita beatitudo potest, est minima miseria, idest, ut quoad fieri potest minimum ex miseria habeamus. Nam perfecta beatitudo, idest animus sine perturbatione & agritudine, corpus sine dolore (prop. 75.) haberi nullo modo potest (prop. 76.); maxima ergo in hac vita beatitudo erit minimis intensitate & duratione malis urgeri, idest minima miseria: quæ quibus ex causis oriatur nunc disputandum est.

Prop. LXXVII. Emendatio intellectus, capacitatis, & rationis augmentum necessaria sunt ad qualemcumque praesentis vitæ beatitudinem.

D. Hæc beatitudo posita est in minima miseria (coroll. prop. sup.); ex turbata autem & brevi ratione maxima activæ vitæ perturbatio & miseria nascitur (ex sup.); non ergo cum ea beatitudo obtineri potest.

Schol. Veteres docuere, necessariam esse sapientiam non tantum ut emendetur vita, quo scilicet pacatior esset & æquabilior, qui unus est genuinus usus purgationis & auctæ rationis finis, sed propter se, ut loquuntur, quasi in voluptate ipsa, qua in contemplatione veri mentes perfruuntur, sita omnis sit beatitudo. Ego non inficior, gratissimam eam esse voluptatem & æquabilissimam, quæ ex ea contemplatione oritur; sed quum homo, ut conservetur, debeat esse necessario activus, nisi scientiæ theoricæ, quo nomine purgatam auctamque rationem intelligo, vitæ huic activæ conferant, prudentiamque vivendi & agendi progignant, ex omnino sunt inutiles. Omnium ego ineptissimos eos habeo, qui discitant, scientias propter se expetendas, quum id præterquam quod instituto ipso vitæ evertunt, ut idcirco reperiantur mendacissimi, est etiam naturæ ipsi contrarium; quæ ut nos oculis non voluptate videndi, sed in ulum vitæ instruxit, ita intellectu ornavit, velut supremo totius vitæ humanæ duce & lumine.

Coroll. Desirabant igitur Cynici, qui & dialecticæ, & geometriæ, & physicæ, & reliquis scientiis velut ad vitæ felicitatem inutilibus bellum indixerant & ge-

rebant, insaniuntque nunc ii, qui in media etiam vitæ luxurie ac vanitate, Cynicos tamen agere non desistunt. Quod seu mentis stupiditate quadam efficiunt, seu quod inter stupidos barbarosque impunius se vitia excolere posse arbitrantur, immaniter ii cum genere humano irati videntur. At Stoici, qui omnium veterum penitissime in humanæ naturæ adyta inquisivere, neminem esse posse beatum existimaverunt, cui mens bruta esset, nulla videlicet disciplinarum cultura expolita; quin & inter virtutes huiusmodi mentis disciplinas habuere: neminem autem sine virtute beate vivere posse decreverant. *Ad easque virtutes* (inquit Tullius (a)) *de quibus disputatum est, dialecticam etiam adiungunt, & physicam, easque ambas virtutum nomine appellant: alteram, quod habeat rationem, ne cui falso assentiamur, neve umquam captiosa probabilitate fallamur, eaque, quæ de bonis & malis diceremus, ut tenere tuerique possimus; nam sine hac arte quemvis arbitramur a vero abduci fallique posse. Recte igitur si omnibus in rebus temeritas ignoratioque vitiosa est, ars ea, quæ tollit hæc, virtus nominata est. Physicæ quoque non sine causa tributus idem est honos, propterea quod qui convenienter naturæ victurus sit, ei proficiscendum est ab omni mundo, & ab ejus procuratione. Nec vero potest quisquam de bonis & malis vere judicare, nisi omni cognita ratione naturæ, & vitæ etiam Deorum, & utrumque conveniat, necne, natura hominis cum universa.*

Prop. LXXVIII. Philosophia, idest studium sapientiæ, tum ad beatitudinem praesentis vitæ conducit, si regatur epoche in iis, ubi evidentia deficit, conjungatur vero cognitio omnis cum ataraxia, idest quiete & indolentia seu pervestigatæ res reperiantur, seu non.

D. Nam quum mens humana sit brevis, adeoque terminos suos habeat, extra quos ubi gessit evagari, tenebris cingitur, iis tantum assentiri potest ut veris, quæ & ipsa evidenter percipit, & evidenter ab aliis percipi intelligit (post. 2.); ceteris si consentiat ut veris, errare potest, atque ita vitam omnem perturbare;

Tom. III.

V

bare;

(a) Lib. III. de finibus cap. 21. & 22.

bare ; necessaria est ergo in obscuris controversisque epoche, idest iudicii suspensio, ac illud solemne *edev μαν-
λον*. Quod si in eo rerum articulo quis constitutus sit, ut in obscuris agere debeat, tum præclare cum natura sua gerit, si nihil contra meliorem animi sententiam aggrediatur. Nam si & in hoc erret, aliis potius causis, quam voluntati suæ tribuere errorem potest: qui vero errores voluntarii non sunt, torquere neminem debent, nisi fortassis eum, qui sibi persuasit extra omnem erroris aleam positum esse.

Denique, qui necessarias vitæ veritates recte perquisivit, siquidem eas invenit, non potest inde nisi lætari velut de magno acquisito bono, emendata nempe auctaque mente in iis, quibus vita ducitur; si non reperiit, nihil voluntate peccavit, ob quod doleat. Quod si iterum perquirendas putet, nullas habet causas, cur anxie nimis & sollicitè ita afficiatur, ut eam ob rem miseria angatur; quippe quod stultissimum sit, ut supra naturales vires agere velle, ita dolere, quod non id feliciter cedat; non magis quam si canis doleat, quod geometriam addiscere nequeat. Quocirca adhibendæ sunt quidem vectes naturæ qua majori possumus industria, sine afflictione tamen & anxietate. Graviores quoque rationes *ataraxiam* suadent circa eas veritates, quæ vitæ non sunt necessariae; quippe quas summo animi capitisque labore perquirere non minus stultum est, quam ea in usum cibi undecumque contrahere, quæ objecta aurium potius sint, aut oculorum, quam ventris.

Schol. Hæc, quæ dicta sunt, non melius confirmari possunt, quam eorum exemplo, qui, quod hæc duo in philosophando non adhibent, nullum alium ex studiis suis fructum consequuntur, quam perpetuos animi tumultus, totiusque vitæ perturbationem. Enimvero, qui epochem in obscuris & dubiis non servat, is ne modestiam quidem in iisdem observare potest. Quumque nihil sit naturæ nostræ congruentius, quam plurimos opinionum nostrarum approbatores habere, cupiatque natura quisque ut sibi potius ceteri omnes obsecudent, quam is ulli, dissentientes velut sibi inimicos imaginatur,

tur, omnibusque modis insectatur, ex quo turbationes maximæ, quibus humana societas funditus evertitur. Plenæ sunt historiæ tragœdiarum, quæ eam ob rem provenere. In iis vero est ne quisquam, qui beatus esse possit? Præstat profecto rudem litterarum esse, quam hæc, quæ literæ progignunt, bella atrocissima, velut oblectamenta inspectare. Quod si literati homines serio id cum animo suo cogitarent, haud certe amarulentæ, nec sine veri specie, hominum bonorum querelæ audirentur, beatiora ea fuisse sæcula, quæ rudiora, contulisseque plus hominibus ad felicitatem vitiorum ignorationem, quam cognitionem virtutum. Jam vero qui ad *ataraxiam* non omnia sua studia referunt, ii similiter faciunt atque avari, qui studiose quidem divitias comparant conduntque, sed nec uti sciunt, ignorantibus cui usui telluris bona destinata sint, & continuo earum amore macerantur. Næ igitur satius facerent, si a philosophando abstinerent, gravissima CHRISTI Servatoris nostri moniti sententia, *si oculus tuus te scandalizat, erue eum*.

Prop. LXXIX. Ad præsentis vitæ beatitudinem comparandam & conservandam necessaria est prudentia cum suis affeclis.

D. Prudentia est scientia bonorum, malorumque, & mediorum (a), vel faciendorum, non faciendorum, & neutrorum. Ei subjectæ aliæ sunt virtutes.

Eubulia, seu *consultandi dexteritas*, quæ est scientia res gerendi, quousque utiliter expediri queant:

Eulogistia, seu *recta computatio*, scientia complectens res efficiendas:

Anchinia, *solertia animi*, seu scientia officia inveniendi:

Nunechia, *mentis advertentia*, scientia attingens scopum in re qualibet:

Eumebania, *callida providentia*, scientia exitus rerum inveniendi:

Eutaxia, *ordinandi facultas*, scientia temporis rerum gerendarum, earumque ordinis:

V 2

Cos-

(a) Zeno apud Laetium lib. vii, sect. 92,

Cosmiote, decori observantia, scientia motuum honestorum, turpiumque:

Aidemofine, verecundia, scientia vitandi probri (a): hæc autem omnia nisi serves animo pacato, ac corpore sine dolore, vivere nequis, idest nequis esse beatus (prop. 75.); prudentia ergo cum suis asseclis, &c.

Prop. LXXX. Ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria est fortitudo cum suis asseclis (b).

D. Ad præsentis vitæ beatitudinem necesse est, ut quoad fieri potest numerus atque vis malorum ad minimas summas conferantur (prop. 75.); id fit aut vitando mala, aut quæ vitari nequeunt, quæque rerum fert natura, frangendo. At ad vim malorum infringendam debilitandamque necessaria est fortitudo; nam qui intemperanter ferunt, eorum acerrime acuunt aculeum, ut intolerabilia efficiant.

Scholion. Status omnes, qui humanæ naturæ accidere possunt adversi, ad duo summa genera referri possunt; nam alii ex rationis ac libertatis nascuntur abusu, alii ex concatenatione ipsa immutabili rerum mundarum. Qui velit beatitudinem, idest minimam miseriam, utrosque si non omnino evitare, at emollire saltem & tolerabiliores efficere debet. Primos moderatur prudentia; quam idcirco præsentis vitæ tranquillitati necessariam demonstravimus: alteros fortitudo cum suis asseclis, continentia rationis, confidentia, magnanimitate, constantia; est igitur hæc cum suis asseclis necessaria. Nihil autem magis conducit ad fortitudinem gignendam, quam 1. assuefieri malis naturæ ab ineunte ætate: 2. reputare cum animo suo, status huiusmodi a libertate nostra non provenire, nec ullo modo nos adversus conari quidquam posse, aut debere: universo enim serviunt omnia, ut omnes milites imperatori: 3. dejectione animi fieri majora: 4. aut nos alias, aut alios gravioribus afflictatos fuisse malis: 5. compensari profecto ea mala aut animi tranquillitate, quam conscientia virtutis gignit, aut futuris bonis, quum

(a) Vide Stanlejum in Zenone. (b) Vide Stanlejum ibid.

quum nequeat summus hominum fator atque parens Deus nos velle omnino miseros. Quod si fati opinio apud plerasque nationes ad fortitudinem faciendam adversus mala quævis vim habet incredibilem, ut profanus homo Spinoza putaverit, nihil tam alacres in vita homines efficere, quam firma fati persuasio; majorem certe habere apud nos vim debet fati christiani, idest providentiæ divinæ doctrina, quippe quæ non tyrannorum modo rapit, sed Patrum amore ducit. Legenda omnino sunt, quæ Cicero in Tusculanis lib. 2. de tolerando dolore, Seneca de constantia, & alibi passim Græci, Latinique scripserunt.

Prop. LXXXI. Ad præsentis vitæ qualemcumque felicitatem necesse est, ut ita animum corroboremus, ut mortem aut nihil, aut quam minimum formidemus.

D. I. Ad præsentis vitæ felicitatem necesse est, ut quam fieri potest magis corpus dolore vacuum geramus, animum ægritudine liberemus (prop. 75.); nihil est autem, quod magis animum sollicitat, acioresque gignit ægritudines, quam mortis vehemens formido, ac præquam natura poscit, quæ omnem vitæ & hilaritatem, & voluptatem, & tranquillitatem perturbat, ut somnia ipsa pavore terroreque miserrima faciat. Ergo aut nihil, aut, si hoc fieri nequit, quam minimum formidanda.

Scholion. Sunt hæc, ait quisquam, ipsa per se perspicua. Sed quæ ars efficiendi, quod sola naturæ constitutio præstat? Quemadmodum enim sola natura fit, ut belluarum quædam sint timidæ, veluti damæ, lepores, gallinæ; aliæ magnanimæ ac imperterritæ, veluti leones, elephanti, tauri; eodem modo sunt hominum quidam adeo natura pavidi, ut plures noverim ad adspæctum muris aut scarabæi expavisse: alii non modo impavidi, sed adeo feroces, ut non solum atrocissima mala, sed mortem ipsam hilari vultu ac animo spectent petantque. Non ergo philosophiæ esse hoc potest munus, sed naturæ: quæ si negavit, nulla videmur posse ratione consequi.

Ego non negaverim plurimum ad animi fortitudinem temperamentum conferre: sed existimo tamen, &

naturæ bonam constitutionem meliorem meditatione ac disciplina præsertim fieri posse: & non bonam, evadere tolerabilem. Quod quum in ceteris artibus fieri videamus, non video, quum in hac nequeat artium præcipua ac nobilissima. In primis vero velim secernamus mortis formidinem ab ejus dolore. Hoc ego, ut homo mala ac mortem in malis non habeat, nec, quum accidunt, doleat, vix fieri posse puto ab eo, qui sui sit compos cum alias ob causas, tum ob eam præsertim, quod cuique natura ipsa vita est cara: privari vero ea re, quæ nobis a nativitate fuit carissima, non possumus sine ægritudine, non enim silice nati sumus, sed est natura fere in animis tenerum quiddam atque molle, quod ægritudine quasi tempestate quatitur. Nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis, minime, inquit, assentior his, qui istam nescio quam indolentiam magno opere laudant, quæ nec potest ulla esse, nec debet. . . . Nam istuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore (a). Sed hanc ægritudinem non ut semellæ philosophus deplorabit, ac deplorando faciet graviolem & pene intolerabilem. Quin quum ad animum revocat, stultum esse id impotenter ferre, quod vitari nequit, sentum illum naturæ deliniet. Quod si qui sunt, qui dolent aut quod juvenes moriuntur, aut nondum vitæ omnibus expletis voluptatibus, aut quod divitias, dignitates, uxores, liberos, amicos, patriam denique, atque hoc mundi theatrum sunt relicturi, si & totius naturæ ignari sint necesse est, nec unquam animum vera philosophia imbuerunt. Ac principio quidnam est, qui hac conditione natus sit, ut senex moreretur? Naturæ nos docet historia, maximam hominum partem intra primum vitæ septennium extinguere: atque ex mille, qui eodem die nati sint, ubi quatuor, ubi quinque, ubi sex octogesimum vitæ annum excedere. Ergo natura comparatum est magis ut juvenes moriamur, quam ut senes. Ecquis autem est tam stultus, qui immutabilem naturæ ordinem ac vim into-

(a) Cic. Tusc. III. 7.

intoleranter deploret? Quod tam est absurdum, quam si adversus vim ventorum, aut caniculæ æstus, aut maris tempestates irascamur. Qui ajunt, nondum tota delibata vitæ dulcedine cogi e vita excedere, ignorant, hanc rationem eo evadere graviolem, quo diuturnius vivimus; quia eo majus futurarum voluptatum est desiderium, quo amplior est degustatarum memoria: ut ego hanc ob causam fortius mori juvenes viderim, quam senescentes. Quibus addendum est, quo ingravescit ætas, eo & corporis voluptates tenuiores evadere, & mala vitæ humanæ ingravescere. Quam autem stultum est, quum placidis auris portum tenere possis, navigationem in hiemem prolongare, ac postquam ventis procellisque diu jactatus fueris, fractis antennis, laucio malo, corrosis rudentibus inter inferos cælumque incertus, velle appellere. Postremo dignitates, divitiæ, ceteraque fortunæ bona tum esse nobis cara possunt, quum sana mente, integroque corpore uti licet: quum non naturæ pondera sunt, sed dulcis vitæ adminicula. At hæc decrepitis adversa omnia evadunt, quod longa vitæ humanæ docet historia. Nam fatiscente corpore, mente vero repuerascente hæc paullatim velut aliena, ac longinqua despiciuntur. Ut enim in pueris nullius ferme rei nisi sui suorumque crepundiorum sensus inest, contemnitque ea ætas graviora & majora: ita in senibus efficiunt mentis attenuata acies corporisque infracti sensus, ut omnia aut insipida sint, aut fastidium, sæpeque bilem moveant. Itaque eum præripere dolorem, quem aut nullum, aut vix ullum in morte simus habituri, effeminati & parvi est animi.

Hæc animum philosophi adducere debent, ut non existimet operæ pretium mortem velut intolerabilem calamitatem conqueri debere. Illud nunc agendum est, ut doceatur non reformidare. Veteres quidem philosophi, ac in his Marcus Tullius (a), eo argumento suadent animum mortis metu liberandum, quod si ea corporis animique finem facit, omnium quoque afferet malorum, quibus dum vivimus, subiecti sumus; quod

(a) Lib. I. Tusculan.

non modo non timendum, sed alacri animo optandum est: si animum non attingit, caelestibus certe is mentibus ac sempiternis jungetur, cujus est ille originis: quo quid beatius concupiscere possumus? Nam, quod ajunt, Cocyti stagna, Acherontem, aeternas denique in morte poenas timendas, is figmenta habet poetarum, vix anicularum lucubratione digna: sunt, inquit, animi natura ignei, aetherei, aut quintae, ut ait Aristoteles, *quintae*: soluti ergo mortali corpore ipsi sponte sua ad superos remeant. O levem philosophiam! Mitamus igitur hanc profana. Immortales sunt animi; nec tamen mors formidanda. Nam aut hac vitae aura carere formidas, aut commeritas alterius poenas luere oportere. Primum & inevitabile est, ut necesse non sit formidare, nisi insanissimis, aut qui sibi persuaserunt, aeternum victuros hic gigni: & hand grande malum est, ut superius demonstravimus: quin adeo leve est, ut saepe fiat nobis insciis & nec opinantibus. Ecquid stultitiae est id reformidare, quod cum venerit, aut ignores, aut vix persentiscas? Ac ego nescio cur non & somnum reformidemus, quem mortis fratrem dicunt poetae, estque revera mors, si praecipua nostri vita sit sensus & vivida cogitatio. Sed tamen mortis similis est somnus, ut humanae historiae auctores accurate adnotaverint, plures somnum cum morte continuasse. Illud vero hic omittendum puto, ne cum ineptissimis vulgi erroribus philosophiae majestatem committam, pertimescendam nempe esse mortem, ob asperissimum dolorem, quem perferri opinantur, dum altera substantia ab altera separatur, perinde, ac si tota machina exossetur; quo nihil est stupidius: quo enim cumque modo mens unitur corpori, non ita certe jungitur, ut duo inter se corpora. Cumque tota causa hujuscemodi unionis sit supremi entis voluntas, ea sola fit, ut mens a corpore solvatur. At enim, saepe dolor occidit; occidit enimvero. Quid ita? Quia violenter nervos irritat, machinamque aut dissolvit, aut opprimit: quod sola animae separatione non fit. Quum illi asperi casus accidunt, tum necesse est dolorem sentire, non quia morimur, sed quia irritamur. Ac si nec-

cessarii sint ad virtutem servandam, sentiemus quidem, sed perferemus tamen fortiter, seu quia fortitudinis conscientia magna est animi voluptas, seu quia ea virtute sempiterna alterius vitae beatitudo paratur. Si naturae ordo ac vis ingerit; qui gloriamur partes esse tam pulchri ac magnifici theatri, ne dedignemur legibus totius subijci: vix enim hic meretur esse, quem suae poenitet conditionis, locique, quem in natura obtinet.

At illud, inquit aliquis, formidabilem efficit mortem, quod quo statu futuri simus post mortem, ignoramus. Hoc ego quoque pertimescendum esse ajo, addoque, nunquam satis timeri. Quis enim non extimescat perpetuam a summo bono abstractionem, erroremque? Sed quum haec miseria vitia & scelera consequatur, ne eam ob rem mortem timeamus, est in promptu remedium: bona scilicet antea vitae conscientia. Danda igitur est opera, ut cum perfecta virtute vivamus: ut Deo aeternoque ejus ordini adhareamus, praeter quem omnia sunt devia, sine quo virtus inane est vocabulum. Qui igitur ita vivit, ut nihil sibi vitii, nihil sceleris unquam consciat, bonae futurarum rerum spei plenus nec pertimescet mortem, nec adeo grave malum existimabit, ut alacer ex his corporis vinculis evolare nolit.

Atque haec quidem ita esse tota persuadet philosophia. Interim quanquam, ut dixi, disciplina & ratione fieri potest, ut mori nec valde doleamus, nec admodum formidemus, praesertim si sapienter vivamus; tamen ego quoque intelligo in maxima hominum parte totam hanc rem magis natura ac disciplina definiri, quam ratione. Ita fit, ut non raro fortius ii moriantur, qui nunquam umbratilem hanc nostram philosophiam degustaverunt, quam gravissimi ipsi philosophi, seu id fiat quadam mentis stupiditate, seu corporis robore, seu feroci educatione, seu enthusiasmo. Certe ex quo haec vivendi ratio mollis & effeminata inter plures Europae nationes invaluit, vetus naturae vigor, magnaque illa barbari, ut vocamus, avi, ac ferox fortitudo, & elati ea animi nobilitas veluti cum moribus extincta est. Veteres Romani quum nondum luxu corrupti essent, feroces disciplina, in arma ac mortem

non minus fortiter ruebant, quam nunc nos eorum degener soboles avidissime ad prandia, theatralia spectacula, teneros mollesque accumbitus invitamur. Mollescit luxurie natura; eoque fit, ut ea intoleranda existimemus, quibuscum robustiores ludere suevimus.

Prop. LXXXII. Ad presentis vitæ beatitudinem necessaria est temperantia.

D. Ad presentis vitæ beatitudinem necessaria est mentis serenitas, corporis indolentia (prop. 75.) & temperantia, ut appetitus moderetur, ne ultra quam oportet erumpant, affectuumque, atque gestientium voluptatum excessus cohibeat; quum autem sine moderatione affectuum & gestientium voluptatum nec sinceritas animi & tranquillitas, nec indolentia in corpore servari possit, ut per se patet, profecto ad beatitudinem temperantia, quoad ea patet, est necessaria. Patet autem multum: nam non modo omnium sensuum usum spectat, potissimum gustus, & tactus, verum quoque affectus omnes, quos nisi intra fines suos coercet, ut animus pareat rationi, imperant, totamque vitam perturbant; non secus (quo exemplo utitur passim Plato) atque equus, nisi freno compescatur, petulantem equitem dorso deturbat.

Prop. LXXXIII. Ad presentis vitæ beatitudinem necessaria est iustitia cum suis affeclis.

D. Vita hominis ita natura est socialis, ut esse nequeat nisi in societate. Natura ipsa ejus rei nos admonet 1. dum ineptos ad nos conservandum sine societate creat: sunt enim homines omnes, præsertim cum nascuntur, omnium inopes, nec vigore necessitatibus pari instructi: 2. dum facultate loquendi instruit: 3. dum horrorem solitudinis animis nostris ingerit (a): extra eam igitur beatus esse homo nequit: nec in ea, nisi sciat & paratus sit cuivis jus suum tribuere; alioquin in mutuum bellum armarentur omnes, atque idcirco in mutuam perniciem: quæ autem virtus suum cuique jus tribuere docet & impellit, iustitia est; ergo iustitia ad presentis vitæ beatitudinem est necessaria.

(a) Vide Arist. sub init. ad Nicomach.

ria. Conferunt idem iustitiæ affeclæ ex Stoicorum doctrina, *Eusebia*, pietas, scientia Deum colendi, ut jura Dei Deo tribuantur; *Chrestote*, benignitas, scientia bene faciendi, aliis enim benefacere pars est iustitiæ, si homines ad mutuos cœtus nascuntur: *Eucinonesia*, socialitas, scientia tuendi in societate æqualitatem, ut nemo præ aliis singularia jura affectet: *Eusynallaxia*, scientia honeste cum aliis contrahendi, & similes (a); quæ eadem de causa sunt necessariae.

Coroll. Quæ his omnibus sunt contraria, nos ad beatitudinem impeditiores efficiunt, miseriamque nostram augment. Demonstratione non indiget, si superiores propositiones sunt veræ.

Prop. LXXXIV. Perfectio rationis, epoche, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia cum earum affeclis sunt virtutes morales: his contraria sunt vitia.

D. Virtus moralis est, quæ perficit facultates rationales ad beatitudinem: vitium quod impeditiores ad illam efficit (def. 17.); hujusmodi sunt recensita in hac propositione (ex supp. propp.); priora ergo virtutes, posteriora sunt vitia.

Coroll. I. Nonnisi ergo virtute esse homines beati possunt, vitio non possunt esse nisi miseri. Quam ergo incauti decipiuntur specie recti mortales! Sed opponunt, pleraque esse vitia cum voluptate conjuncta, cum dolore atque labore multo virtutes. Inapte. Nempe principio, quæ comitatur vitia voluptas fugax est, & turbida: quam vero pollicetur præstatque virtus, æquabilis & constans: nemo est qui non continenter experietur. Tum consequuntur illam fere semper aut ingentes dolores, aut gravissimæ ægritudines (b); hæc impetierunt adver-

(a) Vide Stanl. loc. sup. cit.

(b) Quam animum exorciat scelerum conscientia, nequit manifestioribus ostendi argumentis, quam Tiberii exemplo. Nam cum in Capreis inter vitam mortemque fluctaret literas ad Senatum dedit, quarum hoc erat initium: Quid scribam vobis, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, dii me deæque pejus perdant, quam perire quotidie sentio, si scio. Adeo (inquit Tacitus Annal. VI. 6.) facinora atque flagitia ipsi quoque in supplicium verterant. Cujus & quæ sequuntur ejusdem sunt

adversa fortuna potest, frangi nequit, mensque conscia recti, & tranquilla est & sibi iudex, & theatrum. Deinde nego viam ad vitia breviorē esse aut faciliorem:

Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones: intemperantiam, injustitiam, aliaque vitia acerbi sectantur dolores, difficillimæ fraudes, excogitationes, animi consternationes præeunt, eadem & sequuntur. Ut nox longa, quibus mentitur amica? Nemo uni vitio servire potest, nisi & sociis plurimis se mancipet. Quantum autem jugum plura sunt vitia, ubi unum de natura & maiestate sua hominem dejicit? Sed quædam virtutes paullo sunt austeriores. At est ea intolerabilis stultitia, magna bona velle in promptu parata: quum minora, quandoque etiam mala magno labore persequaris, pulchra, inquit ille, difficilia.

Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam
Quanto devites animi capitisque labore.
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Nec cures ea, que stulte miraris & optas,
Discere, & audire, & meliori credere non vis?
Qui circum pagos, & circum compita pugna
Magna coronari contemnat olympia, cui spes,
(a) Cui sit conditio dulcis sine pulvere palma?

nem-

sunt ponderis. Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus, quando ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis animus dilaceraretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suasque ipse poenas fateretur. Præstantissimum vero sapientiæ, quem hic memorat Tacitus, Socratem accipi oportere non dubito, cuius apud Platonem insignes exstant in eam rem sententiæ. Lipsius hanc ex modo præloptis præloptis exscribit. Esay. xxi. & c. ubi dicitur, non est dominus, &c. Est igitur, etsi alicui haud videatur, is qui vere tyrannus est, vere servus maximæ adulationis & servitutis, idemque adulator pessimorum; & reipsa pauper apparet, si quis totam ejus mentem possit inspicere; denique metus in omni vita plenus, agitationumque & angorum.

(a) Horat. lib. I. ep. 2.

nampe

Nos numerus sumus, & fruges consumere nati
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus æquo operata juventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.
Quæ ledunt oculos, festinas demere: si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?

atque
Si noles sanus, cures hydropicus (a).

Coroll. 2. Virtus homini necessaria esset, etiam si (natura adulatorum) nulla altera esset vita, imo magis etiam necessaria. Nam si nulla sit altera vita, ut contendunt Athei, ultimus humanæ naturæ finis est præsentis beatitudo; quæ quum sine virtute obtineri nequeat (prop. super.), est ea homini, etiam si nulla sit altera vita, necessaria, & tanto magis necessaria, quanto nihil sit alterius sperandum. Quod corollarium omnium mortalium stultissimos eos esse demonstrat, de quibus David cecinit, dixit insipiens in corde suo: Non est Deus: corrupti sunt & abominabiles facti sunt dies ejus.

Prop. LXXXV. Virtus, quæ beatitudini necessaria est, non tam actus, quam habitus.

D. Nam debet perficere facultates rationales ad beatitudinem; id quod fit & obstacula removendo, quæ homini seu a natura, seu a consuetudine mala insunt; & expeditiores facultates ejusmodi efficiendo: ea vero singulares actus præstare nequeunt; sunt ergo habitus virtuosii necessarij. Scilicet occallere generoso pectus honesto debet ei, qui serio ad beatitudinem hanc contendit, ut a proposito tenaci nec terribilia dimoveant, nec revocent blanditiæ.

Scholion. Contractis semel habituum virtutibus tum prudentia perpetuo in earum custodia vigilare oportet: nam impetimur undequaque ad vitia: hic ab aspero quarundam virtutum adpectu & naturæ injucundo; inde ab hominum corruptorum exemplo, aut lasciviente rerum quarundam facie, postremumque hoc duellum

dis-

(a) Idem ibid. ep. 2.

difficilius. Egregie prorsus Galba Pisoni (a), quem ad imperium adoptabat. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti: secundæ res acrioribus stimulis animos explorant; quia MISERIE TOLERANTUR, FELICITATE CORRUMPIMUR. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis; sed alii per obsequium imminuent: irrumperet adulatio blanditiæ pessimum veri affectus venenum: sua cuique utilitas. Etiam ego & tu simplicissime inter nos hodie loquimur; ceteri libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. O præclara, & apposita, quæ sequitur sententia (suadere principi quod oporteat multi laboris: assentatio erga principem quemcumque sine affectu peragitur) digna quæ hominum pastores legant, & cum animo suo continenter cogitent!

Prop. LXXXVI. Sempiternum bonum etiam minimum præstantius est bono finitæ durationis etiam intensitate maximo.

D. Nam (quo arithmetico exemplo utar) quemadmodum infinitus numerus multiplicatus per quemvis finitum, numerum efficit omni finito maiorem: ita sempiternum bonum etiam minimum infinite præstat finito etiam intensitate maximo. Sit numerus A omnium minimus, Z infinitus, erit A $\times$ Z infinitus: dentur vero duo alii numeri maximi, sed finiti, B, Q, erit B $\times$ Q finitus numerus. Sempiternum ergo bonum etiam minimum præstantius est bono finitæ durationis etiam maximo.

Prop. LXXXVII. Sempiternum bonum intensitate maximum sed probabile, præstantius est bono finitæ durationis maximo & certo. Est enim illud infinitum, hoc finitum: in bonis autem finitum certum infinitum probabiliter procul dubio minus præstans est.

Prop. LXXXVIII. Stipites sint oportet homines, nisi qualiacumque præsentis vitæ bona in comparatione eorum, quæ æterna sperantur, non contemnant, ubi iis adversantur.

D. Quæ enim sperantur bona, non omnino sunt phantastica-

(a) Tacit. lib. I. histor. cap. 15.

tastica: nec enim quisquam unquam ἀποδυστικός confecit, nullam aliam post hanc homini vitam superesse; nec, si ingenui Athei esse velint, probationes omnes aut rationis, aut revelationis tanto doctorum consensu confirmatas futilia esse sophismata dicent (a): vita ergo altera sin minus certa (ex abundantia agam), at probabilis saltem est: præponendum autem est sempiternum bonum etiam probabile certo cuicumque finitæ durationis si inter se pugnant (prop. 87.); ergo stipites sint oportet homines &c.

Schol. Quin demus omnia esse dubia (neque enim aliud Epicurei exposulare possunt, nisi magis etiam, quam sunt, deridiculi esse volunt), nemo esse potest, nisi imprudentissimus & stultissimus, qui malum sempiternum quantumvis dubium bono intensitate & duratione finito postponendum censeat. Quod si in vita hac præsens malum prudentes homines fortiter tolerant metu maioris alterius probabiliter futuri, jureque atque merito eos stultos habent, qui secus operantur; intolerabilis profecto est stultitia mali infiniti duratione & intensitate etiam probabilis, etiam dubii, fugam præsentis cuicumque bono non præferre. Qua ex re intelligitur quam inscite, ridiculeque sortes se animas appellari amant. Subit hic animum præclarum huius rei Aristorelis judicium, testis nimirum, quem scio dialecticis nostris sæpe esse in deliciis. Ait igitur eum, qui ne Deos quidem timeat, non sortem appellandum esse, sed insanum. Sed locum ponam integrum: εὐν μὲν γὰρ τινὰ διὰ ποιήσας ἀφροσύνην, ὥς μετὰ τοὺς θεοὺς φοβέσθαι, καὶ ἀνδρείος (ἐστὶ), ἀλλὰ μαινομένου: etenim si

(a) Bolinbroke Fragment or minutes of essay sect. 67. & seqq. quo in loco hæc bona velut phantastica traducit, ateo tamen non fuisse cortus videtur, ut indignaretur, Epicureos in id studere, ut hanc opinionem ex animis humanis eradicent. The antient, inquit, and modern Epicureans provoke my indignation, when they boast, as a mighty acquisition, their pretended certainty, that the body, and the soul die together, id est, veteres recentisque Epicurei bilem movent, cum clamant, tanquam thesauros persicos detexerint, idque magna, ut ipsi quidem autumant, iudicii securitate, una animos & corpora inferre.

si quempiam eo usque feceris intrepidum, ut ne deos quidem metuat, jam non fortis, sed insanus fuerit (a). Quamquam quid ego prædico præsentis vitæ bona cum æternis pugnare? Nihil est enim hic vere bonum ac utile nisi virtus & honestas: virtus autem non solum cum summo bono non pugnat, sed & via ad illud est utilissima, & ejus participatio quædam.

Prop. LXXXIX. Ad beatitudinem alterius vitæ, quam christiana docet religio, consequendam necessaria est fides in Deum, & gratia.

D. Prima pars. 1. Eam beatitudinem revelatione sua Deus nobis promisit, apposita lege, nihil coinquinatum in regnum Dei intrare; ergo ad eam consequendam perfecta omnibusque numeris absoluta virtus necessaria est. Hic est ordo mundi: hæc æterna iustitia.

2. Ut ne simus coinquinati atque ex perfecta virtute vivamus, conformare mores debemus ex legibus ipsius Dei, atque ab iis ne latum quidem unguem discedere.

3. Ex quo fit, ut omnium primum necessaria sit ad beatitudinem illam omnium divinarum legum, quæ veræ beatitudinis sunt leges, scientia intimaque persuasio.

4. Jam pleræque divinæ leges legibus appetitus animalis & sensus adversantur: formant enim homines ex ratione æterna ad immutabilia & æterna bona, adversus quæ hominis appetitus præsentibus sensuum oblectamentis irretitus & abreptus sæpe recalcitratur (b).

5. Ergo ut æternæ rationi, ordini, systemati, seu divinis potius pareamus legibus, quam cupiditatibus nostris, præferre debemus Dei rationem & ordinem rationi & appetitui nostro privato, reputareque sedulo Deum ita nos amare, ut nequeat velle miseros, tantaque sapientia esse præditum & potentia, ut sapientius & validius æterna sua iustitia nos ad veram beatitudinem ducere possit, quam ulla nostra sapientia, aut potentia.

(a) Lib. I. Magn. Moral. cap. 5.

(b) Paul. ad Romanos.

6. At id (5) nunquam obtinebimus, nisi mentem nostram obsequentissimam æterno Dei ordini, adeoque doctrinæ & voluntati præbeamus ita, ut ejus sapientia, bonitas, & fidelitas nos concutiat, Deique timor in nobis dominetur.

7. Id autem (6) est fides divina, quæ in hoc est posita, ut maxima sit apud nos Dei sapientiæ, bonitatis, amoris erga nos, providentiæ, & fidelitatis existimatio, maxima factorum, dictorumque ejus veneratio.

8. Fides ergo divina necessaria est ad alterius vitæ beatitudinem obtinendam, velut primum vitæ Christianæ fundamentum (a).

Secunda pars. Experimento discimus, nostrum appetitum bona quædam præsentia fortius rapere, quam æterna & vera. Ad eam vitæ perturbationem & depravationem curandam subsidium a natura nostra petere non possumus; petendum ergo est a Deo. Necessaria est igitur Dei gratia, seu internus primæ mentis afflatus, ac vis (A).

Scholion (A). Tam hæc sunt natura perspicua, ut nihil frequentius in ipso Homero legas, quam oportere hominem in omni vita prudenter pacateque degenda ad Deos auxiliares confugere, seu quia hæc animi dispositio magnum est ad virtutem incitamentum, seu quia ita divina æternaque lege constitutum est. Hæc igitur erat vetusti mundi philosophia longe quam ab hac nostra adrogante, quæ sibi vim naturæ humanæ perficiendæ tribuit. Sed & exstat apud Platonem in Legibus aureus plane locus, in quo, quem monuisset Socrates adolescentem, ut in depravatis vitæ cupiditatibus seniorum rogaret consilia, qualemcumque inde opem laturus, addit, si ne id quidem morbo medetur, confuge ad Deos auxiliares, quorum certum est præsidium. Passim similia in aliis legere est, ut intel-
Tom. III. X lige-

(a) Eadem ratio ostendit & in hac vita pacate beateque transigenda esse ejusmodi fidem necessariam. Nam qui ab ea animi compositione desistit, primum cum Dei providentiæ rixari occipit, quasi suæ utilitati adversa: deinde toto vitæ ordine diffuit, sequo ipse excruciat.

ligere possimus, quo naturæ sensu ducimur in notitiam supremi rerum opificis & gubernatoris, eodem doceri eum esse invocandum, faterique sine ejus ope imbecillia heic esse omnia & perturbata atque præpostera. Sed ajunt (Bolingbroke loco superius citato) generalem ad id providentiam, ejusque leges satis superque esse, ut non necesse sit obtundere Deum, ut novas vires suppetat, seque pœniteat veteris mundi ordinis. Quasi vero hæc nova subsidia extra æterni ordinis schema vagentur, aut heri, ac nudius tertius excogitata sint ad antiqui mundi labes rescindendas. Omnia hæc sunt in æterno divinorum consiliorum ordine: æterno mundi schemate continentur (a). Nihil enim Deus velle potest, quod non semper voluit, nihil nolle, quod non semper noluit.

Capita attigi virtutum humanarum. Ea qui probe servabit, grandem proculdubio gradum in vita recte gubernanda faciet. Rem autem ulterius non proveho, copiosius id in *Ethica*, si vita suppetat, facturus. De iis vero, quæ ad beatitudinem æternam spectant, copiosius disserere philosophi non est: theologorum est ea provincia. Nunc tibi menti mundi architectrici & gubernatrici principio lætus qualemcumque hanc opellam in gratiarum actionem devoveo: tum in spiritu & veritate supplico, ut opem continues.

*Quæ quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit latum, neque amabile quidquam
Te solam invoco, te scribendis grandibus esse.*

AP.

(a) Eusebius Casariensis hist. Escl. lib. I. cap. 4. practicum Christianum seu moralem definit esse, qui per Christi cognitionem atque doctrinam, modestia, justitia, tolerantia, fortitudine, & pietatis cultusque unius, qui super omnia est, Dei professione ornatus est. Arguit primos a mundo condito mortales hæc omnia non minus studiose, quam nos coluisse, eaque viros illos Deopides exhortatus evocasse constituisse τὸν τοῦ θεοῦ βίον, rationem vitæ. Nam christiana profecto religio quod ad has notiones, quas is memorat, Dei, & cardinalium virtutum, naturæ systemati adamussim consentit, ut a nobis in II. parte demonstratum est.

APPENDIX

AD CAPUT SUPERIUS

*De virtute generatim, ejusque causis
& signis.*

S. I. **Q**UIdam sint, qui licet agnoscant virtutem necessariam esse ad bene beatæque vivendum, videntur tamen in eo hærerè ancipites, acquiri ne possit, necne, ac qua ratione & via, suspicanturque, a natura totam esse, non ab arte quoque, disciplina & exercitio, ut proinde inutilem possint existimare omnem, quam philosophi eam in rem operam impendunt; ego quæ ad virtutem generatim pertinent, ejusque effectrices causas retractare hoc in loco tanto lubentius suscepi, quanto res est, quæ naturæ nostræ magis interest. Scio esse, qui mihi illud objiciant, difficile esse ab artificio suo discedere (a); quique censeant, idcirco me res diversi generis uno in loco coarctare; ac delphinum silvis appingere, fluctibus aprum, ut quibus ego præsertim studiis delecter, ostendam. Sed & certum mihi est, nihil esse ab ulla disciplina alienum, quod quoque modo subjectam ei rem explicare & illustrare possit; & quo quis jure censere possit esse a Psychologia alienum quodcumque ad naturam animi & hominis pertinet, nondum satis intelligo. Ego potius sæpe metaphysicorum libros legens (quid enim id dissimulem?) dolui, viros summos, veteri Platoniorum entusiasmo abreptos in homine metaphysico & abstracto contemplantando totos fuisse tamdiu occupatos, naturæ vero hominem, quod nostra ac generis humani magis interest, quasi ab officio suo alienum, ne inspicere quidem dignatos esse, in quo mihi illi ignoscant,

X 2

fi

(a) Cathedram Ethicæ id temporis occupabat auctor.

ligere possimus, quo naturæ sensu ducimur in notitiam supremi rerum opificis & gubernatoris, eodem doceri eum esse invocandum, faterique sine ejus ope imbecillia heic esse omnia & perturbata atque præpostera. Sed ajunt (Bolingbroke loco superius citato) generalem ad id providentiam, ejusque leges satis superque esse, ut non necesse sit obtundere Deum, ut novas vires suppetat, seque pœniteat veteris mundi ordinis. Quasi vero hæc nova subsidia extra æterni ordinis schema vagentur, aut heri, ac nudius tertius excogitata sint ad antiqui mundi labes rescindendas. Omnia hæc sunt in æterno divinorum consiliorum ordine: æterno mundi schemate continentur (a). Nihil enim Deus velle potest, quod non semper voluit, nihil nolle, quod non semper noluit.

Capita attigi virtutum humanarum. Ea qui probe servabit, grandem proculdubio gradum in vita recte gubernanda faciet. Rem autem ulterius non proveho, copiosius id in *Ethica*, si vita suppetat, facturus. De iis vero, quæ ad beatitudinem æternam spectant, copiosius disserere philosophi non est: theologorum est ea provincia. Nunc tibi menti mundi architectrici & gubernatrici principio lætus qualemcumque hanc opellam in gratiarum actionem devoveo: tum in spiritu & veritate supplico, ut opem continues.

*Quæ quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit latum, neque amabile quidquam
Te solam invoco, te scribendis grandibus esse.*

AP.

(a) Eusebius Casariensis *hist. Escl. lib. I. cap. 4.* practicum Christianum seu moralem definit esse, qui per Christi cognitionem atque doctrinam, modestia, justitia, tolerantia, fortitudine, & pietatis cultusque unius, qui super omnia est, Dei professione ornatus est. Arguit primos a mundo condito mortales hæc omnia non minus studiose, quam nos coluisse, eaque viros illos Deopides exhortatus evocavit constituisse τοκον της βίης, rationem vitæ. Nam christiana profecto religio quod ad has notiones, quas is memorat, Dei, & cardinalium virtutum, naturæ systemati adamussim consentit, ut a nobis in II. parte demonstratum est.

APPENDIX

AD CAPUT SUPERIUS

*De virtute generatim, ejusque causis
& signis.*

S. I.

QUIdam sint, qui licet agnoscant virtutem necessariam esse ad bene beatæque vivendum, videntur tamen in eo hærerè ancipites, acquiri ne possit, necne, ac qua ratione & via, suspicanturque, a natura totam esse, non ab arte quoque, disciplina & exercitio, ut proinde inutilem possint existimare omnem, quam philosophi eam in rem operam impendunt; ego quæ ad virtutem generatim pertinent, ejusque effectrices causas retractare hoc in loco tanto lubentius suscepi, quanto res est, quæ naturæ nostræ magis interest. Scio esse, qui mihi illud objiciant, difficile esse ab artificio suo discedere (a); quique censeant, idcirco me res diversi generis uno in loco coarctare; ac delphinum silvis appingere, fluctibus aprum, ut quibus ego præsertim studiis delecter, ostendam. Sed & certum mihi est, nihil esse ab ulla disciplina alienum, quod quoque modo subjectam ei rem explicare & illustrare possit; & quo quis jure censere possit esse a Psychologia alienum quodcumque ad naturam animi & hominis pertinet, nondum satis intelligo. Ego potius sæpe metaphysicorum libros legens (quid enim id dissimulem?) dolui, viros summos, veteri Platoniorum entusiasmo abreptos in homine metaphysico & abstracto contemplantando totos fuisse tamdiu occupatos, naturæ vero hominem, quod nostra ac generis humani magis interest, quasi ab officio suo alienum, ne inspicere quidem dignatos esse, in quo mihi illi ignoscant,

X 2

fi

(a) Cathedram Ethices id temporis occupabat auctor.

si ingenio & tempore abusus judicem (a): perfectio enim scientiæ humanæ non ab abstractis phantasticisque notionibus, sed a natura petenda est, a qua si vel huiusmodi notionibus nostræ deflexerint, falsæ sunt, velut a regula abnormes. Itaque illi in hoc errabant, quod eundem metaphysicum hominem, & hominem naturæ opinabantur, quum longe a se distiti & diversi sint (b): Platonum ego hominem, aut Stoicum nullibi nisi in libris philosophorum comperio: alius est & diversus naturæ homo: ac de homine naturæ me plus docent illi, qui eos depinxerunt, qui in tellure gignantur, ut historici, quam omnes Platonum & Stoicorum libri. Itaque me quoque poenitet, non exiguum tempus in huiusmodi acroasibus contrivisse. Accedit, quod hæc metaphysici hominis contemplatio aut exiguum, aut nullum faciat in vita humana præclare agenda operæ pretium. Nam eum nos hominem addiscere oportet, quocum vivimus; nec vero vivimus, nisi cum naturæ homine. In homine autem hoc contemplando ejus constitutio, propensiones, dispositiones, qualitates, ac ea demum, quæ sunt in eo omnia seu a natura, seu a vitæ commercio & disciplina, perpendenda sunt ac diuturnis experimentis discenda. Secundum hæc in vitæ rectæ & beatæ regulas inquirere oportet; ad eas tandem hunc hominem formare, & ubi enormis abit, revocare. Id ego esse ajo in philosophia præclarum. Sed eo redeamus, unde discessimus.

§. 2. Aristoteles in libris ad Nicomachum virtutem in hoc esse positam arbitratur, ut animi affectus temperet ac modificet, ut esse possint apta ad beatitudinem consequendam instrumenta. Itaque affectus velut materiam virtutum habet. Nos nec ab hac notione desciscimus, & iterum hoc in loco virtutem ex fine definimus. Virtus igitur est, quicquid naturam perficit, atque ad finem suum consequendum habiliorem reddit: ut

(a) Stultitiæ apothecum hanc vocat Varulanius.

(b) Pluribus hæc enucleavit Bolingbroke in Essay 1. & 2. concerning the nature, extent, and reality of human knowledge 1000. 1. & 2. operum philosophicorum.

ut contra vitium est, quod impeditiorem efficit ad finem suum, aut ab eo distrahit. Quoniam autem affectus naturæ humanæ sunt quidam vehementiores impetus, ac quasi elastici vectes, quibus in finem impellimur, tota naturæ virtutis, ejusque officium in hoc præsertim posita sunt, ut eos temperet, modificet ac ex mundi divino systemate ad summum naturæ nostræ bonum regat.

§. 3. Fines porro naturæ nostræ, quod sæpe alias dictum, aut præsentem tantum vitam spectant, aut futuram quoque. Quæ hominem perficiunt ad vitæ futuræ beatitudinem, atque ad eam regunt, virtutes theologicæ dicuntur, quas edisserere theologorum erunt partes: nos philosophiam pertractamus. Præsentis vero vitæ duo status spectandi sunt, monasticus, & civilis, seu vita solitaria, & vita socialis. In primo statu tranquillitas, & pax vitæ privata, in secundo vero tranquillitas ac salus totius societatis maximus finis est. Quocirca quæcumque hominem perficiunt ad tranquillitatem vitæ monasticæ virtutes monasticæ & ethicæ appellantur: quæ vero eundem hominem ad societatem sancte colendam servandamque instituunt, & societatis tranquillitatem securitatemque pariunt, dicuntur virtutes civiles.

§. 4. Quum homo anima, & corpore constet, intelligitur, esse virtutes, quæ animum, esse quæ corpus, & esse quæ utrumque perficiunt. Quæ corpus perficiunt, nec animam spectant, hujus non sunt loci; physiologorum medicorumque est ea provincia. Quæ vero ad animum, aut totum hominem attinent, duplici item sunt in genere posita: nam aut rationem, aut voluntatem, seu potentiam appetendi perficiunt. Illæ virtutes intellectuales nominantur: hæc morales.

§. 5. Jam quod animum ad finem suum perficit, aut actus est, aut habitus: habitus omnes disciplina seu continuatione actuum acquiruntur, ut nullus sit in natura nostra ingenuus, licet sit in ea habitudo quædam, & aptitudo ad habitus excipiendos. Scilicet humana natura spectanda est velut mollis quædam cera, quæ nullis figuris prædita, est tamen apta omnibus excipien-

piendis. Nullis nos virtutibus moralibus ornati nascimur. Adæ filii: quin potius ita gignimur, ut facilitatem naturam habere videamur excipiendis vitiis, quam virtutibus, quemadmodum humana docet historia. Præterquamquod, quæ sunt innata, non sunt mutabilia, ut Aristoteles ipse ratiocinatur: virtutum vero habitus omnes mutabiles sunt; virtutes ergo innatæ non sunt. Divina igitur ope, assuefactione, ac continuata naturæ nostræ indirectione ad honestatem, & iustitiam, virtutum habitus acquiruntur. Quamquam autem singuli actus, quibus habitus virtuosos acquirere nitimur, virtutes quoque sunt, & appellantur, vulgatius tamen est, habitus ipsos virtutes appellare.

§. 6. Sed gravis hoc in loco vetusque nobis exoritur quaestio, acquiri ne possit virtus. Quum virtus in eo sit omnis posita, ut affectus in ordinem cogat componatque atque attemperet quum ad naturæ nostræ indigentiam, cuius sunt illi argumentum, cuique permovendæ velut vectes inserviunt; tum ad externarum rerum cum eadem natura nostra *avayopas* relationes, id totum minime arte ulla fieri posse videtur. Nam natura nostra temperamentis necessario agitur, ut ea nec extirpare possimus, nec immutare. Sunt quidam, qui sanguineo temperamento præditi, in jocos, scurrilitatem, amores, aliasque corporis voluptates quasi inviti rapiuntur, quos qui frænare velit, is totam eorum naturam immutet, necesse est. Alii temperamento sunt præditi melancholico, ut idcirco perpetuo inquieti sint, minime sibi satisficientes, turbidi, truces, immanes. Eos qui cicures efficere velit, fibras, vasa, fluida, structuram omnem humani corporis, & naturæ constitutionem pervertere debet. Sunt quidam natura timidi & pusillanimi; iracundi alii & ruinis simillimi: quidam molles & inertes: alii avari, alii natura ambitiosi: quidam subdoli & fraudolenti. Hos ubi ad virtutem componere velimus; a primis naturæ elementis exordiri oportet. Accedit, quod naturæ humanæ constitutiones diversæ a climatibus, si non integræ nascuntur, at plurimum tamen pendeant, id quod geographia humani generis satis docet. Ita isti concludere sibi videntur,

vir-

virtutem, nisi a natura sit, acquiri nullo pacto posse, aut naturæ esse dissimulationem.

§. 7. Falluntur tamen, eaque naturæ humanæ faciunt indomabilia, quorum nihil est non patiens fræni. Ac principio temperamenta magis vim habent ad excipiendum, quam ad moraliter agendum: facilitates aut difficultates faciunt irritationem recipiendi potius, quam agendi. Ratione, sensu, & phantasia naturam commovent, facilius quidem & promptius, aut tardius & difficiliter, quam si abessent: imperium rationis non semper elidunt. Ac ut mollitudo aut durities in cera facilitas est, aut difficultas ad literas excipiendas, non vis scalpens; eodem modo temperamenta efficiunt, ut promptius & facilius, aut difficiliter & tardius quibusdam rerum imaginibus agitemur, non autem ut perpetuo inviti impellamur. Deinde vim habeant physice agendi: vim certe habere non possunt ad necessario moraliter agendum: libertatem enim ad *κακὰν* malitiam moralem non necessario trahunt, etsi sæpe non leviter alliciant. Quamobrem si rationem emendare, si phantasiam purgare studeamus, si rerum bonitatem aut malitiam exacte dimetiamur, si veras rerum cum natura & finibus nostris relationes dispiciamus, poterimus quidem ab illis aut paullo vehementius commoveri erga vitia, aut retardari aliquantum a virtute concipienda, nullo autem modo inviti ad illa adigi, aut ab his retrahi. Itaque experimento didicimus, plurimum in iis moderandis posse & purgatam sanamque rationem, & continuatum studium, diligentiamque ea ad regulam subigendi. Nec ullum majus argumentum esse potest, evadere illa posse instrumenta virtutis, quam quod experientia docet, plures sibi illa & rationi submisisse, ut sentirent quidem se aut vehementius agitari, aut impediri vi magna, interea vel frænarent, vel stimulis agerent: Neminem esse ego ajo quantumvis depravatum, qui, si ingenuus esse velit, se invitum ad vitia rapi fateatur: neminem scelestissimum, qui ad honestatem & virtutem flecti nequeat. Non quidem negaverim, plurimum climata in temperamenta & mores influere; sed necessario agere, id ego esse falsum.

X 4

ex

ex experientia comperio. Scilicet plures sunt sub eodem ferme climate nationes, quæ diversis vivunt moribus. Nam sub eodem prope climate sunt Japonenses, Sinenſes Septentrionales, Tartari plures, Armeni, Græci, Itali, Mexicani Boreales, non iisdem tamen vivunt moribus. Insulani quidam sibi alioquin vicinissimi moribus, & institutis immane quantum distant. Quid quod non eosdem mores in eadem gente diversis temporibus reperiamus? Nisi quis dicere velit, Græcorum ac Romanorum, qui fuerunt olim, mores & studia, eadem nunc esse. Iidem populi, qui olim barbarie, aut immanitate efferabantur, nunc humani sunt, ac virtuoſi: contra aut immanes, qui humani fuere, aut molles, qui fortes, aut iniusti, qui juris olim tenacissimi, aut impii, qui fuere pii. Itaque una præcipua illis diverſorum morum causa est educatio & disciplina, tum domestica, tum civilis. Quando ergo constat, educatione ad diverſos mores flecti naturam humanam posse, fateamur omnium esse naturaliter pacem; ac proinde ut educatione & exercitio ac commercio vitæ vitia contrahere posse, ita posse & virtutes (a).

§. 8.

(a) Sunt hæc quidem vera, nec tamen ad omnem omnino virtutem æconomicam & civilem plene pertinere posse videntur: nam sunt quædam animi virtutes, quæ nonnihil ab instrumenti, idest corporis, vi & natura pendent; ad quas plene progignendas vix ulla satis est disciplina, si instrumentum resistat. Qui magno lenoque præditi sunt corde, timidi natura sunt. Est ulla disciplina, qui iis magnos animos ingenerare possit? Sunt alii parvo magnæque elasticitatis corde donati, generoso sanguine, vebementi iracundia fibrarum. Hi natura sunt imperterriti audacesque. Quis huiusmodi Catones, Cæsares, Alexandros audaciam dedoceat? Longa disciplina & patientia aliisque subsidiis humanis aliquid posse non negabo: plane huiusmodi virtutibus informari posse haud ausim affirmare. Vir doctus, cuius ego non libros tantum, sed animi mentisque in primis dotes plurimi facio, Bielsfeld tom. II. Politices cap. 1. §. 15. Regum institutoribus hæc præcipit: si ces Gouverneurs sont tels que l'importance de leur emploi l'exige, ils enseigneront à leurs élèves destinés à régner un jour, qu'ils doivent être humbles & modestes dans la prospérité (hoc fieri per naturam posse censeo), fermes & courageux dans les revers (hoc facilius præcipi opinor, quam abjecta natura insinuari), lents à

§. 8. Quoniam virtutes non innascuntur nobiscum, ut demonstratum est, jure hoc in loco nunc a nobis quaeretur, quæ sint causæ effectrices virtutum moralium. Ac videntur esse omnino quinque, Deus, ingenium seu temperamentum, educatio, exercitatio, præcepta. Ac principio veræ & perfectæ virtutis fons primus sola esse potest prima rerum omnium causa: a qua enim sunt essentia, & natura nostra, ab eadem & conservantur & perficiuntur, & ad fines suos potentissime & sapientissime ducuntur. Præterea nemo accuratissime noscere potest præter Deum, naturarum rationalium fines, media ad fines, mediocum cum fine proportionem, & vires ad id necessarias. Deus ergo tantum veræ perfectæque virtutis dator primus esse potest. Is igitur qui tam sapienter portat orbem, ut ajunt divini vates, singula suis viribus plene & instruere & portare potest.

§. 9. Hoc, quod Scripturæ sanctæ est perpetuum dogma, ethnici ipsi philosophi intellexisse videntur. In celebri enim illa inter Græcos controversia, virtus nascatur ne nobiscum, an acquiratur doctrina & exercitatione, Plato sic differuit in Menone, ut virtutem nec a natura esse, nec a nobis, sed a Deo scriberet. Sed sunt plurima Homeri ipsius loca, in quibus ille virtutem a Diis expectandam tradit, quæ studiose collegit Fridericus Rappoldus Commentariis in Horatium pag. 809. Notandum & hoc Epicteti, qui dum de compescendis parvis affectibus, quod virtute fit, disserit, ait, certamen quidem magnum est, opusque plano divinum. Dei igitur meminere. Eum invoca opitulatore,

se determiner, prompts dans l'exécution, gracieux envers leurs inférieurs, polis avec leurs égaux, fiers avec dignité envers ceux qui se croient leurs supérieurs en puissance, toujours affables, toujours humains. . . . Qu' ils doivent faire éclater du courage, de l'élevation, de la grandeur d'ame, & de la générosité, & de la candeur dans toutes leurs actions. Et hic ego valde dubito, utrum resistente natura mechanica facile sit huiusmodi civilibus virtutibus imbui. Possem esse copiosus, si exempla ab historia petere vellem, quibus indubium sit, ingratiss naturæ elateribus postremas hæc virtutes nulla arte acquiri posse.

rem, & auxiliatorem, quemadmodum nauta Dioscurus, quum in tempestate navigant. Quæ enim major tempestas, quam quæ oritur ex imaginationibus violentis, ipsamque rationem elidentibus? Vide Arianum lib. 2. cap. 1. in Epiſtetum.

§. 10. Id confirmatur etiam perpetua experientia vitæ humanæ, ex qua discimus, rationem quantumvis purgatam, dum natura affectibus validissime agitur, vix ullam habere vim ad compescendum, nisi opem illa conferat prima ac æterna mens. Itaque veritates morales in magna hominum parte intellectum cogunt ad assensum, naturam minime movent. Viri ipsi ratione consummati, nec virtute exercitati, ubi natura paullo vehementius agitata fuerit, impotentes animo evadunt, nec minus perturbantur, atque transversum aguntur, quam cetera omnia animantia. Quo argumento evidentissime demonstratur, naturam humanam, præsertim in corrupta natione, sine interiori quodam, & potente supremæ causæ auxilio, etiam ubi vera quadam intelligit, minime tamen esse aptam ad agendum, ac ita agendum, ut cum fine suo consentiat perfecte. Eodem argumento imbecillitatem nostram cognoscere docemur, atque nobis minime fidentes, in Deo spem nostram collocare. Neque interea velim hac nos doctrina ad nostram pigritiam alendam ita abuti, ac ita in Deum omnem animi nostri curam avertere, ut nihil ipsi conemur, non magis quam stulti lapides: nam id & cum natura pugnat humana, & divinis legibus non solum adversatur, sed injurium est. Tota potius naturæ nostræ vis, quantulacumque ea est, adhibenda est, quo tantum ducem digne sectemur.

§. 11. Ingenium, seu natura & temperies ad virtutem moralem duo potissimum confert. Primum facultatem, seu aptitudinem ad virtutem excipiendam; alias enim virtutem numquam assequeremur. Secundum impetum, & inclinationem erga virtutem, quæ aptitudinis illius naturalis quadam perfectio est. Hæc autem inclinatio duplex est. Una omnibus communis, minus tamen vehemens, quam *amorem honestatis* dicere possis. Est hæc in omnibus hominibus, qui prava educa-

tio-

tionem non sint efferati. Nemo enim est, qui non aliquando amore hoc honesti ac justî tangatur. Altera est peculiaris, & perfectior, quæ in iis tantum est, qui singulari naturæ bonitate sunt præditi, quæ qui ornati nascuntur, eos ad virtutem natos, factosque dicimus. Pendet ea quidem plurimum ab educatione, sed non raro etiam a corporis temperamento. Nam educatio sine apto temperamento non magis utilis est ad virtutes quasdam intellectuales, œconomicas, civiles, quam terræ arenosæ cultura ad fruges.

§. 12. Tertia & quarta virtutis causæ sunt educatio, & exercitatio; educatione enim, & exercitatione, ut tenellæ plantæ continuata cultura ad fruges, ita natura nostra ad habitus virtuosos tandem inflectitur. Qui dixit, hominem civilem nihil esse aliud, nisi habituum congeriem educatione, & exercitatione contractorum, dignum philosopho verbum pronunciavit. Scilicet homo naturæ tam differt a civili, quam animal, ut ita dicam, ab homine. Sed ad educationem, & exercitationem conferunt plurimum præcepta doctrinæ, quæ quinta sunt virtutis causa. Ea enim præcepta, si attente excipiantur & recolantur sapissime ita, ut in succum, & sanguinem convertantur, tantam vim obtinent ad naturam perficiendam, & promovendam, ut altera esse videantur natura. Sed de his nunc accuratius edisseramus.

§. 13. Præcepta ei observanda, qui se ad virtutem excitare, & exercere vult, duorum sunt generum alia generalia, alia specialia. Specialia virtutum præcepta in iis Ethicæ locis, si vita suppetet, trademus, in quibus de officiis hominum disputabimus (a). Generalia tantum hic proponemus.

§. 14. Primum præceptum est, ut divinum auxilium, quo ad virtutem colendam vires recipiamus, assiduis precibus imploremus. Nam & prima causa virtutis effectrix est Deus, ut supra demonstratum est, & *timor Dei initium sapientiæ* in divinis Scripturis appellatur. Hoc, scilicet se ita componere, ut perpetuo Deo,

(a) Vide interim xv. part. hujus operis.

Deo, mundique ordini, quæ prima & generica ejus lex est, congruenter vivamus, magna certe ac prima virtus est & sapientia. Quo in loco adnotandum est, vocabulum *sapientie* non accipi theorice tantum pro scientia, & doctrina, sed practice, idest pro cognitione, & arte vitæ directrice. Quumque fieri possit, ut quis multiplici eruditione, & doctrina refertus nesciat interim recte vivere, fieri & illud potest, ut quis sit *doctus* ac eruditus, sed non *sapiens*, quia non virtutis alumnus.

§. 15. Secundum præceptum est, ut virtutis insignis pulchritudo, ac uberrimi fructus continenter ob oculos habeantur. Socrates dicere solebat, quod si honestas, & virtus vultum suum sine velo ostenderet, incredibiles in nobis amoris flammæ accenderet. Inter fructus vero virtutis præcipui sunt I. animi tranquillitas, quæ a sola virtute proficiscitur, ut in superiori capite demonstratum est, II. vera laus, & gloria, quæ non a vitiis, sed a sola virtute expectari potest, etiam in hac morum pravitate, qua plerique omnes sumus, III. vera utilitas quandoquidem vitia utilitatem mentiri possunt, veram præstare nequeant, ut si aliquando contingat, esse fortunata, numquam tamen sunt tuta: est enim ita natura comparatum, ut quo vitii regnum latius propagatur, eo vitiosi homines minus sui sint securi, IV. vera nobilitas; nobilitas enim ex virtute primum nata est, & in virtute posita est *essentialiter*, ut qui avita nobilitate gloriuntur, ipsi omni virtute vacui, nobilium magis filii, quam nobiles dicendi sint, V. tandem virtus magnum hoc beneficium secum affert, ut amorem etiam a barbaris extundet: hinc præclarum illud Tullii, *virtus etiam in hoste diligitur*. Id quod divino naturæ systemate fit: nam vir frugi nemini injurius est, nemini quidquam nec infert, nec excogitat mali: contra in omnes est humanus, ac benignus: misericors: socius denique ac amicus omnium. Nulli igitur bilem movet: nullius irritat naturam. Ecquæ autem tanta barbaries esse potest, ut ultro hunc hominem laceßat? Quod si qui dicantur virtuos, quos ulli mortalium odio unquam ha-

bue-

bueri, aut habeant, hos ego nunquam plene virtuosos dixerim: defuit scilicet plurimis modestia virtutis: alius prudentia: nonnullis fortitudo: ac plerosque nimis sui amor virtutis prætextu decepti.

16. Tertium præceptum est, ut non mediocria tantum, aut factu faciliora, in virtute tibi proponas sequenda, sed ad summum ejus fastigium, ac virtutem, quæ dicitur heroica, semper adspires, quod nisi feceris, vix in extrema ejus parte hærebis. Imitandi sunt armorum duces, qui etiam dum orbem terræ populantur, falsæ gloriæ adspectu moti, semper eos sibi imitandos proponunt, qui summi fuere, velut olim Alexander Herculem, & Achillem, Cæsar Alexandrum. Eodem quoque modo tu in vita honesta, & virtuosa perfectissimos velut exemplaria vitæ tibi exhibeas ad imitandum. Revocat nos ad id præceptum Christus servator noster: *estote*, inquit, *perfecti*, sicut *pater vester*, qui in celis est, qui omnia mundi entia, singula pro sui natura, sua benignitate respicit.

§. 17. Quartum præceptum est, ut vitia omnia vis coloribus perpetuo menti depingamus, atque assuescamus exhorre. Dicit enim vix potest, quantam vim conferat ad virtutem constabiliendam horror vitiorum. Noscere in primis id debent educatores infantium; ac horrificis exemplis vitia illis describere, & sæpissime vitiorum infelices exitus demonstrare. Sic enim habendum est, neminem esse posse virtuosum, qui horrore vitii animum spoljaverit. Pudor *sepimentum virtutis* dicitur eleganter a Platone. Præclare Horatius, *virtus est vitium fugere*, & *sapientia prima stultitia caruisse*.

§. 18. Quintum præceptum est, ut ab eo vitio, quod magis virtuti adversatur, longius discedamus, & in contrariam partem quodammodo nos inflectamus. Esse vero eidem virtuti vitia multa contraria, atque alia magis, quam alia adversari, omni dubio caret. Præcepti ratio est, quod si nos vitiis aliquibus obnoxios esse contingat, quam minimis, & minus perniciosus obnoxii sumus, atque de malis minima habeamus, quod inter corruptos homines, bonitatis species quæ-

quædam est: nam minima mala comparata cum maioribus boni quodammodo rationem habent, præsertim quum a maioribus præservant.

§. 19. Sextum præceptum est, ut non solum consideremus, quodnam vitium magis cum virtute pugnet, quod superius præceptum sciscit, verum etiam ut perpendamus, in quod simus aut ob temperamentum, aut ob educationem, aut ob sæculi mores, propensiores, ut ab eo nos longius abducamus. Atque in hoc præsertim homini virtutis amanti danda est opera. Eleganter item Horatius

Denique te ipsum
Concute, num qua tibi vitiorum iniecit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala: namque
Neglectis urenda filix innascitur arvis.

§. 20. Septimum præceptum est ex superiori proficiens. Nempe quoniam sunt quædam vitia, quæ ætatum sunt propria, ut in adolescentibus, ac juvenibus intemperantia, & præcipitantia; in viris ætate maturis ambitio: in senibus avaritia, querimonia, & perversus amor *τὸ δικάζεν*, ut ait Aristophanes in *Avibus*, judicandi scilicet: hæc in primis coercenda sunt, & vitanda: his impendendus magna cura animus, ne si nos semel invadant, correptos tota illa ætate teneant, ac totam vitam moralem conturbent. Quæ de ætate dixi, id & professiones quoque spectant: sunt enim quædam mathematicorum, quædam medicorum: quædam jurisconsultorum propria vitia: sunt quædam theologorum, quædam grammaticorum. Ea pictorum, hæc sculptorum. Me quoque pudet communi proverbio nos *genus* traduci avarissimum & impudentissimum. Quam turpia illa dicta, medici regula: theologi conscientia: litteratorum modestia. Ac brevi, suæ quisque artis indigus. Hæc vulgus non ingereret, nisi experimento didicisset. Quid igitur? aliis alii imponimus? alii alios deludificamus? Ac utinam id jampridem populus non sensisset. Hæc igitur procuremus, omniumque maxime exhorreamus.

§. 21. Octavum præceptum est, ut otium cane pejus & angue fugias: est enim ut vitiorum omnium sentina, ita præcipue virtuti inimicum. Quocirca labori incumbendum est viro virtutis amanti (a). Quumque duplices sint labores, animi, & corporis; corporis quidem labores pro cuiusque conditione suscipiendi: sed animus numquam, aut raro a seriis occupationibus removendus est. Homines ipsi litterarum studiis dediti operæ pretium facient, si artem aliquam mechanicam, honestam illam, & ingenuis dignam, discant, atque in ea subcivis horis se exercent. Picus Mirandulanus Comes juvenis, & nobilitate generis, & litteris celebratissimus id præcipuum sui ornamentum censebat, quod artes ferme omnes mechanicas sciret exercere. Egregios superioris ætatis philosophos cum voluptate exercuisse aut sculpturam, aut picturam, aut artem perspicillorum, vel horologiorum, ex eorum vitis scimus. Eam ob rem plura inventa mechanica iis debemus. Veteres monachi agriculturam, pluresque artes fabriles excolebant: libros græcos latinosque exscribebant; indeque factum ut *ασκητοι* dicerentur: nam *ασκω* est *exerceo*, ut norunt pueri. Ac ita illi inter Dei contemplationes, & laudes castos sanctosque se servaverunt: sed inde flexere paulatim in sæculi vitia, postquam scilicet otia & luxus regnarunt. Inter animi autem labores studia sunt litterarum, quibus qui serio vacant, tempus, quod impendant in vitia, non habent. Fama est, rogatum Newtonum, an amationibus umquam operam dedisset, respondisse, nullum sibi reliquum fuisse tempus a meditationibus philosophicis, quo ea de re cogitaret.

§. 22. Quoniam tamen longum est iter per præcepta, breve & efficax per exempla, ac inter exempla illa magis nos commovent, efformantque, quæ in oculis

(a) Itaque Græcis virtus est ab *Αρε* mars, bellum, bellica fortitudo. Sed & Latinis virtus pro vigore dicta est. Virtutem hanc moralem Cic. 1. de legibus ita definit, ut sit nihil aliud quam in se perfecta & ad summum perducta natura. At natura labore & exercitio perficitur: otio & ignavia languescit, ac collabescit.

culis perpetuo versantur, quam quæ tantum audiuntur, aut leguntur; & rursus, quia ab iis, quos amamus, & quibuscum vivimus, discimus facilius, eosque studiosius imitatur; inde nascitur novum præceptum, ut non solum historias virorum in virtute illustrium attentissime legamus, verum etiam eligamus amicos honestos, virtuosos, & sinceros, atque cum iis familiarissime conversemur. Enimvero cum ex lectione virorum illustrium virorum, tum ex conversatione virorum virtuosorum transmeat aliquid continenter in animum, quo paullatim ad virtutem componimur. Præterea coram amicis virtuosis non possumus non esse virtuosus, ac perpetuo ad virtutem inflecti: omnes enim homines quantumvis impudentes verentur hominum gravium, & honestorum reprehensionem, ac judicia. Præclare prorsus Seneca epistola 11. ad Lucilium: *Magna pars peccatorum tollitur, si testis peccaturis adsistat.*

§. 23. Decimum præceptum idem Seneca in laudata epistola suppeditat, ut si testis morum sanctitate gravis, & qui pudorem ac reverentiam incutiat, non semper habeatur præsens, saltem perfecta quædam ejus imago menti perpetuo obversetur: plurimum enim animi a vitio retrahit, impellitque ad virtutem. Ut ecce finge te coram Catone esse, vereberis profecto coram viro tam severo & justo esse scurrilis, aut incontinens, aut injustus. Et quomodo dum quis scribit, aut loquitur privatim, si fingat se versari in consessu doctissimorum, ac severi judicii virorum, castigatius ille scribit, aut loquitur; eodem modo honestus vivit, qui coram honestissimis viris vivere sibi perluadet. Sed in re morali id in primis maximi momenti est, sedulo secum reputare coram Deo nos esse, & operari (*Deo enim plena sunt omnia*, ut veteres poëtæ ajunt.) Dei vero oculum vindicem esse, ut Homerus loquitur. Reperire est hoc præceptum in ipsis ethnicis scriptoribus, præsertim in Platone, Seneca, Epicteto, Marco Antonino, aliisque sæpe traditum.

§. 24. Undecimum præceptum est, ut admonitiones, & objurgationes amicorum, aut seniorum non solum æquo animo auscultemus, verum etiam efflagi-

te-

temus, si viri boni esse volumus. Nam quoniam vitia sua nemo omnia inspicit, refert plurimum sincerum admonitorem habere. Quin etiam inimicorum reprehensiones, quas livor dictat, veluti virtutis scholam excipiemus, atque iis, quæ ad nocendum intenduntur, proficiemus ad virtutem: honesta enim hæc est vindictæ ratio, ex inimicis proficere. Insignis est super ea re Cardani liber *de utilitate ex adversis capienda*. Contra vero neminem magis cave, quam adulatorum, qui inimico ipso hoc est pejor & nocentior, quod sub specie amicitiae tutius lædat (a).

§. 25. Duodecimum præceptum est, ut vitiorum occasiones omnes fugiamus, atque eorum initiis vehementissime resistamus: quod scilicet semper facilius est, integrum hominem jam vitio irrepenti resistere, quam hominem jam vitio correptum, ac debilitatum: vires enim paullatim decrescunt, atque in eadem ratione augescit vitium. Id vero cum in omnibus vitiis adhibendum est, tum præcipue in iis, ad quæ sumus natura procliviores. Alexander Macedo utcumque non multæ continentiae, tamen quum semel invisisset Darii Persarum regis filias ætate florentes, ac forma pulcherrimas, noluit secundo invisere, quia sibi ab illis metuebat: *dolores*, inquit, *oculorum sunt* (b).

§. 26. Decimumtertium vero virtutis præceptum est, ut quod de salute corporis pronunciavit perspecte Hippocrates, *nihil parvum, nihil contemnendum existima*, id potiori jure ad animum referamus: nam, ut præclare observat Aristoteles, plerumque, quæ mole sunt exigua, virtute sunt maxima: ac *parva sæpe scintilla*, ut ille inquit, *neglecta magnum excitavit incendium*. Igitur ne levibus quidem vitiis aditus patefaciendus est: sic enim ad maxima scandimus gradum. Vulgata sunt illa, & continuata experientia firmata: qui spernit modica, paullatim decidit, & nemo repente fit pessimus: Nationes, quæ ad publicam morum corruptionem.

Tom. III.

V

ptio-

(a) Legatur liber Plutarchi, *qua ratione discerni possit amicus ab adulatore*.

(b) Vide Plutarchum in Alexand.

ptionem devenere, non illæ repente, sed paullatim devenerunt: sensim scilicet a veteribus institutis, & moribus descivere, & vitiis aditum aperuerunt, donec eo veniretur, ut corrumpere, & corrumpi sæculum vocaretur, quod de Romanis scribit Tacitus.

§. 27. Decimumquartum præceptum est, ut quotidie, & accurate factorum, dictorum, aut cogitatorum nostrorum examen instituamus, in quo acculatoris partes adversus nos ipsos suscipiamus, defensoris nunquam. In hoc autem examine vel minima quæque recensenda, atque vel minima emendanda sunt. Testatur Seneca, se hoc præcepto totam vitam regere solitum, nec unquam somnum capere, quin severus sui censor cuncta perpendisset dicta, facta, cogitata, *ignoscentem aliis multa, sibi nihil*. Extat in carmine aureo, quod Pythagoræ tribuitur, locus super ea re insignis, quem operæ pretium est immortalī memoria tenere. Is sic latine se habet.

*E somno primum vigilans, quum strata relinquis,
Disponas animo luce expedienda futura.*

*Quando adimit rebus veniens nox atra colorem,
Ne prius admittas per dulcia lumina somnum,
Singula quam elapsi ter volveris acta diei.*

*Numquid deliqui? quid gessi in tempore? quid non?
Cur isti facto decus absuit, aut ratio illi?*

§. 28. Postremum tandem præceptum est, ut de nobis quam modestissime sentiamus, nec tam quo progressi simus, quam quousque nobis adhuc sit progressiendum, cogitemus. Nihil enim tam progressibus in virtute obstat, quam adrogantia, & multa nostri opinio; quandoquidem nemo eo pervenire contendet, quo se jam pervenisse putat. Itaque quod Plato de virtutibus intellectualibus dixit, *multi ad scientiam pervenissent, nisi se jam pervenisse putarent*, id tu de virtute morali majori jure dicere potes. Eam ob rem cavendum est, ne laudibus capiamur, atque a recto virtutis tramite superbientes deflectamus.

§. 29. Plura alia præcepta ad virtutem aut componentia, aut cohortantia ex virorum illustrium exemplis, aut ex continua vitæ humanæ consuetudine qui-

vis

vis colligere potest. Quæ in superioribus protulimus, si exercitatione ipsa in naturam convertantur, primæ adolescentiæ regendæ sufficiunt. Illud autem nunc explicandum est, quibus argumentis cognoscere possimus, profecerimus, necne, in virtute? Egit ea de re accurate, & docte Plutarchus in opusculo *de profectu virtutum*: inde pauca delibare placet.

§. 30. Primum ille argumentum profectus in virtute ponit virtutis ipsius amorem. Is scilicet se profecisse in virtute sciat, qui virtutem, ac virtutis speciem quamlibet impense se amare persentiscit. Agnoscat autem se virtutem amare, si occasionem exercendæ impatienter quærat; si magno ejus desiderio teneatur; si hominum virtuosorum conversatione delectetur: si ad præsentiam vitiorum exhorrescat, nec in se delectabilem sollicitationem ad vitia sentiat interiorē: uno verbo, quibus indiciis cognoscitur, nos rem aliam quamlibet amare, iisdem dignoscitur, nos amare virtutem.

§. 31. Alterum indicium constituit Plutarchus, si ad aliorum irrisionem constanter perseveret in virtute, nec magnopere animo turbetur. Id autem, ut obtineat, necessarium est non solum ut in virtute occalleat, verum etiam sedulo perpendat, majorem hominum partem vitiis esse corruptam; ac propterea necesse esse, ut virtuosus pluribus displiceat, ut eorum sæpe invidentiæ obnoxius sit, ut calumniis laceretur. In antecessum hæc futura secum reputet, quominus, quum accidunt, perturbetur. Quinimmo hinc tertium argumentum profectus in virtute deducere potest: displicere enim malis, magnum est bonitatis argumentum. Itaque philosophus ille, de quo Laërtius, quum relatum ei esset, se publice laudari, *me miserum*, inquit, *quid tantum mali commerui?* Hinc illud Senecæ, *argumentum pessimum est populi consensus*: in corruptis publice moribus.

§. 32. Quartum indicium est, si læto animo, & lubentissimo objurgationes, & reprehensiones auscultemus. Quemadmodum enim si corpus ægroti utilia medicamenta respuat, argumentum est morbi lethalis; eo-

Y 2

dem

dem modo animus, qui oburgationes ægre fert, atque iis cruciatur, sanus esse non potest. Cujus ratio est, quia virtus animum non insolentem, trucem, ferocem, aliorum contemptorem efficit, sed mitem, ac facillimum. Itaque ubi mansuetudo deest, quod in nebionibus videre licet, manifestum est argumentum, aut nihil, aut admodum parum in virtute profecisse. Eleganter Plutarchus, *spica plena curvantur, vacua eriguntur*.

§. 33. Jam quintum signum, nos in virtute profecisse, est, si ad difficultates, quas virtus in prospectu offert, non cedamus timidi, sed contra audentes eamus. Ad hunc ardorem accendendum considerandi perpetuo sunt fructus virtutis. Hinc illud Poëtæ,

Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Diogenes Synopeus, quemadmodum idem retulit Plutarchus, profectus Athenas ad philosophiam discendam, publicos civitatis ludos offendit, in quibus Athenienses per omnia urbis loca effusi splendide convivabantur. Hic urbis ejus status cum laboribus, quos ille suscepturus erat, pugnabat, atque illos magis etiam horridos ostendebat. Ille interea minime commotus tantum abest, ut attentionem remiserit, ut potius ea omnia ad excitandam attentionem converteret sapienter, secum reputans, tantas commoditates unam compensare posse virtutem. Quicumque igitur ita formatus est, ut in eo ratio adversus difficultates, quas virtus præfert, fortior pugnet, is sciat, se non mediocriter in virtute profecisse.

§. 34. Sextum indicium est, si adversa sereno animo tolerantur. Enimvero, qui vel minimis malis ita conturbatur, ut miser sit, ne latum quidem unguem profecit. Atque hoc est, quod Stoici docebant, non cadere in sapientem agritudinem. Audiamus hic præclarum Ciceronis sortem. *Neceesse est, inquit, qui fortis sit, eundem esse magni animi: qui magni animi sit, invictum: qui invictus sit, cum res humanas despiciere, atque infra se positas arbitrari: despiciere autem nemo potest eas res, propter quas agritudine affici potest. Ex quo efficitur fortem virum agritudine numquam affici.*

ci. Omnes autem sapientes fortes; non cadit igitur in sapientem agritudo (a).

§. 35. Septimum indicium est, si virtuosus allicientia ad vitium libenter contemnat: nam si facile de proposito suo dimoveatur, aut nihil, aut parum profecit. In primis autem solent homines vitiosi vitia sua pulcherrimis adspectibus ornare, quibus minus vitiosi videantur, atque vitii horrorem aliis demant: consuetudine cohonestare: præscriptione defendere: humanæ naturæ aut indigentia, aut imbecillitate excusare: virtutes velut aut imbecillum animorum, aut entusiastarum commenta traducere, ac deridere, sapientes eos vocare, qui utilitatis privatæ causa astute alios decipere didicerint, stultos qui nesciant. Tu, si ab illis capi minime pateris, scito, te in virtute profecisse.

§. 36. Octavum signum profectus in virtute constituo, si literarum studiosi ea ex omnibus studiis avidius arripiant, quæ sibi, & societati utilia sunt, cetera velut in transitu salurent. Qui enim ita sunt affecti, opera ipsa demonstrant, ad voluntatem, & naturam moralem perficiendam magis impelli, quam ad intellectum, magis ad *partis mathematica*, idest effectricis, quam *logica* seu contemplatricis emendationem, quod præcipit gravissime *Verulamius (b)*. Atque hoc est, quod ego in præsentibus literarum studiosis desidero. Nam video eos magis ad intellectus, aut memoriæ potius culturam, quam ad voluntatis & naturæ morales curas suas intendere, id, quod maximum argumentum est corruptorum publice morum. De Græcis sui temporis dicere solebat Anacharsis scythæ, eos

Y 3

phi-

(a) *Tusc. III. 7.*

(b) *Præclare Cicero de Finib. IV. 19.* Equidem, inquit, in omnibus istis conclusionibus hoc putarem philosophia nobisque dignum, & maxime quum summum bonum quæreremus, vitam nostram, consilia, voluntates, non verba corrigi. Agebat autem de vocabulorum controversia, quæ magna animorum contentione inter Peripateticos, ac Stoicos disceptabatur, malum ne sit dicendus dolor, an non quidem malum, sed toleratu asperum. Sed eadem ego dicta vellem de philologorum, philosophorum, theologorumque subtilibus quibusdam questionibus, quorum veritas nec sciri potest, nec, si sciatur, meliorem vitam humanam efficere potest.

philosophiam ostentationis ergo colere, non secus atque qui totum pecuniæ usum in numeratione tantum ponat. Eamdē ob causam Lucianus lepidissime veteres omnes philosophos tam sæpē depexit. Vereor, ne idipsum de ætate nostra dici ac fieri possit.

§. 37. Postremum signum, quo quis se grandem fecisse in virtute gradum cognoscere potest, hoc habeo, si nempe se ira animo pacato sentiat, tamque sit divinæ providentiæ securus, ut virtute contentus, nec anxius nimiumque sollicitus quærat, quid cras sit futurum, nec venturi temporis, aut fortunæ cura admodum turbetur. Ac vero nihil cum virtutis exercitio ac in Deum confidentia magis pugnat, quam ita futuri temporis exitu exercuari, ut præsentis officia, vitamque deseramus. Quin id infelicissimum est, & nec necessarium, nec utile. Quod veteres Græci intellexerunt, qui idcirco Prometheus Caucaſo confixum, ac vulturibus dilaniatum finxerunt. Est enim *προμηθεὺς* quasi *προμηθεὺς* *provisor* *anxius*: *προμηθεύει* *solicite providere*: *προμηθεύει* *anxia providentia*, *gravis cura*, idem atque *μῦθος* (a). Tu igitur, si lapis, quid cras sit futurum fuge quærere. Virtutem colis? cetera tranquillus esto.

DIS-

(a) Vide Auctorem operis Enquiry into the life and writings of Homer pag. 124.

DISSERTATIO

De anima brutorum.

§. I. **B**rutorum animam, quidquid illa sit, inter principia universi activa referendam esse, non est quod dubitemus: esse enim oportet activum aliquod & percipiens, natura irrequietum, quodcumque actiones brutorum edit. Jam universi principia activa, aut, ut alii loquuntur, substantiæ, aut entelechiæ sensibus minime sunt illa subjecta: ne mentis quidem primis intuitionibus intelligi possunt: latent ergo. Eam ob rem, si quid de illis aut certum, aut vero saltem simile statuere velimus, non vagis hypothesibus niti, sed analytica via & ratione progredi debemus. Perquirendum enim est, non quid animæ brutorum esse possint, sed quid revera sint. Id vero ex earum proprietatibus, has ex operationibus brutorum accurate examinatis pernosendum est. Nam quando substantias intimius noscere non possumus, nihil nobis reliquum est, quam ut eas ex earum attributis, & hæc ex actionibus cognoscamus. Id cum mentibus humanis efficiamus: id cum substantiis corporeis, aëre, igne, lumine, ceteris. In primis vero a phantasia his in rebus cavendum sibi philosophi sciant: non enim, quod sæpe dictum est, imaginatione nec abstractione mentis rerum natura detegitur, sed experimentis, pura tamen ratione ad calculum adductis (a).

Y 4

§. II.

(a) Hec autem cum scribo, nolim tamen sibi lector persuadeat, me ignorare quam sit id non solum molestum, sed difficile. Bellandum perpetuo est. Quisque secum continenter experitur, quod Angelus magni nominis philosophus scribit. This (phantasia nempe & ratio) is a business which can never stand still. I must be winner or loser at the game. Either work I upon my fancies, or they on me. If I give quarter, they won't. There can be no truce, no suspension of arms between us. The one, or the other must

philosophiam ostentationis ergo colere, non secus atque qui totum pecuniæ usum in numeratione tantum ponat. Eamdē ob causam Lucianus lepidissime veteres omnes philosophos tam sæpē depexit. Vereor, ne idipsum de ætate nostra dici ac fieri possit.

§. 37. Postremum signum, quo quis se grandem fecisse in virtute gradum cognoscere potest, hoc habeo, si nempe se ira animo pacato sentiat, tamque sit divinæ providentiæ securus, ut virtute contentus, nec anxius nimiumque sollicitus quærat, quid cras sit futurum, nec venturi temporis, aut fortunæ cura admodum turbetur. Ac vero nihil cum virtutis exercitio ac in Deum confidentia magis pugnat, quam ita futuri temporis exitu exercuari, ut præsentis officia, vitamque deseramus. Quin id infelicissimum est, & nec necessarium, nec utile. Quod veteres Græci intellexerunt, qui idcirco Prometheus Caucaſo confixum, ac vulturibus dilaniatum finxerunt. Est enim *προμηθεὺς* quasi *προμηθεὺς* *provisor* *anxius*: *προμηθεύει* *solicite* *providere*: *προμηθεύει* *anxia* *providentia*, *gravis* *cura*, idem atque *μῦθος* (a). Tu igitur, si lapis, quid cras sit futurum fuge quærere. Virtutem colis? cetera tranquillus esto.

DIS-

(a) Vide Auctorem operis Enquiry into the life and writings of Homer pag. 124.

DISSERTATIO

De anima brutorum.

§. I. **B**Rutorum animam, quidquid illa sit, inter principia universi activa referendam esse, non est quod dubitemus: esse enim oportet activum aliquod & percipiens, natura irrequietum, quodcumque actiones brutorum edit. Jam universi principia activa, aut, ut alii loquuntur, substantiæ, aut entelechiæ sensibus minime sunt illa subjecta: ne mentis quidem primis intuitionibus intelligi possunt: latent ergo. Eam ob rem, si quid de illis aut certum, aut vero saltem simile statuere velimus, non vagis hypothesibus niti, sed analytica via & ratione progredi debemus. Perquirendum enim est, non quid animæ brutorum esse possint, sed quid revera sint. Id vero ex earum proprietatibus, has ex operationibus brutorum accurate examinatis pernosendum est. Nam quando substantias intimius noscere non possumus, nihil nobis reliquum est, quam ut eas ex earum attributis, & hæc ex actionibus cognoscamus. Id cum mentibus humanis efficiamus: id cum substantiis corporeis, aëre, igne, lumine, ceteris. In primis vero a phantasia his in rebus cavendum sibi philosophi sciant: non enim, quod sæpe dictum est, imaginatione nec abstractione mentis rerum natura detegitur, sed experimentis, pura tamen ratione ad calculum adductis (a).

Y 4

§. II.

(a) Hec autem cum scribo, nolim tamen sibi lector persuadeat, me ignorare quam sit id non solum molestum, sed difficile. Bellandum perpetuo est. Quisque secum continenter experitur, quod Angelus magni nominis philosophus scribit. This (phantasia nempe & ratio) is a business which can never stand still. I must be winner or loser at the game. Either work I upon my fancies, or they on me. If I give quarter, they won't. There can be no truce, no suspension of arms between us. The one, or the other must

§. II. Omnium primum, ut in homine, ita in bruto quolibet, saltem perfectiore, quæ nunc potissimum spectamus, trium generum operationes observamus, *necessarias, spontaneas, medias*. Necessariæ motiones sunt sanguinis circulatio, cordis palpitaciones, pulmonum ventilationes, arteriarum ictus, item perspirationes, accretiones, aut diminutiones partium, similesque. Has necessarias voco, quod unice legibus naturæ mechanicis fiunt, quodque in eas nullum est animæ, quidquid ea sit, imperium. Id de nobis audacter dicimus idcirco, quod interno experimento convinamur. De brutis ex analogia machinæ conjicimus, sed confidenter tamen & certe: experimentis quoque probamus. Secetur enim bruto vena, nisi aliis remediis sanguinis cohibeatur fluxus, animantis voluntate (licet hoc uti vocabulo, quando propria non suppetunt (a)) ut cesset sperandum non est. Præterea & febres, & alios morbos vel invita ferunt bruta: at fiunt morbi perturbatis necessariis corporis motionibus, & machinæ harmonia. Sed argumenta congero in re non dubia.

§. III. Motiones spontaneas appello, quæ ex animæ nutu pendent, seu quas anima ipsa vi & imperio suo excitat, quæque tamdiu sunt perennes, quamdiu perennis est animæ nutus ille; cessant vero statim ac is nutus cessat. Hujusmodi sunt in homine artuum variæ motiones, oculorum, capitisque gesticulationes, linguæ agitationes. Actiones istas (nisi cum ex habitu fiunt, inclinatis in eam partem ex earum replicatione corporis machinulis) semper perceptiones præcedunt. Ejus rei in homine argumentum habeo intimam conscientiam, earum rerum, quæ in ipso fiunt homine, gravissimum testem. Inde fit, ut plerumque manum, aut linguam, aut totum corporis motum quasi inscii sisti animadvertamus, si paullo a priori

must be superior, and have the comand. For if the fancies are left to themselves, the government must of eorise be theirs. And then, what difference between such a state and madness? *Shalsbury Advice to an Author* sect. 2. pag. 253. editionis 1757.
(a) S. Thomas in prima secundæ semivoluntarium brutis tribuit.

proposito, nobis quasi inconsultis, animus abscesserit: at postquam eum citavimus, ut adest, priores interruptosque motus resumimus. Qua ex re apparet manifesto, motus hujusmodi spontaneos a momentaneis perceptionibus pendere: continuatos a continuatis perceptionibus. Nempe momentanea perceptio momentaneam cit voluntatem; hæc momentaneum motum: continuata perceptio objecti ejusdem, saltem confusa & generalis, continuatam voluntatem; hæc continuatum in idem objectum motum. Qua perceptione interrupta & voluntas interruptitur, & motus.

§. IV. Ceterum an hujusmodi insint in brutis motiones spontaneæ valde video inter philosophos controversi. Id saltem pernegarunt Cartesiani, qui bruta ab horologiis hoc solo distare opinati sunt, quod hæc metallo concinnatæ, illa ossibus, visceribus, sanguine constatæ machinæ sint. At tam est evidens bruta spontaneis motionibus sese agitare, ut quotiescumque ad id argumentis probandum animam intendo, mihi ipse desipere videar. Sed faciamus id paucis adversus refractarios, si qui hodie ulli sint, Cartesianos. Qui motus naturales sunt, nec spontanei, certis naturæ, & immutabilibus regulis fiunt: id enim demonstratur ex continuis experimentis. Harum regularum præcipua est, *corpus in motu positum perseverare eadem velocitate, atque in eadem directione, nisi ab externa aliqua causa aut cohibeatur, aut alias in partes determinetur*. De qua motus regula, quæ omnium philosophorum consensione probata est, vide quæ recentes philosophi scriplere (a). Jam si bruta spontaneas motiones non habent, hæc regula quod ad utramque attinet partem omnino est falsa.

1. Bruta quotidie e somno surgunt, postquam nempe veluti mortua humi strata jacuerint. Nisi autem admittas vim iis insitam, qua surgant, cogeris fateri ingentem elephanti machinam a quiete ad motum suapte natura excitari. Dicere autem id provenire ex motione ab objectis externis in bruti machina factis, id,

(a) New, Graves, Mussch. &c.

id est ineptire. Nam experimento discimus easdem fieri plerumque motiones, immobilibus interim brutis. Ostende jacenti cani corpus pani simile; surget, accedet, oculisque, naribus, aut etiam gustu imposturam detegit: itaque recumbet iterum. Tu ei recumbenti iterum ostende, fortassis & secunda hac vice surget. At detecta fraude, si centies ostendes, ne aures quidem quatiet: oculos etiam avertet: dormitabit postremo. Quid? eadem externæ motiones: eadem canis machina: cur non idem in cane motus? Ex iisdem enim causis naturalibus & necessariis iidem profluere debent effectus. Sæpe cum fele, quam domi habeo, ludere soleo. Sunt feles oris tactu delicatissimæ: itaque cibos vel mediocriter calidos declinant. Huic igitur feli frustulum assi piscis, cuius sunt illæ gulosissimæ, sed pene urens, ostendo: ea accedit, ori admovent: murmurans saltitansque domum circumcursat. Voco parum post, efficio idem; illa eadem. Ergo restat in coquinam. Ego vehementius illam, blanditiisque revoco: ea graviter feroque ad conclavis ostium se confert: ostendo piscem: lente intuetur: moratur parumper: hinc oculos avertit, caputque: in coquinam redit. Quid? effluvia prædicabis? Canes expertus sum plures, qui si quando heros suos manus cum aliquo seu hostiliter, seu per lusum conferere conspicerent, statim inimico, ut putabatur, adsilirent, heros defensuri. Effluvia ne excitabant?

2. Ad hæc; pleraque brutorum in impetu ipso motus velocissimi repente consistant, si aut viderint aliquid, aut audiverint, aut olfecerint. Aves, quales grues, anseres, palumbes, aliæque turmatim volitantes, aut sibilo audito, aut hominis voce, aut venatore conspecto, velocissimum volatum alio divertunt, etiam per oppositam motus directionem. Canes, equi, damæ, lepores, aliæque animalia perniciosissima vel obiectu aquæ, vel rupis, vel profundioris scrobis, vel hominis alicujus, aut alterius animalis infesti aut statim consistunt, aut motus directionem repente commutant. Si nunc spontaneos brutis denegas motus, fatearis necesse est, existisse tantam extra bruta illa vim, quæ

quæ eorum velocissimos, concitatoque motus vince-
ret: non enim motus extinguitur, aut motus directio
mutatur, nisi objecta potentiore aliqua causa, ut sta-
tutum est. Quis autem dixerit sibilum, vocem, efflu-
via scrobis, rupis, fluminis, &c. tam valere, ut bru-
torum illa phænomena producere possint? Cur cum
vertunt motum sæpe velocius fugiunt, quam ante hu-
jusmodi occursum ibant? Nam est lex mechanica, cele-
ritates post conflictum in corporibus non elasticis esse, ut
est massa incurrens ad aggregatum ex utraque massa.
Quæ ratio evidentiam habet geometricam.

3. Præterea omnes analogiæ leges demonstrant bruta spontaneis his motibus esse prædita. Nullus est enim in homine motus spontaneus, qui in animantibus locum non habeat. Eadem capitis commotiones: eadem oculorum conversiones: pedum elevationes, tensiones, contractiones: & hæc quidem ob easdem causas eadem in homine & bruto. Quod ostendit motiones istas in homine æque & brutis esse spontaneas: similium enim effectuum similes esse causas necesse est. Qui causas motrices horologii A detexerit, is omnium similium horologiorum detexerit. Nec alia ratione nos de mutorum hominum motibus judicamus. Non dubitamus eos asserere spontaneos, quod & similes sint nostris, & similibus membris in simili machina, atque ex similibus causis facti. Quid vetat idem ratiocinium in brutis locum habere? Ratum igitur indubiumque sit, bruta motibus spontaneis sese agere. Quod adeo verum putavit acutissimus nescio quis philosophus, ut non dubitaverit (id quod paradoxum est) libertatem quoque quamdam in brutis agnosce-
re, eamque rem, in specie saltem, similibus vero argumentis probare. Sit A bivii caput, duo Lepores ex A communi nido ad canis latratum exsurgant:

pergat alter per AB, alter per AC, canis feratur ab X versus A: is quum est in A subsistit parumper, deinde duarum alteram eligit directionem (a). Quo experimento confirmantur saltem motus brutorum spontanei: libertatem enim iis nego: ea enim sine rationis consultatione esse nequit: neque vero ratio in brutis est ulla. Quod si subsistit canis, aquali id fit sensatione: quum vero eligere videtur, fortior efficit irritatio.

5. Scio his argumentis ita respondere Cartesianos, ut

(a) Otto ante annis, vivo optima adhuc & familiarissimo amicorum Bartholomæo Interio, quum in iis collibus rusticaremur, qui Stabitis, Surrento, Amalphi incumbunt, magna sodalium meorum, saepe huc illuc, asinis vestri per eos montes discurrebamus. Accidit die Octobris 24. ut quum ab iis collibus rediremus, qui Pasitano imminet, asinus, quo ferebar, ad gradum silicem paulo altiore confiteret. Ego quid ageret tacitus immotusque spectabam. Is ad sinistram primum angulum accessit, quem paulum contemplatus, ad dextrum se vertit: eo prono capite explorato, nihil dum dubitans iterum sinistram petiit, eaque descendit. Ego huiusmodi re non mediocriter excitatus, cohibito cursu, descendi, atque utrumque gradus angulum admensus, dextrum quatuor pollices altiore reperii. Rem narro miram fortassis: sed haud ego negaverim, me huiusmodi facto valde commotum fuisse, ut nesciam qui fiat, ut asinos inter stupidiora bruta referre audeamus, adeo ut subirasceat asinus ad lyram.

ut eos motus Deus producat in machinis animantium, prout objectorum occasio tulerit. At nihil fingi potest ineptius. 1. unde id constitit Cartesianis (a)? ratione ne id assequuti sunt, an revelatione? Si prima, certa ejus rei proferant argumenta; quod nec fecere hucusque, nec scio, utrum efficiant unquam. Nam non altera: quippe omnis revelatio, uti commodius ostendam, brutorum spontaneitati & cognitioni favet. 2. si Deus hos motus efficit ad objectorum occasiones, hanc sibi legem, secundum Cartesianos statuit, ut iisdem semper existentibus occasionibus eisdem motus producat. At ea lex falsa est in exemplis productis nium. 1. Cur enim non semper movet canem, si semper lignum, quod panem imitetur, ostendo? Occasio eadem: motus non iidem. Non censet, inquit aliquis, id conservationi bruti conducere: scit enim panem non esse. At si verum est, ne primum quidem quum ostenderem movere debebat: sciebat enim lignum esse non panem. 3. ferantur velocissimo motu ingente turba palumbes: paganus homo baculo armatus colli adsidens adspiciat directe adversus se venientes: clamet incondito clamore: palumbes statim motus commutant directionem, seu potius Deus, ut Cartesianis placet, novam motus directionem in columborum machinis producit. Quid ita quæro? Deus enim si *aperius* omnes mundanos motus producit, eos non alia ratione producere decet, quam ut universi ordo & pulchritudo fervetur, atque ne ejus partes intereant, dissolvaturque ordo. Nunc nova hæc in columbis motio columborum conservationi necessaria non est: neque enim paganus al-

(a) Nescio ego cur philosophi isti vim causarum secundarum exstringere voluerint, Deum immediatam rerum omnium causam statuentes. Nam id & cum Renati systemate pugnat, qui in Principiis philosophiæ, quo rerum universitas procrearetur, hoc tantum a Deo poposcit, ut materiæ motum tribueret: cetera ipsa per se se constituisse putat: & nescio, quod alias dixi, qua re hoc systema a Stratonico seu Spinozistico differat. Postremo id (sciant Metaphysici) *ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων*, nulla ratio permittit, inquit Eusebius lib. 1. hist. eccl. cap. 2. *ἐπὶ οὐκ ἔστιν ὅταν ὁ θεὸς ὅταν ὁ θεὸς ὅταν ὁ θεὸς* quando fas non est id efficere τὸν πρῶτον τὸν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ supremam rerum causam.

altissime volantibus columbis nocere potest: id Deus probe intelligit: nulla ergo ratio illum movere potest, qua id velle efficere percipiamus. Deficiet me dies si Malebranchiani systematis absurda omnia colligere velim. Ad fontem digitum indigitasse sit satis. Sed illud præterire non debeo, hoc systema totam Scripturarum sacrarum œconomiam evertere. Cur enim vult Deus homines ab ursis, leonibus, pantheris, piscibus devorari, nec pravos tantum, sed bonos, eosque quos docet, quomodo ab iis sibi cavere debent? expediant hoc Malebranchiani.

§. V. Bruta actionibus spontaneis donata esse superiori articulo consecimus. Nunc affectibus quoque ea subagitari, quæ *medicæ actiones* sunt a nobis vocatæ, demonstrandum est. Rem ad pauca referemus capita: ostendemus enim bruta *iræ*, & *metui* esse obnoxia, quod ad rem nostram satis superque erit. Porro id ex iisdem inferemus principiis, ex quibus superiora. Nempe 1. ex iisdem causis eosdem effectus nasci, ex similibus similes: & 2. ex iisdem effectibus easdem causas, ex similibus similes argui. Quæ principia qui adspernatur, is omnem rerum ordinem, omnesque scientias physicas evertit. Quæ iram, metumve in homine antecedunt, aut consequuntur, eadem cernuntur in brutis. Exordiamur a posterioribus. Iræ hæc in homine signa. Excandescunt vultus, oculique; contrahuntur pili, gestuunt artus. Secundum hæc, violenti motus, adversus pericula impetus; in id quod cœpere, pertinaces: necessitudinum immemores. Eadem in brutis. Videre est in cane irato rubescere oculos, corripì undique pilos: tardi initio gravesque motus; oculorum capitique agitationes: mox serus impetus; nullus periculi metus: ne familiarium quidem dispectus. Idem in tauris, in leonibus, aliisque brutis armis a natura ornatis. In metu stupor, tremor artuum, cordis palpitationes vehementiores, trepida fuga, atque velocissima. Idem in gallinis, leporibus, damis observatur. Ex his conficiuntur motiones corporis in ira, aut metu, easdem, aut similes in brutis, quæ in hominibus: adeoque affectibus hisce æque illa, atque istos agitari. Respondetis

ma-

machinæ id fieri articulatione, impresso ab externis objectis motu. Quot, quantaque ut hoc tuearis, absurda pronuncianda? Videre est vulpes, leporesque a canibus excitos, consistere quandoque, arrestisque auribus canum clamores, hinc cursum explorare: mox iterum perniciosissime hac illac fugere: adversus periculum stratagemata etiam adhibere: circumspicere quaquaversum: tum se opportune abscondere, atque hinc, quasi non satis tectos; proripere: quæ omnia eidem clamori canum, aërisque motioni tribuere, solemnia est insanire.

§. VI. Sed & iisdem ex causis quum illa, tum homines in affectus huiusmodi concitantur. Opinio injuriæ hominem adigit ad iram: idem in brutis. Simiæ non ex malo tantum illato corpori, sed ex gesticulationibus quibusdam, sonisque inconditis, & injuriis irascuntur. Manent quinimmo in simiis & canibus injuriæ alta mente repositæ. Perpetuis discimus experimentis canes etiam in ira atque odio adversus eos, a quibus sunt semel læsi, pertinaces, nisi beneficiis injuriam compensaverint. Nulli certe bruto memoria tenacior, quod Homerus ipse (a) Ulyssis cane demonstrat, qui

Ὀδυσσεὺς ἐννοῶν Οὐδυσσεὺς ἔγγυς εἶναι
 Οὐρῇ μὲν ῥ' ὄν' εἶναι, καὶ κατὰ καὶ βάλαν ἀμφῶ.
 ut agnovit Ulysses prope esse

Cauda quidem is adulabatur, & auras motabat ambas. viginti scilicet post annos. Præterea ipsa stupidiora animalia, quales aves, ex filiorum raptu immaniter irascuntur; si pullum rapueris gallinæ matri iracunda infilit. Ut ne quid dicam de corvis, graculis, vulturibus, quorum iram, quod aliquando corripuerim nidulos, ab experto, nec sine periculo, didici: ne quid dicam de tigris, de quibus scriptores historiæ animalium majora narrant. Metus homini ex periculi opinione: idem in brutis, ut agnoscere possimus affectus istos in brutis & in homine esse eosdem. At illud observatu dignum etiam est, ea præcipue bruta ad iram concitari, quæ aut armis, aut veneno sunt armata; veluti serpentes, calabrones, scorpiones, qui veneno: canes qui dentibus, tauros qui cornibus, equos qui un-

gu-

(a) *Odys. P. v. 301.*

gulis, leones, tigresque quæ dentibus, unguibusque, vultures qui rostro, & unguibus. At quæ inermia natura genuit, adversus pericula non ad iram, ut superiora, sed in timorem agi, ut vulpes, lepores, ranæ, pisces quosdam. Quod sapientissima Dei providentia factum est: nam illa ira se conservant: hæc metu: hinc hæc idcirco perniciosissima: illa robustiora: nisi enim ita comparata essent, vix possent se adversus pericula defendere.

§. VII. Dubitandum ergo non est, quin bruta affectibus fiat obnoxia. At probandum deinceps est voluptate quoque & dolore perfundi: quanquam tam id apertum est, quam affectibus commoveri, ut mirum sit tam fuisse Cartesianos confidentes, ut hanc brutorum stupiditatem voluerint universo orbi persuadere. Id autem primum ex superiore doctrina demonstratur: etenim si bruta affectibus agitantur (§. VI.); affectus autem esse nequeant sine voluptate & dolore, quemadmodum est per se notum; sequitur bruta voluptate & dolore perfundi. At alterum, idque evidentissimum argumentum suppeditant brutorum phænomena cum iis maxime, quæ in homine voluptate aut dolore occupato contingunt, comparata. Quum vero duorum potissimum sensuum voluptates & dolores magis sint gestientes, *gustus*, & *tactus*, hæc paullo distinctius perpendemus. Alio in loco demonstravi voluptatem in homine positam esse aut in æquabili irritatione ac motione fluidorum, nervulorumque, quæ corporis harmonia continetur, quæ voluptas æquabilis est: aut in restitutione hujus harmoniæ ruptæ jam, atque turbatæ violenta irritatione, & gestientem appello: dolorem vero in perturbatione hujusmodi harmoniæ, seu externa corporis irritatione id fiat, seu interna ab animo. Prout autem major aut minor fuerit hujusmodi dolor, vehementius, aut lentius ad earum rerum usum ferimur, quibus is demitur. Dolor famis, aut sitis ex vacuitate nascitur, unde ventriculi existit irritatio: hæc prout major fuerit aut minor, ita nos magis aut minus ad cibum, potionemve impellit. Ex ipso gestu comestionis, aut potationis dignoscere facile possis, qua

fame, qua siti quis agitur: & propterea parva ne, an magna voluptate edens, bibensve perfruatur, quod hæc respondeat, seu, ut cum geometricis loquar, sit *proportionalis quantitati doloris ex fame vel siti nati*. Eodem modo dolor libidinis ex repletionem nimia vasorum seminalium, eorumque quæ illis adjacent, tum vero & totius ferme corporis irritatione originem ducit; hæc irritatio prout major fuerit aut minor, majori aut minori impetu hominem ad venerem adigit. Veneris porro hujusmodi voluptas proportionalis & ipsa est doloris quantitati, eximiturque dolor evacuatione, eademque generatur voluptas. Ad hæc, dolores ex tumoribus nati proportionales sunt gradibus perturbationis harmoniæ: unde fit ut voluptas nata ex tumorum hujusmodi evacuatione respondeat gradibus evacuationis. Signa autem in homine quum alia, tum potissimum anceps quæ in dolore, exserta & libera quæ in voluptate, respiratio. Illic tremores, vultus consternatio atque abjectio, gemitus, lacrymæ: hic exultatio, hilaritas, elatus vultus, lætæ interjectiones, gesticulationes. Nunc autem bruta omnibus, quæ in homine dolore, aut voluptate affecto cernuntur, signis dolorem voluptatemve suam ostendunt. 1. Spontaneis motibus ad cibum, potionemve feruntur, & majori, aut minori impetu, prout fames, aut sitis diuturnior fuerit & vehementior; exsaturata autem, expletaque lenta eadem & inepta, & somnolenta, ut homines. Eadem in venere aut adeunda, aut inchoata, aut expleta, in homine atque bruto signa. Eadem corporis contorsiones, gesticulationes, gemitus, clamores in vehementissimis corporis doloribus quum in homine tum in bruto: eadem machinæ totius abjectio. Quod si ex iisdem effectibus eadem causas physicis recte dignoscere sibi videatur, omniaque in bruto atque in homine, quod ad tactus, & gustus, voluptates, doloresque, eadem; jam aut negemus hominis dolores atque voluptates, aut etiam brutis concedamus. Est autem talis hujusmodi argumentatio, ut, si Cartesianos paucos excipias, vel ab hominum memoria inventus sit nemo, qui brutis voluptates gestientes negaverit. Quid

quod voluptates ipsæ paullo æquabiliores videntur in brutis esse? nam & gestiunt canes ad amicorum adventum, & blande adulantur: & in suaviationes ruunt vetuli notique columbi: & ludunt catuli, feles, & alia. Quid? erat mihi canis tam musicæ amans, ut testudinem, qua per adolescentiam plurimum utebar, quum pulsarem, dormitabundus magna velut perfusus voluptate genibus mihi adgestiret, nec poterat minis removeri, sed confugiendum erat ad baculum. Ceterum sunt voluptas & dolor adeo ad vitam animalem necessaria, ut illa servari non possit, nisi his agatur stimulis. Voluptate & dolore 1. rapiuntur animantia ad venerem, qua genera conservantur: eam si demas, unum intra seculum vacua viventibus futura sit tellus: 2. ad victum, quem certe nec homo, nec brutum sequetur, nisi dolore famis, aut sitis adactus: 3. ad ea paranda, quæ vitæ sunt necessaria: 4. ad ea cavendum, quæ sunt vitæ infesta. Ut agnoscere possis sapientissime cum animantium natura Deum se gessisse. At mihi opponunt theologi, *sub Deo justo nihil miserum quiri mereatur*. Quid igitur tantum merita sunt bruta, ut doloribus obnoxia fierent? nam de homine, inquit, scimus eum peccato suo se miseriam mancipasse. Quibus duobus potissimum modis respondeo 1. brutorum dolores voluptatibus pensari: hæc est universi lex: universo autem serviunt omnia. Atque hæc est Dei infinita sapientia, ut nihil sit in tanta rerum machinatione, quod cum toto suo non congruat: 2. philosophi non interesse investigare occultos sapientiæ & providentiæ divinæ fines: id enim is pensum habet, ut phænomena ex proximis suis causis explicet, non ut primas etiam investiget. Bruta affici voluptate vel dolore experimenta apertum faciunt. Quid ita autem sint facta, Deo constet auctori suo. Eo enim philosophia non pertingit. Quid? Explicant ne theologi facilius, cur Deus hominem, quem sciebat inconstantem, peccato & miseriam facile obnoxium fecerit? Nam Augustinus, quo nemo acutius his in rebus vidit, ad Dei imperferutabilia retulit arcana. Præstat igitur hæc ignorare, quam aut contentiose edisserere, aut ex privatis

no-

nostris mancisque rationibus atque utilitatibus admetiri. Sed reponunt, si ita id est, non licere bruta lædere, & dolore afficere, esseque adeo juris inter homines & bruta communionem. Fateor me interdum non leviter hac difficultate permoveri, ut sæpe, hominum præsertim voracitatem ac ferociam spectans, ignoscam Porphyrii libro *περί αποχρη*. Sed quum reputo fontem juris esse divinam voluntatem, custodem vero rationem & legem, negatamque brutis rationem & legem, inde repeto, quæ huic argumento reponam. Enimvero quæ dicitur *communio juris* unitate rationis & legis continetur; a qua idcirco communiōne necesse est animantia distare, quæ nec communi cum homine ratione, nec lege tenentur. Cui hæc responsio non satisfacit, is animadvertat, non semper consequentiis redargui theorematum demonstrata, sed tum demum, quum principia demonstrationum convelluntur. Itaque scholæ Dialecti *ἀντιστοχάς*, seu argumentorum retorsiones minime satisfacere censuerunt, nisi etiam in forma, ut ajunt, responderetur (a).

Z 2

§.VIII.

(a) Invaluit jam olim Dialecticorum genus, qui consequentiis adversarios suos adoriuntur. Recte, necne, id fiat, diu disputatum est. Wolfius huiusmodi homines quasi per derivationem barbaro vocabulo consequentiastitas vocat, eosque floccifacit. Sed quum Geometra iisdem sepe argumentis theses suas demonstrant, atque sint proculdubio demonstrationes indirectæ per absurdum & veræ & ineluctabiles, placet hic argumentum istoc aliquam logicum paucis enunciare.

1. Principio ajo consequentiam tum tantum dici posse absurdam, quum aut primam aliquam veritatem invertit, aut theorema recte ex primis veritatibus deductum. Ats quinque plura esse quam septem; ergo totum minus est sua parte. Manifestum absurdum; primam enim communis hominum rationis veritatem tollit. Quadratum perpendicularis circuli diametro imminenti Rectangulo ex partibus diametri esse æquale negas; comperieris negare & quadratum subtense angulo recto in trigonis rectangulis æquale esse summæ quadratorum laterum, & omnia theorematum, quibus illa nititur; ac postremo axiomata, quibus tota concatenatio geometrica continetur. Absurde ergo, inepte, stulte negas. Vera ergo absurda sunt aut quæ aperte cum sententiis per se manifestis pugnant, aut quæ aperte pugnant cum demonstratis theorematibus.

2. Quæ non aperte pugnant, non manifesto sunt absurda, sed dubia & incerta.

3. Quæ

§. VIII. Longe admodum, quod felix, faustum, fortunatumque sit, dissertatio nostra est progressa: est enim demonstratum 1. bruta spontaneis motibus se movere: 2. adfectibus agitari: 3. voluptate & dolore perfundi. Sed objecta vitæ suæ aut utilia, aut noxia sentire, atque discernere nunc demonstrandum est (a). Id autem primo ex eo conficitur, quod bruta spontaneis motibus sese agitent; nec esse possint motus spontanei sine ulla cognitione. Quocirca aut negandum est primum illud, evidentissimisque argumentis, experientisque adversandum, aut hoc concedendum. Idipsum vero ex brutorum sensibus comprobatur. Corporearum rerum perceptiones solis fiunt sensibus: iis enim corporum extensionem, colores, figuras, sonos, aliasque, quæ sensiferæ dicuntur, qualitates cognoscimus. Idcirco organa sensuum ita sunt in nobis accommodata, ut facile, nullaque perturbatione harum rerum imagines in cerebro nostro depingi possint. Oculi ex. gr. ita constructi sunt ut varie refractis luminis radiis in retina colorata objecta exhibere possint: aures ita temperatæ,

ut

3. Quæ nec manifeste, nec non manifeste cum iis certitudinis regulis pugnant, utcumque pugnare videantur cum receptis vulgo opinionibus, vera & philosophica absurda vocari non merentur, sed popularia tantum. Itaque si quis quasi ex ratione dicat absurdum est terram circa axem suum moveri, quia id cum populari sensu pugnat; nisi demonstret id pugnare quoque aut cum prima aliqua veritate, aut cum theorematibus ex prima veritate demonstratis, ne nauci quidem faciendus est.

4. Sæpe quæ dicuntur absurda, sunt tam vera consequentia, quam veritates ex quibus deducuntur. Dico parabolam perpetuo accedere ad asymptotum, quin tamen cum illaungi possit. Clamas absurdum. Cur ita? inquam. Quia, reponis, finitum spatium esse infinitum divisibile. Atque hoc tantum abest, ut sit absurdum, ut tam sit manifeste verum, quam theorema, unde derivatur.

5. Postremo absurda sæpe non ex adversariorum positionibus nascuntur, sed ex aliis doctrinis, quæ disputantes positionibus illis adnectunt, quo illas oppugnare possint. Hæc non positionum absurda, sed arguentium dici debent. Atque hæc dicitur in scholis ignoratio elenchi; quæ nullo modo thesım evertere potest.

(a) Quid animantis edocta a circulatoribus efficere mirabilis queant, paucis enarravit Prosperus Alpinus Rerum Ægyptiarum lib. 1. c. 16.

ut sonos referant: sic porro. Dicere autem cum Lulcretio, sensus non ad hos usus factos fuisse, sed iis casu factis, usum & casu ipsum esse natum, primum solemnis est insania: talis est enim sensuum fabrica, ut nullam ob aliam causam esse factos pateat, quam ut duces sint, quibus vitam transigere possimus. Deinde, ut id sit, nihil ad questionem nostram refert, percipiamus sensibus objecta, quia in id nobis sensus dati sunt; an quia ita structis, aptum commodumque repperimus iis uti. Porro quæ in homine eadem est in brutis, saltem perfectioribus, sensuum structura & machinatio, nisi quod illud etiam accedat, esse brutorum sensus totius machinæ structuræ, & situi diligentissime accommodatos, eaque adjecta, quæ illis necessaria, homini superflua: demta vero quæ superflua illis, homini necessaria. Dicere ergo brutorum sensus non esse factos ob eosdem fines, ut scilicet externa vitæ utilia aut noxia perciperent, aut saltem iisdem organis non similiter uti, maximum mihi videtur absurdum; quia omnes analogiæ leges violat.

§. IX. Sed ista sunt accuratius examinanda. Oculorum structura pene eadem in brutis atque in homine. Sclerotides, humores, retina, muscoli, optici nervulorum externa munimenta, palpebræ, sinus, &c. Scimus harum partium hos esse in homine fines: palpebræ munimen sunt, ne ullius externæ rei vi lædantur oculi, non necessarium corpori membrum: muscoli dati ad oculum aut convertendum, aut constringendum, vel dilatandum, ne major, aut minor, quam oporteat, lumen subintret oculum. Sclerotides instar lentis est, quæ radii refrangantur, atque convergant, ne si dissipati progrediantur nullius rei imaginem depingant. Eundem in finem humores, qui antierius quidem convexi, interius paullo complanati sunt. Uno verbo nihil in hominis oculo est, quod fini suo non sit aptatum: nec alius est is oculorum finis præterquam visio. Quum autem eadem sint in bruti oculo partes, dicere non eundem esse finem, est abuti patientia eorum, qui serio philosophantur. Vident ergo bruta: quod si vident & audiunt, & olfaciunt, & gustant. Id autem,

nisi cognoscant, qui habere possunt? Cognoscunt ergo bruta.

§. X. Sed ipsum confirmant experimenta. Bruta objecta distinguunt: internoscunt inter utilia & noxia, amica & infesta. Ex voce, sibilo, strepitu, odore objecta discernunt: ab incessu quandoque judicant, in eoque homine ipso sunt sagaciora. Canes, equi, elephantum voces internoscunt; iis auditis, de objectis, quæ nondum videre, præjudicant: ea esse amica, aut inimica præsciunt. Nam si amica fuerint toti se comparant, ut blande amiceque excipiant: contra vero si inimica præsagiunt, exasperantur seque ad prælium veluti accingunt in aciem, si res ferat, prodituri. Præterea canes, quod negatum homini, odore ipso de objectis judicant. Iidem ad incertos rumores assurgunt, adstant incerti, quousque amici ne adveniant, an inimici intelligant: tum post certiores conjecturas aut insiliunt furentes, aut blandientes occurrunt. Deficeret me dies, si canum tantum experimenta enarrare aggrederer. Unum vel alterum addam. Quum essem quinquennis, atque S. Magni (a) parvo in oppidulo apud aviam lectissimam sceminam Annam de Medicis degerem, verno tempore, ridente mane, ludibundus ab avæ oculis patriam versus, mille circiter passibus, sed arduis & alpestribus locis, distantem me deporto: comes adest & canis, quocum plurimum & familiariter joculari consueveram. Advenio ad rivulum, qui utriusque pagi fines determinat. Is vernis aquis paululum excreverat. Ergo verti me in opacissimam, quæ adstibat, silvam, proceris castaneis, quercubus, aliisque arboribus constam. Ita autem in ea me implico, ut cum volo, exeundi nullas, quantum circumspicere possum, vias invenio. Adsideo mœrens primum, mox lacrymans, hinc ejulans: adblanditur canis, &, quasi me provocans, sæpe ingreditur viam, iterum redit, nec, nisi ut manu me comprehenderet, deerat. Flebili me excitat voce lacrymantique collacrymatur. Eum, qui quid vellem videbat, non intelligo. Ad vesperum usque

(a) Distat a Salerno 5. mille passus ad æstivum orientem.

asque in eo me situ macero. Tum cadere altis de montibus umbras cum adspicio, silvamque obtenebrescere, pavidus rigidis capillis adsurgo: canis totum me ruspatur, prehensatque. Eum tandem sector ducem, qui domum refert incolumem. Gratus me ei vitam debere agnosco. Quum Neapoli familiariter versarer in domo nobilissimi, atque humanissimi Josephi Leucterii catellum Isabellæ Leucteriæ honestissimæ integræque formæ adolescentulæ frustis delinivi. Is tanta mecum familiaritate est conjunctus, ut advenientem vel incessu cognosceret: circumsiliebat, vestiumque peras lepidissime lepidus catellus rimabatur. Sed idem Josephus Leucterius narrabat, quum mortuus esset frater vir sanctitate conspicuus sacerdos optimus Franciscus Leucterius, ejus canem funus consecutum plorandum monumento adstitisse, idque vel per mensem frequentasse, ut vix vi verberum ejiceretur. Memoranda certe est, & veteribus adnotata canum fidelitas. Celebratus Homero (a) Argus Ulyssis canis, qui, ut diximus:

ἔγνωσεν Ὀδυσσεὺς ἔγχευ εὐρυτά,

continuo advenientem Ulysses agnovit. Tum & Tacito Canis Sabini: alii aliis. Jam quid memorem brutorum aliorum artificia? Feles dum foricibus insidiantur, araneæ dum muscis, quam πολυτροποι? Formicæ vero quam οικονομοι? Nam Salomon ipse hominem eis concedidit, ut eum prudentiam docerent. Simia præterea, quam similis turpissima bestia nobis? Pudoris quoque animal istud intelligens esse videtur (si id ita dicere licet). Simiam enim scio sceminam Salerni, quam delictiarum causa Paullus Capogrossus vir literis & nobilitate æque illustris domi habebat, quam pudebat, si occulta naturæ quispiam inspexisset. Quam rem cum narrassem Matthæo de Sarno Neapolitanorum Litterarum Mecænati, ipsique in literis versatissimo (id præcipuum nobilitatis suæ insigne reputanti), adensus est, remque similem de masculo simia, quem olim penes se habebat, retulit. Elephantorum, cetorumque

Z 4

(a) Odyss. P.

que historia hac in re prorsus miraculosa est ita, ut ne paradoxa narrare videar, ab his referendis abstineo, quanquam ea hic superioribus annis omnes oculis nostris viderimus. Ergo bruta cognitione prædita esse, si his non demonstratur, nescio an evidentioribus experimentis res alia ulla in physicis demonstrari potest.

§. XI. Constat jam bruta animata esse: ea enim & cognoscunt (§. X.) & dolore atque voluptate perfunduntur (§. VII.) & affectibus agitantur (§. VI.) & motibus spontaneis sese percipiunt (§. II. III. & seq.). Sed illud non æque constat, qualis sit hæc brutorum anima, seu hoc activum eorum operationum, ut vidimus, principium. Id esse aliquid superiora demonstrant: quale nunc sit ex iisdem operationibus perquirendum: non enim vagas consectamur hypotheses. Nihil igitur brutis tribuendum, nisi quod ex eorum operationibus necessario deducitur.

§. XII. Animam brutorum non esse corpus ejus generis, qualia sensuum tactu cognoscimus, iis argumentis probari posse nobis videtur, quæ si non mathematicam evidentiam, at summam, & qua in aliis rebus physicis sumus contenti, præferunt probabilitatem. Omnium primum Newtoni egregiam illam in rebus physicis philosophandi regulam, quam auctoritate suæ ceteri philosophi comprobarunt, præstituamus, qualitates corporum, quæ intendi & remitti nequeunt, quæque corporibus omnibus, in quibus experimenta instituere licuit, inesse deprehenduntur, pro qualitatibus corporum universorum habendas esse. Ergo quæ ex una harum qualitatuum necessario in uno corpore deduco, id ex quolibet corpore deduci compertum habeo. Ex gr. gravitatem veluti qualitatem omnium corporum habemus: ex lapidis gravitate deduco, eum, si omne desit obstaculum, in telluris atmosphaera relictum cadere; id ipsum de quocumque corpore conficio; id nempe libere relictum, idest nulla resistentia alterius corporis opposita, æque cadere. Ex antitypia, quæ & ipsa inesse reperitur in cunctis corporibus, in quibus experimenta licuit instituere, deduco, duas metalli partes sese penetrare non posse: ergo (per præstatam legem) de-

ducam idem de ligno, aqua, aëre, aliisque naturalibus corporibus. Ex vi inertia deduco, metallum suapte natura non posse statum suum seu quiescendi, seu movendi mutare: ergo inferam idem de terra, de aqua, de aëre, de quocumque alio corpore. At enim, inquit aliquis, quum istæ corporum qualitates genericæ a voluntate Dei pendeant, an non potuit corpora efficere, quæ his destituta aliis diversis sint proprietatibus composita? Respondeo 1. id procul dubio potuisse: sed nos non id in physica querere, quid potuerit Deus, sed quid fecerit. Quousque non constat aliud fecisse, nos ex analogia rerum legibusque universi generalibus id non fecisse judicabimus. 2. tum nos dicere, ea non esse corpora, qualia ea, de quibus physici differunt, sed res alterius generis: corpora enim vocamus eas res quibus qualitates has inesse scimus: quibus insunt contrariæ, ea sicut alterius naturæ alio appellabimus vocabulo. Ac si eodem aliis uti placet, sciant se magnifice vocabulis abuti.

§. XIII. Quibus explicatis sic propositionem nostram demonstramus. Inertia & soliditas qualitates corporum sunt genericæ: ea in re consentientes habemus philosophos omnes: ergo si brutorum animæ sint corpora ejus generis, qualia sensuum tactu cognoscimus, inertes erunt & solidæ: sunt autem nec inertes nec solidæ: id enim patet ex eo 1. quod sint activæ, spontaneisque motibus gaudent. 2. quod percipiant. 3. quod relationes objectorum cognoscant. 4. quod vis eorum vitalia tota corpora permeet; corpora ergo hujusmodi, qualia contendimus, non sunt, sed *δυαμιον τι*.

Explicemus assumptionis partes paullo accuratius. Activas esse brutorum animas ex spontaneis motibus conficitur: quod enim activum non est, sese spontaneis motibus ciere nequit. Porro quod activum est, id inertes non est, ut patet: inertes ergo non sunt animæ brutorum. Præterea cognoscere bruta probatum est: ergo & rerum corporearum ideas percipiunt, & eas quodammodo conferunt. At quanquam in solida materia imagines aliarum rerum depingi possint, idque intelligatur clarissime, harum imaginum perceptiones fieri.

ri nequeunt, nisi soliditate destructa. Nam extensæ imagines in indivisibili percipiuntur & conferuntur: nulla enim fieri potest extensarum imaginum comparatio, nisi in indivisibili, ut iis patet qui paullo attentius hac de re meditantur (a). Quod si id fieret vi motus, motæ materiæ partes in indivisibili compenetrarentur. Ponamus percipi duas imagines, unam leporis A, alteram hominis B. Si id motione fieri asseris, certe partium A motus diversus erit a motu partium B: diversitate enim motuum ponis exhiberi diversas imagines. Pone nunc simul conferri; id faciendum tertia quadam motione, hæc motio nec debet esse A tantum, nec B tantum, alioquin unam referret imaginem. Nec esse potest ex utriusque simul una mixta, nisi partes π A cum partibus π B motu penetrentur. Quodcumque asseris, si hæc perceptio motione fit, soliditas materiæ evertitur. Brutorum ergo animæ, quæ cognoscunt, solidæ non sunt. Ad hæc, anima brutorum vi sua vivifica eorum corpora tota permeat, estque, ut actio motrix, penitus cum toto corpore compenetrata: quod confirmat principium hoc activum minime esse solidum; adeoque incorporeum esse.

§. XIV. Atque hoc adeo mihi est persuasum, ut putem nullam esse vim corpoream activam, quæ corpus dici possit, viresque has omnes aut incorporeas esse substantias, aut incorporearum substantiarum attributa. Nempe vires istæ activæ totam materiæ massam permeant, nihilque habent cum ceteris corporum qualitatibus communis. Præterea sine his viribus existere corpora posse clare intelligo. Quid enim vetat existere rem extensam, solidam, tangibilem huiusmodi activis viribus destitutam? ergo vires istæ activæ mundanæ (formas substantiales Peripatetici vocant) aut substantiæ sunt incorporeæ, aut incorporearum substantiarum attributa. Sed, inquiunt, extensæ sunt vires istæ, & materiæ proportionata? Respondeo spatium ipsum vacuum, siquidem est ullum, extensum esse, esseque extensioni corporum proportionatum. Quid igitur ve-

(a) Vide dicta prop. X.

tat ejusdem, aut similis esse generis substantias huiusmodi animales, & vivificas? Quidvis potius dicere paratus sum, quam aut vires istas esse corporeas, aut proprietates corporum essentielles.

§. XV. Præterea, si brutorum animæ sunt corporeæ, earum perceptiones nihil aliud erunt, quam internæ partium motiones; quum autem quodcumque est corporeum divisibile sit in indefinitas partes, sequitur in qualibet perceptione fieri in anima bruti motiones innumerabilium partium. Pone fieri motionem 1000 partium, cur, inquam, non erunt mille perceptiones? Non aliud dicere potes, nisi omnes illas 1000 partes conspirare motu suo in unam imaginem objectæ rei: id vero intelligi non potest, nisi eandem habeant motus directionem. Ponatur percipi alius rei aliam imaginem, tum aut eadem animæ bruti partes secundum aliam directionem movebuntur, immutata priore, & id omnibus mechanicæ legibus repugnat: aut mutata priore, & tum prior imago dissipabitur: aut non eadem, sed aliæ partes ejusdem animæ hanc secundam imaginem repræsentabunt; tumque bruti anima erit multiplex, idest distinctæ erunt in bruto, atque diversæ facultates percipiendi. Quod si asseras actionem alterius generis a motione corporea fieri brutorum cognitiones; tum cogaris fateri actionem hanc esse & ipsam qualitatem alterius subjecti per ea, quæ superius sunt dicta.

§. XVI. Minime igitur dubitandum videtur brutorum animas esse incorporeas. Sed illud video mihi opponi, nihil repugnare, ut Deus corpori cognitionem & sensum largiatur. Eadem enim ratione, qua quælibet materiæ portio motus est capax, esse potest & sensus atque perceptionis. In hac sententia fuit vir doctus Joannes Lockius, qui eam ob rem cum Eduardo Stillingfleetto acerrimam habuit controversiam (a). Sed mihi quæstionem provexisse philosophi isti Angli videntur idcirco, quod non satis vocabula definiaverint, in quo mi-

(a) Vide notas Acosta ad caput 3. lib. 4. Speciminum philosophorum de intellectu humano, & quæ nos diximus ad prop. 2.

mirandum est Lockium præscriptas a se regulas materialitatis. Quæstio enim est, an Deus possit materiam sentire & cognitionem dare, ita tamen, ut illa adhuc retineat priores materię qualitates, inertiam potissimum soliditatem, gravitatem: non autem hæc, an efficere possit ut id subiectum, quod prius erat solidum, inertis, grave, evadat cogitans, amissa interim inertia, & soliditate. Quod ad secundam hanc quæstionem spectat neque affirmare neque negare est animus: religio enim nobis est de obscuris judicare. Ad primam vero quod attinet, negamus id fieri a Deo posse. Neque enim Deus efficere potest, ut idem constet ex iis quæ se mutuo destruunt, ex. gr. nequit efficere circulum quadratum: quippe altera alteram figuram destruit, estque voluntas Dei, qua vult, æqualis voluntati, qua non vult, ex qua idcirco sic contraria voluntate æquilibrata nulla sequitur operatio. Sit voluntas, qua vult circulum $A = 4$, voluntas vero qua idem vult ut sit quadratum $B = 4$; quum altera tantundem demet quantum ponit altera, erit actio: $B 4 : A 4 = B 4 \div A 4$, id est nulla. Quoniam ergo perceptio & inertiam, & soliditatem destruit, ea non potest ita convenire materię ut eidem inertia & soliditas conveniant; quod est, corpora huiusmodi, qualia sensuum tactu cognoscimus, cogitationis non esse capacia.

§. XVII. At molestior est quorundam theologorum objectio. Quid, inquiunt, fiet huic animæ, si incorporea est? Ergo creata ea est: ergo perire nequit nisi per annihilationem: ergo legum quoque, & boni moralis erit capax; & sexcenta huiusmodi, quæ non sine fastidio audiri possunt. Nam primum nostra non interest scire, quid contingat his substantiis, postquam ab unione aliarum discessere. Constet id auctori suo, ut perspecte pronunciat Augustinus Calmetus (a). Ad rerum, ut alias dixi, extremos fines humana mens non pertingit. Ergo, inquiunt, creatæ sunt? Quid vetat? Nihil enim substantiæ in natura est, quin per creationem prodierit: nam atomi ipsæ, seu primæ

(a) Vide Dictionnaire de la S. Bible art. ame,

corporum substantiæ, creatæ sunt ex nihilo. At persuasum erat alias, idque videbatur probabilius, prodire eas e sinu materię. O lepide! quasi hoc minus sit, materię facultatem dare novas creandi substantias. Nihil, addunt, Deus de novo creat: omnia semel sub rerum initium creavit. At secundum hos creat humanas mentes. Sed esto, quod ajunt: quid prohibet omnes eas animas, cum aliis universi activis substantiis & seminibus vitalibus sub rerum initium creasse? Ergo pereunt per annihilationem. Quid ni? nam ne minima quidem materię pars alia via perire potest: nihil enim eorum, quæ sunt a Deo creata, naturæ vi funditus perire potest. Addere vero, quod Scholastici faciunt, nihilum sui, & nihilum subiecti, id est inutile: nam id quanquam recte fortasse dictum sit de modis, & accidentibus, at de substantiis haud certe dici nisi imperitissime potest: hæc enim quum pereunt, totæ pereant necesse est. Sed vero mihi, ut ingenue quod sentio dicam, hæc Peripateticorum opinio quum rectæ rationi repugnare, tum ad gravissima absurda ducere videtur. Primum sententia hæc Aristotelis, materiam primam unicam esse, immensam, immobilem, ex ejus vero sinu & potentia mundanas omnes educi formas, etiam animas hominum, quod rotunde docet Aristoteles, Spinozismo mihi videtur similis: in hoc enim eodem modo omnia omnibus modis ex æternæ substantiæ sinu emanant. Quod vellem observatum Walchio, dum rationes conquirat, ut Aristotelem inter Atheos collocet. Deinde quis intelligat ex inertis materię sinu principia educi activa? ita posset materia suapte natura a quiete ad motum transire: bruta & homines ex tellure, ut Egyptii docebant, nati erunt. Quis præterea intelligat ex bruta materia sensum, perceptionem, cogitationem prodire? Quod si id fieri potest, triumphabit Anaximander: is enim mentes atque deos ex atomorum conglobatione, atque motu effici sibi persuasit. Quod sane non repugnat, si ex bruta materia cognitio proficisci potest & spontaneitas, quas esse in brutis probatum est, iique, quibuscum nunc rem agimus, non dissidentur.

Quod

Quod pertinet ad ultimum, respondemus brutorum animas nec abstractarum rerum notiones ullas habere, nec leges sentire, tantum abest ut possint actiones ad legem conformare, quæ moralis est bonitas. Sunt enim eæ inferioris ordinis substantiæ, & a natura animarum rationalium longe distantes. Quod si quis putat, id fieri non posse, nã is divinæ sapientiæ & potentiæ nimis arctos statuit cancellos. Mihi contra persuasum est, summum illum rerum opificem substantias infinitorum generum, atque infinitarum specierum creare posse, quas nullo modo nos intelligere valeamus; nihil unquam magis temerarium censui, quam ex viribus ingenii aut naturæ nostræ de divinis operibus iudicare. Quid quod animas etiam humanas (defectu scilicet instrumenti, seu corporis) esse posse in hoc statu, infantium & stupidorum exemplo docemur? qui etsi quæ vitæ utilia sunt aut noxia discernant, at legis, & ratiocinii ad legem formati nondum sunt capaces. In Castileone patria mea hominem scio, qui quum supra 60 vixerit annos, nec ratiocinii unquam nec conscientiæ, adeoque nec legis fuit capax: nullus est infans eo stupidior. Nihil unquam relationum moralium, sed ne vitæ quidem corporeæ regendæ quidpiam discere potuit. Ludificabamus eum pueri, eique in os lignea ingerebamus frusta, quæ ille deglutiebat. Vectandis rebus destinabatur. In beatæ innocentie statu & vixit, & mortuus est. Erat ei nomen Iosephus Pelusius. Rem narro, quam coævi testes plurimi & sciunt, & narrant. Hic Terentianus homo exclamaret:

*Dii immortales! homo homini quid præstat
Stulto intelligens (a).*

Qui homunciones ea de re pede stantes in uno sententiam pronunciabunt, & non potius divinam venerandi adorabunt providentiam? Quam rem idcirco retuli ut confirmarem, nihil esse mirum non intelligere nos pleraque, quæ ad brutorum statum, animasque pertinent; nam infinita sunt de hominibus ipsis, quorum fines & rationes ignoramus.

§. XVIII.

(a) Terent. in Eunuch. act. 2. scen. 20.

§. XVIII. Scripturæ sacre, reponunt, negant brutis intellectum: nolite, inquit Plates, fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Respondeo multo plures esse Scripturarum sacrarum locos, in quibus bruta cognoscere affirmatur, quam in quibus negetur, esseque illos magis naturales, hos emphaticos. Nam & gallo intelligentiam, & milvo cognitionem temporis, in quo nidificet, & bovi domini sui notitiam, & aliis brutis generatim cognitionem tribuunt Scriptores sacri. Ne memoratur quidem hæc Cartesianorum veteribus sententia. Sacris una profanisque scriptoribus, quantum memoria vetera repetens recordor, quidvis potius quam hoc Cartesianorum paradoxum venit in mentem. Sed negant Scripturæ brutis intellectum. Commode sunt illæ explicandæ, ne scripturas scripturis committamus. Negant nempe facultatem ideas intellectuales percipiendi, quæ proprie dicitur intellectus; negant ratiocinium, eamque, quæ propria hominis est, rationem, reflexionem, perceptiones relationum rerum abstractas. Bruta moventur sensationibus ab objecto aliquo præsentis factis: homines a perceptionibus etiam abstractis, genericis, & remotarum a sensu rerum. Quod inde intelligere licet, quod bruta præsentia tantum cavent pericula: homines remota quoque & futura. Canis si jacet, non surgit ad remotius periculum quod prospectare nequit, sed ad præsens: rumorem audit, videt minas, cavet. At homo futura quoque prospicit. Simples præterea perceptiones corporearum rerum habent bruta: harumque simplicium idearum simplices relationes, quæ in natura ipsa constant, percipiunt. At ideas simplices varie componere, hinc regulas genericas & systemata conflare, per longas series disponere, longissimasque ratiocinationes proficere, quod proprie est intellectus, negatum brutis. Quod inde patet, quod brutorum opera eodem semper se habent modo: nulla apud eos nova inventio: non artes, non nidulorum, casarumque novæ structuræ; nihil novi. Non igitur systemata ulla in simplicibus suis inardificant sensationibus. Ex quo conficitur cognitionem brutorum intra solarum sensationum & imaginationum am-

ambitum contineri, nec pertingere ad reflexiones, meditationes, perceptiones universales, regulas abstractas, ratiocinationes, quæ sunt hominis. Præterea Dei & juris cognitionem non habent bruta: ad hæc enim a sensationibus abstracta non perveniunt: at perveniunt homines. Unum hoc animal sentit quid sit ordo, quid sit quod doceat; in factis dictisque qui modus (a). Adeoque homo ut intelligentia ceteris animantibus antecellit, ita de JURE & DIIS solus aliquam cogitationem animo concipere potest (b).

§. XIX. Sed qui bruta meras esse machinas universo orbi adroganter persuadere conantur, quarunt, corporeæ cum non sint brutorum animæ, spiritus sint illæ, necne? Respondemus brutorum animas substantias esse diversi prorsus generis atque corpora sunt, quæ sensuum tactu cognoscimus. Nam ex brutorum actionibus superius demonstratum est, brutorum esse aliquod activum principium, idque aut substantiæ cujusdam incorporeæ esse attributum, aut ipsum esse incorpoream substantiam. Hæc clare esse demonstrata ex iis principiis, quæ communia sunt philosophis, nisi toto cælo aberro, video. Nunc autem spiritus necne sint brutorum animæ istæ, non valde explicatu difficile existimo: tantum si quid *spiritus* vocabulo significetur clarius exponant Cartesiani. Nam si hoc vocabulo intelligunt, quodcumque activum est, & sese percians, quæ prima in Hebræa, Græca, Latinaque lingua spiritus notio est, haud dubium spiritus sunt brutorum animæ: quomodo & ventus, & ignis, & vires plantarum vegetantes, & subtiles igneique humores etiam apud nostros physicos, chemicosque dicuntur. Inde *spiritus vini*, *spiritus ambre*, *spiritus vitrioli*, ac sexcenta alia. Inde in machinis vestes quidam, elateres, chordulæ spiritus appellantur, ut spiritus horologii. Quid igitur tantæ causæ est, ut nos veluti infantes ad vocabula expavescamus? (c) Jam si eodem vocabulo, ut videtur, signi-

(a) Cic. lib. 1. de off. cap. 4.

(b) Plato in Menexen. tom. 2. pag. 233. edit. Henr. Steph.

(c) Quis credat sæpe magnum impedimentum ad scientias esse horum.

significant quidquid corporeum non est, idest quidquid talem non habet naturam, qualem vulgaria corpora, nihil quoque vetat brutorum animas *spiritus* vocare. Sin intelligunt substantiam intellectu & ratiocinio donatam, negabimus animas brutorum esse spiritus: sunt enim illæ tam a corporibus, quam a mentibus humanis dissitæ. Quid clarius dici potest? ergo Cartesiani vocabula definiant, si rite disputare volunt. Nihil, inquit, medium est; aut corpora sunt brutorum animæ, aut mentes nostris similes. Quid? unde id resciverunt Cartesiani, duorum tantum generum substantias esse posse, corpora, & mentes? at videant quantum distemus: mihi potius, ut dixi, persuasum est, esse posse substantias numero infinitas, quæ generibus quoque discrepantibus infinitis sint: esse præterea in hoc universo revera substantias alias in pluribus generibus positas, quæ non minus inter se, quam a mentibus nostris, & vulgaribus corporibus differant. Nam quin tales substantias intelligere Deus possit nemo dubitat: nemo præterea dubitat quin efficere eas, ut intelligit, queat; probabilissimum vero est, pluribusque naturæ phænomenis confirmatum, reapse eas creasse. Quum igitur Cartesiani nullum esse posse medium inter corpora & mentes nondum demonstraverint, audi-
vi sine fastidio nequeunt.

§. XX. Interim quamquam non dubitamus naturas hujusmodi animarum, ut plerarumque aliarum rerum, a nobis non intelligi, quod substantiarum non intimas essentias, sed proprietates aliquot, & has ab effectibus cognoscamus; quæ tamen ea de re philosophi cogitaverunt in medium proferre, idque historicum in morem, nullam in partem quidquam decernentes, haud abs re nostra alienum putamus. Sententiæ omnes circa brutorum animantium animas ad has referre possis. Vel

Tom. III. A a enim

horrorem ignore potestatis vocabulorum? Novi hominem, quem ætate jam proVectum cupido incessebat geometricas disciplinas addiscendi. Sed quum incidisset in geometrarum conversationem, cum dissetque sorte fortuna commemorare asymptota, parabolas, hyperbolas, focos, aliaque ejus generis, velut qui in Lastrigones incidisset, exhorruit, totaque vita geometricas averfatus est.

enim brutorum animarum substantiarum peculiares sunt & sui generis; vel sunt mentes in corpora revolutae; vel ipsa sunt mundi anima: nam tria haec vulgare nimium curiosi philosophi. Vulgatiores ea opinio est, singulis brutis singulas esse animas. At hujus patroni de hujusmodi animarum natura omnino non conveniunt. Corpus esse illas tenuissimum, mediumque inter crassa corpora, atque spiritus credidere Scholastici, Claudius Berigardus (a), Cardosus (b), Baco de Verulamio (c), Petrus Gassendus (d), Magnanus (e), aliique docti philosophi. Sed si corpus res est solida, gravis, iners, tenuissimumque corpus suam habet & soliditatem, & inertiam, & gravitatem; nullum corpus tam tenue esse potest, ut medium sit inter corpus & spiritum, quum spiritus heic accipiantur res omnino incorporeae. Esse quidem potest res alia, & revera esse plurimas non inficior, quae media sit inter corpus & spiritum, sed id certe corpus non est, quod generis est diversi, non a spiritu modo, sed a corpore ipso. Quaecumque autem sit hujusmodi opinio ea superioribus argumentis refellitur: demonstratum est enim superius, brutorum animas iis qualitativis destitui, quas corporum proprias philosophi omnes censent. Videtur tamen hanc sententiam paullo verisimiliorem reddidisse Andreas Rudigerus (f), qui sub initium saeculi hujus res philosophicas novo ausu, exitu non satis felici, tractavit. Is in ea fuit opinione, distinguendam esse materiam a corpore: corpus enim esse hoc contestabile, solidum, iners; illam puram esse extensionem, primumque esse substramen quum corporis, tum & spirituum, & animorum. Animas igitur brutorum, ut & humanas mentes suam habere extensionem incorpoream, quacum vires vitales sint conjunctae, opinatur. Placet haec opinio

(a) In circulo Pisano pag. 602.

(b) Philosophiae liberae lib. 5. q. 5.

(c) De argumentis scientiarum lib. 4. cap. 3.

(d) Phys. sect. 3. lib. 3. cap. 3.

(e) Philosoph. natura cap. xx.

(f) Vide Buddeum in historia philosophiae pag. 501. edit. Wilelmi an. 1631.

nio iis, qui jam extensionem a corpore discreverunt, sibi persuasere esse posse extensionem, quae non sit corpus. Nam quis eos feret, qui substantias extensas statim esse corpora statuunt? Non enim sola extensio efficit. Præterea patet spiritus humanos, & brutorum animas suarum habere operationum veluti theatrum quoddam, corpus nempe hominis & bruti: in eo vero sese actione coextendere admodum esse probabile ille censet. Ita facilius hac in re Scholasticos sectatur, quam Cartesianos: nam illi non brutorum tantum animis, sed & mentibus ipsis extensionem quamdam activitatis, & diffusionem per corpus dederunt. Sed clamant Cartesiani, omnem extensionem esse corpoream: inscite admodum (a), ut nemo hodie probatus sit philosophus, qui eos defendendos hac in re putet. Mihi potius persuasum est, esse infinita alia entia extensa, quae non sunt corpus. Cartesianos oro, ut paucis mihi dicant, quid sint vires seminum plasticæ.

§. XXI. Singularis præ ceteris hac de re fuit Leibnitii doctrina. Is mundi elementa, ut in dissertatione de rerum genesi dicitur, esse voluit substantias quasdam simplicissimas, easque inextensas, quas monadas appellavit. Earum monadum quatuor esse docet genera, activa omnia & sese percipientia, primum earum est, ex quibus corpora constantur: earum vi tantum activa motrice, quam formam substantialem vocat, sunt præditæ: alterum genus est eorum, quae mundum sibi repræsentant clare, sed confuse: ex his esse docet animas brutorum; tertium genus est earum monadum, quae mundum clare & distincte repræsentant, quales animæ sunt humanæ. Quartum tandem est divina monas, quae sibi simultaneæ, clare, & distincte omnia possibiliter repræsentat (b). Plura haud dubium sunt, quae in hac Leibnitii doctrina reprehendi possunt; quæ, qui plu-

A a 2

ra

(a) Lege qua habet Muschembroek element. phys. §. 18.

(b) Exstant plurimæ Leibnitii commentationes in actis Eruditorum Lypsiæ, ann. 1694. mense Martii pag. 110. ann. 1695. mense Aprilis pag. 145. ann. 1698. mense Septembris pag. 427.

ra vult, legat apud Ruardum Andalam (a). Ad me quod attinet, nihil aliud fecisse Leibnitium puto, quam vulgatam veterum, recentiorumque philosophorum doctrinam novis vocabulis obtegere, 1. prima corporum elementa vi quadam activa esse prædita, seu una omnes, ita ut ea sit mundi anima, seu singulis singula, vetustissima est, sed & recentioribus probatissima philosophorum sententia, ut alibi ostendi, 2. brutorum animas esse monadas, idest substantias simplices incorporeas, plurimi ante Leibnitium dixere. Eas cognoscere iidem docuere: hoc mutato vocabulo, per mundi representationem claram, sed confusam, pronunciat Leibnitius. Deinde idipsum facit cum hominum animis, Deique intellectu. Unum igitur in hac doctrina Leibnitii est proprium, animas istas brutorum & hominum nihil ope sensuum percipere, sed eas tali esse vi præditas, ut continuata serie sibi mundum repræsentent. Quod quale sit superius. Penitus de natura animarum istarum, quæ in brutis sunt, disseruit Wolfius (b) perpetuus Leibnitii admirator, fidusque Achatas. Ejus doctrina huc redit, 1. esse animas hujusmodi incorporeas, inextensas, simplices, 2. prodire non potuisse nisi per creationem ex nihilo, 3. esse immortales, nec perire posse, nisi adnihilatione, 4. non esse tamen spirituales: quippe quæ sint intellectus & ratiocinii expertes. Quæ quibus ille argumentis probat, non vacat dicere. Eandem vero, paucis tantum commutatis, doctrinam docuit Augustinus Calmetus Benedictinus ille celebratissimus in Dictionario Biblico.

§. XXII. Veteribus autem plurimis placuit, brutorum animas esse mentes in corpore revolutas. Quicunque metempsychosin, & *πρὸς μεταψυχὴν* animarum poluerunt, ii omnes in ea versati sunt opinione, similes esse brutorum, hominumque animas: has scilicet ab ho-

(a) In disputatione philosophica de quatuor fidei simplicium speciebus, ex quibus illustris Leibnitius cum Cl. Wolfo derivare voluit omnia mundi corpora, animas brutorum & hominum, ut & ipsum intellectum divinum, Frenequera ann. 1727. 4. eodemque anno Haleæ recusa.

(b) In Psychologia rationali.

homine in bruta, a brutis in homines transire, donec labes omnes, quibus se in superiore vita fœderint, eluant. Sunt autem isti in primis veteres illi Aegyptii, qui metempsychosis inventores & architecti dicuntur Herodoto (a) & Diodoro Siculo (b), tum græci plurimi philosophi, qui eo dogmate, inquit Herodorus, uti sunt pro sua inventione, in primis Pythagorici & Platonici. Sed quum quidam Pythagoreorum hanc & Platoniorum metempsychosim in allegoriam detorquere videantur, in primis Chronius ille in libro de Palingenesia, quemadmodum retulit Gregorius Nyssenus in libro de anima (c), non huic traditioni multum innitemur. Illud certum est, *πρὸς μεταψυχὴν* animarum totam Platonis scholam statuisse, Platonemque ipsum disertis eam verbis passim docuisse. Certum item cum hoc dogmate hæc alia admixta 1. creatam a Deo omnium parente immensam animarum, & dæmonum copiam, ejusdem ferme nature, sapientiæ, pulchritudinis: 2. in sphaeris supramundanis locatas, locis nempe amœnitatis & deliciis disfluentibus. 3. his voluptatibus mentes corruptas, plurimis se criminibus immiscuisse: 4. eam ob rem demissas in corpora, tanquam in carceres, ut ita pœnas scelerum darent: 5. selecta autem corpora minus aut magis deformia, pro cuiusque criminis qualitate: 6. itaque alias devolutas in homines, quippe quæ minus, alias in bruta, quod magis peccassent. Ordinem vero harum animarum in corpora delabentium pro criminum varietate magis aut minus fœda, Plato explicat in Phædro (d): quæ Aegyptiacæ doctrinæ sunt consentanea. Vide Porphyrium de abstinentia &c. Nec desuere qui & Scripturis christianorum divinis in hanc sententiam abuterentur: isti arbitrati sunt dæmones, quum excidissent a Dei consortio, immisos in varia corpora, idque explicare Moysen ex persona Dei dæmoni tentatori ita minitantis, su-

A a 3

(a) Herodot. lib. 2.

(b) Diod. Sicul. lib. 2. Vide Orig. in libb. *περὶ ἀποκ.*

(c) Nyssenus de anima.

(d) Quem in locum vide & Marsilium Ficinum.

super pectus taum gradieris, & vefceris terra, ut hæc verba significant spiritus in corpora animalia detrufos, præ cibo illo angelorum, terreftribus vefci cibis (a). Quæ tam sunt putida, ut pudeat ea refellere. Quum enim fit certum immenfum efle difcrimen inter brutorum & hominum animas (ex §. XIX.), id certe fatiſ superque demonſtrat, ſubſtantias illas diverſorum generum efle. Sed, ut cetera omnia omittam, ſi id ita eſſet, communio eſſet juris bruta inter & homines; eſſetque tam contra naturam, brutum, quam hominem lædere; quod nunc tantum abeſt ut Chriſtianorum id Scripturæ, ad quas iſti appellant, doceant, ut potius aperte dicant, in hominis commodum & ſervitium facta efle, licereque ea occidere, & in cibum convertere. Scio nonnullos fuiſſe, quibus perſuaſum fuerit, non licere brutis vefci, in primis Porphyrium *περι αποχης επι ζυχων*. Sed id quale fit non eſt hic dicendi locus.

§. XXIII. Reſtat ut de eorum dicamus ſententia, qui animam hanc mundanam invexerunt, in qua & docti plurimi ſunt & eruditi. Mundum univerſum, aut ſingulos ſaltem globos, quos pro totidem mundis habuere veteres, anima quadam mundana, unde ceterarum rerum animæ perpetuo manarent, animatum efle, velut Ægyptiorum, Chaldæorumque vetus doctrina habetur (b). Virgilius elegantiffime hanc in quarto Georgicorum explicuit (c): ex veterum enim ſententia (quorum philoſophiæ erat ille callentiſſimus) ait,

Deum ire per omnes
Terrasque tractusque maris, calumque profundum,
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitam.

Manichæi ipſi, ut agnoscere in eis poſſis perſicam Chal-

(a) Ornavit nuper eam ſententiam auctor libelli amulement philoſophique ſur le langage des Bêtes. Et vide Origenem in *περι αποχης*.

(b) Legatur Stanleyus de Philoſophia Chaldaica, & Cudworthus in ſyſtemate intellectu.

(c) Virg. iv. Georg. 222.

Chaldæorum, & Zoroaſtris doctrinam, idem docuiſſe videntur, auctore Auguſtino, qui ejus ſectæ arcana omnia rimaverat (a). Probatam eam recentibus pluribus orientalibus Perſidis, Magolis, Siam, Indorum ex viatorum itinerariis diſcimus (b). Nec deſunt in Europa, quibus idem placuit. Certe Spinozæ & Tolandi doctrina in hoc eſt poſita, ut doceant Deum eſſe rerum omnium mentem, animam, vitam. Noſter ille calaber Thomas Campanella Dominicanus Monachus in *Commentario de ſenſu rerum*, quem anno 1590. in lucem edidit, dum conatur probare omnibus rebus, omnique, qua circumdamur, extensioni ſenſum ineſſe, ab anima iſta mundana non admodum abhorreſcere videtur. Sed animam mundi, qua omnium vita conſtet, quæque a Deo ſit creata, ex Platonis Platoniceque ſententia promovit Henricus Morus (c), Cudworthus (d), præterque alios anglos, Newtonus ipſe. In principiis enim phyſico-mathematicis ad finem hunc in modum ſcribit: *adjicere jam liceret nonnulla de ſpiritu quodam ſubtiliſſimo corpora craſſa pervadente, & in iſdem latente, cujus vi & actionibus particula corporum ad minimas diſtantias ſe mutuo attrahunt, & corpora electrica agunt ad diſtantias majores. . . . & lux emittitur, reflectitur, reſringitur, inſlectitur, & corpora caleſcit, & SENSATIO omnis excitatur*. Vide quæ eadem de re ſcripſimus in diſputatione de origine rerum corporearum. Nec vero ab omni veri ſimilitudine abhorret creatam efle a Deo animam, ideſt ſubſtantiam quamdam activam, quæ dum organica quædam corpora, qualia brutorum ſunt, permeat, ſenſum in iſis & perceptionem pariat, quæque ſtatim quibuſdam legibus, quas ignoramus, in natura agat, ejus vires omnes, motiones, vitam producat, magna æquabilitate perennitate. Eſſe enim in natura aliquid unde mo-

(a) Lib. 2. de Gen. ad lit. cap. 8. & ep. 74.

(b) Vide la Philoſophie des Païens tom. 1. pag. 78. & ſeqq.

(c) In *Enchiridio* & de *Immort. anim.*

(d) In *ſystem. intellectu* diſſertatione de nat. genitrice. Sed ejus argumenta oppido ſubleſta cenſuit Moſſhemius ad §. 2. ejus diſſ. not. 1.

motiones rerum corporearum, eorumque vires activæ, plantarum vegetationes, seminum, ovorumque fecundationes, animantium generationes prodeant, indubium est. Sunt qui hæc *quædam* a Deo provenire opinantur, naturamque istam activam nihil esse aliud, quam Dei ipsius voluntatem rentur. Sed cur non id ope huius animæ mundanæ efficere Deus possit? Nihil video, quod aut rationi, aut religioni, ea si doctrina statuat, officiat. Sed præstat de re tam incerta nihil, quam inconditum aliquod, minusque probatum dicere: nam ego philosophari in rebus occultis concedam omnibus, temere affirmare semper negabo. Ab instituto numquam discedam, & quod præcipio, *epochen* esse philosopho necessariam, ipsum primum omnium perficere oportet: *opinari enim duas ob res turpissimum est* (inquit perspicte Augustinus de utilit. credendi cap. 11.): *quod discere non potest qui sibi iam se scire persuasit, si modo illud disci potest; & per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est.* Quod si qui sunt, qui etiam rem nimium me promovisse affirmant, ii sciant, non me ignorare majora quoque scripsisse & Augustinum Calmetum in Dictionario, & veteres omnes scholæ philosophos, atque theologos (a); & nimium non esse brutis cognitionem eorum, quæ circa sensum sunt, quibusve eorum vita indiget, concedere, quam & sensus hominum communis, & experimenta omnia iis vindicant. Quid quod non defuerunt veteres aliquot Patres, qui syllogismos quoque brutis tribuerunt? veluti BB. Basilius (b) & Ambrosius (c): Lactantius vero scripsit & sola religione nos a brutis distare (d), & *his*

(a) Animas brutorum non esse materiam, sed formas, est doctrina S. Thoma 1. p. q. 85. & 1. v. in corp. & omnium scholarum.

Discrimen est, quod anima brutorum non sunt substantiæ: humanæ sint. Igitur illæ extinguantur cum corpore, non ora. Idem ibid. art. 2. & 3.

(b) Basil. Magn. homil. 8. & 9. in Hexaem.

(c) Ambros. lib. 4. cap. 4. Hexaem.

(d) De ira cap. 27.

rationem brutis & hominibus datam (a). Qui fortassis oratoria libertate ita pronunciarunt: alioquin eos probare non possumus, quando Scriptura *nullum esse in brutis intellectum docet*, & experimenta ipsa demonstrant. Interim efficitur saltem, ne nos homines venturæ temeritatis tam facile damnent, ubi ea resciverint. Ceterum Cartesiani qui argumento a religione desumto veterum adgrediuntur opinionem; ii profecto ignorant, nullam esse doctrinam, quæ magis *materialissimum* foveat, quam, quæ ab iis nudius tertius in philosophiam inducta est: quod diserte agnovit Cudworthus in syst. intell. cap. 1. 35. nam si tot mirandas brutorum operationes solus efficit mechanismus, atque a brutis ad homines brevis est, ut nostris cinedis videtur, gradus; in eam etiam atque etiam indurabunt animi pravitatem, & hominem meram esse machinam (b). Videant igitur quam rem agant. Nos,

(a) Lib. 3. Instit. cap. 10. Ejus hic integrum subijciam locum, quo lectionis fastidientibus morem geram. Nam cetera etiam, quæ putantur esse hominis propria, in ceteris quoque animalibus reperiuntur. Cum enim suas voces propriis inter se notis discernunt, atque dignoscunt, colloqui videntur: ridendique ratio apparet in his aliqua, cum demulsi auribus, contractoque rictu, & oculis in lasciviam resolutis, aut homini alludunt, aut suis quisque conjugis & foetibus propriis. Nonne aliquid amoris mutuo & indulgentiæ simile impatiunt? Jam illa, quæ sibi prospiciunt in futurum, & cibos reponunt, habent utique PROVIDENTIAM, RATIONIS quoque signa in multis deprehenduntur. Nam quando utilia sibi appetunt, mala cavent, pericula vitant, latibula sibi parant in plures exitus dispatentia; profecto aliquid intelligunt. Potest aliquis negare illis inesse RATIONEM, quum hominem ipsum sæpe deludant? Nam quibus generandi mellis officium est, cum assignatas incolunt sedes, castra muniunt, domicilia INENARRABILI ARTE componunt, regi suo serviunt; nescio an in his PERFECTA SIT PRUDENTIA. Incertum est igitur utrumne illa, quæ homini tribuuntur, communia sint cum aliis viventibus: religionis certe sunt expertia. Equidem sic arbitror, universis animalibus esse datam RATIONEM, sed mutis tantummodo ad vitam tuendam, homini autem ad propagandam. Et in homine ipsa ratio perfecta est, sapientia nominatur, quæ in hoc eximium facit hominem, quod soli datum est intelligere divina. Nam ad hæc intelligenda ratio generica, intellectus, calculus abstractus necessarius est; quibus bruta destitui omnibus esse debet perspicuum.

(b) Vide l'Homme Machine par M. l'Ametrie.

378 ELEMENT. METAPH.
 Nos, quidquid rerum humanarum inscii, suarumque
 tantum hypothesen clamitant, philosophiæ & religio-
 ni litasse nobis persuasimus. Interim si quid est, quod
 viros doctos offendat, omnia emendare parati sumus,
 modo humanitus καὶ κατὰ λόγον admoneant.

FINIS TOMI TERTII.

I N D E X

C A P I T U M

C A P. I.

De natura mentis humane. pag. 71

C A P. II.

De unione mentis & corporis. 160

C A P. III.

De idearum natura & origine. 194

C A P. IV.

De humana mentis libertate, ejusque extensione. 224

C A P. V.

De animi propensionibus, deque irritationibus nature humane. 254

C A P. VI.

De habitibus, ubi de memoria. 264

C A P. VII.

De causis physicis voluptatis, & doloris, tum de affectibus. 270

C A P. VIII.

De naturali hominis beatitudine, tum de virtute. 300

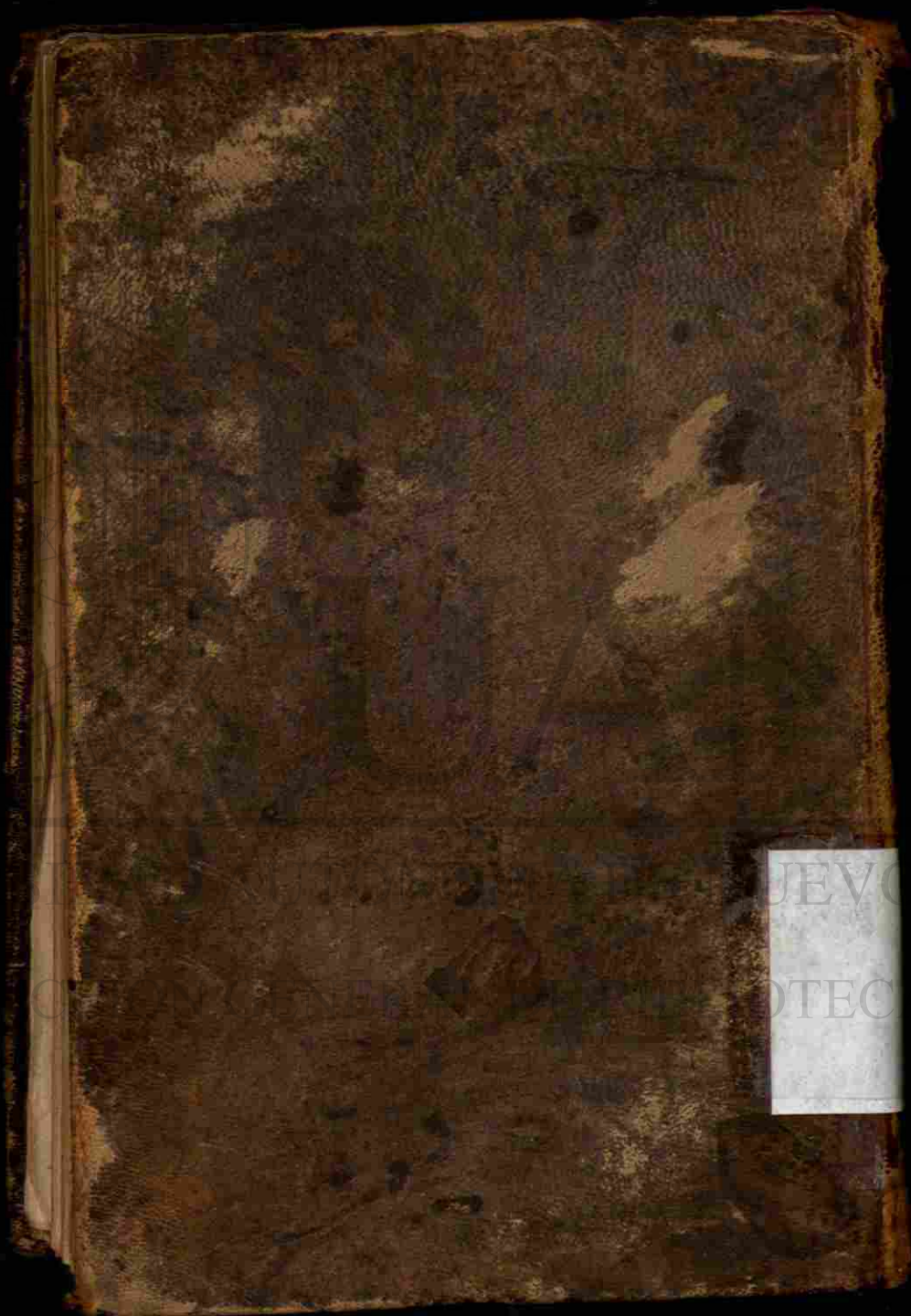

FONDO BIBLIOTECA PUBLICA
DEL ESTADO DE NUEVO LEON

UNIVERSIDAD AUTONOMA DE NUEVO LEON
CAPILLA ALFONSINA BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

6-29-83 MICROFILMADO R-75

UEVO
OTEC
BIBLIOTHECA